T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN İSİMLİ MESNEVÎ'NİN METİN VE TAHLİLİ

EZRAİL KARAKURT

2501130464

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK

İSTANBUL-2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Ezrail KARAKURT	**Numarası** :	2501130464
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İslam Tarihi ve Sanatları	**Danışmanı** :	Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Tez Savunma Tarihi	:	21.01.2016	**Saati** :	10:00
Tez Başlığı	:	"Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân İsimli Mesnevî'nin Metin ve Tahlili"		

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK		KABUL
2- DOÇ. DR. AHMET KARATAŞ		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. BÜNYAMİN AYÇİÇEĞİ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. NURETTİN GEMİCİ		
2- YRD. DOÇ. DR. HASAN KAYA		

ÖZ

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN İSİMLİ MESNEVÎ'NİN METİN VE TAHLİLİ

EZRAİL KARAKURT

Bu çalışma, çeşitli dinî ve tasavvufî unsurları içeren ve mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış olan *Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân* isimli eserin transkripsiyonlu metni ve muhteva tahlilini ihtiva etmektedir. Bütün araştırmalarımıza rağmen ikinci bir nüshasını tespit edemediğimiz metnin müellifi belli değildir. Milli Kütüphane/26 Hk 899 numarada kayıtlı olan nüshada müstensihe veya istinsah tarihine dair bir bilgi de mevcut değildir

"Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân İsimli Mesnevî'nin Metin ve Tahlili" ismini verdiğimiz bu çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde eserin, âyetlerle, hadîslerle ve bazı din büyüklerinin nasihat ve anılarıyla zengin olan muhtevası hakkında genel bilgi verilmekte ve Türk-İslam Edebiyatı açısından yeri ve önemi değerlendirilmektedir.

İkinci bölümünde metin dinî ve tasavvufî açıdan incelenmiştir. Bu bölümde, metinde geçen dinî ve tasavvufî kavramların açıklanmaya çalışılması yanında, beyitlerin dayandığı âyet ve hadîsler incelemeye dahil edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise transkripsiyonlu metin sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: din, tasavvuf, mesnevî, Tezkiye-i insan

ABSTRACT

TEXT AND ANALYSİS OF THE MESNEVİ MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN

EZRAİL KARAKURT

This study contains the transcripted text and content analysis of *Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân* that has various religious and sufistic elements and written in mesnevi form. Despite all our research, the writer of this text that we couldn't establish a second manuscript copy is unknown. The manuscript registered in National Library/26 Hk 899 does not contain any information about the copyist or the copy date.

This study is named "Text and Analysis of the Mesnevi Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân" and it consists of three chapters. In the first chapter information about verses from Qoran, hadith, advises from religious scholars and their memoirs that enriched the content of the text is given and the place and importance of this text with regard to Turkish-Islamic literature is evaluated.

In the second chapter, the text is examined in terms of religion and sufism. In this chapter, not only the religious and sufistic terms are tried to be explained but also the verses from Qoran and hadiths that the verses (beyts) are based on are included in the analysis.

In the third chapter of the study, the transcripted text is submitted.

Keywords: religion, sufism, mesnevi, Tezkiye-i insan.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Ankara Milli Kütüphanede bulunan, 26 Hk 899 numarada kayıtlı *Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân* isimli tasavvufi mesnevînin transkripsiyonlu metni ve içerik analizi sunulmuştur. Eser baştan eksik olduğundan, içeriğinde ve sonunda da herhangi bir bilgi bulunmadığından dolayı eserin müellifine/müstensihine veya telif/istinsah tarihine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin çeşitli imlâ ve hareke hataları ihtiva etmesi sebebiyle müellif nüshası olmadığı anlaşılmaktadır. Çeşitli araştırmalar ve kütüphane taramaları yaparak başka bir nüshasını aradık, fakat tespit edemedik. Bununla birlikte metni incelediğimizde dinî ve tasavvufî edebiyat açısından zengin bir içeriğe sahip hacimli bir eser olması bizde, metnin ilmî transkripsiyon alfabesiyle ortaya konulmasının ve muhtevasının Türk-İslâm Edebiyatı açısından değerlendirilmesinin istifadeli olacağı kanaatini hâsıl etti.

Eserin müellifinin tespit edilememiş olmasının ve eserin ait olduğu yüzyılın bilinememesinin eseri çalışıp çalışmama hususunda bizi tereddüde düşürdüğünü belirtmek isteriz. Ancak, eserin dinî ve tasavvufî özelliğinin yanında nasihat-nâme, kıyâfet-nâme ve rûz-nâme türünden de örnekler içermesi bizi bu eserin İslâmî Türk edebiyatı bakımından önemli olduğu fikrine götürdü. Bu düşünce ile yola çıkarak daha önce bir çalışmasının yapıldığına rastlayamadığımız eseri incelemeye karar verdik.

Eserin müellifini ve varsa diğer nüshalarını tespit edebilmek için Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere İstanbul'daki birçok kütüphanede katalog taraması gerçekleştirdik. Fakat bu araştırmaların sonuç vermemesi, bizi Türkiye'nin diğer yazma eser kütüphanelerine yönlendirdi. Fakat bu araştırmalarda da ikinci bir nüsha tespit edemedik. Bunun neticesinde biz de öncelikle metni ilmî transkripsiyon alfabesiyle ortaya koyup daha sonra da mahiyetine ve muhtevasına yönelerek dinî ve tasavvufî açıdan inceledik. Böylece Türk-İslâm edebiyatı açısından oldukça zengin olan muhtevası gün yüzüne çıkmış oldu.

Çalıştığım eserin içeriğinin çok zengin olması ve eserle alakalı bazı bilgilerin mevcut olmaması beni yoğun bir çalışma sürecine soktu. Bütün bu yoğun ve yorgun geçen sürecin ardından akademik hayatımın ilk eseri olan bu çalışmamın, benim için gerek özel gerekse de akademik hayatımda yetiştirici bir nitelikte olduğunu düşünüyorum.

Tez konusu araştırmam sürecinde ve çalışmalarıma başladıktan sonra ihtiyacım olan her anda bana destek olan, karşılaştığım her türlü zorlukta bir kolaylık yolu gösteren ve hiçbir şekilde yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Ali Öztürk'e; yoğun mesailerine rağmen tez metnimin kontrolüne yardımcı olan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne ve metindeki okuyamadığım kelimelerde yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Reyhan Çorak'a; metinde geçen hadislerin kaynağını bulmamda yardımcı olan sayın Dr. Seyit Ali Güşen'e; tezimin her aşamasında emeği geçen, zaman ve mekân mefhumunu gözetmeden destekte bulunan mânevî ablam ve meslektaşım Arş. Gör. Nesibe Kablander'e; rahat ve huzurlu çalışma ortamı sağlayan İSAM ve BİSAV kütüphanelerinin yetkililerine ve çalışanlarına gönülden müteşekkirim. Ayrıca her zaman maddi ve manevi destekte bulunan, tezimi hazırlarken inancı ve güveniyle bana cesaret veren, bu süre içerisinde her türlü fedakârlıkta bulunan, hayat arkadaşım ve biricik eşime cân u gönülden teşekkür ediyorum.

Ezrail KARAKURT

Maltepe, 2016

İçindekiler

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖN SÖZ ..... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN

1.NÜSHA TAVSİFİ 4

2. METNİN ÇÖZÜMLENMESİNDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM VE TRANSKRİPSİYON CETVELİ ... 5

2.1. Metnin Çözümlenmesinde Takip Edilen Yöntem 5

2.2. Transkripsiyon Cetveli 6

3. MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN'IN EDEBÎ ÖZELLİKLERİ VE TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI AÇISINDAN ÖNEMİ 8

3.1. Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân'da Geçen Atasözleri ve Veciz İfadeler 8

3.2. Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân'da Geçen Deyimler 15

4. ESERİN MUHTEVÂSI 19

İKİNCİ BÖLÜM

DİNÎ VE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

I.DİN 26

1.İTİKÂD 26

1.1.Allah 26

1.2. Melekler 27

1.2.1. Cebrâil 27

1.2.2. Azrâil 27

1.3. Peygamberler 28

1.3.1. Hz. Âdem 28

1.3.2. Hz. Şît 29

1.3.3. Hz. İdrîs 30

1.3.4. Hz. Nûh 30

1.3.5. Hz. İbrâhîm 32

1.3.6. Hz. Yûsuf 33

1.3.7. Hz. Hârûn 34
1.3.8. Hz. Mûsâ 34
1.3.9. Hızır 35
1.3.10. Lokmân 36
1.3.11. Zülkarneyn 37
1.3.12. Hz. Dâvûd 37
1.3.13. Hz. Süleymân 38
1.3.14. Hz. Eyyûb 39
1.3.15. Hz. Yahyâ 40
1.3.16. Hz. Îsâ 40
1.3.17. Hz. Muhammed 41
1.3.17.1. Dört Halife 41
1.3.17.1.1. Hz. Ebû Bekir 42
1.3.17.1.2. Hz. Ömer 42
1.3.17.1.3. Hz. Osman 43
1.3.17.1.4. Hz. Ali 44
1.4. Kitaplar 45
1.4.1. Tevrât 45
1.4.2. Zebûr 45
1.4.3. İncîl 46
1.4.4. Kur'ân-ı Kerîm 46
1.5. Âhiret İle İlgili Kavramlar 47
1.5.1. Âhiret 47
1.5.2. Kıyâmet 48
1.5.3. Haşr, Mahşer, Mahşer Günü, Sırât 48
1.5.4. Cennet 49
1.5.5. Cehennem 50
1.6. Hayır ve Şer, Kazâ ve Kader İle İlgili Kavramlar 51
1.6.1. Hayır ve Şer 51
1.6.2. Kazâ ve Kader 52
2. İBÂDET 53
2.1. Namaz 53

2.2. Oruç 54
2.3. Hac 54
2.4. Dua 55
2.5. Abdest, Gusül 56
3. ÂYET ve HADÎSLER 57
3.1. Âyetler 57
3.1.1. İktibas Edilen Âyetler 57
3.1.2. Telmihte Bulunulan Âyetler 60
3.1.3. Meâlen İktibas Edilen Âyetler 65
3.2. Hadîsler 66
3.2.1. İktibas Edilen Hadîsler 66
3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadîsler 67
4. DiĞER DİNÎ KAVRAMLAR 72
4.1. Mübârek Gün ve Geceler 72
4.1.1. Mi'râc 72
4.1.2. Kadir Gecesi 72
4.1.3. Cuma Günü 73
4.2. Ölüm 74
4.3. Helal- Haram 75
4.4. Sevap- Günah 76
4.5. Tevbe 77
4.6. Cin- Şeytan 77
4.7. Kâfir- Müşrik- Münâfık 78
4.8. Dünya 79
4.9. Nefis 81
II. TASAVVUF 82
1. BAZI TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER 82
1.1. Bâyezîd-i Bistâmî 82
1.2. Fudayl bin İyâz 83
1.3. Cüneyd-i Bağdâdî 84
2. TASAVVUFİ TİPLER 84
2.1. Pîr 84

2.2. Mürşid 85
2.3. Şeyh 85
2.4. Mürid 86
2.5. İnsan-ı Kâmil 87
2.6. Sâlik 87
3. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR 88
3.1. Zühd ve Takvâ 88
3.2. Havf ve Racâ 89
3.3. Zikir 90
3.4. İhlâs 90
3.5. Terk 91
3.6. Rızâ 91
3.7. Sabır 92
3.8. Şükür 93
3.9. Zâhir ve Bâtın 94
3.10. Uzlet ve Halvet 94
3.11. Tevekkül 96
3.12. Kanâat ve Tamah 96
3.13. Seyr ü Sülûk 97
3.14. Riyâzet 98
3.15. Mâsivâ 99
SONUÇ 100
KAYNAKÇA 102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN (TENKİTLİ METİN) 105

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	:Aynı eser
a.g.e.	:Adı geçen eser
A.g.m.	:Adı geçen makale
a.s.	:Aleyhisselam
BİSAV	:Bilim ve Sanat Vakfı
Bkz.	:Bakınız
bs.	:Basım
bsk.	:Baskı
c.	:Cilt
c.c.	:Celle celâlühü
Çev.	:Çeviren
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	:Editör
H.	:Hicrî
Haz.	:Hazırlayanlar
Hz.	:Hazreti
İA	:İslam Ansiklopedisi

İSAM :İslâmî Araştırmalar Merkezi

İÜ :İstanbul Üniversitesi

Karş. :Karşılaştırınız

M. :Miladî

no. :Numara

Nşr. :Neşreden

s. :Sayfa

TDK :Türk Dil Kurumu

Thk. :Tahkik eden

t. y. :Tarih yok

Üni. :Üniversite

v.b. :Ve benzeri

v.d. :Ve diğerleri

vr. :Varak

Yay. :Yayınları

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Dinî edebiyat alanında hemen her dönemde Edebî ve ilmî kıymeti haiz eserler veren edebî şahsiyetlerin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bugüne kadar kimliğinin tespit edilemediği ya da olduğundan farklı bir isimle bilinen pek çok kimse de mevcuttur. Bu sebepledir ki müellifi hakkında bilgi sahibi olamadığımız eserlerin açığa çıkarılamamış olması, edebiyat tarihimiz açısından bir kayıptır ve akademik anlamda ihmale uğramıştır.

Bu tür eserlerin gün yüzüne çıkartılması ve bu yönde yapılacak çalışmalar, Türk İslâm Edebiyatı alanında çalışacaklara yeni bilgiler sağlama potansiyeline sahiptir. Ayrıca böyle eserler hakkında araştırmaların yapılması bu eserlerin muhtevalarının bilinmesi edebî mirasımızın ortaya çıkarılması açısından da büyük bir önem taşımaktadır.

Üzerinde çalışma yaptığımız *Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsan* isimli eser de müellifi hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadığımız bir eserdir. Baş tarafı eksiktir, ancak ne kadar eksik olduğunu kestirmek mümkün olmamıştır. Kim tarafından nerede ve ne zaman yazıldığı da tespit edilememiştir.

Bu çalışmadaki amacımız eser hakkında bilinmeyen bütün hususları ortaya çıkarmaktı. Ayrıca eserin dinî ve tasavvufî yönünün yanında içerisinde barındırdığı farklı edebi türlerden unsurları da ortaya çıkarıp açıklamayı amaçladık. Bu gaye ile yaptığımız etraflı araştırmalar sonucunda eserin müellifine, müstensihine ve başka bir nüshasına rastlayamadık. Bunun sonucunda yaptığımız bu araştırmaların bize sunduğu bilgiler çerçevesinde eserin muhtevasına yöneldik ve eserin, oldukça derin manevî tembih ve işaretler içerdiğini gördük. Bu tespitlerimiz muvacehesinde metni günümüz harflerine çevirerek dinî ve tasavvufî kavramları tahlil ettik.

2. ARAŞTIRMANIN MERHALELERİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamızda hangi aşamada nelerden yararlandığımızı daha net görebilmek için çalışmamız boyunca istifade ettiğimiz kaynakları, merhaleleri ile birlikte vermeyi uygun gördük. Bu çalışmaya esas olan metin, bazı arkaik Türkçe kelimeler yanında, Osmanlı Türkçesinde sıkça rastlanmayan Arapça kelimeleri de ihtiva etmektedir. Bu bağlamda metin transkripsiyonu aşamasında Osmanlı Türkçesi ve muhtelif Türkçe sözlükler yanında Arapça sözlüklerden de yararlandık.

Araştırmamızın ikinci aşamasını oluşturan metin tahlili esnasında dinî ve tasavvufî kavramların daha iyi anlaşılabilmesi için Mustafa Kara'ya ait *Tasavvuf ve Tarikatlar* kitabı ile Ethem Cebecioğlu'nun *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'n*den faydalandık. Ayrıca eserde geçen velileri tanıtmak için Osmânzâde Hüseyin Vassâf'a ait olan ve Prof. Dr. Mehmet Akkuş ve Prof. Dr. Ali Yılmaz'ın hazırladıkları *Sefîne-i Evliyâ* kitabına, metinde geçen bazı isimleri açıklamak için ise Dursun Ali Tökel'in *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar* isimli eserlerine müracaat ettik.

3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEMİ

Elimizdeki nüshanın eksik başlaması ve eserin içeriğinde ve sonunda da herhangi bir bilginin bulunmaması bizlere eserin ait olduğu dönem ve müellifi hakkında bir bilgiye ulaşmamıza imkân vermedi. Bu nedenle geniş araştırmalarımıza rağmen çalışmamızın ne müellifine ne müstensihine ne de eserin elimizdeki nüshasından başka bir nüshasına ulaşabildik. Biz de eserle ilgili tespit edilemeyen bilgilerin ileride bulunabilmesi ümidiyle eserin metin ve tahlil kısmına yoğunlaştık. Metnin tamamı okunup transkripsiyon alfabesi kullanılarak yazıldıktan sonra metnin daha iyi anlaşılabilmesi için beyitleri anlam bütünlüğüne göre gruplandırarak açıklamaya çalıştık.

Mesnevi tarzında yazılan bu eser, nasihat-nâme, kıyâfet-nâme ve rûz-nâme gibi edebî türleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu denli zengin ve hacimli olan eser için elimizden geldiğince geniş bir muhteva tahlili yaptık.

Çalışmamız süresince Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane ve Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi başta olmak üzere Türkiye'deki pek çok kütüphanede araştırmalar yaptık. Her ne kadar henüz müellifi, müstensihi ve başka nüshaları tespit edilememiş olsa da eserin muhtevası incelenince şu ana kadar hakkında hiçbir çalışma yapılmamış olan bu eser üzerinde, Türk-İslâm Edebiyatı alanında daha başka tedkikler de yapılabileceği anlaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN

1.NÜSHA TAVSİFİ

Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân isimli eserin baş kısmı eksik olduğundan ve başka bir nüshasına ulaşılamadığından dolayı kaç varak olduğu ve kaç beyitten meydana geldiği tam olarak bilinmemektedir.

Ankara Milli Kütüphane'de 26 Hk 899 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha elektronik dijital ortamdan temin edilmiştir. Burada ne müellif hattına ne de müstensihine dair herhangi bir bilgi içermemektedir. Ayrıca eserin kâğıt cinsi, varak ölçütleri gibi özellikler de belirtilmemiştir. Bununla birlikte eserin 119 varak olduğu belirtilmiş, ancak eserin 129 varaktan oluştuğunu tespit ettik.

Elimizdeki nüshanın baş tarafı eksiktir. İlk varakta "Kasbar Kütüphanesi Vakfi" yazılı mühür bulunmaktadır. Nüsha 129 varak, 3283 beyitlik manzum ve 2 varaklık mensur kısımdan oluşmaktadır. Her varak 13 satır ve 13 beyitten oluşmaktadır. Fakat 5a, 108a, 112b, 121b, 126a'da birer beyit eksiktir. Ayrıca 73b'de 7. beyit sonradan ok işaret ile sağ tarafta yazılmıştır. Metnin 20a ile 29b arasındaki kısmı çerçeve içerisine alınarak yazılmıştır.

Metin nesih yazı çeşidiyle yazılmış harekeli bir metindir. Metinde pek çok hareke ve yazım yanlışının bulunmasından yola çıkarak bu nüshanın bir müstensih elinden çıktığını düşünmekteyiz.

Baş: Ki zīrā lā yuṭāḳ Ḥaḳ Teʿālā

ʿİbāda eylemez teklīf aslā

Son: …. Evvel Züḥal, s̱ānī Müşterī, s̱āliṯ Merīḫ, rābiʿ Şems, ḫāmis Zühre, sādis ʿUṭārid, sābiʿ Ḳamer. Temmet kitābetü'l-kitābi bi-ʿavnil-lāhi'l-Melikü'l-Vehhāb.

2. METNİN ÇÖZÜMLENMESİNDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM VE TRANSKRİPSİYON CETVELİ

2.1. Metnin Çözümlenmesinde Takip Edilen Yöntem

a) Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân isimli mesnevinin metni, Ankara Milli Kütüphane'de 26 Hk 899 arşiv numarasıyla kayıtlı olan ve tespit edilebilen bu tek nüshadan hareketle oluşturulmuştur. Bu sebepten dolayı az da olsa okunamayan yerler, orijinal metinden kopyalanarak tamamlanmıştır.

b) Mesnevinin baş tarafı eksiktir. Bu sebepten dolayı en az bir varak eksik olduğu düşünülerek varak numarası 2a'dan başlatılmıştır. Ayrıca kolaylık olması açısından beyitler beşerli düzende numaralandırılmıştır.

c) Veznin aksadığı beyitlerde veya anlam bütünlüğünün bozulduğu yerlerde metin tamirine gidilmiş olup beytin orijinal hali dipnotta verilmiştir.

d) Yanlış veya eksik yazılmış olduğu düşünülen bazı kelimeler vezin, anlam ve üslûp dikkate alınarak tamir edilmeye çalışılmış olup bu kelimeler metinde köşeli parantez "[ ]" içerisinde gösterilmiştir.

e) Metinde bazı yerlerde Farsça terkiplerin yanlış yazıldığı göze çarpmaktadır. Metin okunurken bu terkipler metne bağlı kalmadan doğru şekliyle yazılmış olup ayrıca dipnotta belirtilmemiştir.

f) Eserde "idüb", "virüb" vb. kelimelere gelen "-ib", "-üb" şeklinde yazılan ekler metinde "-p" ile yazılmıştır.

g) Arapça ve Farsça ön ve son ek alan ve birleşik yazılan bütün kelimelerde, ek ile kelime arasına kısa çizgi "-" konulmuştur; nā-gāh, mā-sivā, āb-dest, kemā-kān örneklerinde olduğu gibi.

h) Metinde pek çok yerde hareke yanlışı bulunduğundan dolayı metin okunurken böyle yerlerde harekeler göz önünde bulundurulmamıştır.

i) "Senin", "onun" gibi kelimeler bazı yerlerde "senin", "anın" şeklinde, bazı yerlerde ise "senün", "anun" şeklinde yazılmıştır. Metin okunurken bu gibi kelimeler "senün", "anun" şeklinde yuvarlak ünlü ile okunmuştur.

j) “Olunur”, “bulunur” gibi kelimeler bazı yerlerde dar ünlü ile (olınır, bulınır şeklinde), bazı yerlerde ise geniş ünlü ile (olunur, bulunur şeklinde) yazılmıştır. Metin okunurken buna benzer kelimeler geniş ünlü ile okunmuştur.

k) “Dâim”, “kâim” gibi kelimeler bazı yerlerde “dāyim”, “ḳāyim” şeklinde, bazı yerlerde ise “dā’im”, “ḳā’im” şeklinde yazılmıştır. Metin okunurken bu gibi kelimeler “dā’im”, “ḳā’im” şeklinde okunmuştur.

2.2. Transkripsiyon Cetveli

ء ا	’
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	S̱, s̱
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
د	D, d
ذ	Ẕ, ẕ
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş

ص	Ṣ, ṣ
ض	Ḍ, ḍ, Ż, ż
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Ḳ, ḳ
ك	K, k, G, g, Ñ, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v
ه	H, h
ى	Y, y

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med (uzatma) harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

ا	Ā, ā
و	Ū, ū
ى	Ī, ī

3. MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN'IN EDEBÎ ÖZELLİKLERİ VE TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI AÇISINDAN ÖNEMİ

3283 beyitten oluşan Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân isimli mesnevî âruzun mefâʿîlün / mefâʿîlün/ feʿûlün (fa'lün) vezniyle kaleme alınmıştır. Ufak tefek sıkıntılar olmakla birlikte genel olarak aruz vezni başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Eserde pek çok Arapça ve Farsça kelime ve terkipler bulunmaktadır. Bununla birlikte sadece Arapça ve Farsçadan oluşan beyitler de mevcuttur. Bu sebepten dolayı ağır bir dilinin olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca metnin muhtelif yerlerinde lafzen ve mânen benzer pek çok beyit de yer almaktadır.

Sıkça kullanılan Arapça ve Farsça kelime ve beyitlerle birlikte eserin sonunda yer alan Ebu'l-Ma'şer'in *Rûz-nâme*'sini Farsçadan Türkçeye tercüme ettiğini bildiren müellifin, Türkçenin yanında Farsça ve Arapçayı da çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca pek çok yerde gerek iktibas yoluyla gerekse de telmih yoluyla başvurduğu âyet ve hadîslerden anlaşılacağı üzere Kur'ân'a ve hadis ilmine de vâkıf olduğu görülmektedir. Bununla birlikte pek çok yerde kullanılan atasözleri ve deyimlere bakılarak müellifin, Türk kültürüne de yeterince âşina olduğu görülecektir. Kullanılan bu atasözleri ve deyimlerin hemen hemen tamamına yakını günümüzde de kullanılıyor olması eseri ayrıca önemli kılmaktadır.

Müellif, bütün kafiye çeşitlerini kullanmakla birlikte pek çok yerde redif kullanmayı da tercih etmiştir.

Eserin, içerisinde barındırdığı birden fazla edebi türle birlikte içeriğinin zenginliği de göz önünde bulundurulduğunda Türk İslâm edebiyatı açısından ne kadar önemli olduğu görülecektir.

3.1. Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân'da Geçen Atasözleri ve Veciz İfadeler

Eserin büyük bir bölümü hikmetli sözler ihtivâ etmektedir. Dolayısıyla pek çok beyitte atasözleri ve veciz ifadeler yer almaktadır. Burada eserde geçen atasözlerini tek tek inceleyip açıklamak çalışmamızın hacmini aşacağından dolayı sadece tespit edebildiğimiz atasözlerini ve ilgili beyitleri örnek vererek yetineceğiz.

Atasözlerinin geçtiği beyitler şunlardır: (111, 814, 1642, 2359, 2367, 2371, 2372, 2577, 2768, 2777, 2781, 2782, 2786, 2791, 2794, 2795, 2797, 2799, 2800, 2801, 2807, 2810, 2818, 2821, 2822, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2832-33, 2834, 2839, 2844, 2845, 2846, 2849, 2850, 2852, 2857, 2860, 2863, 2865, 2871, 2874, 2875).

Sabrın sonu selamettir (111)

Eger kim ṣabr-ile olmasa ḳā'im

Selāmet olmaya dīn içre dā'im

Ne ekersen onu biçersin (814)[1]

Nenüñ toḫmın ekerse eger insān

Biten oldur ne deñlü yaġsa bārān

Kılavuzu karga olanın burnu çamurdan çıkmaz (822)

Ġurāb olursa rehber āḫir-i kār

Ḫarāb olur maḳāmı ṣaḳın ey yār

Eski düşman dost olmaz (1642, 2359)[2]

İnanma gösterürse fiʿlin aḥsen

Meṣeldür dost olmaz eski düşmān

[1] Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Atasözü No: 2043, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, bsk. 7, 1993.
[2] Bkz. Ömer Asım Aksoy, **a.g.e.,** Atasözü No: 1145.

Söz gümüşse sükut altındır (2367)[3]

Didi Luḳmān eger sīm olsa nuṭḳuñ

Muḳarrer bil ki altun ola ṣamtuñ

Bin ölçüp bir biçmeli (2371)

Dilerseñ bir işi ḳılmaġa bünyād

Biñ ölç bir yap dimişler idesin yād

Açma sırrını dostuna o da söyler dostuna (2372)

Dime sen rāzī her yāra ḳarındaş

Ki yāruñ yārına dir rāz olur fāş

El için kuyu kazan, evvela kendi düşer (2577, 2781)

Ḳuyu ḳazma ilüñ yolında zinhār

Gine kendüñ düşersin āḫir-i kār

Bin işit, bir söyle (2768)

Didi Ġazzālī şey'i biñ kez insān

İşidüp bir daḫı dindükde ol ān

Bin bilsen de bir bilene danış (2777)

Danışmaḳ işde ġāyet bī-bedeldür

Ki biñ danış bir işle bu meṯeldür

Gözden ırak olan gönülden de ırak olur (2782)

Olupdur bu meṯel ʿālemde meşhūr

[3] Bkz. Ömer Asım Aksoy, **a.g.e.,** Atasözü No: 2300.

Gönülden dūr olur gözden olan dūr

Kimsenin ahı kimsede kalmaz (2791)

Şemātet şanma kim ḳalur yanuña

Saña ḳalursa ḳalmaz oġlanuña

Bir muhannes bin çeri sır (2794)

Muḫannetle ṣavaşda itme el bir

Meşeldür bir muḫanneş biñ çeri ṣır

Kılavuzsuz kuş uçmaz (2795)

Yola yoldaş-ile gitmeñ güzeldür

Ḳulaġuzsuz ḳuş uçmaz bu meşeldür

Âlet işler, el öğünür (2797)

Gerekdür kāra elbet pür ola pür

Meşeldür ālet işler er öginür

Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin (2799)

Bir atuñ olsa ancaḳ bin yoḳışda

Eger on olsa daḫı in yinişde

Ayağını yorganına göre uzat (2786)

Ne isrāf it ne hısset budur uṣūl

Meşeldür yorġanuña göre kösil

Yavuzbaş sahibine domuz güttürür (2800)

Ṭayanma ḳuvvetüñe ey ḳarındaş

Ṭoñuz gütdürür issine yavuz-baş

Boş duranı Allah da sevmez kulu da (2801)

Ḫudā sevmez anı kim ola baṭṭāl

Ki aylaḳ işle baṭṭāl olma zinhār

Besle kargayı oysun gözünü (2807)

Dirīġā bilmedüñ kendi özüñi

Ki besle ḳarġayı oysun gözüñi

Ya kibir ya din (2810)

Ṣaḳın dutma birāder kimseye kīn

Meşeldür bu dinür ya kibr ü ya dīn

Erenlerin sağı solu belli olmaz (2818)

Erenlerde öñ ard olmaz birāder

Gerek ḥāżır gerek ġā'ib berāber

Er erden, tohum yerden biter (2821)

Toḫum yirden er erden ola ḥāṣıl

Gerekdür ṭālibe bir şeyḫ-i kāmil

Eken biçer, konan göçer (2822)

Eken biçmek ḳonan göçmek muḳarrer

İdegör göç yarağın ey birāder

Kâr, zararın kardeşidir (2824)

Meşeldür bu ziyān aşşı ḳarındaş

Eyi yavuz geçinür ṣaġ yoldaş

Aza kanâat etmeyen çoğu hiç bulamaz (2825)

Azı her kim ki bilmezse muḥaḳḳaḳ

Dimişler kim çoġı hīç bilmez el-ḥaḳ

El için ağlayan gözden olur (2826)

Ḫalāyıḳdan taʿalluḳ toḫmını kes

İl içün aġlayan gözsüz ḳalur pes

İş iki Allah bir (2827)

Meṣeldür iş iki Tañrı bir el-ḥaḳ

Bir işüñ olmasın ḥükm itme muṭlaḳ

Ölenle birlikte ölünmez (2828)

Ölen ardınca ölmiş yoḳ muḳarrer

Başuñ ḳaydında ol ey merd-i server

Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas (2832-2833)

Cezaʿ itme eger cevr itse dünyā

Ḳoruḳ ḥalvā olur ṣabr-ile ḥalvā

ʿUsur yüsr ü yüsr ʿusr-iledür pes

Olur dut yapraġı ṣabr-ile aṭlas

Son pişmanlık fayda vermez (2834)

İşüñ evvelden itmez kim ki fikrin

Ne aṣṣı ṣoñ peşīmān itse ẕikrin

Yalnız taş duvar olmaz (2839)

Ḥaẕer ḳıl çekme başḳa başıña baş

Ki dirler olmamışdur yalıñuz ṭaş

Ulular köprü olsa basıp geçme (2844)

Ulular köpri olsa geçme başub

Budur her kimseye lāyıḳ münāsib

Ağır basar, yeğni kalkar (2845)

Ulularla niçün ḫaşm olur ebter

Aġır başsa meṣeldür yeyni ḳalḳar

Kurunun yanında yaş da yanar (2846)

Yaramaz kimselerle olma yoldaş

Ḳuru yanınca zīrā kim yanar yaş

Bin bilsen de bir bilene danış (2849)

Danışmaġa işi her kim baş egmez

Ne ḥāṣıl çün ziyāna aṣṣı itmez

Yerdeki yüze basılmaz (2850)

Tevāżuʿ eyle cümle ḫalḳa düpdüz

Meṣeldür bu başılmaz yirdeki yüz

İtin issi varsa tavşanın da Tanrısı var (2852);

İtüñ issi var-ise n'ola her bār

Meşeldür ṭavşanuñ da Tañrısı var

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını (2857)

Meşeldür il ḳapusın ḳaḳan āḫir

Anuñ daḫı ḳaḳılur bābı vāfir

Eden bulur (2860)

Ḥaẕer it ḫalḳa atma ṭaʿn-ile ṭaş

Meşeldür bu iden bulur ḳarındaş

Şeriatın kestiği parmak acımaz (2863)

Göñül levḥinde ḳalsun bu sözi yaz

Şerīʿat kesdügi barmaḳ acımaz

At tepişir, arada eşek ölür (2865)

Elüñ çek fitneden dār-ı fenāda

Depişür at eşek ölür arada

Birlikten dirlik (kuvvet) doğar (2871)

Dimişler dirligi birlikde ancaḳ

Müdārā lāzım oldı bu muḥaḳḳaḳ

Yiğitliğin onda dokuzu kaçmaktır (2874)

Dimişler erlik ondır bu muḳarrer

Ṭoḳuzı ḥīledir ey merd-i server

3.2. Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân'da Geçen Deyimler

Müellif, ifade gücünü arttırabilme ve anlatıma zenginlik katabilmek için eserde âyet, hadîs ve atasözlerinin yanında deyimlere de çok sıkça yer vermektedir. Burada kullanılan deyimleri tek tek ele alarak incelemek yerine tespit edebildiğimiz deyimleri ve ilgili beyitlerin numaralarını vermekle yetineceğiz. Bununla birlikte bazı beyitleri örnek olarak vermeyi uygun gördük.

El vermek (10)

Ne deñlü el virürse bunda devlet

Ġurur itme olupdur āḫiri let

Dünyadan (kendinden) geçmek (66)

Geçüp dünyādan anlar mest ü ḥayrān

Diyeler ḳabr içinde zār u giryān

Devlet bulmak (124)

Bu söz Tevrāt içinde oldı bihter

Ṭutan devlet bulur ey merd-i server

Kılı kırk yarmak (859);

Ḥarām arpa ola ṭurmaz ararsın

Ḥisābında ḳılı hem ḳırḳ yararsın

Toprak başına (860, 2742);

Velī dīn içre olduñ yek ḫar-ı lenk

Ki ṭobraḳ başuña olsun daḫı senk

Bel bağlamak (951)

Bu sözden ġayret olup ibn-i Edhem

Ṭarīk-i Ḥaḳḳ'a bil baġladı muḥkem

Başına toprak (952)

Ne dir gūş eyle Sulṭān-ı Levlāk

İşidüp ṭutmayanuñ başına ḫāk

Kulak tutmak (1272)

Ḳulaḳ ṭut gel ḥadīṯ-i Muṣṭafā'ya

İre ḥattā göñül zevḳ ü ṣafāya

Safasını sürmek (1928)

Vefāt itdikden on yıl ṣoñra anı

Görüp oġlı ṣafālar sürdi cānı

Samana kazık kakmak (2842)

Ṭamaʿ ehlini her kim dost ṣana

Ḳazıḳ ḳaḳdı ṣanasın ol ṣamana

Elden çıkarmak (25)

Eser kalmamak (27)

Gözünü toprak doyursun (28, 2856)

Vefa görmek (43)

Serden geçmek (43)

Konan göçer (61)

Gussa çekmek (72, 1234)

Gam çekmek (335, 489, 672, 984, 1279, 1298, 1458, 1654, 2118, 2176, 2186, 2400, 2420, 2473, 2820)

El almak (630)

Lânet olsun (634)

Göz açmak (767)

Hali harab olmak (822, 988)

Candan gönülden (823, 1207, 1253, 1851, 1881)

Gönül vermek (889)

Gönlü şâd olmak (965, 3057)

Dağlar dayanmaz (988)

Dikkat kesilmek (1002)

Elini çekmek (1041, 1238, 1684, 2583, 2865)

Dil uzatmak (1041, 2583)

Can kulağı ile (dinlemek) (1042, 2127, 2148, 2805)

Fitne çıkarmak (1049)

Can almak (1070)

Can korkusu (1076)

Can gözünü açmak (1190, 2358)

Yolunda varını vermek (1195)

Eli boş olmak (1277)

Mihnetini çekmek (1332, 2473)

Zahmet çekmek (1332)

Teslim bayrağını çekmek (1343-1344)

Hor görmek (1354, 1375)

Kemâlini bulmak (149, 1374)

İnsaf etmek (1421)

Irak olmak (1525, 1734, 2101)

Râm olmak (892, 1470, 1599, 2425)

Yaş akıtmak (2045)

Aklı gitmek (2100)

Hatırdan çıkarmak (2135)

Kahpe dünya (2330)

Kan ağlamak (2422)

Belâ çekmek (2478)

Sağ salim (2492)

Gönül vermek (2569)

Ağız açmak (2598)

Gam yemek (2675)

Eninde sonunda (2790)

Başı sağ olmak (2829)

Baş eğmek (2849)

4. ESERİN MUHTEVÂSI

Eser dünyevî ve uhrevî pek çok konuyu bünyesinde barındıran, içerik yönünden zengin bir mesnevîdir. Hemen hemen her bir beyit ayetlere, hadîslere, peygamberlerin sözlerine, sahabe ve din büyüklerinin sözlerine, hukemâ ve filozofların sözlerine, atasözleri ve deyimlere dayandırılmaktadır.

Eserde herhangi bir başlık veya bölüm yer almamaktadır. Konular belli bir sıraya göre dizilmemiş, yeri ve zamanı geldikçe konulara değinilmiştir. Öyle ki bir konu bazen farklı yerlerde aynı beyitlerle veya birkaç kelime değiştirilerek aktarıldığı görülmektedir. Böyle olmasına rağmen, muhtevâdan bahsederken burada eseri, konularına göre şu bölümlere ayırmayı uygun gördük:

a. Dinî ve tasavvufî yaşamın anlatıldığı bölüm
b. Bazı hastalıklardan, bu hastalıkların sebeplerinden ve bunlardan kurtulmanın yolları ile bazı şifalı bitklerden bahsedilen bölüm
c. Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi' nin *Kıyafet-nâme* isimli eserinin lafzının biraz değiştirilerek aktarıldığı bölüm
d. Ebu'l Ma'şer'in *Rûz-nâme* isimli eserinin tercümesinin aktarıldığı bölüm

Eserin büyük bir bölümünü oluşturan ilk bölüm, 2876. beyite kadar olan kısmı kapsamaktadır. Bu bölümde müellif, din ve tasavvuf hakkında akla gelebilecek hemen hemen her konuya değinmiştir ve pek çok beyti âyet ve hadislerle desteklemiştir. Metin, itikâdi konulardan "kadere iman" konusuyla başlamaktadır. Külli iradenin yanında cüz'i iradenin de olduğunu ve bunu inkâr edenlerin dinden çıkacağını bildirmektedir. Daha sonra sonunda ölüm olan bu dünyada kibir ve gururdan uzak durmak gerektiğini, hiçbir şekilde ölümden kaçılamayacağını bildirmekte, er geç bütün canlıların ölümle tanışacağını dile getirmektedir. Ölümü hiçbir zaman akıldan çıkarmamalı, ömrü ibâdet ve tâat ile geçirmek gerektiğini, gerek mal mülk olsun gerek evlat olsun amelden başka hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini bildirmektedir. Burada 950 yıl ömür süren Hz. Nûh'un ölüme dair nasihâtini de aktarmaktadır:

Didi Nūḥ ol dem ana ey birader

Bu fāni dāra kim gelse muḳarrer (39)

Ölümden hīç ḫalāsa çāre yoḳdur

Sin ardınca olāna bu da çoḳdur (40)

Müellif, ölüm bahsinden sonra, hevâsına ve nefsine uyduğunu, isyan denizinde boğulduğunu dile getirir. Günahının ve suçunun çokluğuna rağmen "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin."[4] âyeti fehvâsınca Allah'a sığınarak bağışlanmak için af dilemekte ve duâ etmektedir. Müellif duâdan sonra Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin de sözleriyle hikmeti açıklamaya çalışır. Âlemin zâten hikmetlerle dolu olduğunu ancak insanoğlunun gâfilliğinden dolayı göremediğini bildirir:

Ṭoludur ḥikmet-ile gerçi ʿālem

İşitmez ġafletinden degme ādem (88)

Amel ve ilim müellifin üstünde en çok durduğu konulardan biridir. Müellife göre ilim ruh, amel ise cisimdir. Amelsiz ilim olamaz. Kişinin ilmiyle amel etmesi ve amelinde samimi olması gerekir. Müellif, ilmiyle amel etmeyenin şeytan ile beraber olduğunu nakleder. Her amelde iyi niyet olması gerektiğini ve niyetsiz amelin faydasının olmayacağını bildirir. Amelde zerre miktarı riyâ bulunması durumunda o amelin Allah tarafından kabul olunmayacağını dile getirir.

Dilin korunması, metnin muhtelif beyitlerinde geçen ve dikkat çeken konulardan biridir. Müellife göre dil, muhafaza edilmemesi sonucu helak olmaya kadar götürür. "Ya hayır konuş ya da sus."[5] hadisine telmihte bulunarak kişinin daima hayır konuşmasını ve mâlâyâniden uzak durması gerektiğini söyleyen müellif, aksi halde kişinin susması gerektiğini tavsiye eder. Dil insana belâdır, onu koruyanın cismini ve canını da belalardan korumuş olacağını bildirir. Ayrıca dilini muhafaza ederek ayıplarını gizlemiş olacağını; yalandan, gıybetten ve koğuculuktan uzak durarak aynı zamanda şeytanı mağlup edebileceğini bildirir. Müellife göre dili doğru olmayanın imânı da doğru olmaz:

[4] Zümer sûresi (39/53)
[5] Buharī, Thk. Mustafa Dīb Buġa, "Edeb. bab 31", Beyrut, 1987, c. V, s. 2240.

Lisānı müstaḳīm olmasa insān

Hīç anda müstaḳīm olmaya īmān (625)

Metinde Allah korkusu, havf ve recâ, tevekkül, kanâat, tevâzu, şükür, güzel ahlâk, hüsn-i zan, edep ve hayâ gibi birçok konunun yanında; kibir, ana babaya itaatsizlik, faiz, su-i zan, hayâsızlık, cimrilik, fısk ve fücur gibi pek çok kötü hasletten de çeşitli beyitlerde bahsedilmektedir.

Bütün bu konuların yanında müellif, muhtelif yerlerde çeşitli konular hakkında Hz. Peygamber'in hadislerine, Hz. Dâvud, Hz. Mûsâ, Hz. İsa gibi birçok peygamberin sözlerine, Hz. Lokman'ın oğluna verdiği nasihatlere, dört halife ve bazı sahâbilerin, Hasan Basrî, Cüneyd-i Bağdadî, Câfer-i Sâdık, Bâyezid-i Bestâmi, İbn-i Semmak ve Ka'b-ı Ahbar gibi pek çok mutasavvıf ve evliyânın nasihatlerine ve İskender, Sokrat ve Eflâtun gibi hikemiyattan bazı kimselerin sözlerine yer vermektedir.

İlk bölümün sonunda müellif, düşüncelerini desteklemek için, büyüklerin sözlerini tutmak gerektiğini belirterek 2359 ile 2875. beyitler arasında çeşitli konularda 50'nin üzerinde atasözü ve deyimlerden yararlanmıştır.

Senüñçün dā'imā ey merd-i muḫtār

Atalar sözini ṭutmaḳ ola kār (2764)

İkinci bölüm sağlık üzerine yazılmış ve 2877. beyit ile 3110. beyitleri kapsayan kısımdır. Hz. Peygamber'in haram yolla tedâviyi yasakladığı nakledilerek başlanmıştır.

Bütün hastalıkların sebebi ve çözümü olarak Hz. Muhammed'in şu tespitine yer vermiştir:

Nebī dir aṣl-ı emrāż imtilādur

Velī dermān-ı derd iḫtimādur (2883)

Bütün hastalıkların sebebi tıka basa yemek olduğu ve bunun dermanı ise perhiz yani az yemek olduğu görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in "Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz."[6] âyeti de aktarılarak bu konudaki düşünceler sağlamlaştırılmıştır.

Müellif bu bölümde semizotu ve çörekotu gibi bazı bitkilerin pek çok derde derman olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in bir hadisine de telmihte bulunarak yemekten önce tuzun faydalı olduğunu dile getirmektedir.

Bunlardan sonra eski tıbba göre bedenin yapısını teşkil eden ahlât-ı erba'a yani dört unsurdan (kan, balgam, safra, sevdâ) bahsedilir. Bu unsurların insan bedeninde belli bir miktarda yer aldığı, miktarın artması veya azalmasında insan mizacının bozulacağı ve hastalığa sebebiyet vereceği ifade edilir. Yani hastalığın sebebi olarak bu unsurlar görülür. Tedavi için de bu unsurlar göz önünde bulundurulması gerekir. Takip eden beyitlerde ise unsurlara göre tedavi yolu gösterilir. Daha sonra bu unsurların insan mizacına olan etkilerinden bahsedilir.

Ahlât-ı erba'anın akabinde müellif, tekrar şifalı bitkilerden bahsettikten sonra sağlıklı yaşamak için bazı tavsiyelerde bulunuştur. Örneğin gece yemek yemenin zararlı oluşundan, gece yenilen yemekten sonra bin adım yürümek gerektiğinden, suyu yavaş yavaş içmek gerektiğinden bahseder. Ayrıca hacamatın faydalarına değinerek yapılması uygun olan ve olmayan günler hakkında bilgi verir.

Müellif, Rum ve Fârisi tıpçıların hastalık konusunda ittifak ettiği altı sebebi aktararak genç- yaşlı herkesin bunlardan sakınmasını tavsiye eder. Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz: Fazla cima', tıka basa yemek, gece az uyumak, gündüz çok uyumak, uyku esnasında su içmek ve bevli hapsetmek.

Bu bölümde uykuya da değinen müellif, sekiz saat uykunun bünyeye uygun olduğunu ifade eder. Akabinde İmam Şâfi'ye ait dört uyku çeşidinden bahseder:

Ḳafā' üzre nebīler nevmi muḫtār

Yemīn üzre olur ʿālimlere kār (3032)

[6] A'râf sûresi (7/31)

Şimāl üzre olur cümle şelāṭīn

Yüzi üstünedir nevm-i şeyāṭīn (3033)

Üçüncü bölüm 3110. ile 3222. beyitler arasını kapsayan kısımdır. Bu bölümde müellif, kendi ifâdesiyle Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi'nin *Kıyafet-nâme'*sini, manasını koruyup lafzını biraz değiştirerek aktardığı kısımdır:

Ḳıyāfet-nāme'-i Ḥamdī ki nāmı

Ṭutubdur şöhret-ile Rūm u Şām'ı (3119)

Alup maʿnāyı itdüm lafẓı taġyīr

Ki pendüm mecrā üzre ola taʿbīr (3120)

Dördüncü bölüm ise Ebu'l-Ma'şer'in *Rûz-nâme*'sinin Farsçadan tercüme edilerek aktarıldığı kısımdır. Burada otuz günden de bahsedilmektedir. 3223. beyitten başlayarak eserin sonuna kadar devam eder. Müellif, Rûz-nâme'nin yazıldığı dönemde Farsçanın rağbet edildiği bir dil olduğunu ve bu sebepten dolayı bu eserin Farsça yazıldığını, kendisinin de Türkçeye çevirdiğini şu beyitlerle ifade etmektedir:

Ebū'l-Maʿşer idüp bir *Rūz-nāme*

Anı gönderdi ol şāh-ı hümāma (3225)

Zebān-ı Fürs idi ol demde merġūb

Anuñçün oldı ol Fürs üzre maṭlūb (3226)

Lisān-ı Türkī üzre yazdum anı

Virem aḥvāline bu armaġānı (3227)

Müellif, eserin sonunda ise saatlerin hükümlerini mensur olarak verip eseri tamamlamaktadır.

Velī aḥkām-ı sāʿatı kemā-kāñ

Getürdüm neṣr-ile ey kāmil insān (3283)

İKİNCİ BÖLÜM

DİNÎ VE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

I.DİN

1.İTİKÂD

1.1.Allah

Kur'ân-ı Kerîm'deki "En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin…"[7] âyetine binâen her dinî eserde olduğu gibi bu eserde de Allah'ın isimlerinden ve sıfatlarından sıkça bahsedilmektedir.

Allah'ın en büyük ismi mânâsına gelen İsm-i A'zam eserde sadece bir yerde kullanılmıştır. "İsm-i A'zam, Allah'ın bütün isimlerini kendinde toplayan isimdir. Bazılarına göre bu isim "Allah", bazılarına göre "Hû", bazılarına göre de içinde bulunduğu zamanda kula hâkim bulunan isimdir."[8]

Ḫudāyā ism-i aʿẓam ḥurmetiçün

Ḥabībüñ Muṣṭafā'nuñ ḳurbetiçün (85)

Bağışla ḳullaruñ cürmin bağışla

Kerem ḳıl daḫı çoḳ çoḳ luṭf[ın] işle (86)

Müellif "Allah" ismini eserde on bir yerde (368, 695, 748, 757, 784, 799, 941, 1293, 1804, 2332, 2835) bahsetmektedir. Yeri ve göğü yaratan O'dur (1426). İnsanlar içinde özel bir yere sahip olabilmek için her zaman Allah adını zikretmek gerekir (748). Her işte ve istekte dayanılacak yegâne mercî O'dur (368). Buğz ve muhabbet yalnız Allah için olmalıdır (695).

Diyüp yaʿnī göñülden daḫı Allāh

[7] A'râf sûresi (7/180)

[8] İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, MAS Matbaacılık, Kasım 2005, c. II, s. 1435.

Geçinmek istiḳāmet üzre her gāh (1293)

Gerek Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdesiyle "el-esmâü'l-hüsnâ"[9]dan olsun gerekse de Allah'ın sıfat ve fiillerini anlatan diğer isimlerinden olsun eserde geçen Allah ile ilgili kavram ve terkibleri kullanıldıkları sıklıklıklarına göre şöyle sıralayabiliriz: Hak (175), Hudâ (124), Mevlâ (35), Rahmân (33), Rabb-i A'lâ (18), Sübhân (14), Allâh (11), Hak Te'âlâ (10), Hazret-i Hak (9), Bârî (9), Kahhâr (8), Hâlık (7), Rab (6), Gaffâr (6), Rabb-i Gaffâr (4), Hallâk-ı Bârî (4), Tanrı (4), Ma'rûf (3), Rabb-i Eflâk (3), Hak Tebârek (2), Ma'bûd (2), Cebbâr (2), Şîr-i Yezdân (2), VAllahi (2), Yezdân (1), Nûr-ı Yezdân (1), Fettâh (1), Settâr (1), Cenâb-ı İzzet (1), Rabbü'l-Azze (1), Hâdi (1), Râzık (1), İsm-i A'zam (1), Hâlıkı'r-Rabbi (1), Lillâh-i Te'âlâ (1).

1.2. Melekler

1.2.1. Cebrâil

Yüce Allah'tan almış olduğu emir ve yasakları peygamberlere iletmekle görevli olan melektir. Bir yerde Cebrâil (1231), üç yerde (720, 1863, 2064) ise Cibrîl olarak geçmektedir.

Baña Cebrā'il iderdi şöyle diḳḳat

ʿAfüv ḳılmaḳda itdükce vaṣiyyet (1231)

Didi Cibrīl eger kim yā Muḥammed

Zemīn olmış olaydı bize maʿbed (1863)

1.2.2. Azrâil

Dört büyük melek olarak adlandırılan meleklerden biri olup, Allah'ın emriyle can almakla görevlidir. Ölümden kurtuluşa çare yoktur (40). Ecel mutlaka her

[9] Bkz. Haşr sûresi (59/24)

canlıya ulaşacaktır ve bunu da Allah'ın emriyle Azrâil (a.s.) gerçekleştirecektir. Eserde isim olarak sadece bir beyitte Azrâil olarak geçmektedir:

Taʿaccübden didi ʿAzrāʿīl ol dem

Nedür bu küçcük evde çekdügüñ ġam (37)

İki beyitte "Melek" olarak zikredilmektedir. Her iki beyitte de "kabz" kelimesinden dolayı Azrâil'den bahsedildiğini anlamaktayız.

Meger uçmaḳ dilerdi murġ-ı cānı

Melek ḳabż itmege gelmişdi anı (35)

Melek ḳabż itmege geldükde cānı

Ṣorar īmān u küfrinden nişānı (979)

1.3. Peygamberler

1.3.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem yüce Allah'ın yaratmış olduğu ilk insan ve ilk peygamberdir. Allah (c.c.) Hz. Âdem'i yaratıp eşi ile beraber cennete koymuştur. Ancak Hz. Âdem ile eşi cennette şeytanın tuzağına düşerek Allah'ın yasağını ihlal ederek cennetten çıkarıldılar. Hz. Âdem ile eşi tevbe ederek bağışlandılar.[10] Fakat şeytan tevbe etmeyip kibirlendiği için lânetlenmiştir. Bütün insanlığın atası olan Hz. Âdem'den dört yerde (1458, 1689, 1994, 2506) bahsedilmektedir.

Ḫaṭāsın bildi Ādem oldı maġfūr

Tekebbür ḳıldı şeyṭān ḳaldı menfūr (2506)

[10] Bkz. Bakara sûresi (2/30-37)

Yaklaşık olarak on beş yerde de “benī Âdem” şeklinde insanoğlundan bahsetmektedir. Bir iki örnek verecek olursak:

Benī Ādem gedā olsun gerek şāh

Ecel peyki gelüp dir aña nā-gāh(64)

Ḫudā’ya istiʿāẕe eyle her ān

Benī Ādem şerārından kemā-kān (2149)

1.3.2. Hz. Şît

Hz. Âdem’in üçüncü oğludur. Allah tarafından kendisine 50 suhuf gönderilmiştir. Eserde sadece bir yerde ismi zikredilmiştir. Hz. Âdem’in Şit’e tavsisiyesini müellif şu beyitlerle aktarmaktadır:

Vaṣiyyetde dimişdür Şīt’e Ādem

Dilerseñ kim olasıñ ẕāt-ı ekrem (1689)

Emīn olma fenādan hem ṣaḳın sen

Neler çekdim beḳādan gör neler ben (1690)

Ṣaḳın ʿavrat sözine uyma zinhār

Ben uydum fiʿl-i nehy oldı baña kār (1691)

Ṣoñın fikr it her işüñ eyle ġayret

Anuñçün irdi baña bunca ḥayret (1692)

İderseñ meşveret gelmez ḳażālar

Beni gör itmedüm geldi belālar (1693)

1.3.3. Hz. İdrîs

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilen peygamberlerden biridir. Müellif, eserde İdrîs (a.s.)'ı iki yerde zikretmektedir:

Neṣāyiḥden olan İdrīs'e muḫtār

Budur ḥıfẓ eyle ġāfil olma zinhār (1019)

Ḳazıldı mühr-i İdrīs añla anı

Bu sözden irme bir dem güş-ı cānı (2127)

1.3.4. Hz. Nûh

Hz. Nûh dünyada 950 yıl ömür sürmüştür (45). Uzun süre peygamberlik yapmasına rağmen sadece seksen kadar insan kendisine iman etmiştir (45).

Didi Nūḥ anlara dünyāda bir dem

Gönül olmadı bī-ġam şād u ḥurrem (44)

Ṭoḳuz yüz elli yıl içre kemā-kān

Ṣemānīn oldı ancaḳ ehl-i īmān (45)

Eserde, insanların ibret almaları için Hz. Nûh ile Azrâil (a.s.) arasındaki diyaloguna da yer verilmiştir:

Fenāda ḫāṣ u ʿāma pend ü ʿibret

Yiter Nūḥ'un sözi eylerse fikret (34)

Meger uçmaḳ dilerdi murġ-ı cānı

Melek ḳabż itmege gelmişdi anı (35)

Yatur bir evde nışfı ṭaşra ḳalmış

Ölüm tedbīri anun fikrin almış (36)

Taʿaccübden didi ʿAzrāʿīl ol dem

Nedür bu küçcük evde çekdügüñ ġam (37)

Ṭoḳuz yüz elli yıldur zār u feryād

İdersin olmadıñ hiç ġamdan azād (38)

Didi Nūḥ ol dem ana ey birāder

Bu fāni dāra kim gelse muḳarrer (39)

Ölümden hīç ḫalāsa çāre yoḳdur

Sin ardınca olāna bu da çoḳdur (40)

Ayrıca şeytanın Hz. Nûh'a vasiyetine de yer verilmiştir:

Vaṣiyyetde dimişdür Nūḥ'a şeyṭān

Ḥasedden key ṣaḳın her vaḳt u her ān (1457)

Ḥarīṣ olma daḫı dünyāya bir dem

Ki Ādem ḥırṣ ucından oldı pür ġam (1458)

1.3.5. Hz. İbrâhîm

"…Allah, İbrâhîm'i halil (dost) edindi."[11] Ayetinden dolayı Hz. İbrâhîm'e Halilullâh denilmektedir. Eserde Hz. İbrâhîm için üç yerde (1672, 1673, 1675) Halil ve iki yerde de (1271, 1614) İbrâhîm isimleri kullanılmaktadır. Müellif Hz. İbrâhîm ile bir mecûsî arasında geçen olayı bizlere şu beyitlerle nakleder:

Ḫalīl'e bir mecūsī şeyḫ-i fānī

Didi ḍayf et beni ey lutf-ı kānī (1672)

Ḫalīl eydür olursan ger müselmān

İdem ḍayf u daḫı çoḳ dürlü ihsan (1673)

Mecūsī küsdi daḫı vardı gitdi

Ki yaʿnī dīn içinde ġayret itdi (1674)

Ḫalīl'e Ḥaḳ didi ḍayf ola insān

[11] Nisâ sûresi (4/125)

Olur mı terk-i dīn şarṭı-la mihmān (1675)

Benüm rızḳın viren heftād u sālüñ

Bu gice ḍayf idinseñ n'ola ḥālüñ (1676)

İrişdi döndürüp ḍayf itdi anı

Mecūsī ḥikmetini şordı anı (1677)

Aña ẓāhir olınca luṭf-ı Raḥmān

Bıraḳdı dīnini oldı müselmān (1678)

1.3.6. Hz. Yûsuf

Müellif Hz. Yûsuf'un ismini üç yerde zikretmektedir. Eserde Yûsuf ile Züleyhâ kıssasını şehvete yenik düşenler ve şehvete sabredenler için şu şekilde örnek vermektedir:

ʿAbīd eyler mülūkı şehvet ancaḳ

Mülūk eyler ʿabīdi ṣabrı muṭlaḳ (1351)

Anuñ tefhīm içün temṣili el-ḥaḳ

Zelīḫā-y-ıla Yūsuf'dur muḥaḳḳaḳ (1352)

Ayrıca Yüce Allah'ın lütfunun sınırsız olduğunu anlatmak için Yûsuf kıssasına telmihte bulunarak şu beyitlere yer vermektedir:

Ḫudā'nuñ luṭfına yoḳ ḥadd u ġāye

Ki zīrā baḥr-ı raḥmet bī-nihāye (2033)

Ṭaparken küfr içinde pūta Mālik

Ḥaḳ itdi Yūsuf'a çün anı mālik (2034)

1.3.7. Hz. Hârûn

Hz. Hârun'un ismi eserde sadece bir yerde zikredilmektedir. Bir çok kimsenin sûrette Hârun görünmesine rağmen hâl ve hareketlerinde Kârun[12] gibi olmalarından bahsetmektedir:

Görinür çoḳ kişi ẓāhirde Hārūn

Bulunmaz anda illā fi'l-i Ḳārūn (2784)

1.3.8. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ, kendisine kitap (Tevrât) indirilen dört peygamberden biridir. Tûr dağında Allah (c.c.) ile konuşmasından dolayı kendisine "Kelâmullâh" denilmektedir. Dönemin hükümdarı Firâvun ile çetin bir iman-küfür mücadelesi vermiştir (21). Eserde Hızır (a.s.) ile Hz. Mûsâ kıssasına[13] telmihte bulunulmuştur (1753-54). Çeşitli vesilelerle Hz. Mûsâ'dan bahseden müellif on üç yerde Hz. Mûsâ'nn adını zikretmektedir.

Ḳaçan Mūsā'ya Fir'avn itdi inkār

Anı ġarḳ eyledi deryaya Ḳahhār (21)

[12] Karun hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Karun", İstanbul, DİA, 2001, c. XXIV, s. 519-520.

[13] Hızır (a.s.) ile Hz. Mûsâ kıssası için bkz. M.Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, 2 c., Ankara, TDV, 2010, c. II, s. 108-116.

Meger Mūsā'ya bir gün Ḥażret-i Ḥaḳ

Didi ḫıfnī ve ḫaf nefsek muḥaḳḳaḳ (1108)

Hz. Mûsâ, Tevrât'ı tam mânâsıyla okuyup kişinin ilmiyle amel etmesini emretmiştir. Müellif bu emri şu beyitlerle aktarmaktadır:

Didi Mūsā eger bir kimse her ān

Olup ṣıdḳ üzre bizden ḳaçsa her ān (1450)

Ḳırā'at eyleyüp Tevrāt'ı kāmil

Daḫı olmış ola ʿilmiyle ʿāmil (1451)

1.3.9. Hızır

"Peygamber veya veli olduğu hususunda rivâyetler vardır."[14] Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ile olan yolculuğu anlatılmaktadır.[15] Eserde üç yerde (1509, 1510, 1753) ismi zikredilip Hz. Mûsâ ile olan yolculuğuna şu beyitler ile değinilmektedir:

Ḫıżır'dan çün mufārıḳ oldı Mūsā

Naṣīḥat istedi ol demde ammā (1753)

Didi kim hīç munāziʿ olma zinhār

Bilā ḥācet temāşā olmasun kār (1754)

[14] İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,** 13. bs., İstanbul, Kapı Yayınları, Aralık 2004, s. 204.
[15] Kehf sûresi (18/60-82)

1.3.10. Lokmân

Kur'ân- Kerîm'de ismi geçen, kendisine hikmet verilen bir şahsiyettir. "Peygamber veya velî olduğu hususunda ihtilaflar vardır."[16] Kur'ân'ın 31. sûresi "Lokmân" ismini taşımaktadır. Bu sûrede Hz. Lokmân'ın şahsiyetinden ziyâde kendisine hikmet verildiğinden ve oğluna verdiği öğütlerden[17] bahseder.

Eserde Hz. Lokmân'ın ismi on yedi beyitte zikredilmektedir. Bu beyitlerin büyük çoğunluğunda Lokmân'ın oğluna nasihatinden ve vasiyetinden bahsetmektedir.

Vaṣiyyet eyleyüp oġluna Luḳmān
Didi bu pendi hergiz itme nisyān (1746)

İsā'et görseñ ilden eyle iḥsān
İkisinde unut yād itme bir ān (1747)

Ölüm ẕikri Ḫudā ẕikriyle dā'im
Göñülden gitmesün ol ẕikre ḳā'im (1748),

Didi Luḳmān eger sīm olsa nuṭḳuñ
Muḳarrer bil ki altun ola ṣamtuñ (2367)

[16] Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s. 425.
[17] Bkz. Lokmân sûresi (31/12-19)

1.3.11. Zülkarneyn

Peygamber veya velî olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmayan Zülkarneyn, Kur'ân-ı Kerîm'den anlaşılacağı üzere kendisine Allah tarafından kudret ve geniş imkânlar verilen, bu vesileyle dünyanın doğusuna ve batısına seferler düzenleyen ve insanları tevhide davet eden bir şahsiyettir.[18] Müellif bu ayetlere telmihte bulunarak Zülkarneyn hakkında şu beyite yer vermektedir:

Fenā milkinde Ẕü'l-ḳarneyn'i Sübḥān

Keremden şarḳa ġarba itdi sulṭān (1370)

1.3.12. Hz. Dâvûd

Kendisine kitap (Zebûr) indirilen dört peygamberden biridir. Kendisinden yedi yerde bahseden müellif, Hz. Dâvûd ile Yüce Allah'ın mükâlemesine yer vermektedir:

Didi Dāvūd'a ol luṭf issi Raḥmān

Beni bil daḫı nefsüñ bil kemā-kān (1134)

Didi bildüm ṣıfātuñ şānı her dem

Ki ferdāniyyet ü ḳudret beḳā hem (1135)

Daḫı bildüm ki bu nefs üzre her bār

Fenā vü ʿacz u żaʿf olmış-durur kār (1136)

[18] Zülkarneyn hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn", İstanbul, DİA, 2013, c. XLIV, s. 564-567.

Didi Dāvūd'a şimdi bildüñ ancaḳ

Kemāle maʿrifetle bu muḥaḳḳaḳ (1137),

Ne dir Dāvūd'a diñle Ḥaḳ Teʿālā

ʿAdāvet ġayr-ı şeyden nefse evlā (2503)

Benüm milkümde andan ġayrı aṣlā

ʿAdū olmaz baña bir kimse ḳaṭʿā (2504)

Hz. Dâvûd, eğer bir kimse aza kanâat edip kısmete râzı olursa Zebûr'u baştan başa okuyup onunla amel etmiş olduğunu bildirir. Müellif bu sözü şu beyitlerle aktarmaktadır:

Didi Dāvūd eger bir merd-i server

Ḳalīl ü ḳısmete rāżī ola ger (1452)

Zebūr'ı oḳuyup cümle kemā-kān

ʿAmel itmiş ola anuñla her ān (1453)

1.3.13. Hz. Süleymân

Hz. Süleymân, Hz. Dâvûd'un oğlu olup zenginliğiyle ve hikmetiyle ün kazanmış hükümdâr bir peygamberdir. Kendisinden önce ve sonra bu denli zengin

bir kimse bulunmamıştır.Yüce Allah rüzgârı da onun emrine vermiş[19] dilediği yere dilediğince gider gelirdi.

Ḫuṣūṣā ṣıḥḥat-ı cismüñ ki bir ān

Deger milk-i Süleymān'a kemā-kān (58),

Ḳaçan kim tāc u taḫt u mülki bir ān

Getürdi göñline çünkim Süleymān (2509)

Egildi taḫtı dört yüz kimse anı

Ḫudā'ya cümle teslīm itdi cānı (2510)

1.3.14. Hz. Eyyûb

Hz. Eyyûb sabır ve metânetin timsâli olarak görülen bir peygamberdir. Başına gelen bela ve musibetlere[20] karşı sabretmiş, bunlara karşı isyan etmemiş hatta başına gelen ibtilâdan dolayı sevinerek (439, 2701) Allah'a karşı ibadetlerine en güzel şekilde devam etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de Hz. Eyyûb hakkında: "… Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk…"[21] diye buyrulmaktadır.

Taḥammül idüp Eyyūb ibtilāya

Begendi ṣabrını çünkim belāya (1495)

Hemān ol dem didi Eyyūb'a Sübḥān

ʿİnāyet eyleyüp cismiñde her ān(1496)

[19] Bkz. Sâd sûresi (38/36)
[20] Eyyûb (a.s.)un ibtilâya uğrayışı hakkında geniş bilgi için bkz. M.Asım Köksal, **a.g.e**., c. I, s. 307-310.
[21] Sâd sûresi (38/44)

Eger her ḳıl dibinde ṣabr-ı kāmil

Ḳomasam olmaz-idüñ şöyle ʿāmil (1497)

1.3.15. Hz. Yahyâ

Hz. Îsâ'yı doğrulayıcı[22] olarak İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Eserde üç yerde (1000, 1465, 1907) ismi zikredilmektedir.

Didi Yaḥyā ḥaḳīḳat üzre zāhid

Bulunmaz olmasa üç nesne şāhid (1465)

Riyāsetsiz olup ʿizzetde her dem

Ṭamaʿsız söz teʿalluḳsuz ʿamel hem (1466)

1.3.16. Hz. Îsâ

Kendisine kitap (İncîl) gönderilen peygamberlerden biridir. Müellifin Hz. Muhammed'den sonra ismini en çok (on sekiz kez) zikrettiği peygamberdir.

Didi ʿĪsā taʿaccüb buña her bār

ʿAmel dünyā içün hep oldı muḫtār (284),

Didi ʿĪsā eger bir kimse her dem

Teverruʿ eylese dünyāda muḥkem (1454)

[22] Bkz. Âl-i İmrân sûresi (3/39)

Ḳırā’at eyleyüp İncīl’i el-ḥaḳ

ʿAmel itmiş ola cümle muḥaḳḳaḳ (1455)

1.3.17. Hz. Muhammed

Kendisine kutsal kitap (Kur’ân-ı Kerîm) indirilen ve insanlığa gönderilen son peygamberdir.[23] O Allah’ın sevgilisi (85, 451, 757), nûru (744) ve şefâat umulan peygamberdir (2338, 2739). Eserde isminden ve sıfatlarından en çok bahsedilen peygamberdir. Son peygamber oluşuna telmihte bulunulmuştur (197, 319).

Ḥadīṯinde buyurmışdur Muḥammed

Refīḳi ola İbrāhīm ü Aḥmed (1271),

Buyurdı Faḫr-ı ʿĀlem diñle anı

Ki tā fehm idesin sūd u ziyānı (71)

Eserde Hz. Muhammed için kullanılan isim ve sıfatları kullanıldıkları sıklıklarına göre şöyle sıralayabiliriz: Nebî (39), Resûl (17), Fahr-ı Âlem (9), Mustafâ (5), Habîb (3), Nebîler serveri (3), Muhammed (2), Ahmed (2), Peyem-ber (2), Sultân-ı Levlâk (2), Fahr-ı Ümmet (2), Resûl-i Rabb-i A’lâ (2), ResûlAllah (2), Hâtem (2), Fahr-ı Âlem Nûr-ı Yezdân (1), Fahr-ı Kâinât (1), Ebu’l- Kâsım (1), Hak Nebî (1), Server (1).

1.3.17.1. Dört Halife

[23] Bkz. Ahzab sûresi (33/40)

1.3.17.1.1. Hz. Ebû Bekir

İlk müslümanlardan olmakla birlikte İslam Devleti'nin de ilk halifesidir. Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı ve Hz. Ayşe'nin babasıdır. Mi'rac hadisesi de başta olmak üzere bütün haber ve olaylarda Hz. Peygamber'i tereddütsüz doğruladığı için "Sıddîk" olarak anılmaktadır.[24]

Beyitlerden müellifin sahabeye karşı büyük bir saygısı olduğunu anlamaktayız. Ashaba lânet eden kimseye lanet okumaktadır. Allah'ın laneti asıl onların üzerine olacaktır (634). Ayrıca Hz. Ebû Bekir'e buğzedenin kâfir olacağını dile getirir (632). Hz. Ebû Bekir'in gereksiz konuşmaktan ve başkalarının ayıplarını konuşmaktan kaçınmak için dilinin altında bir taş bulundurduğundan bahseder (1549). Müellif, bir beyitte Hz. Ebû Bekir'den Sıddîk olarak bahsetmektedir ve Hz. Ebû Bekir ile Ebu Cehil arasındaki farkı dile getirmektedir (816). Bir beyitte ise "Feveylün li'l-musallîn"[25] ayeti indiğinde birçok sahâbe gibi Hz. Ebû Bekir'in de korkudan ağlamaya başladığını ve bu ayetten sorumlu tutulmamak için bir kuş olmayı arzuladığını bildirmektedir:

Feveyli āyetini eyleyüp yād

Ṣaḥābe ḳorḳudan eylerdi feryād (1072)

Ebū Bekr aġlayup dirdi n'olaydum

Ṭuyūruñ bārī cinsinden olaydum (1073)

1.3.17.1.2. Hz. Ömer

Hz. Ömer, Kureyş kabilesinden olup İslâm'ın ikinci halifesidir. Adaleti ve doğruluğu ile ünlenmiştir. Bu özelliğinden dolayı kendisine doğruyu yanlıştan,

[24] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", İstanbul, DİA, 1994, c. X, s. 101-108.
[25] "Yazıklar olsun o namaz kılanlara." Mâ'ûn Sûresi (107/4)

haklıyı haksızdan ayıran anlamına gelen "Fâruk" lakabı verilmiştir. Henüz hayatta iken cennetle müjdelenen sahâbîlerden biridir.[26]

Eserde bir beyitte Fâruk lakabıyla anılmaktadır (1507). Hz. Ebû Bekir ile birlikte Hz. Ömer'e de buğzedenin kâfir olacağından bahsedilmektedir (632). Hz. Ömer, yukarıda da değindiğimiz gibi "Feveylün li'l-musallîn" ayetini işitince korkudan ağlayarak bu ayetten mesûl olmamak için bedeninin bir kerpiç olmasını arzulamaktadır (1074). Ayrıca bir beyitte de Hz. Ömer'in adaletinden bahsedilmektedir:

ʿÖmer çün ḫuṭbe-'i evvelde muṭlaḳ

ʿAdālet gösterüp ḫalḳa muḥaḳḳaḳ (2152)

1.3.17.1.3. Hz. Osman

Osman b. Affân, ilk on müslümandan biri olup İslâm'ın üçüncü halifesidir. İslâmiyeti kabul etmeden önce ticaretle uğraşmaktaydı. Edep ve hayâ timsali bir sahabîdir. Hz. Peygamber'in iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için kendisine iki nur sahibi anlamına gelen "Zü'n-nûreyn" lakabı verilmiştir. 82 yaşında iken Kur'an okuduğu esnada şehit edilmiştir.[27]

Müellif "Feveylün li'l-musallîn" ayetini işitip korkudan ağlayanlar arasında Hz. Osman'ı da zikretmektedir. Bu ayeti işiten Hz. Osman gözyaşları içerisinde feryâd ederek ayetin sorumluluğundan kurtulabilmek adına öldükten sonra tekrar dirilmemeyi arzulamaktadır (1075). Ayrıca Hz. Osman, kendisine yönetilen bir soruya Kur'an ve sünnet vasıtasıyla Allah'a ulaştığını dile getirmektedir:

Ḳaçan kim ṣordı ḥālin bir müselmān

Didi ol demde ʿOs̱mān İbn-i ʿAffān (256)

[26] Geniş bilgi için bkz. Siblî Nu'mânî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi**, Çev. Talib Yasar Alp, İstanbul, Hikmet Yay., bsk. 4, c. I, 1986.
[27] Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Yiğit, "Osman", İstanbul, DİA, 2007, c. XXXIII, s. 438-443.

Ṣolımda sünnet ü ṣağımda Ḳur’ān

Ḳamu aḥvāla vāḳıf daḫı Raḥmān (257)

1.3.17.1.4. Hz. Ali

Dört büyük halifenin sonuncusu ve Hz. Peygamber’in hem yeğeni hem de damadıdır. Henüz çocuk denilebilecek yaşta İslâmiyeti kabul etmesiyle müslüman olan ilk çocuk olarak anılmaktadır. Kur’an ve hadîs konusunda derin ilim sahibi bir sahâbîdir.[28]

Eserde ismi en çok zikredilen halifedir. Ve pek çok yerde çeşitli konular hakkında nasihat ve sözlerine yer verilmektedir. Ayrıca yiğitlerin şahı manasında “Şâh-ı Merdân”, mertçe meydana atılarak Allah için kendini fedâ edebilen cesur kimse anlamında “Merd-i Meydân” ve Allah’ın arslanı manasına gelen “Şîr-i Yezdân” sıfatlarıyla da anılmaktadır.

Hz. Ali’ye dünya ve ahiretin sermayesi sorulduğunda, dünyanın sermayesi olarak kanâat etmek. tâatta bulunmak ve güzel ahlak sahibi olmak cevabını verir (1893). Ahiretin sermayesi için ise tam olarak istikâmette doğru olmak şeklinde cevaplandırır (1894). Hz. Ali bir kimsede şu altı şey bulunursa ona cennet yolu açılır ve kişi cehennem ateşinden kurtulur der: Allah’ı bilip O’na itâat etmek, şeytanı bilip ona buğzetmek (1444), hakkı bilip ona tâbi olmak, nâhakkı bilip ondan uzaklaşmak (1445), dünyayı bilip onu terk etmek, uhrâyı bilip ona talip olmak (1446).

Hz. Ali, “Feveylün li’l-musallîn” ayetini işittiği vakit diğer halifeler gibi o da bu ayetin şiddetinden ağlayarak “keşke bu dünyayı hiç görmeseydim.” şeklinde feryad etmiştir (1076). Ayrıca Hz. Ali’ye Allah’a olan yakınlığı hakkında sorulan bir soruya ise, kalbini mâsivâdan arındırmak olarak cevaplandırır:

[28] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali”, İstanbul, DİA, 1989, c. II, s. 371-374.

ʿAlī'ye dindi kim ey Şīr-i Yezdān

Ne yüzden oldı saña ḳurb-ı Raḥmān (258)

Didi pāk eyledüm ben ḳalbi her gāh

Ḳomadum dāḫil oña mā-siva'llāh (259)

1.4. Kitaplar

1.4.1. Tevrât

Allah'ın Hz. Mûsâ'ya göndermiş olduğu kutsal kitaptır. Eserde altı yerde ismi geçmektedir. Müellif, Allah'ın (c.c.) Tevrât'ta geçen bazı emirlerinden bahsetmektedir (2556-2561). Nefsin isteklerine karşı gelenlerin iki dünyâda da izzet bulacağını aktarmaktadır (124). Bir beyitte Kur'ân ve İncîl ile birlikte zikredilerek bu sözlerden daha efdal söz olmadığına değinilmektedir:

Gören Tevrāt u İncil ü Mükemmel

Dimiş olmaya bu sözlerden efḍal (128)

1.4.2. Zebûr

Allah'ın Hz. Dâvûd'a göndermiş olduğu kutsal kitaptır. Eserde dört beyitte ismi geçmektedir. Bazı sözleri seçilerek "ehl-i irfân" arasında nasihat olarak kulanılmıştır:

İdüp kemlikde eylük eyle nisyān

Ḫudā vü mevti nisyān itme bir ān (119)

Dimişler ehl-i ʿirfan içre her bār

Zebūr'un bu kelāmı oldı muḫtār (120)

1.4.3. İncîl

Hz. İsâ'ya verilen kutsal kitaptır. Eserde beş yerde ismi zikredilmektedir. İncîl'den bazı sözler seçilerek ulular arasında nasihat olarak kullanılmıştır (121-122).

Didi ʿĪsā eger bir kimse her dem

Teverruʿ eylese dünyāda muḥkem (1454)

Ḳırā'at eyleyüp İncīl'i el-ḥaḳ

ʿAmel itmiş ola cümle muḥaḳḳaḳ (1455)

1.4.4. Kur'ân-ı Kerîm

Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığı ile son peygamber Hz. Muhammed'e (SAV) gönderilen ve bütün insanlara hitap eden evrensel kitaptır. Eserde kutsal kitaplar arasında ismi en çok zikredilen kitaptır. Müellif Kur'ân-ı Kerîm için Kur'ân (11 kez), Furkân (5 kez) ve Mükemmel (1 kez) isimlerini kullanmaktadır.

Ṣolımda sünnet ü ṣağımda Ḳur'ān

Ḳamu aḥvāla vāḳıf daḫı Raḥmān (257)

Didi ḳüffāra Furḳān içre Bārī

Ḥaşırda itmegüz hiç iʿtiẕārı (5)

Gören Tevrāt u İncil ü Mükemmel

Dimiş olmaya bu sözlerden efḍal (128)

Müellif, Harun Reşid zamanında yaşanan bir anıyı anlatarak Kur'ân-ı Kerîm'in mûcizevi yönüne de değinmiştir (2879-2890).

Ẓuhūr itdi o dem iʿcāz-ı Ḳur'ān

Ḍalālı terk idüp oldı müselmān (2890)

1.5. Âhiret İle İlgili Kavramlar

1.5.1. Âhiret

Ölümden sonraki hayat olarak tanımlanabilir. Bütün insanlar öldükten sonra bu bâkî olan alemde yaşayacaktır.[29]

Beyitlerde bekâ, dâr-ı bekâ, uhrâ, dâr-ı uhrâ, me'âd gibi kelime ve terkiplerle anlatılmaktadır. Birçok yerde de dâreyn, dünyâ vü uhrâ ve dü âlem şeklinde zıddı olan "dünyâ" ile birlikte kullanılmaktadır. Dünyâ ile uhrâ asla bir arada olamaz (1718). Dünyâda Allah'tan korkan kimse uhrâda sevinir (1085), ancak dünyâda ferah olan rahat geçinen kimse de uhrâda gam çekecektir (1086). Kişinin dünyâyı terk edip uhrâyı istemesi gerekir (1767). Ayrıca bu dünyâda yapılan ibâdetlerin sevâbını da âhirette ummak gerekir:

ʿİbādet eyleyüp Mevlā'ya her dem

Ṣevābın dār-ı uḫrāda uma hem (1202)

[29] Ahiret hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, "Âhiret", İstanbul, DİA, 1988, c. I, s. 543-548.

1.5.2. Kıyâmet

Sözlükte ayağa kalkmak, dikilmek gibi anlamlara gelen Arapça bir kavramdır. Kıyamet, Yüce Allâh'ın ezelde takdir ettiği zaman gelince, dünyadaki bütün canlıların ölmeleri, sonra bütün ölülerin Allah'ın emriyle dirilmeleri, mahşer yerinde toplanmaları, hesaba çekilmeleri ve dünyada yaptıklarının karşılıklarının verilmesi olayıdır.[30]

Eserde iki yerde (651, 728) kullanılan "kıyâmet" kelimesini müellif daha çok âhiret anlamında kullanmıştır.

Lisān u şirretinden ḳorḳulan kes

Kıyāmetde eşerru'n-nās odur bes (651)

1.5.3. Haşr, Mahşer, Mahşer Günü, Sırât

Kıyâmet koptuktan sonra bütün insanların yaptıklarının hesabını vermek için Allah'ın emriyle tekrar dirilmesine *haşr*, dirilip toplanılan yere *mahşer*, bu dirilmenin olduğu güne de *mahşer günü* denilir. *Sırât* ise cehennem üzerinde bulunan, amel edip sâlih amel işleyenlerin üzerinden geçerek cennete gidecekleri aksi kimselerin ise üzerinden düşerek cehenneme girecekleri köprüdür.

Ṣırāṭı geçmeyince ehl-i īmān

Olur *belhüm aḍal* ḫavfında her dem (1437)

Eserde haşr için; haşr ve kopmak kelimeleri, mahşer günü için de mahşer, rûz-ı mîzân, yevm-i mîzân ve yevmü'l-ceza, yarın gibi kelime ve terkipler kullanılmaktadır.

Ḳaçan kim ḥaşr olur maḥşerde insān

[30] Haz. Fikret Karaman, v.d., **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (Yeni Şafak Kültür Armağanı), 2009, s. 332.

Ḳopar niyyātı üzre her müselmān (294)

Didi ey Faḫr-ı Ümmet Şāh-ı Merdān

Ḫudā ḫaşmuñ olursa rūz-ı mīzān (1005)

Beni ḥıfẓ itse aṣḥābumdan insān

Ben anı ḥāfıẓ olam yevm-i mīzān (637)

Kimüñ kim ḥaḳḳı var Ḫālıḳ'da ṭursun

Bugün yevmü'l-cezādur anı görsün (1972)

Ġażab ḥilme cezāʿ ṣabra muḳārin

Olursa ḫayr olur ġam çekme yarın (672)

1.5.4. Cennet

Sözlük manasıyla bahçe anlamına gelen cennet, dini bir kavram olarak "Îmân edip sâlih amel işleyenlere ahirette vaad edilen nimet ve mükafât yurdu demektir."[31]

Didi Ḳur'ān içinde Ḥaḳ Teʿālā

Olur taḥḳīḳ cennet aña me'vā (1079)

[31]Haz. Fikret Karaman, v.d., **a.e.** s. 86.

Eserde müellif, Allah'ın 99 ismini ezberleyenlerin (2105), makâm-ı Hak'dan korkanların, nefsinin hevâsına karşı koyanların (178) ve her şahsa karşı hüsn-i zanda bulunan (102) kimselerin yerinin cennet olacağını, içki müptelâsı olanların, yetim malı yiyenlerin, faiz ile uğraşanların (698), anne-babaya itâatsizlik edenlerin (699), gönlünde zerre miktarı kibir (2486) ve riyâ (2695) bulunan kimselerin ise cennete giremeyeceğini bildirir.

Müellif, amelsiz ve ilimsiz cenneti isteyenlerin ahmak olduğunu bu kimselerden uzak durmak gerektiğini tavsiye etmiştir:

ʿAmelsüz kim ki isterse cinānı

Ḳatı aḥmaḳdur ol terk eyle anı (689),

ʿİlimsiz kim-ki isterse cinānı

Ḳatı aḥmaḳdur ol terk eyle anı (1223)

Eserde cennet için; Firdevs-i A'lâ, cennet, uçmak, cennetin çoğulu olarak cennât ve cinân tâbirleri kullanılmıştır.

1.5.5. Cehennem

"Dünya hayatında îmân etmeyenlerin sürekli olarak, îmân ettiği halde sâlih amel işlemeyen kimselerin de günahları ölçüsünde, cezalandırılmak üzere kalacakları ceza ve azap yeridir."[32]

Giçen dünyā içün ġam çekse insān

Cehennem ḳurbı biñ yıl ola ol ān (665)

[32] Haz. Fikret Karaman, v.d., **a.e.,** s. 78.

Müellif, zina edenlerin, içki içenlerin, yalan söyleyenlerin, fâiz yiyenlerin, anne-baba hakkına riâyet etmeyenlerin (2181), harama karşı arzu içinde olanların, riyâ ve gıybet edenlerin (2182), hakkı söylemeyip gizleyenlerin (2185), cimrilik ve hased edenlerin (1707), mazluma karşı zulüm edenlerin(2851) ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen kimselerin (2183) tevbe etmediği müddetçe (2186) cehenneme gireceğini dile getirmektedir.

Bazı beyitlerde Cebrîler eleştirilerek onların yerinin cehennem olduğu belirtilmiştir:

Ḥaẕer ḳıl cebre mā'il olma zinhār

Olur Cebrīlerüñ zīrā yeri nār (2352)

Eserde cehennem için; cehennem, tamu, nâr ve nârın çoğulu olarak nîran tabirlerdi kullanılmaktadır.

1.6. Hayır ve Şer, Kazâ ve Kader İle İlgili Kavramlar

1.6.1. Hayır ve Şer

İslâmiyete göre Yüce Allah'ın hoşuna giden, insanların sevdiği, iyi ve güzel olan fiillere hayr denir. Şer ise hayrın zıddı olup çirkin ve hoşa gitmeyen fiillerdir. İslâm inancına göre hayr ve şerrin Allah'tan olduğuna inanılır. Yüce Allah'ın hayrı yarattığı gibi şerri de yaratması kullar için birer imtihan vesilesidir.[33]

Seni Ḥaḳ itdi ḫayr u şerre muḫtār

Ḥaẕer ḳıl cebre mā'il olma zinhār (833)

Eserde pek çok yerde kullanılan hayır ve şer kelimeleri ekseriyetle birlikte kullanılmıştır. Hayır ve şerri yaratan Allah'tır, ancak Allah'ın şerde rızâsı yoktur (2354). Terk-i dünyâ (453) ve hayâ (195) hayrın anahtarıdır. Dünyâ segisi ise şerrin

[33] "…Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz…" (Enbiyâ, 21/35)

anahtarıdır (454). Her kim bir hayır kapısı açarsa Allah da ona yetmiş hayır kapısı açar (263-264). Az konuşmak, az uyumak ve az yemek şerleri hayra çevirir (1543). Kulların Allah'tan korkması her iki dünyâ için hayırdır (1727). Bir kimse gerek hayır işlesin gerek şer işlesin karşılığını zerre zerre görecektir (131), eninde sonunda onu karşısında bulacaktır (2790). Hayır ekenin sonu selâmet, şer ekenin ise sonu pişmanlık olur:

Eger bir kimse ḫayr ekse selāmet

Biçer ammā ki şer ekse nedāmet (129)

1.6.2. Kazâ ve Kader

"Allah'ın ebede kadar olacak şeyleri zaman ve yerini, özellik ve niteliklerini, nasıl ve ne zamanda olacaklarsa onların tamamını ezelde bilip o şekilde sınırlaması ve takdir etmesine"[34] kader denir. Allah'ın ezeli ilmiyle tayin ve takdir etmiş olduğu şeylerin zamanında ve mekânında gerçekleşmesine ise kazâ denir. Kazâ ve kadere râzı olmak îmânın esaslarındandır.

Ḳażā-y-ıla ḳader Ḥaḳḳ'uñ kemā-kān

Buna münkir olan olmaz müselmān (836)

Eserde birçok yerde kazâ ve kaderden bahsedilir. Ancak müellif kaderin mahiyeti hakkında pek bilgi vermemektedir. Bununla birlikte pek çok beyitte kader hakkında konuşmaktan sakınmak gerektiğini dile getirir:

Ḳaderden baḥs iden ey merd-i server

Şerār-ı ümmet olurlar muḳarrer (2347)

Kazâya râzı olmak en faziletli amellerdendir (763). Kazâya râzı olanlar için dünyâ ve âhiret hayır olur (534).

[34]Haz. Fikret Karaman, v.d., **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** s. 311.

Ḳażāullaha rāżī olsa insān

Kimesne olmaz aṣlā aña ġażbān (326)

2. İBÂDET

2.1. Namaz

Namaz, Hz. Peygamber'e verilen mi'râc hediyelerinden bir tanesidir. Farz ibâdetlerin başında gelir. Hz. Peygamber'in ifâdesi ile "dinin direği"dir.

Eserde, namaz ve salât kelimeleriyle pek çok yerde namazdan bahsedilir. Namaz kılan kimseler haramdan, günahtan, kötülüklerden daha fazla sakınır, dinî vazifelerinde daha titiz davranır (1473). Namaz esnâsında gönül dünyâ işlerinden arındırılmalıdır (956). Geniş rızık isteyen müslümanın gece namazına (201), Allah korkusundan emin olmak isteyenin ise sabah namazına (202) ehemmiyet vermesi gerekmektedir:

Ṭalebde rızḳ-ı vāsiʿden nişānı

Ṣalāt-ı leyl içinde buldum anı (201)

Ḫudā ḫavfın ṭaleb ḳılduḳda ekṣer

Ṣalāt-ı ṣubḥ içinde ṭurmaz artar (202)

Din büyüklerinden birisi otuz yıl boyunca namaz esnâsında gönlüne dünyâ işleri geldiğinde o namazı kazâ eder, âhiret işleri geldiğinde ise sehiv secdesi yapardı:

Meşāyiḫden biri dir kim otuz yıl

Namāz içre bu oldı ḥāl anı bil (1797)

Ḳaçan kim ḳalbe dünyā emri gelse

Ḳażā eylerdüm anı her ne olsa (1798)

Eger kim āḫiret emri ola fāl

İderdüm sehv içün secde be-her-hāl (1799)

2.2. Oruç

Oruç, İslâm'ın beş şartından biri olup farz ibâdetlerdendir. Oruç tutan kimse belli zaman aralığında yiyip içmekten ve cinsel temastan uzak durarak nefsini tezkiye eder. Orucun başladığı vakte sahur, bittiği vakte ise iftar denir.

Savm ve sıyâm kelimeleri ile orucu anlatan müellif, dedikodu ve koğuculuk yapanların yalan söyleyenlerin ve gıybet edenlerin abdestle birlikte orucunda eksiklik olduğunu dile getirmektedir:

Nemīme kiẕb ü ġaybet kim naẓar hem

Vużū' u ṣavmı nāḳıṣ oldı her dem (640)

Müellif, din büyüklerinden birinin gereksiz konuşmasından dolayı bir yıl oruç tuttuğunu anlatmaktadır (2071). Ayrıca Hz. Davûd'a oruç ile ilgili olan nasihâti şöyle aktarmaktadır:

Budur Dāvūd'a olan pendi muḫtār

Didi dünyāyı ṣavm it mevti ifṭār (1483)

2.3. Hac

Dinî kriterlere göre zengin olan kimselerin ömründe en az bir kere Mekke'de bulunan Kâbe ve civarındaki bazı kutsal mekânları, zamanına ve usulüne uygun bir

şekilde ziyâret etmeleridir. Farz ibâdetlerden ve İslâm'ın beş esâsından biri olan hac ibâdeti "Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır".[35]

Müellif, eserde haccın mahiyetinden ziyâde üç beyitte (684, 1224, 1876) fakirleri ziyaret etmenin yetmiş hac sevabına tekabül ettiğini ve bunun Hz. Peygamber'den bir müjde olduğunu nakletmektedir:

Faḳīri elli adım yir ziyāret

Ki yetmiş ḥac ḥadīṯ içre beşāret (1876)

2.4. Dua

İbâdetin özü olan dua bir Allah'a yaklaşma vesilesidir. İnsan ancak dua ile değer kazanabilir.[36]

Eserde, dua, niyâz, istiâze, tazarrû ve salât gibi kelimelerle anlatılan duayı dilden ve gönülden asla düşürmemek gerekir (2710). Müslüman az yiyip, az uyuyup az konuşmalı, bununla birlikte gece gündüz durmadan Allah'a yalvarıp yakarmalı (1708), ağlayarak ve yalvararak O'ndan rahmet ummalı (2011) ve insanoğlunun şerrinden O'na sığınmalıdır (2149). Duanın tesir etmesi ve kabul olması için duaya zikir ile başlamak (2717) ve haramdan uzak durmak gerekir (758).

Müellif duanın kabul olduğu bazı vakitlerden ve Rasul'ün âl u ashâbına salât getirmek gerektiğinden bahseder:

Eẕān-ile iḳāmet beynī muṭlaḳ

Duʿā maḳbūl olacaḳ demdür el-ḥaḳ (642)

Duʿā maḥcūb olur idince ẕātı

[35] "…Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır…" (Âl-i İmrân, 3/97)

[36] "…Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin!..." (Furkân 25/75)

Reṣūl u āl u aṣḥāba ṣalātı (643)

2.5. Abdest, Gusül

Abdest, Farsça bir kelime terkîbi olup "el suyu" anlamına gelmektedir. Namaz için farz[37] kılınan abdest, Arapça'da temizlik, güzellik mânâsına gelen *vudû*' kelimesiyle ifâde edilir.[38] Gusül ise, "Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik halinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizlik"[39] demektir.

Abdest îmânın yarısı olup bir saat bile abdestsiz durmamak gerekir (649). Ayrıca koğuculuk yapmak, yalan söylemek ve gıybet etmek kişinin abdestine noksanlık getirir (640).

Haftada bir kez gusül almanın, Allah'ın müslümanlar üzerinde bir hakkı olduğunu (638) dile getiren müellif, cuma günlerinde parayla dahi olsa mutlaka gusül almak gerektiğini (702) aktarmaktadır.

Müellif, bazı âriflerin abdest ve gusül hakkındaki anılarını şu beyitlerle aktarmaktadır:

Dimişdür bunda baʿżı ehl-i ʿirfān

ʿİbādet eyler-iken zār u giryān (1800)

Eger kim ḳalbe dünyā emri ṭolsa

İderdüm ġasl anunçün her ne olsa (1801)

Geleydi āḫiret emri kemā-kān

Alurdum āb-desti anda ol ān (1802)

[37] Bkz. Mâide sûresi (5/6)
[38] Abdulkadir Şener, "Abdest", İstanbul, DİA, 1988, c. I, s. 68.
[39] Haz. Fikret Karaman, v.d., **a.e.,** s. 182.

3. ÂYET ve HADÎSLER

3.1. Âyetler

3.1.1. İktibas Edilen Âyetler

“...Lā taḳneṭū min raḥmeti’llāh...” “...Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...”[40]

Tesellī eyler ammā bunda her gāh

Beni ***lā teḳneṭū min raḥmeti’llāh*** (84)

Necāta ḳalmadı bir vech-ile rāh

Meger ***lā taḳneṭū min raḥmeti’llāh*** (2760)

“Feṣdaʿ bimā tu’meru ve aʿriż ʿani’l-müşrikīn” “Sana emrolunanı açıkla ortaya koy ve Allah’a ortak koşanlara aldırış etme.”[41]

Risālet ḥükmini cemʿ itdi muṭlaḳ

Ḫudā ***feṣdaʿ bimā tu’mer***de ancaḳ (98)

“...İẕ ḳāle lehü ḳavmühü lā tefraḥ inne’l-lāhe lā yuḥibbü’l-feriḥīn” “... Hani kavmi kendisine şöyle demişti: Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez.”[42]

Didi Ḥaḳ çünki ***lā tefraḥ*** bir er

[40] Zümer Sûresi (39/53)
[41] Hicr Sûresi (15/94)
[42] Kasas Sûresi (28/76)

Feraḥ memnūʿ olur saña muḳarrer (712)

Muḳarrer saña ***lā tefraḥ*** didi Ḥaḳ

Ferāḥ memnuʿ olupdur bu muḥaḳḳaḳ (1230)

“Fe-veylün li’l-muṣallīn” “Yazıklar olsun o namaz kılanlara”[43]

Feveyli āyetini eyleyüp yād

Ṣaḥābe ḳorḳudan eylerdi feryād (1072)

“...İnnī ene’l-lāhu Rabbü’l-ālemīn” “...Şüphesiz ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım.”[44]

Didi Dāvūd’a Ḥaḳ ***İnnī ene’llāh***

Recā vü ḫavfı ʿabdüñ bunda her gāh (1153)

“Festeḳim kemā umirte...” “Öyleyse emrolunduğun gibi dosdoğru ol...”[45]

Ḫudā’dan ***festeḳim*** çün oldı nāzil

Olınca Faḫr-ı ʿĀlem anı ḳā’il (1378)

Gel imdi ***festeḳim*** emrin idüp yād

Cihād-ı nefse bünyād eyle bünyād (2357)

[43] Mâ’ûn Sûresi (107/4)
[44] Kasas Sûresi (28/30)
[45] Hûd Sûresi (11/112)

Nebī ḳad şeyyebetnī sūratü'l- hūd

Diyüb dir ***festeḳim***dür asl-ı maḳṣūd (97)

"Ḳulnā lā teḫaf inneke ente'l-aʿlā" "Şöyle dedik: Korkma. Çünkü, sensin en üstün olan."[46]

Didi Ḥaḳ ***lā teḫaf*** yā ibn-i Ādem

Ḫazā'in ola memlūk çünki mādem (1416)

"...Ülā'ike ke'l-enʿāmi bel-hüm aḍal..." "...İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdırlar..."[47]

Ṣırāṭı geçmeyince ehl-i īmān

Olur ***bel-hüm aḍal*** ḫavfında her dem (1437)

"...Cennātin tecrī min taḥtihe'l-enhār..." "Şüphesiz Allah, inanıp salih amel işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır..."[48]

Eleẕdür ṣoḥbet-i cāhdan ey yār

Ola çün beyne ***cennātin ve enhār*** (1596)

"... Ve evfū bi'l-ʿahdi inne'l-ʿahde kāne'l-mes'ūle" "... Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur."[49]

[46] Tâ Hâ Sûresi (20/68)
[47] A'râf Sûresi (7/179)
[48] Muhammed Sûresi (47/12)

Vefā ḳıl ʿahde bozma ʿahdi bir ān

Fe-inne'l-ʿahde mes'ūl kemā-kān (1683)

"İnnemā nuṭʿimüküm li-vechi'l-lāhi ..." "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz."[50]

Ṣorarsañ şirk-i aṣġardan ʿalāmet

Li-vechi'l-lāhi olmaya ʿibādet (1724)

"...Feʿfü ʿanhüm ve'steġfirlehüm ve şāvirhüm fi'l-emri..." "... Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et..."[51]

Ve şāvirhüm dimişdür Ḥażret-i Ḥaḳ

Ṭanışmaḳ oldı evlā bu muḥaḳḳaḳ (2774)

"...Kulū ve'şrabū ve lā tusrifū innehü lā yuḥibbu'l-müsrifīn" "...Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez."[52]

Eṭıbbā içre bir merd ehl-i ġayret

Kulūdan ve'şrabūdan aldı ʿibret (2886)

3.1.2. Telmihte Bulunulan Âyetler

"Küllü nefsin ẕāiḳatü'l-mevt..." "Her canlı ölümü tadacaktır..."[53]

---

[49] İsrâ Sûresi (17/34)
[50] İnsân Sûresi (76/9)
[51] Âl-i İmrân Sûresi (3/159)
[52] A'râf Sûresi (7/31)
[53] Âl-i İmrân Sûresi (3/185). Ayrıca bkz. Ankebût Sûresi (29/57)

Ölümden hīç ḫalāsa çāre yoḳdur

Sin ardınca olāna bu da çoḳdur (40)

Ecel derdine ger dermān olaydı

Eṭıbbā ḥaşra dek zinde ḳalaydı (15)

“İnne fi’s-semāvāti ve’l-arḍi le-āyātin li’l-mü’minīn” “Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için (Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren) nice deliller vardır.”[54]

Ṭoludur ḥikmet-ile gerçi ʿālem

İşitmez ġafletinden degme ādem (88)

“...Le-in şekertüm le-ezīdenneküm...” “... Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi arttırırım...”[55]

Eger şākir olursa ehl-i īmān

Müdāmī arta rızḳı bunda her ān (126)

“Fe-men yaʿme’l-miṯḳāle ẕerratin ḫayran yerah, Ve men yaʿme’l-miṯḳāle ẕerratin şerran yerah” “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”[56]

Ne deñlü saʿy iderseñ ḫayr u şerre

[54] CâsiyeSûresi (45/3). Ayrıca bkz. Bakara Sûresi (2/164), Âl-i İmrân Sûresi (3/190)
[55] İbrâhim Sûresi (14/7)
[56] Zilzâl Sûresi (99/7-8)

Senüñçündür bulursun ẕerre ẕerre (131) (842)

“lā yükellifü’llāhu nefsen illā vusʿahā...” “Allah insana kaldıramayacağı yükü yüklemez...”[57]

Ki zīrā lā yuṭāḳ Ḥaḳ Teʿālā

ʿİbāda eylemez teklīf aslā (1)

Muḳarrer lā yuṭāḳ Ḥaḳ Teʿālā

ʿİbāda eylemez teklīf aṣlā (840)

“Ve mā min dābbetin fi’l-arḍi illā ʿale’llāhi rızḳuhā...” “ Yer yüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’a ait olmasın...”[58]

Ḫuṣūṣā rızḳı taḳdīr eyledi Ḥaḳ

Gerek kesb it gerekse itme muṭlaḳ (285) (883)

Kefīl erzāḳa Mevlā ben de taṣdīḳ

Tevekkül eylerem Mevlā’ya taḥḳīḳ (374)

Kefīl oldı ḫuṣūṣā rızḳ içün Ḥaḳ

Gerek kesb it gerekse itme muṭlaḳ (845)

[57] Bakara Sûresi (2/286)
[58] Hûd Sûresi (11/6)

“Allahü’l-leẕī ḫaleḳaküm ṯümme razeḳaküm...” “Sizi yaratan ve sonra rızıklandıran Allah’tır...”[59]

Benem Ḫālıḳ ʿibādet ġayra her dem

Benem Rāzıḳ sivāya şükr olur hem (442)

“Ve mā ḫalaḳtü’l-cinne ve’l-inse illā li-yeʿbudûn” “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”[60]

Ki zīrā cin ü ins[i] ibtidā’ Ḥaḳ

ʿİbādet itmege ḫalḳ itdi ancaḳ (838)

“Ve li-men ḫāfe maḳāme Rabbihi cennetān” “Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağından korkan kimseye iki cennet vardır.”[61]

Maḳām-ı Ḥaḳ’dan olup ḫā’if insān

Hevādan nefsini nehy itse her ān (1078)

Didi Ḳur’ān içinde Ḥaḳ Teʿālā

Olur taḥḳīḳ cennet aña me’vā (1079)

“E-fe-eminū mekra’l-lāhi fe-lā ye’menū mekra’l-llāhi ille’l-ḳavmü’l-ḫāsirūn” “Yoksa Allah’ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah’ın tuzağından emin olamaz.”[62]

[59] Rûm Sûresi (30/40)
[60] Zâriyât Sûresi (51/56)
[61] Rahmân Sûresi (55/46)
[62] A’râf Sûresi (7/99)

Emīn olma benüm mekrimden aṣlā

Ṣırāṭı geçmedin maḥşerde ḳaṭʿā (1419)

“...Feʿfü ʿanhüm ve’steġfirlehüm ve şāvirhüm fi’l-emri...” “... Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et...”[63]

Faẓīlet meşveretdür hem müdārā

Ṭaleb-kār ol ki aʿṭā ide Mevlā (1056)

Ki yaʿnī meşveretsiz olma zinhār

Budur ʿāḳıllaruñ aḥvāli her bār (1652)

Kişiye meşveret Ḥaḳ’dan ʿaṭādur

Eger kim itmeye ʿayn-ı ḫaṭādur (1659)

İderseñ meşveret gelmez ḳażālar

Beni gör itmedüm geldi belālar (1693)

İdüp bir ʿāḳıl çün keşf-i esrār

Ḳılasın meşveret biñ şaḫṣa her bār (1880)

[63] Âl-i İmrân Sûresi (3/159)

“Yā eyyühe’l-lleẕīne āmenū lime teḳūlūne mā lā tefʿalūn” “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”[64]

Ki yaʿni ʿilm-ile olmasa aʿmāl

Naṣīḥatda eṣer olmaz hīç aḳvāl (110)

3.1.3. Meâlen İktibas Edilen Âyetler

“...Ve lā yerḍā li-ʿibādihi’l-küfr...” “...Allah kullarının küfrüne (inkâr etmesine) razı olmaz...”[65]

Bu söz Furḳān içinde ḫod muḥaḳḳaḳ

ʿİbāduñ küfrine rāżī degül Ḥaḳ (4)

Gelür Ḳur’ān içinde bu muḥaḳḳaḳ

ʿİbāduñ küfrine rāżī degül Ḥaḳ (841)

“...Lā yü’ẕenü li’l-leẕīne keferū ve lā hüm yüstaʿtebūn” “... İnkâr edenlere ne (özür dilemeleri için) izin verilecek, ne de Allah’ın rızâsını kazandıracak amelleri işleme istekleri kabul edilecek.”[66]

Didi küffāra Furḳān içre Bārī

Ḥaşırda itmegüz hiç iʿtiẕārı (5)

“...Kulū ve’şrabū ve lā tusrifū innehü lā yuḥibbu’l-müsrifīn” “...Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez.”[67]

[64] Saff Sûresi (61/2)
[65] Zümer Sûresi (39/7)
[66] Nahl Sûresi (16/84)

Didi Ḥaḳ yiyüñ içüñ itmeñ isrāf

Olupdur cümle ṭıbbı cāmiʿ inṣāf (2882)

3.2. Hadîsler

3.2.1. İktibas Edilen Hadîsler

"Ḳad şeyyebetnī sūratü'l-hūd..." "Beni Hûd sūresi yaşlandırdı..."[68]

Nebī ***ḳad şeyyebetni sūratü'l- Hūd***

Diyüb dir festeḳimdür asl-ı maḳṣūd (97)

Didi ***Ḳad şeyyebetnī sūratü'l-Hūd***

Ki ġāyet istiḳāmet oldı maḳṣūd (1379)

Nebī ***ḳad şeyyebetnī sūratü'l-Hūd***

Diyince fehm olundı cümle maḳṣūd (1456)

"ʿAynāni lā temessühümā'n-nāru ʿaynun beket min ḫaşyeti'l-lāhi..." "İki göz vardır ki cehennem ateşi onlara dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz bir de gecesini Allah yolunda nöbet tutan göz."[69]

Ve lev kāne'l- bükā min haşyeti'l-lah

Saña ol ḳurratü'l-ʿayn ola her gāh (550)

---

[67] A'râf Sûresi (7/31)

[68] Tirmizi, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, "Tefsir/Sûratü'l-Vâkıʿa, bab 57", Beyrut, 1975, c. V, s. 402.

[69] Ahmed b. Muhammed b. Müsennā Ebū Yaʿlā, Thk. Hüseyin Selim Esed, **Müsnedü Ebī Yaʿla**, Dımaşk, 1984, c. VII, s. 307.

“Lā taġżab” “Öfkelenme.”[70]

Cevābı cümlesinüñ oldı yeksān

Didiler yaʿnī ***lā taġżab*** müselmān (1003)

“Mūtū ḳable en temūtū” “Ölüm gelip çatmadan evvel şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz.”[71]

ʿAvāma nehy-i münker emr-i maʿrūf

Ḫavāṣa sırr-ı ***mūtū*** ola maṣrūf (1837)

“Niʿme’l-hediyyetü el-kelimetü min kelāmi’l-hikmeti” “Hediyenin en iyisi, hikmetli bir sözü öğrenip birine öğretmektir...”[72]

Dimişdür ḥikmete ***niʿme’l- hediyye***

Eger bir sözde olursa ʿaṭiyye (90)

3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadîsler

“İnneme’l-aʿmālu bi’n-niyyāti ve innemā li-külli’mriin mā nevā” “Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur...”[73]

Gerekdür her ʿamelde niyyet-i ḫāṣ

Ki niyyetsiz ʿamel bāṭıl ḳıl iḫlāṣ (143)

---

[70] Ahmed b. Hanbel, Nşr. Şuayb Arnavūd, Beyrut, 1997, c. XVI, s. 68. Ayrıca bkz. Buharī, Thk. Mustafa Dīb Buġa, “Edeb, bab 76”, Beyrut, 1987, c. V, s. 2267.

[71] İbn-i Hacer bu hadisle ilgili “Aslı yoktur.” demiştir. Aliyyül Kāri de” Tasavvufçuların sözüdür.” demiştir. Bkz. Aclunî, **Keşfü’l-Hafâ**, Beyrut, 2001, c.II, s. 260.

[72] Hennâd b. Serî, Thk. Abdurrahman Firyevaî, **ez-Zühd**, Kuveyt, 1985, c.I, s. 300.

[73] Buharī, **a.g.e**., “Bed’ül vahy”, c.I, s.3.

“İnne’l-ḥalāle beyyinün ve inne’l-ḥarāme beyyinün ve beynehümā müştebihātün...” “Helal de bellidir haram da; ancak bu ikisinin arasında, ikisine de benzeyen bir kısım şüpheli şeyler vardır...”[74]

Ḥelāl-ile ḥarāmuñ farḳı ẓāhir

Seni sen şüphelerden eyle ṭāhir (144)

Şaḳınmayan fenāda şüphelerden

Ḥarāma ol düşer ol key şaḳın sen (145)

“İnne fi’l-cesedi muḍġaten iẕā ṣaleḥat ṣaleḥa’l-cesedü küllühü ve iẕā fesedet fesede’l-cesedü küllühü elā ve hiye’l-ḳalbü” “İnsanda bir organ vardır. Eğer o sağlıklı ise bütün vücut sağlıklı olur; eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O kalptir.”[75]

Eger ṣāliḥ olursa ḳalb-i insān

Ḳamu aʿża olur ṣāliḥ kemā-kān (147)

“Yubʿasu külli ʿabdin ʿalā mā māte ʿaleyhi” “Her kul öldüğü hal (amel) üzere diriltilir.”[76]

Ḳaçan kim ḥaşr olur maḥşerde insān

Ḳopar niyyātı üzre her müselmān (294) (721)

[74] Buharî, **a.g.e**., “İmân, bab 37”, c. I, s. 28.
[75] Buharî, **a.g.e**., “İmân, bab 37”, c. I, s. 28.
[76] Ahmet b. Hanbel, **a.g.e**., c. XXII, s. 413.

“Men kāne yü’minü bi’l-llāhi ve bi’l-yevmi’l-āḫiri fe’lyeḳul ḫayran ev liyeṣmut...” “Allah’a ve ahiret gününe iman eden ya hayır söylesin, yahut sussun...”[77]

Didi nuṭḳ eylemek illā ki ḫayrı

Lisāna gelmesün elbette ġayrı (397.)

“Ekmelü’l-mü’minīne aḥsenühüm ḫuluḳan...” “Mü’minlerin en olgunu ahlakı en güzel olandır...”[78]

Kişinüñ ḫulḳı aḥsen olsa her ān

Resūl eydür ki ekmel ola īmān (403)

“Lā yü’minü eḥadüküm ḥattā yuḥibbe li-eḫīhi mā yuḥibbu li-nefsihi” “Sizden biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) iman olamaz.”[79]

Ḫudā ḥaḳḳı ki olmaz ehl-i īmān

İli kendü gibi ṣanmasa insān (469)

“...Ve’l-ḥāyā’ü şu‘betün mine’l-īmān” “...Hayâ imandan bir şubedir.”[80]

Ḥayā īmān-ile oldı ḳarīnān

Ḥayāsı olmayanda olmaz īmān (639)

[77] Buharî, **a.g.e**., “Edeb. bab 31”, c. V, s. 2240.
[78] Ebû Dâvud, Thk. Muhammed Avvāme, “Sünne, bab 16” Beyrut, 1998, c. V, s. 216.
[79] Buharî, **a.g.e.,** “İmân, bab 6”, c. I, s. 14. Ayrıca bkz. Nesāi, Thk. Abdulfettah Ebū Gudde, “İmân, bab 19”, Halep, 1986, c. VIII, s. 114.
[80] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e**., c. XV, s. 212.

“er-Raculü ʿalā dīni ḫalīlihi fe’l-yenẓur eḥadüküm men yüḫālilü” “Kişi arkadaşının dini üzerinedir. Öyleyse her biriniz kimlerle arkadaşlık kurduğuna dikkat etsin.”[81]

Ḫalīli dīni üzre olur insān

Ḳarīn olma ṣaḳın eşrāra bir ān (648)

“eṭ-Ṭuhūru şaṭru’l-īmāñ” “Temizlik (abdest) imanın yarısıdır”[82]

Vużūnuñ nışf-ı īmān oldı şānı

Ṣaḳın terk eyleme bir sāʿat anı (649)

“Le-en yeclise eḥadüküm ʿalā cemratin fe-tuḥriḳa ṣiyābehü fe-teḫluṣa ilā cildihi ḫayrun lehü min en yeclise ʿalā ḳabrin” “Sizden biriniz bir kabrin üzerine oturacağına elbisesini tutuşturacak ve yakıcılığı deriden geçip içine işleyecek derecede kızgın bir kor üzerine otursun daha iyidir.”[83]

Didi ḳor üstüne başmaḳ muḥaḳḳaḳ

Aḥabdur başmadan ḳabr üzre el-ḥaḳ (664)

“İnne’l-lāhe lā yenẓuru ilā ecsāmiküm ve lā ilā ṣuveriküm ve lākin yenẓuru ilā ḳulūbiküm” “Allāh sizin suret, şekil ve dış görünüşlerinize bakmaz. Ancak kalplerinize bakar.”[84]

Ne ṣūret manẓarı Ḥaḳḳ’uñ ne emvāl

Olupdur manẓar ancaḳ ḳalb u aʿmāl (707)

[81] Ebû Dâvud, **a.g.e**., “Edeb, bab 20”, c. V, s. 287.
[82] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e**., c. XXXVII, s. 536.
[83] Müslim, Nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki, “Cenāiz”, hadis no. 96, Beyrut, t.y. c. II, s. 667.
[84] Müslim, **a. e.,** “Birr ve Sılah” hadis no. 33, c. IV, s. 1986.

“el-Mer’ü meʿa men eḥabbe” “Kişi sevdiği ile beraberdir.”[85]

Fenādan her ḳaçan riḥlet ḳılursın

Kimi sevseñ anuñla ḥaşr olursın (807)

Ḳarīnü’s-sūya kim olsa muḳārin

Anuñla ḥaşr ola maḥşerde yarın (582)

“Mūtū ḳable en temūtū” “Ölüm gelip çatmadan evvel şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz.”[86]

Eger ölmezden evvel mevti mevcūd

Olursa ḥāṣıl olur cümle maḳṣūd (1246)

“ed-Dünyā ḥarāmün ʿalā ehli’l-āḫiratü ve’l-āḫiratü ḥarāmün ʿalā ehli’d-dünyā ve’d-dünyā ve’l-āḫiratü ḥarāmün ʿalā ehli’llāh” “Ahiret ehline dünya, dünya ehline ise ahiret haram kılınmıştır. Allah ehline ise hem dünya hem ahiret haram kılınmıştır...”[87]

Ḥarām uḫrā kim olsa ehl-i dünyā

Keẕā’d-dünyā olana ehl-i uḫrā (644)

Ḥarām oldı daḫı dünyā vü uḫrā

[85] Ahmed b Hanbel, **a.g.e**., c. XXX, s. 11.
[86] Aclunî, **a.g.e.**, c. II, s. 260.
[87] Aclunî, **a.g.e.,** c. I, s. 362.

Fenāda her kim ola ehl-i Mevlā (645)

“er-Ribā ş̲elāş̲etün ve sebʿūne bāben...” “Faiz yetmiş üç kısımdır. En aşağısı kişinin annesi ile zina etmesi gibidir.”[88]

Ribā yitmiş iki bābdur muḳarrer

Eñ ednāsı zinā-yı ümme beñzer (646)

4. DiĞER DİNÎ KAVRAMLAR

4.1. Mübârek Gün ve Geceler

4.1.1. Mi’râc

Hz. Peygamber’in Cebrâil (a.s.) rehberliğinde bir gece Mekke’de bulunan Mescid-i Harâm’dan Medine’de bulunan Mescid-i Aksâ’ya, oradan da göğe çıkıp Sidre-i Müntehâ’ya ulaşıp Yüce Allah ile görüşmesi ve tekrar dönmesi olayına *mi’râc* denir.[89]

Müellif, eserde mi’râcdan sadece bir yerde bahsetmektedir. Hz. Muhammed’in Allah ile görüşüp oradan kullar için altı hediye ile döndüğünü aktarmaktadır:

Nebī miʿrāc idüp döndikde ānī

Ḫudā virmişdür altı armaġānı (1847)

4.1.2. Kadir Gecesi

[88] Abdurrezzak es-San’anî, Thk. Habiburrahman A’zamî, Musannef, Beyrut, 1972, c. VIII, s. 314.
[89] İsrâ ve mirâc hakkında bkz. Salih Sabri Yavuz, “Mi’râc”, İstanbul, DİA, 2005, c. XXX, s. 132-135.

Mü'minlerin hidâyet kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği ve bin aydan daha hayırlı olan kadir gecesi[90], Müslümanlar için önemli bir yere sahiptir. Bu gece af ve mağfiret gecesidir. Tevbe edenlerin tevbesinin kabul olacağı gecedir. Kadir gecesi Ramazan ayının 27. gecesi olarak bilinse de bu konuda çeşitli görüşler mevcuttur.[91]

Kadir gecesi, eserde aynı ifâdelerle iki beyitte geçmektedir. Dünyâda bulunduğu müddetçe kadir gecesini bilip bol bol ibâdet edip af dilemek gerektiğinden bahsedilmektedir:

Eger kim Leyle-i Ḳadr'ı kemā-kān

Bileydim ṭūl-i ʿömrüm içre her ān (492)

Dilerdüm ʿāfiyetle ʿafvı dā'im

Fenāda olduġum miḳdārı ḳā'im (493)

Eger kim Leyle-i Ḳadr'ı muḥaḳḳaḳ

Bileydüm ṭūl-i ʿömrüm içre muṭlaḳ (1968)

Dilerdüm ʿāfiyetle ʿafvı dā'im

ʿİbādet itmege olduḳça ḳā'im (1969)

4.1.3. Cuma Günü

[90] Bkz. Kadir Sûresi (97/1-3)

[91] Kadir gecesi hakkında bkz. M. Sait Özervarlı, "Kadir Gecesi", İstanbul, DİA, 2001, c. XXIV, s. 124-125.

İslâm dininde büyük öneme sahip olan cuma günü Müslümanlar için bir bayram günüdür. Cuma namazı bütün Müslümanlar için farz kılınmıştır.[92] İbâdetin toplu olarak yapıldığı gündür.[93]

Müellif Cuma gününden sadece bir beyitte bahsetmektedir. Cuma günü Müslüman temiz olmalıdır. Karşılığı ne olursa olsun mutlaka bu günde gusül almak gerektiğini, Hz. Peygamber'den bir hadis olarak aktarmaktadır:

İdüñ her cumʿa günde ġuslı her bār

Daḫı dir kim ve lev ke'sen bi-dīnār (702)

4.2. Ölüm

Ölüm, ruh ile bedenin birbirinden ayrılmasıyla hayatın sona ermesi olarak tanımlanabilir. Azrail (a.s.)'ın Yüce Allah'ın izniyle ruhları kabzetme olayıdır. Bu olay bütün canlılar için kaçınılmaz bir sondur.[94]

Meger uçmaḳ dilerdi murġ-ı cānı

Melek ḳabż itmege gelmişdi anı (35)

Eserde, ölüm, mevt, mevtâ, memât, emvât, meyyit, vefat, ecel, rihlet, kûs-ı rihlet, kabz, canını almak, canını teslim etmek, kabr, kabr-veş, mekâbir, sin, teng-sin ve tu'me-i mar kelime ve terkipleri kullanılarak pek çok beyitte ölümden bahsedilmektedir.

Uzun yaşın sonu mutlaka ölümdür (2820). Ölüme asla çare yoktur (15). Ölüm sabah akşam demeden her an gelebilir (51). İster kâfir olsun ister müslüman (2465), ister köle olsun ister sultan ecel gelip herkesi bulacaktır (64). Kişi yedi iklime sultan

[92] "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allâh'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (Cum'a sûresi, 62/9)
[93] Cuma günü hakkında bkz. Hayreddin Karaman, "Cuma", İstanbul, DİA, 1998, c. VIII, s. 85-89.
[94] "Her canlı ölümü tadacaktır." (Âl-i İmrân sûresi, 3/185)

dahi olsa elbette can bedenden çıkacak ve toprak ile bir olacaktır (2320-2321). Ömür ve dünyâ ne kadar hızlı geçerse ölüm de âhiret de o denli yakın olur (418).

Ölümden hīç ḫalāsa çāre yoḳdur

Sin ardınca olāna bu da çoḳdur (40)

Ölümü hatırlamak kalbi temiz tutar (583). Allah'ı ve ölümü asla hatırdan çıkarmamak gerekir:

Muḳīm olduḳça dünyā içre her bār

Unutma hīç Ḫudā vü mevti zinhār (355)

4.3. Helal- Haram

Helal, dinen yapılmasında veya yenilip içilmesinde herhangi bir sakınca bulunmayan şeylerdir. Helalin zıddı olarak gelen haram ise Allah ve resulünün yasaklamış olduğu söz ve fiillerdir.

Helal ile haramın farkı açıktır (144). İnsan şüpheli şeylerden sakınmalıdır. Aksi halde harama düşer (145). Hevâ üzere yaşayanların helal yemeleri pek mümkün olamaz (1127, 2669). Haramı terk eden kimseye Allah helalinden verir (233). Harama bulaşmayan kimselerin kabrini Allah nurlandırır (858).

Müellife göre dünya ehli olana uhrâ, ehl-i uhrâ olana da dünya haram kılınmıştır. Ehlullâh olana ise hem dünya hem uhrâ haram kılınmıştır:

Ḥarām uḫrā kim olsa ehl-i dünyā

Keẕā'd-dünyā olana ehl-i uḫrā (644)

Ḥarām oldı daḫı dünyā vü uḫrā

Fenāda her kim ola ehl-i Mevlā (645)

4.4. Sevap- Günah

Sevap, insanların yapmış oldukları iyi ve güzel fiileri sonucunda Allah'ın vermiş olduğu karşılıktır. Günah ise, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayan davranışlardır.

Eserde bir çok beyitte sevap ve günah kavramlarından bahsedilir. Sevap kavramı; ecir, mükâfât, müzd ve sevâb kelimeleriyle anlatılırken, günah kavramı ise; ism, zenb, zünûb, cürm, isyân, ma'siyet, kebâir, günâh, günâhkâr, mücrim, müznibîn gibi kelimelerle anlatılmaktadır.

Bazı beyitlerde Hz. Peygamber'in hadîsine dayanarak bir fakiri ziyaret etmenin karşılığında yetmiş hac sevabı alınacağı aktarılmıştır:

Faḳīri elli adım yir ziyāret

Olur heftād-ı ḥac müzdi beşāret (1224, 684)

Günahın çoğunluğu dilden gelir (706), kişinin dilini muhafaza etmesi sonucu günahları azalır (1177). Günahın en büyüğü kibirdir (1711). Bununla beraber dünya sevgisi büyük günahlara sebebiyet vermektedir (705). İyiliği başa kalkmak sevapları izâle eder (731).

Yüce Allah, gözyaşları içerisinde (761) inleyerek tevbe eden günahkarların sesini sâlihlerin sesinden evvel duyar (711, 1229).

Müellife göre Allah'ın rızâsından üstün sevap, kibirden âlâ günah yoktur:

Ṣevāb olmaz rıżā-yı Ḥaḳ'dan aʿlā

Günāḥ olmaz kibirden ola uḫrā (177, 2637)

4.5. Tevbe

Tevbe, "Kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemesidir."[95]

Günahların bağışlanması için kişinin tevbe etmesi gerekir (754). Ancak tevbe pişmanlıklar içerisinde olmalıdır. Kişi yaptıklarından pişmanlık duyarak gözyaşları içerisinde (761) inleyerek (711) tevbe etmelidir. Aksi takdirde bu tevbe ancak bir yalandan ibâret olur (2453, 2722).

Ṣaḳın *estaġfiru'llāh* itme zinhār

Nedemsiz tevbe itseñ kiẕb olur kār (2453)

Di *Allāhümme tüb lī* dā'im ammā

Bu cā'iz tevbe vire Rabb-i Aʿlā (2454)

Ayrıca yalan ve gıybete tevbe eden kimseye Allah ilim ve hikmet verir:

İderseñ tevbe kiẕb ü ġaybete hem

Virür Ḥaḳ ʿilm ü ḥikmet saña her dem (236)

4.6. Cin- Şeytan

Duyu organları ile idrak edilemeyen cinler ateşten yaratılmış olup insanlar gibi Allah'a kulluk etmek için yaratılmışlardır. Onlara da peygamberler gönderilmiş olup iman edenleri ve inkâr edenleri mevcuttur. Son peygamber Hz. Muhammed insanlarla birlikte cinlere de peygamber olarak gönderilmiştir.[96] Şeytan da bir cin

[95] Haz. Fikret Karaman, v.d., **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** s. 572

[96] Cin hakkında geniş bilgi için bkz. M. Süreyya Şahin, *"Cin"*, İstanbul, DİA, 1998, c. VIII, s. 5-8.

olup Allah'ın emrini yerine getirmeyerek sapıklığa düşmüş ve dolayısla kovulmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de İblis olarak da geçmektedir. Kıyamete dek insanları kötülüğe ve isyana sürükleyecek varlıktır.[97]

Eserde iki yerde cin kelimesi kullanılmaktadır. Cinlerin, insanlarla birlikte ibadet etmek için yaratıldıkları hatırlatılmaktadır:

Ki zīrā cin ü ins[i] ibtidā' Ḥaḳ

ʿİbādet itmege ḫalḳ itdi ancaḳ (838)

Eserde İblis, şeytan, ve şeyâtîn kelimeleriyle bir çok beyitte şeytandan bahsedilmekte ve bazı beyitlerde şeytan, nefis ile birlikte kullanılmaktadır. Müellif, merhameti olmayan kimseyi şeytana benzetmektedir (251). Lisanını koruyan (1233, 2143), nefsinin isteklerine uymayan (1405) ve sinirlerine hâkim olan (602) kimseler şeytanı mağlup ederler. Nefsine ve şeytana uyan kimse ise şeytanın yoldaşı olurlar.

Uyan şeyṭān u nefse bunda her gāh

Olur uḫrāda şeyṭān-ile hem-rāh (2476)

Müellif, Hz. Âdem'in hatasını bilip tevbe ederek bağışlandığını ancak şeytanın kibirlenerek kovulduğunu şu beyitte dile getirmektedir:

Ḫaṭāsın bildi Ādem oldı maġfūr

Tekebbür ḳıldı şeyṭān ḳaldı menfūr (2506)

4.7. Kâfir- Müşrik- Münâfık

Kâfir, Allah'ın varlığını, birliğini, emir ve yasaklarını kabul etmeyen kimselere denir. Müşrik, Allah'ın varlığına inanmakla birlikte O'nun birliğine,

[97] Bkz. Ali Osman Ateş, **Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan**, İstanbul, Beyan Yay., 1995.

ulûhiyyetine rubûbiyyetine ortak koşan, kimselerdir. Münâfık ise Allah'a iman etmediği halde mü'minlerin yanında küfrünü gizleyen kimselere denir.

Beyitlerde bu kavramların yanında küffâr, küfr, re's-i küfr, ikfâr, zındık, münkir, şirk, şirk-i asğar, fısk, fâsık, fâcir, füccâr, âsi ve isyan ehli gibi kelime ve kelime öbekleri de kullanılarak Allah'ın hoşuna gitmediği fiiller ve kimselerden bahsedilmektedir.

Can almakla görevli melek canları kabz etmeye geldiği vakit kişiye imanı ve küfrü hakkında sorar (979). Allah'tan korkmayan kimseler haşirde kâfir olarak dirilirler (1728). Müellife göre hıyanet küfrün başıdır (585), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e buğzeden kimseler (632) ile şükretmeyen ve zikretmeyen kimseler kâfir olurlar (321). Kaza ve kaderi inkâr eden kimseler ise Müslüman olamazlar:

Ḳażā-y-ıla ḳader ḥaḳḳuñ kemā-kān

Buna münkir olan olmaz müselmān (836)

Allah için olmayan ibadetlerde küçük şirk vardır (1724, 2390). Ve Amellerin Allah'tan başkası için yapılması Allah'a ortak koşmak olarak adlandırılmıştır:

ʿAmel min ecli ġayrı'llāhı lākin

Ḫudā'ya şirk olur andan ṣaḳın (2537)

Müellif bir beyitte ise mü'min ile münafık arasındaki farkı şu şekilde dile getirmektedir:

Münāfıḳ ʿilmi dilde oldı muḫtār

ʿAmelde oldı ʿilm-i mü'min ey yār (682)

4.8. Dünya

İslâmî olarak düşünüldüğünde ahiret hayatının zıddı olarak gelen, imtihan için yaratılan, ölümden önceki hayat ve içinde yaşanılan âlemdir.

Beyitlerde farklı kelime ve terkiplerle pek çok yerde dünya ve dünya hayatından bahsedilmektedir. Dünya için; fenâ, fenâ milki, dâr-ı fenâ, fâni dâr, dehr-i fâni, cihân, binâ, Binâ-yı ömr-i âdem, âlem, cümle âlem, avâlim, dünyâ, dâr-ı dünyâ, yedi iklim gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ayrıca dünyâ vü uhrâ, dû âlem ve dâreyn kavramlarıyla ahiret ile birlikte zikredilmektedir.

Dünya hayatı gelip geçicidir (766). Dünyanın her işi hiledir, ona asla aldanmamak gerekir (891). Müellife göre akıllı kimse dünyayı terk edip ahirete yönelendir (423, 1402). Müslüman için dünyada rahat yoktur (1505). Çünkü Allah rahatı cennete bırakmıştır (2438). Bu sebepten dolayı dünyada nefsine ve hevâsına uyan, ferah bir yaşam sürenler ahirette hüsrana uğrayacaklardır (1086). Keza bu fâni âlemde hüzünlü olan kimseler ise ahirette feraha kavuşacaklardır (1083). Dünyada Allah'tan korkan kimseleri, Allah ahirette mutlu edecektir:

Fenāda ḫā'if olsa Ḥaḳ'dan insān

İder uḫrāda anı şād u ḫandān (1085)

Fenâda mâsivâya gönül vermemek gerekir (2569). Ehl-i dünya olana ahiret, ahiret ehline ise dünya haram kılınmış (644), ehl-i Mevla olana da hem dünya hem ahiret haram kılınmıştır (645). Fenâ milkinde selâmet isteyen kanâat kılmalıdır (2441).

Müellif, Hz. İsâ'nın sözü olarak dünyanın üç günden ibâret olduğunu dile getirir; dün, bu gün ve yarın. Dün geçmişte kalmıştır, yarın ise olup olmayacağı belli değildir. Bundan dolayı bu günü iyi değerlendirmek gerekir:

Ne dir gūş it ʿamel ḳaṣrında ʿĪsā

Selāmet üzre üç gün oldı dünyā (2281)

Geçürdün çünki mechūl oldı yarın

Ġanīmet bil bu günki ʿömr ü varın (2282)

4.9. Nefis

İnsandaki nefsin mahiyeti hakkında ihtilaf vardır.[98] Nefis hem insanın maddî varlığını ve hem de insanda var olan fakat gözle görülmeyen, iyi ve kötüyü arzu eden manevî varlığı ifade eder.[99]

Beyitlerde nefsin daha çok kötü bir varlık olduğu ve nefsin isteklerinden uzak durmak gerektiğinden bahsedilir. Bazı beyitlerde "nefs ü şeytan" terkibiyle şeytan ile birlikte kullanılmıştır.

Ki zīrā nefs ü şeyṭān olsa düşmān

Ḫuṣūmet itmege ʿācizdür insān (2566)

Müellife göre akıllı kimse nefsinin hevâsına galip gelendir (569). Şeytana muhalif olan (426) ve ona galip gelen kimseler nefsin isteklerine uymayan ve nefse muhalif olan kimselerdir (1405). Hevâ-yı nefse isyan eden kimseler halk içinde en faziletlilerden olurlar (530, 576). Nefsine düşman olanlar erenlerden olurlar (514). Nefsin isteklerini yıkan kimseler iki dünyada da izzet bulur, saygı görürler (123). Ancak nefsine uyanlar ise dinini fesada uğratırlar (673). Nefsine meyletmeyenler kişilerde din ve iman kemale ermiş demektir:

Eger irse kemāle dīn ü īmān

Hevā-yı nefse mā'il olmaz insān (1374)

[98] Bkz. Süleyman Uludağ, "Nefis", İstanbul, DİA, 2006, c. XXII, s. 526-529.
[99] Haz. Fikret Karaman, v.d., **a.e.,** s.457.

II. TASAVVUF

1. BAZI TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

Eserde Hasan-ı Basrî, Zünnûn-ı Mısrî, Bâyezîd-i Bistâmî, Fudayl b. İyaz, Cüneyd-i Bağdâdî, Necmüddîn-i Kübrâ, Sadreddin Konevî, Süfyân-ı Sevrî, Hasan eş-Şâzelî, Süfyân-ı Sevrî, Sehl b. Abdullâh, İbn-i Edhem, Ebû Tâlib el-Mekkî, Şakîk-i Belhî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi pek çok mutasavvıfın isimleri zikredilmektedir. Burada metinde geçen bütün mutasavvıfları tek tek ele alarak incelemek çalışmamızın hacmini aşacağından dolayı sadece bir kaç tanesini açıklamakla yetineceğiz.

1.1. Bâyezîd-i Bistâmî

Asıl adı **Tayfûr b. Îsâ b. Âdem b. Sürûşan** olup künyesi **Bâyezîd**, lakabı ise **Sultânü'l-ârifîn**dir. İran'ın Horasan eyaletinin güney-doğusunda yer alan Bistâm kasabasında doğmuştur. **Bâyezîd-i Bistâmi**, kaynaklara göre üç yüz on üç üstada hizmet etmiş ve son üstadı ise İmam Ca'fer es-Sâdık olmuştur. Vefatı hakkında net bilgi olmasa da 234 (848-49) veya 261 (875) tarihleri rivayet edilmektedir.[100]

Eserde ismi en çok zikredilen tasavvufî şahsiyetlerden birisidir. Bir yerde Bestâmî, On bir yerde ise Bâyezîd olarak anılır. Beyitlerde daha çok nasihatlerinden bahsedilmektedir. Burada Bâyezîd'in otuz yıl kadar ibadetle meşgul olduğunu ancak ilim kadar kıymetli hiçbir şeyin olmadığını ifade eder. Bâyezîd, ilimsiz amel olamayacağını, ilim olmadan zühd ve takvânın pek öneminin olamayacağını bildirir (2227-2230).

Ki Beṣṭāmī otuz yıldur kemā-kān

Didi kim ṭāʿat itdüm zār u giryān (2227)

ʿİlim deñlü şedīd ü hem ḫaṭar-nāk

Baña olmadı hīç ey merd-i pāk (2228)

[100] Geniş bilgi için bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, **Sefîne-i Evliyâ,** İstanbul, Kitâbevi Yay., Nisan 2006, c. II, s. 16-20. Ayrıca bkz. Süleyman Uludağ, **Beyazid-i Bistamî: Hayatı-Menkıbeleri-Fikirleri**, Ankara, TDV Yay. 1994.

Müellif üç beyitte (2376, 2404, 2426) bazı kimselerin söyledikleri ile yaptıklarının birbiriyle çeliştiğini ve bu sebepten dolayı surette Bâyezîd gibi görünürken sîreten yezîdi olduklarından yakınır:

Revā mıdur olup fiʿlüñ yezīdī

Kelāmuñ dāʿim ola Bāyezīdī (2404)

Kimi ṣūretde oldı Bāyezīdī

Velīkin sīreti ḳaldı yezīdī (2376)

1.2. Fudayl bin İyâz

Tam adı **Ebû Alî el-Fudayl b. İyaz b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî'**dir. Evliyânın sûfilerin büyüklerindendir. Hindistan'ın Fendin köyünde doğmuştur. Kûfe'de irşad ve tebliğ vazifelerinde bulunduktan sonra Mekke'ye geçerek ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir. **Fudayl b. İyaz**, 187 (803) yılında Mekke'de vefat etmiştir.[101]

Fudayl b. İyaz'ın ismi eserde dört yerde (970, 1991, 2292, 2536) zikredilmektedir ve bu beyitlerde onun sözleri ve vaazları nakledilmektedir. Fudayl b. İyaz'a göre müslümanın seyr ü sülukta gecesi, gündüzü dört ölüm üzeredir: Mevt-i ebyaz, mevt-i ahmer, mevt-i esved, mevt-i ahdar. Bunlar kişinin seyr ü süluktaki halleridir (2292-2293). Ona göre, müslümanın öfke anında hilm ile hareket etmesi ve tama' esnasında sabretmesi en faziletli amellerdendir (1991-1992). Müellif, ayrıca Fudayl'ın riya ile ilgili ifadesini şu beyitle aktarmaktadır:

Fuḍayl eydür li-ecli'l-ins ü insān

ʿAmel terki riyā oldı kemā-kān (2536)

[101] Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.,** c. II, s. 47.

1.3. Cüneyd-i Bağdâdî

Tam adı Ebu'l-Kâsım Cüneyd el-Bağdâdî b. Muhammed ez-Zeccâc el-Kavârîrî olan Cüneyd-i Bağdâdî aslen Nihâvendli olup Bağdat'ta doğmuş ve burada yetişmiştir. İmam Şafiî'nin talebelerindendir. Hicrî 298/ (910) senesinde vefat etmiş ve Bağdat'ta medfundur.[102]

Eserde ismi en çok zikredilen mutasavvıftır. Müellif, Cüneyd-i Bağdâdî'nin nasihatleri verilerek onun nasihatlerini tutan kimselerin, nefsinin tuzaklarına düşmeyeceğini (2562), söz ve fiillerinin güzelleşeceğini (262) dile getirmektedir. Cüneyd'e göre insan, kulluğunun gereği olarak Allah'tan başka her şeyden uzaklaşmalıdır:

Cüneyd eydür budur ḳulluḳ kemā-kān

Ḫudā'dan ġayrıdan ḥür ola insān (1094)

2. TASAVVUFİ TİPLER

2.1. Pîr

Farsça bir kelime olup yaşlı, ihtiyar gibi anlamlara gelir. Bir tarikatın kurucusuna pîr adı verilmektedir. Arapça karşılığı "şeyh"tir. Bununa birlikte esnaf teşkilatında her sanat dalı kendisine bir pîr kabul ederdi. Mesela Hz. İdris terzilerin pîridir.[103]

Pîr kelimesi eserde sadece iki farklı yerde geçen aynı beyit içerisinde kullanılmaktadır. Burada müridin daima pîrinin ismini anması gerektiğinden bahsedilir:

Didi şeyḫ aña it pīr ismini yād

[102] Ayrıntılı bilgi için bkz.. Ferîdüddîn Attâr, Çev. Süleyman Uludağ, **Tezkiretü'l-evliyâ,** Bursa, İlim ve Kültür Yay., 1984, s. 435-472. Ayrıca bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.,** c. I, s. 48-49.
[103] Bkz. İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,** s. 371.

ʿİnād itme budur ḥaḳḳānī irşād (787, 1807)

2.2. Mürşid

Rehber, kılavuz, yol gösteren gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta, insanlara doğru yolu gösteren, irşad eden tarikat şeyhi veya pîrine verilen isimdir. Gerçek mürşid Hz. Peygamber'dir.[104]

Eserde mürşid kavramı üç beyitte geçmektedir. Müellif, mürşid kavramını, rehberi bülbül ile karga olan kimsenin akıbetini vererek açıklamak istemiştir. Rehberi karga olan kimsenin sonu harap, mekânı harabeler olur (822). Ancak kılavuzu bülbül olan kimsenin ise makamı bağlar, bahçeler olur (821). Bu sebepten dolayı kâmil insan olabilmek için bir mürşide mürid olmak gerekir (820).

Müellif, özetle Hak yolunda bir kılavuzu, mürşidi olmayan kimsenin menzile ulaşamayacağını ve bu yolda nice zorluklarla karşılaşacağını dile getirmektedir:

Muḥaṣṣal bu ḳulāvuz olmayınca

Ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da mürşid bulmayınca (789)

Ḳalur yolda irişmez menzile er

Ne miḥnetler meşaḳḳatler çeker ser (790)

2.3. Şeyh

Arapça bir kelime olup lider, önder, kabile başkanı, yaşlı kimse gibi anlamlara gelir. Şeyh, tasavvuf liderlerinin genel adıdır.

Şeyh kavramı için eserde şeyh-i kâmil, şeyh-i ekber, şeyh-i sâlih, şeyh-i zamâne, şeyh-i fâni, şeyh-i fâzıl gibi terkiplerler de kullanılmış olup otuz beyitte

[104] Bkz. İskender Pala, **a.g.e.,** s. 342.

geçmektedir. Ancak buralarda bir terim olarak değil de daha çok hitap sözü olarak kullanılmıştır. Müellife göre her tâlibe bir şeyh-i kâmil gerekir (2821). Müellif, üç kişiye ahmaklığı lâyık görür. Bunlardan bir tanesi, halka irşad ederken aynı zamanda Hak'dan karşılık bekleyen bir şeyhtir (1033). Ayrıca eserde Kuşeyri'nin, zamanının şeylerine seslenerek, müridlere başlangıçta uzlet ettirmelerini tavsiye ettiğini bildiren bir beyit yer almaktadır (1518-1519).

Toḫum yirden er erden ola ḥāṣıl

Gerekdür ṭālibe bir şeyḫ-i kāmil (2821)

2.4. Mürid

Sözlükte dilemek, istemek, arzu etmek gibi anlamlara gelen mürid, tasavvuf yolunda bir şeyhe veya mürşide bağlanarak tasavvufî öğretileri ve hakikatleri öğrenmek isteyen kimsedir. Bu yolculukta mürid kendi isteğini mürşidinin isteğinde eritir ve kendi iradesini Hakk'ın iradesine terk eder.[105]

Müridin muradı Allâh olmalıdır (946). Müride seyr ü sülûk yolunda başlangıçta uzlet gerekir (1519) ve müridin uzleti cismanîdir (1181). Bir mürid, kendi iradesini mürşidinin iradesine teslim etmedikçe ve gönlünden bütün tedbiri atmadıkça, üstünden yirmi yıl dahi geçse gerçek anlamda mürid olamaz:

Meşāyiḫden dimişler baʿżılar ger

Mürīd oldum dise bir şeyḫe bir er (1166)

Mürīd olmaz yigirmi yılda bir ān

Şimālinde olan yazsa kemā-kān (1167)

[105] Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara, Otto yay., 6.bsk., 2014, s. 370.

İrādet şarṭı bu şeyḫe uyasın

Ḳamu tedbīri sen dilden ḳoyasın (1168)

2.5. İnsan-ı Kâmil

Arapça bir tamlama olup olgun insan anlamına gelir. İnsan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Kâmil insan Allah'ın bütün tecellilerine ve O'nun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olmuştur. İnsan-ı kâmil Allah ile kul arasında bir vasıtadır.[106]

Beyitlerde insan-ı kâmil kavramı ile birlikte merd-i kâmil terkibi de kullanılıştır. Müellife göre havf ve recâ dengesinde yaşayan kimse insan-ı kâmil olur (240). Kâmil insanın bütün isteği Hakk'a ulaşmak olmalıdır:

Olup bir gerçek er dünyāda kāmil

Ola ṭālibleri tā Ḥaḳḳ'a vāṣıl (781)

2.6. Sâlik

Bir mürşidin veya şeyhin rehberliğinde seyr ü sülûk eden kimseye sâlik denir. Sâlik, sülûkunda bütün nefsî ve cismanî arzularından uzaklaşmalıdır. Sâlik, gereksiz konuşmadan kaçınmalı, ihtiyaç fazlası yememeli ve az uyumalıdır (1471).

Seyr ü sülûk halindeki bir sâlikin yolundan sapması için ayağını kaydırabilecek pek çok sebep olabilir. Sâlik bunlara aldırış etmeden yoluna devam etmelidir:

Olan kimse ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a sālik

Bulupdur key ḫaṭar-nāk u mehālik (893)

[106] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 243. Ayrıca bkz. Mehmet S. Aydın, "İnsan-ı Kâmil", DİA, 2000, c. XXII, s. 330-331.

3. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

3.1. Zühd ve Takvâ

Zühd, dünyâya ve içindekilere yüz çevirmek olarak adlandırılabilir. Takvâ ise "Dini daha derin bir anlayışla yaşama olayıdır, dinde hassaslıktır."[107]

Zühd ve takvâ metinde, zühd, zâhid, zühd-i insân, zühd-i dünyâ, zühd-i fâni, takvâ, takvâ-yı sıddîk ve müttekî gibi kavramlarla çok sıkça bahsedilmiş ve genellikle zühd ü takvâ şeklinde birlikte kullanılmıştır:

Didi ḳılduñ bu deñlü zühd ü taḳvā

Ḫaber vir kim ne ḳıldı Rabb-i Aʿlā (1102)

Hidāyet eyleyüp luṭf issi Mevlā

Mükemmel oldı bende zühd ü taḳvā (1311)

Ahmet İbn-i Hanbel'e göre üç çeşit zühd vardır (1467): Avâmın zühdü haramı terk etmek (1468), hâssın zühdü ise fuzûli şeyleri terk etmektir (1468).Âriflerin zühdü ise Allah'tan başka her şeyi terk etmektir (1469). Zühdün temeli öncelikle vera'dır:

Ḳanāʿatdur rıżādur ibtidāsı

Veraʿdur evvelā zühdüñ bināsı (1412)

Takvâ-yı sıddīk mâsivâyı terk etmek (2264) ve dine gelebilecek her türlü zarardan kaçınmaktır (2265). Kulağın takvâsı gereksiz ve fuzuli şeyleri dinlememek

[107] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** s. 472.

(2268), Dilin takvâsı ise mâlâyâni sözlerden uzak durmaktır (2270). Takvâdan üstün şeref yoktur (1267). Dünyâda takvâ sahibi olup Allah'a hüsn-i zan ile yönelmek gerekir:

Olup dünyāda her dem ehl-i taḳvā

Ḫudā'ya ḥüsn-i ẓannuñ ola ircā (1406)

3.2. Havf ve Racâ

Havf, Allah'ın gazabından korkmak olarak adlandırılabilir. Havfın zıddı olarak gelen recâ ise Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek demektir. Mü'min her zaman havf ve recâ dengesinde yaşamalıdır:

Olup beyne'r-recā ve'l-ḫavf sākin

İkisinden birin terk itme ṣaḳın (2334)

Havf, hâif, havf-ı Rahman, Hak korkusu, haşyetu'l-llâh, havf u haşyet, recâ, ümid, ye'is, emn, recâ vü havf gibi söz ve söz öbekleriyle anlatılan havf ve recâ, eserde üzerinde en çok durulan konulardan biridir.

Allahtan başka şeylerden korkan kimseler herkesten korkar, ancak Allah'tan korkan kimselerden ise herkes korkar (105, 544). Gönülde sınırsız bir şekilde Allah korkusu hissedilmelidir (239). Allah'tan korkan kimseler mahşerde nebilerle olur, O'ndan korkmayanlar ise haşirde kâfir olarak dirilirler (1728). İslâm dininde emin olmak ve ümitsizlik yasaklanmış ve küfür sayılmıştır (2335). Kâmil insan olabilmek için kişinin havf ve recâ dengesinde yaşaması gerekir:

Recā vü ḫavfüñ olursa muʿādil

Olursın şübhe yoḳ insān-ı kāmil (240)

Recā vü ḫavf arasında muḳīm ol

Şerīʿat üzre dā'im mustaḳīm ol (864)

3.3. Zikir

Zikir, hatırlamak, anmak gibi anlamlara gelir. Tasavvufta önemli bir yere sahiptir. Müslüman Allah'ı, ölümü, cenneti ve cehennemi sıkça zikretmelidir.

Ḫudā vü mevti yād eyle unutma

Cefā-yı ḫalḳı ammā dilde ṭutma (1696)

Müellif, zâkir, tezkîr, tezekkür, ezkâr, zikr, zikr-i Hudâ, zikr-i mevt, zikr-i hikmek, zikr-i cennet, zikr-i cehennem, yâd, anmak gibi kavramlarla bu konu üzerinde durmaktadır. Meşguliyeti mâsivâ olan kimse Allah zikrinden uzak kalır (609). Kişi bütün zikirleri gönlünden atarak yalnızca Allah zikri ile meşgul olmalıdır:

Ḳamu eẕkārı terk idüp göñülden

Ḫudā'nuñ ẕikri düşmez hīç dilinden (1460)

3.4. İhlâs

İhlâs, kişinin söz ve fiillerinde gösterişten uzak durmak ve samimi olmak demektir. "Tam bir doğrulukla kullukta bulunmak, Amellerinde Allah'tan başkasından karşılık beklememektir."[108]

İhlâs ile yapılmayan ameller Allah katında kabul edilmez (671, 1222). İhlâs; tevekkül, sabır ve rızâ ile birlikte imânı zirveye çıkarır:

Tevekkül ṣabr u iḫlāṣ u rıżā hem

[108] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** s. 232.

Olurlar ẕirvetü'l-īmān her dem (1158)

3.5. Terk

Bırakmak, terk etmek gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta dört çeşit terk vardır: *Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hesti (varlık), terk-i terk.*[109]

Eserde pek çok beyitte terk kelimesi kullanılmaktadır. Bu beyitlerde; dünyâyı (156), ukbâyı (1482), mâsivâyı (1469), mâlâyâniyi (148), menâhiyi (1090), gayrıyı (1192), şekvâyı (1163), nefsin arzularını (1194), hevâyı (176), haramı (233), dedikoduyu (358), yalanı (358), gıybeti (358), sû-i zannı (2500), kibri (2500), fayda vermeyen şeyleri (435), şehveti (548), şüpheli şeyleri (1917), fuzûli söz ve fiilleri (1468), kısaca Allah'tan başka her şeyi terk etmek gerektiğinden bahsedilir.

Tasavvufun özü dünyayı terk edip cân u gönülden Allah sevgisidir (921). Beyhemî'ye göre tasavvuf dört erkan üzerine kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de gayrıyı terk etmektir (1192). İslâmiyet içinde yapılacak en güzel iş mâlâyâniyi terk etmektir (2344). Müellife göre dünyada akıllı kimse dünyayı terk edendir (423). Dünyada bütün hayırların anahtarı terk-i dünya, şerlerin anahtarı ise dünya sevgisidir:

Bir evde cümle ḫayr ammā ki her dem

Anuñ miftāḥı dünyā terki muḥkem (453)

Bir evde cümle şer miftāḥı ammā

Olupdur ey birāder ḥubb-ı dünyā (454)

3.6. Rızâ

[109] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 490.

Memnun olmak, hoşuna gitmek, beğenmek gibi anlamlara gelen Arapça bir kelimedir. "Dini hükümlere uyan kuldan Allah'ın ve Allah'ın takdirinden kulun hoşnut olması anlamında dinî-tasavvufî bir terimdir."[110]

Rızâ, kazaya (1961) ve kadere (2349) râzı olmaktır. Allah rızâsını tâatta gizlemiştir (499). Rızânın sıdkı kaza hakkında şikayet etmeyi terketmektedir ve böyle kimselere artık kaza tatlı gelir (1163). Kaza-yı Hakk'a râzı olmak bütün âmellerin başıdır (341) ve en faziletli amellerdendir. (763, 1087). Allah'ın takdirine râzı olmaktan daha üstün sevap yoktur(177, 2637). Belaya sabredip, kazaya râzı olan kimseler hakkında dünya ve ahiret hayır olur (2024).

Rıżādan ṣordı Mūsā çün didi Ḥaḳ

Ḳażāya rāżī olmaḳdur muḥaḳḳaḳ (1961)

3.7. Sabır

Sabır; acı, bela, hastalık, felaket gibi insanın bedenini ve ruhunu rahatsız eden her türlü sıkıntıya karşı şikâyet dayanma gücüdür. Tasavvufî bir terim olarak bütün bela ve musibetlerin Allah'tan geldiğini bilerek şikâyet etmeden bunlara rızā göstermektir. Bununla birlikte "Allah'a ibadette devam ve isyandan sürekli kaçmaya da sabır denir."[111]

Dürüşüp rūz u şeb nefse cebri

ʿİbādet zaḥmetine ide ṣabrı (2442)

Belalara karşı sabırlı olan kimseler hakkında dünya ve ahiret hayır olur (534, 2024). Öfke anında hilm, tama' anında ise sabreden kimselerin ahiret için endişelenmelerine gerek yoktur (672). Çünkü belaya karşı sabretmek mahşerde

[110] Bkz. Süleyman Uludağ, "Rızâ", DİA, 2008, c. XXXV, s. 56.
[111] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 409.

cehennem ateşini dindirir (764). Dinde selamet isteyen kimseler daima sabırlı olmalıdırlar (111). Belaya karşı sabretmeyen kimselere Allah asla selamet vermez:

ʿİlimsüz ʿizz-i dāreyn olmaz aṣlā

Selāmet eylemez bī-ṣabrı Mevlā (1439)

Müellife göre üç çeşit sabır vardır: Musibetlere karşı sabır, ibâdetlere karşı sabır ve günahlara karşı sabır. Musibetlere karşısında sabreden kimselerin makamı üç yüzdür (653, 1216). İbâdetler hususunda sabırlı olan kimselerin makamı altı yüz olur (655, 1218). Günahlara karşı sabredenlerin ise makamı dokuz yüz olur (656, 1219).

Müellif, Hanefî mezhebinin ilk müçtehitlerinden olan Ebû Yûsuf'un yüzüğüne "Sabreden zafere ulaşır." yazdırdığını dile getirmektedir:

Ebū Yūsuf içün bu naḳş-ı ḫātem

Ẓafer bulur eger ṣabr itse ādem (2138)

3.8. Şükür

Şükür, kişinin kendisine yapılan bir iyilik karşısında memnuniyetini dile getirmek için sözlü veya fiilî bir şekilde karşılıkta bulunmaktır. Dinî bir kavram olarak kişinin Allah'a, verdiği nimetlerden dolayı minnet duymasıdır. Allah'a şükretmek nimeti arttırır.[112]

Müellif, Allah'a şükretmenin vacip olduğunu aktarmıştır (1257). Müslüman rızkı veren Allah'a bolca şükretmelidir (442). Kişinin az şükretmesi nimetinde eksikliğe sebebiyet verir:

Feraḥ bulmaya bī-ṣabr olsa insān

Ḳalīlü'ş-şükre niʿmet ola noḳṣān (2471)

[112] " Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi arttırırım." bkz. İbrâhim Sûresi (14/7)

Hz. Âdem her nimeti Allah'tan bilerek şükrettiği için Allah onun şükrünü kabul etmiştir (1994-1995). Ayrıca metinde Hz. Dâvud'un şükür ile ilgili şu sözlerine de yer verilmiştir:

Didi Dāvūd ilāhī şükri taḳrīr

İdersem dil ider elbette taḳṣīr (1996)

Ki zīrā şükr-i niʿmet bu muḥaḳḳaḳ

Baña bir niʿmet-i uḫrādur el-ḥaḳ (1997)

3.9. Zâhir ve Bâtın

Zâhir, açık, âşikâr, görünen, bilinen gibi anlamlara gelmektedir. Zâhirin zıddı olan bâtın ise, derûn, gizli olan, sır gibi anlamlara gelir. "Allah'ın sıfatı olarak zâhir, varlığı her şeyden âşikâr olan, her şeye galip gelen, her şeyden yüce olan; bâtın ise, hakikati akılla idrak olunamayan, hayal ile tahayyül edilemeyen, duyularla hissedilmeyen, her şeyin iç yüzünü, sırlarını bilen demektir."[113]

Allah'ın yaratmış olduğu her bir varlıkta sayısız hikmetler vardır. Bu hikmetlerin zâhiri için kişinin tefekkür etmesi gerekir (772). İçi ile dışı bir olmayan kimse iki yüzlü ve münâfık olur (2661). İçi, kalbi güzel olan müslümanın Allah dışını da güzel eyler:

Derūnun aḥsen itse bir müselmān

Anı ẓāhirde aḥsen ide Raḥmān (1308)

3.10. Uzlet ve Halvet

[113] Haz. Fikret Karaman, v.d., **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** s. 610.

Uzlet, halktan uzaklaşarak yalnız yaşamak anlamına gelmektedir. Tasavvufî bir kavram olarak uzlet, halk içinde dahi olsa kişinin kalben onlardan uzaklaşması ve nefsini kötülüklerden, günahlardan arındırmak olarak tanımlanabilir. Halvet ise uzlet ile yakın anlamlı olup çevre ve insanlarla her türlü ilişkisini keserek yalnız başına kalma durumudur.

Uzlet kavramı, tasavvufî bir eser olan bu metinde de sıkça kullanılmaktadır. Müellif, uzleti tasavvufun dört rüknünden biri olarak görür (1172). Uzlet Hakk'a ulaşma yolunda müslümana bir kolaylık sağlar (2379). Aynı zamanda takvâyıda kuvvetlendirir (2200). Mü'min, başka kimseleri bilmeden ve başkaları da onu bilmeden yalnızca Allah'ı bilerek uzlete çekilmelidir (1508). Uzlete çekilen müslüman iki dünyada da rahata erişir (1533). Öyle ki uzlette olan müslüman yaratılmışların şerrinden de kurtulmuş olur:

Bu olsun iʿtiḳādı ʿuzletinden

Ḫalāṣ ola ḫalāyıḳ şirretinden (1520)

Müride tasavvuf yolunda başlangıçta uzlet gerekir (1519). Müridin uzleti cismanî, şeyhin uzleti ise kalbîdir:

Mürīdüñ ʿuzleti cismānī ancaḳ

Meşāyiḫ ʿuzleti ḳalbī muḥaḳḳaḳ (1181)

Mü'min halk içinde, kalabalıkta dahi olsa gönlü daima halvette olmalıdır (228). Eserde iki yerde tekrar edilen bir beyitte, müslümanın evinin halvethane olması gerektiğinden bahsedilir:

Evüñ ḫalvet ṭaʿāmüñ ola cūʿuñ

Libāsuñ faḳr u āb ola dumūʿuñ (428, 1407)

3.11. Tevekkül

"Gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inançla Allah'a havale etme, yani deveyi bağladıktan sonra Allah'a emanet etmeye tevekkül denir."[114] Nitekim müellif de bu tanımın dayanağı olan, Hz. Peygamber'in tevekkül hakkındaki hadisini şu beyitle aktarmaktadır:

Resūl eydür ki anı baġla muḥkem

Tevekkül eyle ṣoñra Ḫalıḳ'a hem (2202)

Allah'a tevekkül etmek imanı kuvvetlendirir (329, 1158). Tevekkül en faziletli amellerdendir (214). Bir beyitte müellif, "Bütün herkes yaratılmışlara yönelse bile, sen Allah'a tevekkül et." diyerek tavsiyede bulunmuştur:

Eger nās eylese ḫalḳa tevessül

Sen eyle dā'im Allāh'a tevekkül (368)

3.12. Kanâat ve Tamah

Kanâat, işinin kendisine ve kısmetine düşene razı olması, elindekilerle yetinmesi, aç gözlülük yapmaması ve aşırıya kaçmaması gibi manalara gelir. Tamah ise, kanâatın hilafı olup aç gözlülük, doymazlık demektir. Beyitlerde tamah için arapça olarak tama' kelimesi kullanılmıştır:

Ḳanāʿat ḫayr-ı dāreyn oldı el-ḥaḳ

Ṭamaʿ ammā ḫilāfıdur muḥaḳḳaḳ (419)

[114] Bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** s. 494.

Kanâat, bir hazinedir (179). Yüce Allah zenginliği kanâatde gizlemiştir (2440). Hz. Ali dünyanın sermayesinin kanâat olduğunu bildirir (1893). Dünyada selamet isteyen kimse kanâat etmelidir:

Fenā milkinde isterseñ selāmet

Ḳanāʿat ḳıl ḳanāʿat ḳıl ḳanāʿat (2441)

Tamah, din ve imânı zâil eder (1897). Tamahın olduğu yerde vera' (Allah'tan korkarak haramlardan, kötülüklerden sakınma) olmaz (414). Müslüman tamahkâr kimselerle dostluk kurmamalıdır:

Ṭamaʿ ehlini her kim dost ṣana

Ḳazıḳ ḳaḳdı ṣanasın ol ṣamana(2842)

Kanâat bir kimseyi kölelikten kurtaracağı gibi tamah ise kişiyi tamah ettiği o şeye karşı kul, köle eder:

Ṭamaʿ ḳılduġı şey'e ʿabd olur ḥür

Ḳanāʿat ʿabdi ammā ḥür idüpdür (2142)

3.13. Seyr ü Sülûk

Tasavvufta, kişinin Hakk'a ulaşmak için bir şeyhin veya mürşidin rehberliğinde manevî ve ruhî yolculuğuna denir. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu yolculuğu yapana ise sâlik denir.

Eserde sâlik ve sülûk kelimesi bir kaç beyitte geçmektedir. Sulûkta bulunan kimselerin her şeyden önce dilini muhafaza etmesi gerekir (2287). Bir beyitte, gerek hâs olsun gerek âm olsun sülûk edenlerin az uyuyup, az konuşup, az yemesi gerektiğinden bahsedilir:

Sülūk itse ṭarīḳa ḫāṣ eger ʿām

Aña elbette üç nesne olur rām (1470)

Niyām ü ekl ü ḳāli yaʿnī her ān

Żarūretsiz degildür hīç kemā-kān (1471)

3.14. Riyâzet

Tasavvufî bir kavram olarak riyâzet, nefsi terbiye etmek adına onun isteklerine karşı gelerek aksini yapmak ve onu aç, susuz bırakarak sevdiği şeylerden mahrum etmektir.

Riyâzet kavramı eserde sadece dört beyitte geçmektedir. Bir beyitte bazı âriflerin riyâzetin dört hal üzre olduğunu ve bunlara riâyet edilmesi gerektiğinden bahsedilir. Bunlar; az yemek, gözleri dinlendirecek kadar uyumak, ihtiyaç fazlası konuşmamak ve insanların eziyet ve zulümlerine karşı tahammül etmeyi âdet edinmektir:

Dimişler baʿżı ʿārifler riyāżet

Olur çār üzre ḳıl anı riāyet (1159)

Müdāmī ḳūt olup ancaḳ ṭaʿāmuñ

Daḫı ʿaynī-yi ġamz ola menāmuñ (1160)

Sözüñ her dem olup miḳdār-ı ḥācet

Taḥammül ola cevr-i nāsı ʿādet (1161)

3.15. Mâsivâ

Tasavvufta Allah'ın haricindeki herşey mâsivâdır. Mü'min, gönlündeki bütün sevgileri atmalı yalnızca Allah'ın ve peygamberinin sevdiklerini sevmelidir (808). Hâlis bir müslümanın gönlünden mâsivâyı atması gerekir (2569). Müellif, Hz. Ali'nin mâsivâyı gönlünden atarak Mevlâ'ya yaklaştığını şu beyitlerle aktarmaktadır:

ʿAlī'ye dindi kim ey Şīr-i Yezdān

Ne yüzden oldı saña ḳurb-ı Raḥmān (258)

Didi pāk eyledüm ben ḳalbi her gāh

Ḳomadum dāḫil oña mā-siva'llāh (259)

SONUÇ

"Manzûme-i fî Beyân-ı Tezkiye-i İnsân İsimli Mesnevî'nin Metin ve Tahlili" isimli çalışmamızdan şu neticelere ulaşılmıştır:

1. Bu çalışmaya konu olan metin, oldukça zengin bir dinî ve tasavvufî muhtevaya sahiptir. Peygamberlerden ve evliyâullahtan çeşitli zatların nasihatlarını içermesinin yanında, beyitlerinin çoğunda çeşitli âyet ve hadislerin lafzen ve manen iktibası görülmektedir. Ayrıca metinde önemli tarihî şahsiyetler de yer yer zikredilmiştir.
2. Eserde herhangi bir bölüm, başlık ve konu sıralaması yoktur. Eser nasîhat-nâme olarak kaleme alınmıştır. Ancak eserin sonunda birer kıyâfet-nâme ve rûz-nâme de yer almaktadır.
3. Eserde ayrıca bazı tıbbi konulara da değinilmiştir. Çeşitli hastalıklardan ve bunlardan korunma yollarından bahsedilmektedir. Bu yönüyle eser, tıp tarihi alanında çalışacaklara da kaynaklık edebilecek niteliktedir.
4. Metnin tespit edebildiğimiz tek nüshasında müellif, müstensih veya istinsah tarihine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.
5. Çalışmamızda eserin beyitlerinde sıkça yer alan âyet ve hadîsler müellifin Kurân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber hakkındaki bilgisini göstermektedir. Ayrıca müellifin kullandığı Arapça ve Farsça kelimelerden bu dillere de vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.
6. Metinde yer alan arkaik Türkçe kelimeler, atasözleri ve deyimler gibi unsurlar metni Türk dili açısından önemli kılmaktadır.
7. Metinde yerine göre kesinlik ifade eden bir üslup, tavsiye içeren üslup, korku ve keder içerikli üslup, sevinç içeren üslup gibi farklı üslup şekilleri dikkati çekmektedir. Bunlar metne bir canlılık getirmektedir.
8. Elimizdeki nüshada bol miktarda yapılan harekelendirme hatasından dolayı eserin bir müstensihin elinden çıktığını düşünüyoruz. İleride müellife ait bir nüsha veya başka istinsahlarının da tespit edilmesi mümkün olabilir.

9. Eser mefâʿîlün / mefâʿîlün / feʿûlün (faʿlün) vezniyle kaleme alınmış olup, bazı beyitlerde küçük çaplı aksaklıklar bulunmaktadır.

Netice itibariyle, üzerinde daha önce herhangi bir çalışma bulunmayan ve hakkında herhangi bir bilgi mevcut olmayan bu eseri gün yüzüne çıkararak Türk İslâm edebiyatı açısından önemini ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın, eser hakkında yapılacak başka çalışmalara önayak olacağını düşünmekteyiz. Daha geniş çaplı araştırmalar sonucunda eserin başka nüshalarına ve müellifine dair bir bilgiye ulaşılabileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,** 7. bsk., 2 c., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1993.

Ateş, Ali Osman, **Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan,** İstanbul, Beyan Yay., 1995.

Aydın, Mehmet S., "İnsan-ı Kâmil", **DİA**, İstanbul, 2000, c. 22, s. 330-331.

Ayverdi, İlhan, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, 3. bsk., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, Haz. Fikret Karaman, v.d., İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (Yeni Şafak Kültür Armağanı), 2009.

Fayda, Mustafa, "Ebû Bekir", **DİA**, İstanbul, 1994, c. 10, s. 101-108.

Feridüddîn Attâr, **Evliyâ Tezkireleri** Haz. Süleyman Uludağ, Bursa, İlim ve Kültür Yayınları, 1984.

Feridüddîn Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ,** Haz. Mehmet Zâhit Kotku, İstanbul, Seha Neşriyat, 1983.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ali", **DİA**, İstanbul, 1989, c. 2, s. 371-374.

Harman, Ömer Faruk, "Karun", **DİA**, İstanbul, , 2001, c. 24, s. 519-520.

İpekten, Haluk vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, Haz. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1988.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1973.

Karaman, Hayreddin, "Cuma", **DİA**, İstanbul, 1993, c. 8, s. 85-89.

Köksal, M. Asım, **Peygamberler Tarihi**, 2 c., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Akçağ yayınları, 2007.

Kudret, Cevdet, **Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 17. bsk., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Mengi, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, 2. bsk., İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi**, Haz.: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 6 c., 2013.

Nu'manî, Şiblî, Çev. Talib Yaşar Alp, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi**, bsk. 4, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1986.

Özervarlı, M. Sait, "Kadir Gecesi", **DİA**, İstanbul, 2001, c. 24, s. 124-125.

Öztürk, Mustafa, "Zülkarneyn", İstanbul, **DİA**, İstanbul, 2013, c. XLIV, s. 564-567.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü,** 13. bs., İstanbul, Kapı Yayınları, Aralık 2004.

Pekolcay, Neclâ, **İslâmî Türk Edebiyatı,** 5. bsk., İstanbul, Kitabevi Yayınları, Aralık 2002.

Şahin, M. Süreyya, "Cin", **DİA**, İstanbul, 1993, c. 8, s. 5-8.

Şener, Abdulkadir, "Abdest", **DİA**, İstanbul, 1988, c. 1, s. 68-70.

Şener, H.İbrahim, Yıldız, Alim, **Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003.

Topaloğlu, Bekir, "Ahiret", **DİA**, İstanbul, 1988, c. 1, s. 543-548.

Tökel, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2000

Uludağ, Süleyman, "Nefis", **DİA,** İstanbul, 2006, c. 32, s. 526-529.

Uludağ, Süleyman, "Rızâ", **DİA**, İstanbul, 2008, c. 35, s. 56-57.

Uludağ, Süleyman, **Beyazid-i Bistamî: Hayatı-Menkıbeleri- Fikirleri**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, **Sefîne-i Evliyâ**, 5 c., İstanbul, Kitabevi, Nisan 2006.

Yavuz, Salih Sabri, "Mi'rac", **DİA,** İstanbul, 2005, c. 30, s. 132-135.

Yiğit, İsmail, "Osman", **DİA**, İstanbul, 2007, c. 33, s. 438-443.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANZÛME-İ FÎ BEYÂN-I TEZKİYE-İ İNSÂN (TENKİTLİ METİN)

mefâʿîlün / mefâʿîlün/ feʿûlün (faʿlün)

...[115]

2a. 1. Ki zīrā lā yuṭāḳ Ḥaḳ Teʿālā

ʿİbāda eylemez teklīf aslā

Diyen ḳādür degül Ḫallāḳ-ı Bārī

Ḳoya ʿabdüñ elinde iḫtiyārı

Olur kāfir muḥaḳḳaḳ dime anı

Ḫalās eyle cebirden bunda cānı

Bu söz Furḳān içinde ḫod muḥaḳḳaḳ

ʿİbādüñ küfrine rāżī degül Ḥaḳ

5. Didi ḳüffāra Furḳān içre Bārī

Ḥaşırda itmegüz hiç iʿtiẕārı

Fenāda ye'bne Ādem āḫir-i kār

Olursun ḳabr içinde ṭuʿme-i mār

[115] Eser baş tarafından eksiktir.

Ger olsan baḥr u ber sulṭānı biñ yıl

Elünde ḳalmaz illā bir avuç yil

Yedi iḳlime olduñ ṭutalım şāḥ

Ne ḥāṣıl āḫiri āh olıcak āh

Ṭutalım milk-i dünyā oldı gülzār

Ne çāre āḫiri zār olıcak zār

10. Ne deñlü el virürse bunda devlet

Ġurur itme olupdur āḫiri let

Ki zīrā ẕevḳ-i şehvet bir dem oldı

Niçe biñ ġam urumda mudġam oldı

Elemdür ʿālemüñ soñı elemdür

Ki zīrā şādisi ġam şehdisemdür

Tekebbür eyleyüp hiç germe sīne

Girürsin çünki āḫir teng-sine

2b. Bu fānidür bu fāni ṣanma bāḳi

Olur elbetde bir gün iftirāḳı

15. Ecel derdine ger dermān olaydı

Eṭıbbā ḥaşra dek zinde ḳalaydı

Ḳanı Luḳmān u Eflāṭūn u Suḳrāṭ

Ya Cālinūs Erasṭālīs u Buḳrāṭ

Ne miḳdār itdilerse ṭıbba tedbīr

Gelince bozdı ol tedbīri taḳdīr

Ḳanı Keyḥüsrev ü Dārā ḳanı Cem

Ḳanı Ḳayṣer ḳanı Kisrā vü Rüstem

Ḳanı Nemrūd ya Firʿavn u Şeddād

Yiter ʿibret eger yād eyleseñ yād

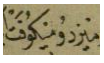
20. Dir idi ben yaratdum şarḳ u ġarbı

Siñek öldürdi tīz Nemrūdı ḍarbı

Ḳaçan Mūsā'ya Firʿavn itdi inkār

Anı ġarḳ eyledi deryaya Ḳahhār

Ser-i Nemrūd'ı çün murġı be-minḳār

Girift ü ey yār

Ḳanı tāc-ı muraṣṣaʿ nāle-i kūs

Ne ḥoş olmış mekānüñ meşhed-i yūs

Döküldi ḳaldı māl u mülk ü evlād
İdersin rūz u şeb sen zār u feryād

25. Dirīġā furṣatı elden çıḳardun
Anunçün şimdi ḥayret içre ḳaldun

Ḳafañı mesken idüp mūr ile mār
Seni hīç añmaz oldı yār u aġyār

3a. Ḳanı ol dest ü bāzū ḳadd-i bālā
Remīm olmış eşer ḳalmayup aṣlā

Ḳanı ol māl u milke ṭoymayan göz
Ṭoyurmış şimdi anı bir avuc toz

Bu ḳaṣra niçe ḳayṣer geldi gitdi
Felek her birine gördüñ mi n'itdi

30. Virilse taḫt eger bir tāc-ı dārā
Çalınur muttaṣıl kūs u naḳāre

Budur her dem anuñ zār u fiġānı
Senüñdür şimdi nevbet bekle anı

Bütüñ iḳbāli idbārına degmez

Bunuñ yoġ olması varına degmez

Kişi biñ yıl olursa şāh-ı devrān

Göñül āzārına degmez kemā-kān

Fenāda ḫāṣ u ʿāma pend ü ʿibret

Yiter Nūḥ'un sözi eylerse fikret

35. Meger uçmaḳ dilerdi murġ-ı cānı

Melek ḳabż itmege gelmişdi anı

Yatur bir evde nışfı ṭaşra ḳalmış

Ölüm tedbīri anun fikrin almış

Taʿaccübden didi ʿAzrāʿīl ol dem

Nedür bu küçcük evde çekdügüñ ġam

Ṭoḳuz yüz elli yıldur zār u feryād

İdersin olmadıñ hiç ġamdan azād

Didi Nūḥ ol dem ana ey birāder

Bu fānī dāra kim gelse muḳarrer

3b. 40. Ölümden hīç ḫalāsa çāre yoḳdur
Sin ardınca olāna bu da çoḳdur

Ṭurup yanında baʿżı kimse ol dem
Görünce ḥālet-i nezʿ üzre muḥkem

Didiler ṭūl-i ömrüñ içre bir ān
Hīç olduñ mı fenāda şād u ḫandān

Vefā gördüñ mi yā nevʿ-i beşerden
ʿAcāyibden ne geldi geçdi serden

Didi Nūḥ anlara dünyāda bir dem
Gönül olmadı bī-ġam şād u ḫurrem

45. Ṭoḳuz yüz elli yıl içre kemā-kān
Ş̱emānīn oldı ancaḳ ehl-i īmān

Görünce ḫāne-i Luḳmān'ı bir er
Didi bī-iḫtiyār ey merd-i server

Naẓīrüñ gelmemişdür bu cihāna
Ne lāyıḳdür saña böyle[si] ḫāne

Ḳaçan kim bu sözi gūş itdi Luḳmān

Didi ġāfil yürürken şöyle insān

Bu cā’iz rūz u şeb her vaḳt u her ān

Gelüp vaḳti o dem tenden çıḳa cān

50. Saña ʿibret yiter milküñde herkes

Fülānüñ idi bu evvel diye bes

Çalınur kūs-ı riḥlet ṣubḥ u şāmı

Kefā bi’l-mevti vaʿẓandür maḳāmı

Bu dünyānuñ bilürken işlerini

Benī Ādem’deġı cünbüşlerini

4a. Nedendür bu tekebbür tūl-i efkār

Göñülde ḥubb-ı dünyā-y-ıla her bār

İşüñ her dem Ḫudā’nuñ emrini terk

Ṭutarsın nehyin ammā şevḳ-ıla berk

55.Żaʿīf olsañ sözüñ estaġfirullah

Şifā bulsañ ġam-ı dünyā içün āh

Felek ḫurşīd u meh bād ebr u barān

Senüñçün devr ider ḫiẕmetde her ān

Degüldür şarṭ-ı inṣāf ey müselmān

Hevā üzre geçe evḳāt u ezmān

Ḫuṣūṣā ṣıḥḥat-ı cismüñ ki bir ān

Deger milk-i Süleymān'a kemā-kān

İki niʿmet daḫı her bir nefesde

Ḫudā'dan ḥāṣıl olur bu ḳafesde

60.Nefes olduḳça ʿömrüñ öte her ān

Nefes virdükce hem rāḥat olā cān

Ḳonan elbette bu vīrāne ḫāna

Göçer ḥasretleriyle yāna yāna

Göçen bundan gedādür ger şehin-şāh

Ne mümkindür ola destinde bir gāh

Ḳaçan ẓāhir ola emr-i ilāhi

Gedā-y-ıla bir eyler pādişāhı

Benī Ādem gedā olsun gerek şāh

Ecel peyki gelüp dir aña nā-gāh

65. Ne yatursın nice bir ḫāb-ı ġaflet
Māḳāmuñda çalındı kūs-ı riḥlet

4b. Geçüp dünyādan anlar mest ü ḥayrān
Diyeler ḳabr içinde zār u giryān

Dirīġā ḥasretā derdā n'olaydı
Fenāda kārımız ṭāʿat olaydı

Ne kim sevdüñ fenāda ġaflet-ile
Nedāmet ḳaldı şimdi miḥnet-ile

Ḳaranuda olup dīvlerle hem-dem
Ṣanurduḳ dil-rubālar oldı maḥrem

70. Seḥer olduḳda dīvler oldı ẓāhir
Diriġā kārımuz bu oldı āḫir

Buyurdı Faḫr-ı ʿĀlem diñle anı
Ki tā fehm idesin sūd u ziyānı

Olanlar ġuṣṣa çekmez mevte bir dem
Ömür ḫarc olduġıdur yoḳ yire ġam

Geçürse bir nefes ger ḥaḳdan ayru

Olur gerçekler ol derd-ile ṣayru

Seni gör kim bu dünyā-yı denīnüñ
Yolına ṣarf idersin külli ḥīnüñ

75. Hevāda ḳalmadun hīç baş u cāna
Dirigā ʿömri ḫarc itdüñ yabāna

ʿAmelden zühd ü taḳvādan berīsin
Hevāya cān u dilden müşterīsin

ʿİtābım nefsedür ey merd-i server
Bilür men şirretin zīrā muḳarrer

Ḫudā yā! ʿācizem ḫoram ḥaḳīrem
ʿAmelden nesne yoḳ ġāyet faḳīrem

5a. Olup göñlüm hevā-y-ile sirişte
Bu sevdādan ḫalāṣ olmadum işte

80. Elinden nefs-i şomun dād u feryād
Ṣalāḥı sevmez oldı fısḳa muʿtād

Beni ġarḳ eylemişdür baḥr-ı ʿisyān
N'idem ben irmez ise baña ġufrān

Egerçi benden oldı baña benden

Ṣıġınur men Ḫudāyā saña senden

Ḫacīlem yā İlāhī ḥażretüñde

Ṣuçumdan ġayrı nesne yoḳ ḳatuñda

Tesellī eyler ammā bunda her gāh

Beni lā taḳneṭū min raḥmetillāh

85. Ḫudāyā ism-i aʿẓam ḥurmetiçün

Ḥabībüñ Muṣṭafā'nuñ ḳurbetiçün

Baġışla ḳullaruñ cürmin baġışla

Kerem ḳıl daḫı çoḳ çoḳ luṭf[ın] işle

Gel ey ṭālib beri ṭut gūş-i cānı

İdem tā ben de ḥikmetden beyānı

Ṭoludur ḥikmet-ile gerçi ʿālem

İşitmez ġafletinden degme ādem

Nebīler serverin gūş eyle her bār

Olupdur her kelāmı ḥaḳḳ u muḫtār

90. Dimişdür ḥikmete niʿme’l- hediyye
Eger bir sözde olursa ʿaṭiyye

5b. Taṣadduḳ itmeden ḫalḳa muḥaḳḳaḳ
Ḥikemden bir kelām efḍaldür el-ḥāḳ

Ḥakīm eydür ḥikemden bir müselmān
Taṣadduḳ itse bir ḥarfin kemā-kān

Olur efḍal bütün dünyāyı ānı
Taṣadduḳ itmeden ḫalḳa nihānī

ʿAlī dir ḥikmeti güş eyle her dem
Münāfiḳdan daḫı olursa bī-ġam

95. Ġıda aḳvāt-ı ebdan oldı ancaḳ
Ḳulūb aḳvāt-ı ḥikmetdür muḥaḳḳaḳ

Bu sözdür evvelā miftāḥ-ı ḥikmet
Ki zīrā bundadur envāʿ-ı niʿmet

Nebī ḳad şeyyebetni sūratü’l- Hūd
Diyüb dir festeḳimdür asl-ı maḳṣūd

Risālet ḥükmini cemʿ itdi muṭlaḳ

Ḫudā feṣdaʿ bimā tu’merde ancaḳ

Dimişdür Bū Ḥanīfe bunda dā’im
Fenāda yaʿni bir olduḳça ḳā’im

100. Bi-sū’in mā ẕekertü’n-nāse ḳaṭʿā
Ve lā cāzeytühüm bi’ẕ-ẕenbi aṣlā

Didi hem Ṣāfiʿī gūş eyle anı
Eger kim görmek isterseñ cinānı

Dilerse ʿāḳıbet ḫayrın müselmān
Ola her şaḫṣa ḥüsn-i ẓannı her ān

Ulular baʿżı aḳṭābıñ ḥikemden
Bu pendin gördiler aʿlā vü aḥsen

6a. Mülāzım ol idüp bir bāba ḫiẕmet
Ḳamu ebvāba ola feṭḥ u nuṣret

105. Ḫudā’dan ġayrıdan ḫavf itme zinhār
Ki senden mā-sivā ḫavf ide her bār

Dimişler biñ kitap içre muḳarrer
İki söz cümlesinden oldı bihter

İdüp taʿẓimi emri’llāha dā’im
Göñülde şefḳat-i ḫalḳ ola ḳā’im

Ebu’l- Ḳāsım otuz ʿilmi kemā-kān
Ḥaḳīḳat üzre fehm itmişdi yeksān

Didi üç şey’e olmayınca ʿāmil
ʿUlūmuñ nefʿi hīç olmadı kāmil

110. Ki yaʿni ʿilm-ile olmasa aʿmāl
Naṣīḥatda eṯer olmaz hīç aḳvāl

Eger kim ṣabr-ile olmasa ḳā’im
Selāmet olmaya dīn içre dā’im

Eger perhīze ihmāl itse insān
Taḳarrüp bulmaya Mevlā’ya bir ān

Dimişler bir kişi dört şey’i kāmil
Bilüp cān u göñülden olsa ʿāmil

ʿUlūmu cümle bilmiş ola fi’l-ḥāl
Tamam olmuş ola hem cümle aʿmāl

115. Ki yaʿnī ẓāhir ü bāṭın daḫı ḥāl
Olup ṣāfī vü pāk ez-ḳīl ü ez-ḳāl

Ne ṣanursa özine ġayra anı
Ṣanur rāḥatda ola cism ü cānı

6b. İşit Luḳmān'ı dir kim dört yüz aʿlā
Naṣīḥat iḫtiyār itmişdüm ammā

Baña dört nesne ṣonra oldı muḫtār
Anı ḫıfẓ eyle ġāfil olma zinhār

İdüp kemlikde eylük eyle nisyān
Ḫudā vü mevti nisyān itme bir ān

120. Dimişler ehl-i ʿirfan içre her bār
Zebūr'un bu kelāmı oldı muḫtār

Eger kim ʿuzlet itse bir müselmān
Bulur dāreyn içinde rāḥat-ı cān

Daḫı İncīl içinde ey birāder
Bu söz oldı ulular içre bihter

Yıḳan nefsüñ murādātın kemā-kān

Bulur dāreyn içinde ʿizzet ey cān

Bu söz Tevrāt içinde oldı bihter
Ṭutan devlet bulur ey merd-i server

Budur muḫtār olan Furḳān içinde
Neler vardur daḫı Ḳur'ān içinde

Eger şākir olursa ehl-i īmān
Müdāmī arta rızḳı bunda her ān

İsā'et eylese bir kimse muṭlaḳ
İsā'etdür cezāsı bu muḥaḳḳaḳ

Gören Tevrāt u İncīl ü Mükemmel
Dimiş olmaya bu sözlerden efḍal

Eger bir kimse ḫayr ekse selāmet
Biçer ammā ki şer ekse nedāmet

Bu söz Furḳān içinde ey birāder
İkisin daḫı cāmiʿdür muḳarrer

Ne deñlü saʿy iderseñ ḫayr u şerre
Senüñçündür bulursun ẕerre ẕerre

İşit esrār-ı vaḥyüñ vaṣfın ey cān

Ki eyler cānı ḫā'if aḳlı ḥayrān

Eger ṣāliḥ olup bir kimse ġāyet

Ṣalāḥında bulup yaʿnī nihāyet

Zemīnüñ āsumānuñ ḫalḳı miḳdār

ʿİbādet eylese dünyāda her bār

135. ʿUlūmun cümlesin hem itse taḥṣīl

Bu yüzden eyleyince ẕāt-ı tekmīl

Göre göñlünde Mevlā ẕerre miḳdār

Olursa daḫı dünya sevgüsi var

Ya zīnet ya riyāset sevse dā'im

Fenāda olduġunca yaʿnī ḳā'im

Bu üslūb üzre ʿabdüñ armaġānı

Ḳabul olmaz Ḫudā red eyler anı

Zebūr u İncīl u Tevrāt u Furḳān[116]

[116] Bu mısra metinde "*Zebūr u İncīl u hem Tevrāt u Furḳān"* şeklinde yazılmaktadır. Vezinden dolayı "*hem*" kelimesi atılmıştır.

Bilindükde dimişler ehl-i ʿirfān

Budur telḫīṣ-i maʿnā bu muḥaḳḳaḳ
Ḫudā bizden sekiz şey’ ister ancaḳ

Ẕikir tevḥīd u taḳvā ṣabr-ı muṭlaḳ
Sözi ḫūb eyleyüp hem müşfiḳ olmaḳ

Biri nuṣret biri ʿuzlet muḳarrer
Riʿāyet eyle hep ey merd-i server

7b. Gerekdür her ʿamelde niyyet-i ḫāṣ
Ki niyyetsiz ʿamel bāṭıl ḳıl iḫlāṣ

Ḥelāl-ile ḥarāmuñ farḳı ẓāhir
Seni sen şüphelerden eyle ṭāhir

Ṣaḳınmayan fenāda şüphelerden
Ḥarāma ol düşer ol key ṣaḳın sen

Olur çün ḳorḳusı şāh-ı cihānüñ
Meḥārimdür ḥaẕer eyleñ Ḫudā’nuñ

Eger ṣāliḥ olursa ḳalb-i insān
Ḳamu aʿża olur ṣāliḥ kemā-kān

Muḳarrer terk-i mā-lā-yaʿnī her dem
Olur çün ḥüsn-i İslām'dan ol epsem

Kemālin bulmaz īmān ey müselmān
Öziyle ġayra bir ṣanmasa insān

Ebū Dāvūd eyidür kim muḥaḳḳaḳ
Bu beş yüz biñ ḥadīṯi cāmiʿ el-ḥaḳ

İşitsün gūş-ı cānuñ bu kelāmı
Ki dört biñ dört yüz ü ḳırḳ dört tamāmı

Olunmış cemʿ-i sünnet bil beyānı
Ḫiṣāl-ı erbaʿa cāmiʿdür anı

Biri bu kim özinde ḥaḳḳ-ı bihter
Sevüp ḳulluḳ ide ol merd-i server

Rıżāsından rıżā-yı Ḥaḳḳ'ı yaʿnī
Muḳaddem ḳılmasıdur bunda maʿnī

İkinci ḥubb-ı uḫrā aña her gāh
Ziyāde olup ola mest-i dergāh

8a. Ki yaʿnī saʿ y idüp taʿmīr-i uḫrā

İde ḳalbinde olup terk-i dünyā

Budur s̱āliṣ gedā-’i aġniyādan

Ziyāde sevmedür ġāyetde aḥsen

Tamāmı bu ḳoyup tedbīri insān

Ṭuta taḳdīr-i Ḥaḳḳ’ı dilde her ān

O dem kim esḳaf olmuşdı müselmān

Alī pend istedi andan çün ol ān

160. Didi ey Faḫr-ı Ümmet Şāh-ı Merdān

Ḫudā ger olsa ḥaṣmuñ rūz-ı mīzān

Ümīdüñ kimden olur anda bilmem

Ḫalāyıḳ ḥayretinden olsa epsem

Ḫudā ammā senüñle olsa dā’im

Göñülde ḫavf-ı ġayr olmaya ḳā’im

Dutalum cümle maʿfū oldı ʿiṣyān

Ya fevt olmaz mı olmaḳ ehl-i iḥsān

ʿAlī ḥasbī diyüp ḳırḳ gün kemā-kān

Döküp gözyaşın itdi āh u efġān

Ḥakīme dindi kim ey merd-i ekmel
N'içün ḳalduñ fıḳıhda şöyle echel

Didi üç şeyde oldum şöyle kāmil
ʿUlūmuñ cümlesine oldı şāmil

Biri bu kim bu dünyāya muḳarrer
Ṭalāḳ virdi Nebī ey merd-i server

Bu dünyāyı tezevvüc ümmetine
Ḥarām oldı muḫālif sünnetine

8b. İkinci dār-ı dünyā dār-ı uḫrā
İki ḳardeş-durur cemʿ olmaz aṣlā

Benüm zevcüm olupdur çünki uḫrā
Ne mümkindür ki ola zevce dünyā

Üçünci bu ki ʿömr ü zādı yeksān
İdüp renc ummadum rızḳumda bir ān

Veheb'den naḳl idüp Ġazzālī ey yār
Didi kim ehl-i Tevrīt içre muḫtār

Bu on dört söz olupdur bize her ān
Bununla vaʿz iderdi ehl-i ʿirfān

Künūzüñ hīçʿamelden enfaʿ[117] olmaz
Ḥilimden aṣṣılı māl kimse bulmaz

Refīḳ olmaz cehilden aḳbaḥ aṣlā
Şeref olmaya taḳvā gibi

Kerem olmaz hevā terkinden ekṣer
ʿAmel olmaz fikirden ola bihter

Ṣevāb olmaz rıżā-yı Ḥaḳ'dan aʿlā
Günāh olmaz kibirden ola uḫrā

Devā olmaz lüṭufdan elyaḳ el-ḥaḳ
Ṣıdıḳdan aʿdel omaz şey muḥaḳḳaḳ

Ṭamaʿ miḳdārı hīç yoḫsulluḳ olmaz
Ḳanāʿat gibi kenzi kimse bilmez

Dimiş ibnü'l-ʿAṭā kim cümle Ḳur'ān

[117] Bu kelime metinde "*enfaʿi*" şeklinde geçmektedir. Vezin gereği "*enfaʿ*" şekilde düzeltilmiştir.

İki şeydür riʿāyet eyle her ān

ʿUbūdiyyetde ādāb üzre ḳā’im
Olup taʿẓīm-i Ḫālıḳ eyle dā’im

9a. Ḥadīṯi cümle Faḫr-ı Kā’inātuñ
Ḥikemdür añla kāmil ola ẕātuñ

ʿAmel ḳıl emr-i dünyā içün ancaḳ
Maḳāmuñ olduġı deñlü muḥaḳḳaḳ

Ki yaʿnī dünyevī aʿmāla ḳā’im
Olursañ ḳūt-ı yevmī ola dā’im

185. Daḫı ḳıl uḫrevī aʿmālı muḥkem
Beḳāda olduġuñ miḳdārı her dem

Velī Raḥmān içün miḳdār-ı ḥācet
İdüp nār-içün it yitdükce ṭāḳat

Bu sözler cümle ʿālem ʿilmini bil
Didi Ġazzālī cāmiʿdür ʿamel ḳıl

Ulular dir ḳamu ḫayrāta kāmil
Muḳarrer bil olur üç nesne şāmil

Sözüñ ḥikmet sükūtuñ ola fikret
Naẓar dā’im ola ber-vech-i ʿibret

190. Muḥammed ibn-i Vāsiʿden birāder
Vaṣiyyet istedi bir merd-i server

Didi cehd eyle ol dāreyne sulṭān
Ki yaʿnī terk-i dünyā eyle her ān

Mülūküñ baʿżısı oġluna her bār
Vaṣiyyet eyleyüp iderdi zinhār

Ḥasūd u müntaḳīm olma ṣaḳın sen
Olursuñ rāḥat olmaz cān-ile ten

ʿAfüvden olma hīç bir laḥẓa ḫālī
Budur ʿaḳıllaruñ bu re’s-i mālı

9b. 195. Ḥayā miftaḥ-ı ḫayr olmuşdur ekşer
ʿAfüv tācü’l-mekārimdür muḳarrer

Şibaʿ rāḥat şenā vü nevm ü emvāl
Eger cemʿ olsa müşkil olur aḥvāl

Didi Ḫātem fenā milkinde her ān
Baña dört nesne muḫtār oldı muḫtār

Bulundı her biri bir şeyde ancaḳ
Bulunmadı birisi ferd-i muṭlaḳ

ʿAdāvet üzre olsam nefse her bār
Rıżāu'llāh olur ol dem baña kār

Eger kim ʿilm-i ḥikmet olsa maḳṣūd
Olur ol ḳillet-i ekl içre mevcūd

Ṭalebde rızḳ-ı vāsiʿden nişānı
Ṣalāt-ı leyl içinde buldum anı

Ḫudā ḥavfın ṭaleb ḳılduḳda ekṣer
Ṣalāt-ı ṣubḥ içinde ṭurmaz artar

Ḳaçan Kisrā ʿadālet üzre her ān
Yedi iḳlime oldı şāh-ı devrān

Gelüp üç kimse ḥikmet içre fāyıḳ
Didi her biri pendin şāha lāyıḳ

Didi Ḥindī ki ḫayru'n-nāsı her dem

Saḫīdur ḍıyḳ içinde olsa muḥkem

Vaḳūr olup ġażabdan cism ü cānı
Sözünde s̱ābit olmaḳ ola şānı

Tevāżuʿ eyleyüp rifʿatde her gāh
Daḫı ẕī-rūḥa müşfiḳ ola lillāh

10a. Ḳabūl itdi sözin çün şāh-ı devrān
Aña beş biñ fulūri itdi iḥsān

Didi Rūmī baḫīl olanlar ekş̱er
İderler vāriş̱ aġdāyı muḳarrer

210. Ḳalīlü'ş-şükr olan ey merd-i server
İrişmez mecde ḳalur şöyle ebter

Olur keẕẕāb olan ḫalḳ içre mezmūm
Ḥarīṣ olan olur elbette maḥrūm

Eger raḥm olmasa ādemde muṭlaḳ
Ḥavāle ide bī-raḥmı aña Ḥaḳ

İdüp şāh ol dem aña luṭf u iḥsān
Hemen on biñ fulūri aldı ol ān

Dimişdür Müyyedü'l-fers (?) anda muṭlāḳ

Tevekkül efḍal-ı eşyādur el-ḥaḳ

215. Şerīküñ efḍal-ı dünyādan ammā

Ṣalāḥ üzre olan zenn oldı

Fe-emmā efḍal-ı maḳdūr-ı insān

Olupdur ʿāfiyet her vaḳt u her ān

Bu sözden şāha ʿibret geldi muḥkem

Bu daḫı on biñ altun aldı ol dem

Mekārim ḫalḳ içinde ḥāl eger ḳāl

İki şey'e rücūʿ eyler be-her-ḥāl

İdüp taʿẓīm-i tām emr-i ilāhi

İde ıṣlāḥ ẕātü'l-beyti gāhi

220. Ḳaçan kim İbn-i ʿAbbās ey birāder

Gelüp bir ṭālib-i Ḥaḳ merd-i server

10b. Didi bir mevʿiẓe it kim nihāyet

Belīġ ü muḫtaṣar olsun be-ġāyet

Didi bu pendümi yād eyle her bār
Budur bu dört kitāb içinde muḫtār

Ümīẕüñ Ḥaḳḳ'a tercīḥ eylesen Ḥaḳ
Recāñı ide her şeyde muḥaḳḳaḳ

Müreccaḥ olsa Mevlā emri her ān
İder ḫalḳı Ḫudā emrüñde yeksān

225. Maḥabbet ḥaḳḳa ġālib olsa ġalib
Ḫalāyıḳ ḥubbuñ içün ola ṭālib

Ḥakīme dindi ey insān-ı kāmil
Ne vech-ile olalum bunda ʿāmil

Didi dört pendi al benden kemā-kān
Olasın ḫāliṣ ü muḫliṣ müselmān

Göñil ḫalvetde göz ḫalḳ içre her dem
Ṭaʿām üstinde ḫulḳı ṣaḳla muḥkem

Lisānı ḥāfıẓ ol dā'im lisānı
Belādan ḳurtarasın cism ü cānı

Didi bir kimse Kaʿb'a ey yegāne
Bilürsin dört kitābı yoḳ bahāne

Mevāʿiẓden ne virdi saña muḫtār
Ki ẕikri dilde her vaḳt ola tekrār

Didi dört söz baña ḫoş geldi ġāyet
Şerefde olmaya hergiz nihāyet

Ḥarāmı bir kişi terk itse muṭlaḳ
Ḥelālinden virür Ḥaḳ bu muḥaḳḳaḳ

11a. Eger bir kimseden ayrılsa insān
Anı ebrāra ṣāḥib ide Raḥmān

Ziyāde olsa Mevlā ḥubbı ancaḳ
Virür dāreyn içinde ʿāfiyet Ḥaḳ

İderseñ tevbe kiẕb ü ġaybete hem
Virür Ḥaḳ ʿilm ü ḥikmet saña her dem

Biri Ṭāvus'a dir ey merd-i kāmil
Vaṣiyyet ḳıl ki herkes ola ʿāmil

Didi olsun Ḫudā'nuñ ḥubbı bihter

Ki yaʿnī ġayrı şeyden ola ekṣer

Ḫudā'dan ḫavfüñ olsun bī-nihāye
Ki yaʿnī olmaya hīç hadd u ġāye

Recā vü ḫavfüñ olursa muʿādil
Olursun şübhe yoḳ insān-ı kāmil

Ne ṣanursuñ özüñe ġayra her ān
Anı ṣan olasın kāmil müselmān

Dimişler nūr-ı ḳalbi ey birāder
Müselmānuñ olur dört şeyde ekṣer

Ki yaʿnī baṭn-ı cāyiʿ ḳaṣr-ı āmāl
Refīḳi ṣāliḥ olup hem be-her-hāl

Ẕünūbuñ geçmişin ẕikr ide dā'im
Bu evṣāf üzre ḳā'im ola dā'im

Tefekkür ḳıl ḥayāt-ı ḳalbi her bār
Çihār oldı teġāfül itme zinhār

Rıżā vü zühd ü ʿilm ü hem ḳanāʿat
İder āḳıl bu üslūb üzre ṭāʿat

11b. Ḫaṭādan tevbe bir ṭāʿatdan ammā
Dimişdür Bāyezīd elf olmaḳ evlā

Dimişdür oġluna pendinde Luḳmān
Ḳulūbı ehl-i imānuñ kemā-kān

Mezāriʿdür zirāʿat eyle her bār
Cubūb-ı ḥikmeti keff itme zinhār

250. Eger kim baʿżısı olmazsa ḥāṣıl
Olur baʿżısı anuñ Ḫaḳḳ'a vāṣıl

Fenā milkinde istirḥāma insān
Raḥīm olmazsa olur miṯl-i şeyṭān

Ebū Bekr'e çü şordı baʿżı aḫyār
Vuṣūlinden didi gördüm ki her bār

Kimi dünyāya ṭālib kimi uḫrā
Benim maṭlubum oldı Ḫaḳ Teʿālā

ʿÖmer'den şordı bir kimse bu ḥāli
Ne yüzden buldı yaʿnī bu kemāli

255. Didi kim ʿizzī Ḥaḳ'dan gördüm ancaḳ
Anuñla oldı ʿizzet bu muḥaḳḳaḳ

Ḳaçan kim ṣordı ḥālin bir müselmān
Didi ol demde ʿOs̱mān İbn-i ʿAffān

Ṣolımda sünnet ü ṣaġımda Ḳur'ān
Ḳamu aḥvāla vāḳıf daḫı Raḥmān

ʿAlī'ye dindi kim ey Ṣīr-i Yezdān
Ne yüzden oldı saña ḳurb-ı Raḥmān

Didi pāk eyledüm ben ḳalbi her gāh
Ḳomadum dāḫil oña mā-siva'llāh

12a. 260. Dimişdür diñle Eflāṭun ki her ān
Olur ʿādet ḳamu evṣāfa sulṭān

Ki yaʿnī şerri ʿādet itme zinhār
Olursun dāima aña giriftar

Cüneyd'üñ pendini ey merd-i server
Ṭutarsañ ḳavl ü fiʿlüñ ola bihter

Dimiş kim ḳaṣd-ı ḫayra bir müselmān

Açarsa bir ḳapu ol demde ol ān

Açar tevfīḳden yetmiş ḳapu Ḥaḳ
Ki āsan ola ḫayr iş aña muṭlaḳ

Gelüp Ẕü'n-nūn'a bir kimse vaṣiyyet
Ṭaleb itdükde didi eyle diḳḳat

Naṣīḥat kimde kim olsa lisānı
Hīç andan alma pendi terk it anı

Naṣīḥat fiʿl-ile olursa her bār
Mülāzım ol anı terk itme zinhār

ʿÖmer dir Kaʿb'a it ḫalḳı ḫaberdār
Nedür muṣliḥ ya müfsid dīni her bār

Didi her kimse bī-vaḳt u [ki] her ān
Veraʿ muṣliḥ ṭamaʿ müfsid kemā-kān

ʿUbūdiyyet bināsı ey birāder
İki şey' üzre olmuşdur muḳarrer

Ḫudā'ya ṣıdḳ-ile rıfḳ-ı ḫalāyıḳ
Olur ṭāʿat olursa Ḥaḳḳ'a lāyıḳ

Didi Süfyān-ı Ṣevrī Ḥaḳḳ-ı Muḫtār

ʿAmelde ḳavl ü hem niyyetde her bār

12b. Bulunmaz istiḳāmet ye'bne Ādem

Eger kim sünnete uymasa mādem

Eger destüñde tesbīḥ olsa her dem

Ḳıl anı misbeḥa ey ẕāt-ı ekrem

275. Ḥaẕer ḳıl meẕbaḥa olmasun ey yār

Anuñla yaʿnī ġaybet itme zinhār

Didiler ibn-i Semmāk'a ʿayān it

Neṣāyiḥden bir iki söz beyān it

Didi üç pendümi ḥıfẓ eyleseñ ger

Ṣanasın biñ kitābı itdüñ ezber

Yöneldüp nefsi Ḥaḳ'ḳuñ ḥiẕmetine

Liyāḳat bulasın Ḥaḳ ḥażretine

Eṣer ḳoma ṭamaʿdan ẕerre miḳdār

Olasın ḫalḳ içinde merd-i muḫtār

280. Lisān u ḫulḳ u fercüñ ṣaḳla her dem
Muazzez olasın ey ẕāt-ı ekrem

Didi Süfyān-ı Ṣevrī ibn-i Ādem
Vefātın fikr idüp dā'im demā-dem

Teẕekkür eyler olsa ḳabrin ekṣer
Anı ravża bulur ol dem muḳarrer

Teẕekkür itmese ġafletten aṣlā
Anı ḥufre bula olduḳda me'vā

Didi ʿĪsā taʿaccüb buña her bār
ʿAmel dünyā içün hep oldı muḫtār

285. Ḫuṣūṣā rızḳı taḳdīr eyledi Ḥaḳ
Gerek kesb it gerekse itme muṭlaḳ

13a. ʿAmel uḫrā içün olmadı muḫtār
ʿAmelsiz olmaz-iken ecr-i Ġaffār

Ulular dir medār-ı hikmet ey yār
Muḳarrer oldı üç şey üzre her bār

Ki yaʿnī ʿilm ü ʿaḳl u ʿadl[i] dā'im

Olur kāmil bu evṣāf üzre ḳā’im

Ululardan birine geldi mektūb
Yazılmış anda birḳaç pend-i merġūb

Nasīḥat eyleseñ ḫalḳa kemā-kān
Ḳıl anı fiʿl-ile her vaḳt u her ān

Ne deñlü fehm olunsa ḳudret-i Ḥaḳ
O deñlü ḫavf olur Ḥaḳ’dan muḥaḳḳaḳ

Dimişdür Ḳonevī rūḥı ola şād
Ḫudā’nuñ fikrine dil olsa muʿtād

Ṣıfāt u ẕātı[nı] fikr itme zinhār
Tefekkür ente fi’l-ālāi her bār

Ḳaçan kim ḥaşr olur maḥşerde insān
Ḳopar niyyātı üzre her müselmān

ʿİbāda ʿavn-i Ḥaḳ dünyāda her gāh
Muḳarrer ḳadr-ı niyyetdür ol āgāh

Ṣaġīr eyler gehī niyyet kebiri
Kebīr eyler geh olur kim ṣaġīri

Didi Hārūn'a Sālim ey birāder

ʿAẕāb olmaya dirseñ kim muḳarrer

Kebīr olsa peder ḳıl ḫalḳı her ān

Vasaṭ olanları hep eyle iḫvān

13b. Ṣaġīr olanlar evlād ola her dem

Olasın tā ki dāreyn içre bī-ġām

300. Ḥaẕer ḳıl ṣubḥ u şām oldukda her bār

Göñülde ġill u ġīş olmaya zinhār

Ṣaḳın hem şirke mā'il olma mā'il

Meṣāliḥ üzre yaʿnī olma ḳā'il

Fülan olmasa olmazdı bu böyle

Yeḫūd olurdı elbette şu şöyle

Görür her kimse ʿayb-ı ġayrı ammā

ʿUyūbın görmede[118] aʿmādür aʿmā

Görüp her dem fenāda ʿayb-ı ġayrı

[118] Bu kelime metinde "görmekde" şeklinde geçmektedir. Vezin gereği "*görmede*" şeklinde düzeltilmiştir.

ʿUyūbın görmeyende umma ḫayrı

Ululardan biri pendinde her bār
Bu sözler olmış-idi aña muḫtār

Derūnın aḥsen itse bir müselmān
Anı ẓāhirde aḥsen ide Raḥmān

Eger kim Ḥaḳḳ-ıla mā-beynin insān
Tamām ıṣlāḥ ide her vaḳt u her ān

Anuñla ḫalḳ arasın bu muḳarrer
Ḫudā ıṣlāḥ ider ey merd-i server

Resūle iḳtidā olursa ʿādet
Olur dünyāda uḫrāda saʿādet

Ki yaʿnī andaġı aḳvāl u efʿāl
Buluna sende lāzım olan aḥvāl

Didi Hürmüz ḫalāyıḳ içre aʿẓam
Muṣībet çekmede yaʿnī ki pür ġam

14a. Odur kim olmayup hīç aḳl u ḥikmet
Bulunmaya daḫı ādāba raġbet

İşitsün gūş-ı cānuñ ey müselmān

Didi üç kimsenüñ ḥaḳḳında Raḥmān

Namāz içre muṣallī añlar anı

Teveccüh itdi Ḥaḳḳ'a cism ü cānı

315. Niçe naʿsān olur ol merd-i ġāfil

Olurken ḥayret içre cümle ʿākıl

Gelürken ḳūt-i yevmī bunda her ān

Niçün ferdā ġamın yir ḳūta insān

Ḫudā rāżī mı andan yoḫsa ġażbān

Bilinmezken olur ḍıḥk üzre şādān

Cüneyd eydür ki olmaz ehl-i ʿirfān

Maṭar arż u seḥāb olmasa insān

Didi Ḫātem ki aṣl-ı ṭāʿat ancaḳ

Recā ḫavf u maḥabbetdür muḥaḳḳaḳ

320. Dimişdür Ḥaḳ Nebī yā ibn-i Ādem

Fenāda sākin olduḳça demā-dem

Olursun ẕākir olsañ ʿabd-i şākir

Unudursañ olursuñ şöyle kāfir

Ḥakīm eydür ki ġayruñ ʿaybı her ān

Görülse nefse ol elbette ġażbān

Ki yaʿnī senden oldı sanki şādır

Bunı fehm eylemez illā ki nādir

Müeddeb olmaġa eyler kifāyet

Saña iden ola nihāyet

14b. 325. Hevāsı aḳlına ġālip olan er

Olupdur cehle mustaġraḳ muḳarrer

Ḳażāullaha rāżī olsa insān

Kimesne olmaz aṣlā aña ġażbān

Görünse bir kişiye ʿayb-ı ẕātı

Hīç itmez ʿayb-ı nāsa iltifātı

Ḥudūd İslāma çār oldı kemā-kān

Veraʿ şükr ü tevāżuʿ ṣabr hemān

Tevekkül ṣabr u iḫlās u rıżā hem

Olurlar ẕerretü’l- īmān her dem

Aḥādīṯi biri cemʿ idüp ey yār

Olur dört biñ ḥadīṯi soñra muḫtār

İdüp telḫīṣ dört yüz ḳaldı ancaḳ

Velī telḫīṣ-i ṯāliṯ ḳırḳ muḥaḳḳaḳ

Muḥaṣṣal dört ḥadīṯe oldı meyli

Taḳarrüb buldı ol dört ile ḫayli

İnanma ʿavrata dünyāda zinhār

Daḫı mal-ile maġrūr olma her bār

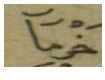
Mizāca güç gelen eşyāyı muḥkem

Bozarsın aña teklīf itme bir dem

ʿUlūmuñ enfaʿın terk eyleme hem

Çekersin dīn içinde ġuṣṣa vü ġam

Ebū Cāzim didi bildüm ki dünyā

İkişerdür ḫalāyıḳ içre

Benümçün olsa bir nesne muḳadder
Gelür fevt olmaz ol ey merd-i server

15a. Fe-ammā rızḳ-ı ġayrı ġayr içün Ḥaḳ
Naṣīb itmez muḳarrer bu muḥaḳḳaḳ

Bulunsa sende dā'im çār aḥvāl
Refīḳuñ ola bu dünyāda abdāl

340. Ki yaʿnī ṣamt u ʿuzlet ola ṣānuñ
Seher hem ṣavma muʿṭad ola cānuñ

Cüneyd eydür Serī dir re's-i aʿmāl
Rıżādur Ḥaḳ Teʿālā'dan be-her-ḥāl

Veraʿ amma ʿamūdu'd-dīn her ān
ʿİbādet lübbi cūʿ oldı kemā-kān

Daḫı ḥışnu'l-ḥaṣīn żabṭı lisānuñ
Ki zīrā cürmi ġāyet çoḳdur anuñ

Didi Caʿfer ki re's-i māl-i ʿāḳıl
Olur üç nesnede elbette ḥāṣıl

345. Müdārā meşveretde hem fażīlet

Bulursun her birini eyle diḳḳat

Refīʿu'l-ḳadr olur dünyāda āḳıl
Ḥasebde olmaz-ise daḫı kāmil

Ḥaseb muḥtāc olur ādāba her ān
Şeref bulmaz edebsüz olsa insān

Dimişdür oġluna pendinde Luḳmān
Ḥikemden ṭūl-i ʿömrümde kemā-kān

Sekiz şey iḫtiyār itdüm ben ancaḳ
Cevāmiʿden-durur her söz muḥaḳḳaḳ

350. Budur evvelki söz kim her müselmān
Namāz içre[119] dilin ḥıfẓ ide her ān

15b. İkinci bu lisānuñ ḥıfẓı muḥkem
Gerek ʿālimler-ile olsa her dem

Üçünci hıfẓ-ı ḥalḳ oldı muḳarrer
Ṭaʿām üstinde olsa merd-i server

Budur rābiʿ gözin ḥıfẓ ide dā'im

[119] Bu kelime metinde "*içinde*" şeklinde geçmektedir.

Eger ġayruñ evinde olsa ḳā’im

İsā’et idene iḥsān idüp hem
Unutmaḳdur ikisin daḫı ol dem

Muḳīm olduḳça dünyā içre her bār
Unutma hīç Ḫudā vü mevti zinhār

Ululardan biri dir kim muḳarrer
Budur re’yüm benüm ey merd-i server

Eger kim tā’ib olsa bir müselmān
Olur dört nesne dā’im anda ey cān

Olup memlū ki her demde lisānı
Nemīme kiẕb ü ġaybet terki şānı

İkinci şarṭı budur kim be-her-hāl
ʿAdāvetden ḥasedden pāk ola bāl

Üçünci bu refīḳ-i sūya aṣlā
Muṣāḥib olmaya aʿlā vü ednā

Budur rābiʿ rıżā-yı Ḥaḳḳ’ı dā’im
Riʿāyet itmesine ola ḳā’im

ʿAlī’ye Faḫr-ı ʿĀlem dir kemā-kān[120]

Ḥaḳīḳat üzre bildür baña el’ān

Gerek mi altı yüz biñ olsa dünyā

Veyāḫūd altı yüz biñ söz mi muḫtār

16a. Didi kim yā Resūlallāh el-ḥaḳ

Müreccaḥdur kelāmuñ bu muḥaḳḳaḳ

365. Nebī cemʿ itdi altı sözde anı

Saña naḳl ideyim ṭut gūş-ı cānı

İşi ḫalḳuñ ola tezyīn-i dünyā

Sen eyle muttaṣıl tezyīn-i uḫrā

ʿUyūb-ı nāsa meşġul olsa herkes

ʿUyūb-ı nefs ola şuġlüñ senüñ bes

Eger nās eylese ḫalḳa tevessül

Sen eyle dā’im Allāh’a tevekkül

Ḫalāyıḳ eylese tekṣīr-i aʿmāl

[120] Bu mısra metinde *“ʿAlī’ye dir Faḫr-ı ʿĀlem kemā-kān”* şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği “*dir*” kelimesinin yeri değiştirilmiştir.

Senüñ ṣafvet ola ḳaṣdüñ be-her-ḥāl

370. Şaḳīḳ-i Belḫī’ye Ḫātim müdāmī
Muṣāḥib oldı otuz yıl tamāmī

Şaḳīḳ eydür otuz yıldur kemā-kān
Muṣāḥibsin ne alduñ benden ey cān

Didi Ḫātim sekiz şey aldum ey yār
Maʿārifden hemān ol oldı muḫtār

Raḍīnā ḳısmete’l- cebbāru fīnā
Ceʿalnē’l-buʿḍa li’ş-şeyṭāni dīnā

Kefīl erzāḳa Mevlā ben de taṣdīḳ
Tevekkül eylerem Mevlā’ya taḥḳīḳ

375. Olup mūnis baña dünyāda aʿmāl
Murād-ı nefse dil olmadı meyyāl

Beẕeltü’l-māle lillāhi Teʿālā
Mine’l-ahvāli kad iḫtertü takvā

16b. Şaḳīḳ eydür ki dā’im ola tevḳīḳ
Yirişmiş ġāyete ẕātuñda tedḳīḳ

Ki ẕīrā dört kitābuñ ḥükmi her ān
Bu aḳvāl üzre devr eyler kemā-kān

Dimişdür Sühreverdi ey birāder
Ḳatuñda medḥ ü ẕem olsun berāber

Esedden nice kim olduñsa ferrār
Firār eyle ḫalāyıḳdan da her bār

Ḫuṣūṣa kim saña dünyāda bir ān
Muṣāḥib olmasun aḥdāṯ-ı nisvān

Emīn olma Ḫudā mekrinden aṣlā
Ḳużāt u şāh-ile oturma ḳaṭʿā

Buḫulden ġill u ġişden hem ḥasedden
Ḥaẕer ḳıl ḫalḳı nisyān eyleyüp sen

Müdām ol Ḥaḳḳ-ıla ḥaḳ söyle her ān
Ṣaḳın maḫluḳ ile hīç olma yeksān

Müdām ıṣlāḥ-ı nefsüñ ola kāruñ
Naṣīḥat ḫalḳa ammā iḫtiyāruñ

Mu’āḫat itme bir şaḫs-ıla zinhār
Meger beş nesne ola aña muḫtār

Olup emr-i Ḫudā’ya imtisāli
Vefāt emrin teẕekkür ola ḥāli

ʿAmel ʿilme ġınāya faḳrı ġālib
Olup dā’im ola ḫayrātı ṭālib

Daḫı ʿizzet yerine ala ẕillet
Çeke dünyāda miḥnet hem meşaḳḳat

17a. 390. Tevāżuʿ ḥüsn-i ḫulḳ ādāb u raḥmet
Olup kāruñ ola hem sende şefḳat

Tedeyyün hem teverruʿ ḳıl naẕīf ol
Faḳīr eyle ḥafīf ol hem ʿafīf ol

Ṣaḳın ṣūfiye cühhāl olsa ey yār
Yaḳın olma ʿavāma bunda zinhār

Meşāyıḫ ḫiẕmetinde yüri her dem
Ten-ile māl-ile cāh-ile muḥkem

ʿAmelden olma hīç bir ḫaṭve ḫālī

İşitme ehl-i sūdan ḳīl ü ḳāli

Tamām oldı kelām-ı Sühreverdi
Sözünüñ her biri bir ravża virdi

Didiler ḳavm ʿĪsā'ya [ki] be-her-hāl
Beyān eyle ne şeydür ḫayr-ı aʿmāl

Didi nuṭḳ eylemek illā ki ḫayrı
Lisāna gelmesün elbette ġayrı

Nebī dir kendi miṣli elf-i şeyden
Biri ḫayr olmaḳ insān anı bil sen

Bu maʿnīde Ebū Ṭālib dir ey yār
Budur ʿārifler içre re'-yi muḫtār

Ḥakīm-i vāḥidüñ ḳalbi muḥaḳḳaḳ
Ḫayırdur biñ faḳīh ḳalbinden el-ḥaḳ

Daḫı bir mü'minüñ ḳalbi mükemmel
Olur biñ müslimüñ ḳalbinden efḍal

Velī biñ mü'minüñ ḳalbinden efḍal
Olur mü'minde bir ḳalb-i mükemmel

17b. Kişinüñ ḫulḳı aḥsen olsa her ān
Resūl eydür ki ekmel ola īmān

ʿİtāb it ʿāḳıla isterseñ ey yār
ʿİtāb itme ṣaḳın cühhāla zinhār

405. Ve leyse'l-ʿaḳlü fi'd-dünyā ke-tedbīr
Kede'l-cehlü liṣaḫsin miṯlü tedbir

Faḳīr olmaz fenā milkinde ʿāḳıl
Ġanī olmaya hīç dünyāda cāhil

Şeref olmaz tevāżuʿ gibi her dem
Vaḳār olmaya ṣamta beñzer epsem

Teġāfül gibi ḥilm olmaya muṭlaḳ
Tecāhül gibi ʿaḳl olmaz muḥaḳḳaḳ

Ḳarīn olmaya ḥüsn-i ḫulḳa beñzer
Saña milk-i fenāda bu muḳarrer

410. Kerem olmaya taḳvā gibi her dem
Hevā gibi ʿadüv olmaya muḥkem

Fenāda ḳā’im oldukça kemā-kan
Cihād-ı nefse beñzer olmaz ey cān

Ḥasūd olmaz fenāda hīç mesrūr
Olur mı ʿāḳıl olan bunda maġrūr

Hevā-y-ıla ʿaḳıl dünyā vü uḫrā
Cemiʿ olmadı hīç olmaya aṣlā

Veraʿ olmaz ṭamaʿ oldığı yerde
Cezaʿ itmez eger ṣabr olsa erde

415. Kişiye faḫra beñzer bu bināda
Ḥamāḳat olmaya hergiz fenāda

18a. Kim olsa bī-edeb ʿaḳl olmaz ey cān
Edeb ḳılmaz eger kibr itse insān

Ne dir gūş eyle Necmüddīn-i Kübrā
Anuñ her bir sözi aʿlādur aʿlā

Ne deñlü tīz geçerse ʿömr ü dünyā
O deñlü aḳreb olur mevt ü uḫrā

Ḳanāʿat ḫayr-ı dāreyn oldı el-ḥaḳ

Ṭamaʿ ammā ḫilāfıdur muḥaḳḳaḳ

Tevāżuʿ aḥsenü'l-ḥilye müdāmī
Buḫuldur aḳbeḥ ammā bi't-tamāmı

İder iḳbāl-i uḫrā bunda ʿāḳıl
Müdām iḳbāl-i dünyā saʿy-ı cāhil

Ḳaçan kim salṭanat ḳaṣd itse şeyṭān
Muʿīni ḥubb-ı dünyā ola her ān

Fenāda ʿāḳıl oldur terk-i dünyā
İdüp anda buluna meyl-i uḫrā

Dilerseñ kim olasın merd-i muḫtār
Naẓar ḳıl meşhed-i emvāta her bār

Gelür cümle belā insāna dilden
Göñülden ṣaḳla sen anı göñülden

Dilerseñ kim muḫālif ola şeyṭān
Murād-ı nefse tābiʿ olma bir ān

Olup dār-ı fenāda ehl-i taḳvā

Ḫudā’ya ḥüsn-i ẓannı ol sen

Evüñ ḫalvet ṭaʿāmüñ ola cūʿuñ

Libāsuñ faḳr u āb ola dumūʿuñ

18b. Ḥikem dirseñ ḥisāb-ı ʿömr ü cānuñ

Naẓar ʿibret ṣamūt olmaḳ cevābuñ

430. Ḫudā’ya ḥüsn-i ẓandur re’s-i māluñ

İdin elbette ḥüsn-i ḫulḳı ḥāluñ

Bulunmaz ḫayrı cāmiʿ şey muḥaḳḳaḳ

Fenāda ḥüsn-i ḫulḳa beñzer el-ḥaḳ

Hīç olmaz şerri cāmiʿ şey muḳarrer

Ḥased gibi ṣaḳın ey merd-i server

Tefekkür ehli cūʿ ehli olan er

Ḫudā yanında efḍaldur muḳarrer

Anuñ kim ekl ü şurbı ola ekṣer

Olur mebʿūż-ı ḥaḳ olması aẓhar

435. Kişi terk itse bī-nefʿi fenāda

Mükemmel ola nāfiʿ bu bināda

Ḫıṣāluñ eşrefi insāna her ān
Lisānuñ ṣıdḳıdur ṣıdḳı kemā-kān

İki ḫaṣletdür ʿizzet ü meẕellet
Birine mübtelādur ādem elbet

Yekūnu'l-ʿizzü fī ṭāʿāti Mevlā
Feemme'ẕ-ẕüllü fi'l-ʿiṣyāni cezmā

Egerçi düşdi Eyyūb mübtelāya
Şemātet ġālib oldı her belāya

440. Ġınā ecli tevāżuʿ itse insān
Ṣülüṣden ġayrı ḳalmaz dīn ü īmān

Ḫudā eydür benümle cin ü insān
Büyük ḥāl üzredür dünyāda her ān

19a. Benem Ḫālıḳ ʿibādet ġayra her dem
Benem Rāzıḳ sivāya şükr olur hem

Eger kim fevt olan dünyāya bir kes
Teessüf eylese dilden aña pes

Olur biñ yıl ḳadar ol nāra yaḳın
Teessüf eyleme sen aña ṣaḳın

Teessüf emr-i uḫrāya muḳarrer
Ḫilāfıdur anuñ ey merd-i server

Eger bir kimsenüñ bir kimse dilden
Bitürse ḥācetin cān u göñülden

Ḳamu ʿömrinde ṭāʿat deñlü her dem
Bulur ol kimse anda ecr-i aʿẓam

Beşāşetle naẓar iḫvāna bir ān
Resūl eydür ki ḫayr olur kemā-kān

İdüp bir yıl tamāmı iʿtikāfı
Oturmaḳdan bizüm mescide ṣāfi

Murād-ı Ḥaḳḳ'a rāżī olmasa ger
Murādı ḥāṣıl olmaz hīç muḳarrer

Ne dir gūş it Ḥabīb'e Rabb-i Eflāḳ
Ḫuṣūṣā kim didi ḥaḳḳında Levlāḳ

Budur mażmūnı yaʿnī ol kelāmuñ
Ṣalāt it nevmüñi cūʿ it ṭaʿāmuñ

Bir evde cümle ḫayr ammā ki her dem
Anuñ miftāḥı dünyā terki muḥkem

Bir evde cümle şer miftāḥı ammā
Olupdur ey birāder ḥubb-ı dünyā

19b. 455. Eger cāyiʿ ya sācid olsa insān
Taḳarrüb ḥāṣıl eyler didi Raḥmān

Ḥasan Baṣrī ʿÖmer ḥaḳḳında ey cān
İdüp pend ü naṣīḥat dir ki her ān

Olursa bir ʿamel mevt içre muḫtār
Anı işle fenā dārında her bār

Cinānuñ ortasında Ḥaḳ Teʿālā
İdüpdür cümleden Firdevs-i aʿlā

Dimişdür Kaʿb-ı Aḫbār anı Mevlā
İdüpdür emr ü nehy ehline meʾvā

460. ʿUbūdiyyet müdāmī terk-i tedbīr

İdüp ḳılmaḳ-durur teslīm-i taḳdīr

Dimişdür Şāẕilī tedbīre bir söz
Anı ẕikr it unutma gice gündüz

Eger tedbīri Ḥaḳ eylerse taḳdīr
İdüñ tedbīri terk itmekde tedbīr

Eger kim nefsi iʿzāz itse insān
İder iẕlāl-i dīn elbette her ān

Ḫilāfında ḫilāfı oldı lāzım
Bu semte ehl-i ʿirfān oldı ḥāẕım

465. Naṣīḥat istedikde bir müselmān
Didi Sehl ibn-i ʿAbdullah ol ān

Dilerseñ kim kemāle irişe dīn
Muḫālif ol murād-ı nefse her ḥīn

Ne deñlü bed gelürse ḫalḳ-ı ʿālem
Daḫı bed-terdür andan nefs-i ādem

20a. Ṣaḥīḥaynüñ ḥadīṯinde muḳarrer
Dimişdür ümmeti ḥaḳḳında Server

Ḫudā ḥaḳḳı ki olmaz ehl-i īmān

İli kendü gibi şanmasa insān

Ḥikemden Hürmüs'üñ bir ḳaç sözi var

Beri ṭut cān kulaġın diñle ey yār

Umūruñ enfaʿı bu ḫalḳa her ān

Ḳanāʿatdur rıżādur ey müselmān

Ażarru'ş-şey olan ey merd-i server

Seḫatdur daḫı şirretdür muḳarrer

Serī eydür Cüneyd'e pend-i muḫtār

Budur ḥıfẓ eyle ihmāl itme zinhār

Muṣāḥib olmasun hīç saña eşrār

Daḫı ʿavḳ itmesünler Ḥaḳ'dan aḫyār

Olınca Bāyezīd ol emre vāṣıl

Didiler kim ne yüzden oldı ḥāṣıl

Didi kim baṭn-ı cāyiʿ cism-i ʿārī

Delālet itdiler baña bu kārı

Yuḳālu’l-ʿālimūne ʿinde cühhāl

Keḥusnin ʿinde’l-aʿma’l-ʿayni ve’l-bāl

Ve ammā ke’l-muṣāḥif ʿinde zındıḳ

Ve hāẕā kāne fī temsīl-i ṣıddīḳ

Eger bir kimsede üç nesne her dem

Bulunsa eksük olmaz miḥnet ü ġam

480. Ġażabda sürʿat u taʿcīl-i efʿāl

İdüp hem intiḳāma meyl ide bāl

20b. Eger cemʿ olsa bir kesde tamāmet

Ḥamāḳatdan ʿalāmetdür ʿalāmet

Bulunsa sende üç nesne birāder

Ulular içre muḥsinsin muḳarrer

Eger nāfiʿ degilse ḫalḳa dāʿim

Żarar ḳılmaġa bārī olma ḳāʿim

Meserret vir daḫı medḥ eyle her bār

Ve illā ġam virüp ẕemm itme zinhār

485. Eger senden muʿāteb olsa iḫvān

Feʿātebhüm bi-efḍālin ve iḥsān

Dimişdür Bū Ḥanīfe bunda ey cān
Fenāda olduġınca bir müselmān

Şıyānet itmeseydi kendi mālın
Sen anuñ şanma ḫayra döndi ḥālin

Ḥadīṯ içre ider isrāfı taḥḳīk
Anı fehm itmez illā ehl-i tedḳīk

Şirā u beyʿe ġābin mi ya maġbūn
Aña hīç ġam çeküp olmaya maḥzūn

490. Ne isterse göñül yinmek muḥaḳḳaḳ
Ḥadīṯ içre olur isrāfa mülḥāḳ

Dimişdür ʿĀʾişe gūş eyle ey yār
Bu söz ʿārifler içre oldı muḫtār

Eger kim Leyle-i Ḳadrʾı kemā-kān
Bileydim ṭūl-i ʿömrüm içre her ān

Dilerdüm ʿāfiyetle ʿafvı dāʾim
Fenāda olduġum miḳdārı ḳāʾim

21a. Buḫārī dir ki biñden ekṣer idi

Ḳamusı fāżıl u girçek er-idi

495. Naṣīḥat alduġum her biri yeksān

Bidaʿdan menʿ iderdi cānı her ān

Resūl'üñ sünnetine ḳındururdı

Ṭarīḳ-i müstaḳīme döndürürdi

Didi Süfyān İblīs'e muḥaḳḳaḳ

Meʿāṣīden eḥabbdur bidʿat el-ḥaḳ

Ḫudā üç şey'i iḫfā itdi her bār

Anı ḥıfẓ eyle taḥḳīr itme zinhār

Rıżāsıñ gizledi ṭāʿatda her ān

Ġażab ʿişyān içinde oldı pinhān

500. ʿİbād içre vilāyet oldı iḫfā

Ne ednā keşf ider anı ne aʿlā

Şaḳīḳ eydür ki biñ dört yüz mükemmel

Kişiden ʿilm oḳundı cümle efḍal

Bu sözlerde bulundı nefʿ-i muṭlaḳ
Ki bunlar-ıla oldum vāṣıl-ı Ḥaḳ

Olup iḥlāṣ-ıla dünyāda her dem
Fenāda rızḳ içün ġam çekmedüm ġam

Ḫuṣūmet eyleyüp İblīs'e dā'im
Bilürdüm mevti ben ḳarşumda ḳā'im

505. ʿAlī'nüñ sözlerin gūş eyle dilden
Saña lāzım degil pend almak ilden

Edā ḳıl deyni sende ḳoma borcın
Edāu'd-deyni ḳad kāne mine'd-deyn

21b. Bu ḫalḳa iḫtilāt itdükce her bār
Şükürdendür ġınā iẓhārı ey yār

Temennā rāḥatü'd-dāreyni fi'l-ye's
Felā teṭmeʿ ve lā tercū mine'n-nās

Olur olmaz kese rāz açma bir ān
Cevāsīsu'l-ʿuyūp olmışdur iḫvān

510. Saña kim buñ deminde yār ola yār

Odur yāruñ olur ġayrılar aġyār

Edeb yegdür ẕehebden merde her dem
Edeb bekle edebsüz olma epsem

İsā'et idene eylerseñ iḥsān
Olursın ḫāliṣ ü muḫliṣ müselmān

Belā dilden gelür defʿinde insān
Özine ṣamtı lāzım ide her ān

ʿAdāvet eyleyen nefse muḳarrer
Erenler içre olur merd-i server

515. Kişide ḥüsn-i ādāb olsa el-ḥaḳ
Nesebkim olsa daḫı örte muṭlaḳ

Ġanīmet oldı ḥüsn-i ḫulḳı merde
Hüner lutf u keremdür dā'im erde

ʿAdāvet ḳılması ḫayr oldı ʿāḳıl
Ṣadāḳat eylemekden saña cāhil

Olursañ ehl-i bidʿat hem-nişīni
Virür şek eyleme ifsāda dīni

Ġınā ecli tevāżuʿ ḳılsa insān

Şülüşden ġayrı ḳalmaz dīn ü īmān

22a. 520. ʿAdūdur leẕẕete dünyāda ʿāḳıl

Olupdur ʿabd-i şehvet līk cāhil

Benī Ādem'de çün ṭabʿ oldı ʿādet

Ḳarīnüñ eylesin ehl-i saʿādet

Dili altında mestūr oldı insān

Dilüñ depredme var yoḳ yire her ān

Belā dilden gelür defʿinde her dem

Özüñe ṣamtı lāzım eyle muḥkem

Devāya beñzemişdür söz muḳarrer

Azı nāfiʿ çoġı ḳātil birāder

525. Kimi isterseñ iḥsān eyle iḥsān

Emīrisin anuñ her vaḳt u her ān

İderseñ kimden istiġnā fenāda

Nazīrisin anuñ sen bu bināda

Kime muḥtāc olursan ol be-her-ḥāl
Esīrisin anuñ fī külli aḥvāl

Raḥīm olsañ eger mā-dūna her gāh
Saña mā-fevḳ olur erḥam ol āgāh

Fużūli söz ʿuyūbuñ eyler iẓhār
Daḫı taḥrīk-i aʿdā eyler ey yār

530. Hevā-yı nefse ʿāṣī olsa ādem
Olur ḫalḳ içre efḍal hem mükerrem

ʿUyūbuñ aḳbeḥi insāna her bār
Tetebbuʿdur ʿuyūb-ı nāsı zinhār

Olur üç şey'e ṭāʿat mühlik el-ḥaḳ
Ġażab şehvet nisādur bu muḥaḳḳaḳ

22b. Eger üç şey'i ʿabda virse Mevlā
Müyesser ḫayr-ı dünyā ḫayr-ı uḫrā

Niʿam şükri belāya ṣabrı her dem
Ḳażā-yı Ḥaḳḳ'a rāżī olmadur hem

535. Eger üç nesne olsa sende her ān

Kemāle ire sende dīn ü īmān

Ġażabda hem rıżāda ʿadli muḥkem

İdüp faḳr u ġınāda ḳaṣdı her dem

Recā vü ḫavfa olup iʿtidālüñ

İkisinde bir itmek ola ḥālüñ

Bulunsa sende üç ḫaṣlet birāder

Aña hīç müstezād olmaz muḳarrer

Edeb-dār ol ıraġ ol vehm ü ẓandan

Meḥārimden özüñ keff eyle hem sen

540. Ḳarīnü'ṣ-sū olursa hem-dem ey yār

Cimāʿu'ṣ-sū olur her dem saña kār

Cimāʿu'ş-şer ṭamaʿdur terk it anı

Veraʿdur ḫayrı cāmiʿ berk it anı

Selāmet dīne daḫı ḳalbe rāḥat

Olupdur ḥüsn-i ẓan yitdükçe ṭāḳat

Feżā'il içre efḍal oldı her ān

Lisānuñ ḥıfẓı daḫı beẕl-i iḥsān

Ḫudā’dan ḫā’if ol dünyāda dā’im

Ki sende ḫavf-ı ġayr olmaya ḳā’im

545. Ne çirkindür benī Ādem’de bu ḥāl

Müdāmī intiḳāma meyl ide bāl

23a. Feżā’il cemʿ ider ʿafv olsa kārı

Cezasın idiser maḥşerde Bārī

Ser-i İslām olup her dem emānet

Nifāḳuñ başıdur erde ḫıyānet

Olupdur terk-i şehvet re’s-i taḳvā

Ġażab żabṭı feżā’il re’si ammā

Ḥaẕer it sū’-i ẓanna olma muʿtād

Umūruñ ekṣerini eyler ifṣād

550. Ve lev kāne’l- bükā min haşyeti’l-lah

Saña ol ḳurratü’l-ʿayn ola her gāh

Belā olmışdur insāna lisānı

Ḫalāṣ eyler belādan ṣamtı anı

ʿAdūdur baṭnı her şaḫsa birāder
Tecerruʿ defʿ ider anı muḳarrer

Hevā vü buḫl u ʿucb olan ṣıfātı
ʿAceb cemʿ eylemişdür mühlikātı

Fenā milkinde insānuñ kemā-kān
Ḥayā vü ʿaḳl u cūdı olur īmān

555. Rıżā-i Ḥaḳ'dur ancaḳ ḳalbe dermān
Riʿāyet eyle dilden aña her ān

Dilerseñ dilde rāḥat ola her bār
Hevā-yı nefse tābiʿ olma zinhār

Kişide ḥiddet-i nefs ola ey yār
Helāk eyler anı ol çār u nā-çār

Devāü'n-nefsi fi'ṣ-ṣamti'l-mükemmel
Olur ḥırṣ içre derdüñ līk ekmel

23b. Ḳalīl olur hezār olursa ṭāʿat
Ḫaṭā bir olsa da[121] çoḳdur be-ġāyet

[121] Bu kelime metinde "*olanda*" şeklinde geçmektedir.

Ḳażānuñ ʿıtḳ u riḳḳat vaṣfı dīnüñ
Recā vü ḫavfa ṣarf it külli ḥīnuñ

Ṭamaʿ rıḳḳ u yeʾīs ʿıtḳ oldı her bār
Ḳanāʿat ḳıl ṭamaʿ-kār olma zinhār

Ḍalālet oldı ġāfil olma ġaflet
Cehāletdür nüfūsa gelse ʿizzet

Tevāżuʿ refʿi ednā eyler ednā
Tekebbür vażʿ ider kim olsa aʿlā

Benī Ādemʾde çün ṭabʿ oldı ʿādet
Ḳarīnüñ ḳıl müdām ehl-i saʿādet

Tekebbür olıcaḳ ʿayn-ı ḥamāḳat
Melāmetdür anuñ ṣoñı melāmet

Bilā fikrin ḫaresdür ṣamt-ı insān
Hevesdür fikr-i mā-lā-yaʿnī her ān

Olur mūriṣ şibāʿ idmānı ancaḳ
Vecaʿ eṣnāfını sende muḥaḳḳaḳ

Budur ʿāḳıl fenā milkinde taḥḳīḳ

İde aḳvālini efʿāli taṣdīḳ

Hevā-yı nefse ġālib olsa bir er
Dinür ʿāḳıl aña ey merd-i server

Olur mekr eyleyen elbette şeyṭān
Görinür gerçi kim ṣūretde insān

ʿAmel cehl-ile olsa sende her dem
Seni ḥācetden ibʿād ide muḥkem

Rezā'il eḳbaḥı dünyāda mutlaḳ
Feżāʿil cehli olmışdur muḥaḳḳaḳ

Olunsa çār eşyā merde aʿṭā
Müyesserdür aña dünyāda uḫrā

Sözi ḥaḳ ḫulḳı aḥsen ola ġāyet
ʿAfīfü'l-baṭn olup ide emānet

Eger kim ʿaḳla maġlub olsa şehvet
Müyesser ʿāḳıla tekmīl-i ḥikmet

Hevā-yı nefse kim eylerse ʿişyān
Ḫalāyıḳ içre efḍal ola ey cān

Fe-ammā tarik-i dünyā muḥaḳḳaḳ

Muḳarrer andan efḍal oldı muṭlaḳ

Hevāsı ʿaḳlına ġālib olan er

Ḫalāyıḳ içre eşḳādur muḳarrer

Nifāḳ içre eşeddü'n-nās olan kes

ʿAmel işleñ dir itmez kendüsi bes

580. Tetebbuʿ ʿayb-ı ġayrı ey birāder

ʿŪyūbuñ eḳbaḥıdur bu muḳarrer

Ḳarīnü's-sū cimāʿu'ş-şerdür ey yār

Ḳarīnü's-sūya yoldaş olma zinhār

Ḳarīnü's-sūya kim olsa muḳārin

Anuñla ḥaşr ola maḥşerde yarın

Kişide ẕikr-i mevt olsa muḳarrer

Cilā-yı ḳalb olur ey merd-i server

Müdārā re's-i ḥikmetdür kemā-kān

Muʿādā re's-i cehl ammā ki her ān

24b. 585. Olupdur terk-i şehvet re’s-i taḳvā

Ḫıyānet re’s-i küfr olmışdur ammā

Veraʿdur mü’mīne zeyn-i īmān

Fe-ammā zeyn-i ḥikmet zühd-i insān

Olursa zillet-i ʿālem birāder

ʿAvālim fāsid olur bu muḳarrer

Ki zīrā fülke beñzer ʿālem ancaḳ

Ġarīḳ ü hem muġarriḳdür muḥaḳḳaḳ

Hevā-yı nefse tābiʿ olmaḳ insān

Fesād-ı ʿaḳlı mūriṣdür kemā-kān

590. Şeḳāya çün sebebdür ḥubb-ı dünyā

Maḥabbet ḳılmaz aña ehl-i taḳvā

Sebeb oldı fücūra ḫalvet ey yār

Ṣaḳın nā-maḥrem-ile olma zinhār

Umūrı sū-i ẓannuñ eyler ifsād

Ḥaẕer it sū-i ẓanna olma muʿtād

Selāmet dīn içün ey merd-i server

Bulunur ʿuzlet idende muḳarrer

Kim itse bāṭıla irżā müselmān
Muḳarrer bil ki oldur şerr-i iḫvān

595. Müselmāna milākü'd-dīni muṭlaḳ
Yaḳīn u ṣıdḳ olupdur bu muḥaḳḳaḳ

Verāʿ iḥsān olursa mü'mīne ḥāl
Mevāzin olmaya hīç aña aʿmāl

Ṣalāḥ-ı niyyet olsa merd-i muḫtār
Ṣalāḥ üzre olur aʿmāl-i hezār

25a. Fenānuñ ṣıḥḥatı olmışdur esḳām
Ki leẕẕātı olur zīrā ki ālām

Ṣadīḳuñ nehy ider ey merd-i server
ʿAdū iġvā idendür bu muḳarrer

600. Ḳabūl itmez ḳamu ṭāʿātı Mevlā
Meger kim buluna iḫlāṣ u taḳvā

Kimüñ aṣḥābı aḫyār olsa aḫyār
Żarar itmez aña dünyāda eşrār

Ġażab maġlūb olur ḥilm itse insān

Aña her demde maġlūb ola şeyṭān

Ḫilāfında ḫilāfı oldı lāzım

Bu semte ehl-i ʿirfān oldı ḥāzım

Eger olsañ ḳadr baḫtında mesʾūl

Sükūt eyle odur ġāyet de maḳbūl

605. Ḳarañlıḳdur o yola gitme zinhār

Daḫı ġāyet deriñ deryādur ey yār

Yakīninde cehūluñ ey birāder

Eṣaḥdur ẓann-ı ʿāḳıl bu muḳarrer

Simāha nefsi muʿtād eyle her dem

Tecennüb eyle ilḥāḥ itmeden hem

Ṣilāḥ ol demde lāzım ola lāzım

Ṣaḳın şek itme ol bu ḳavle ḥāzım

Kim itse ẕikr-i nāsa iştiġāli

Ḫudā ẕikrinden olur şöyle ḫāli

610. ʿUyūbuñ keşf iden kimse muḳarrer
Ṣadīḳuñdur senüñ ey merd-i server

25b. ʿUyūbuñ setr iden ammā ki her ān
Ṣadīḳum ṣanma düşmandur kemā-kān

Kimüñ kim istişāre olsa kārı
Anuñ ʿaynı hidāye ola yāri

Çalınup kūs-ı riḥlet gelmeden mevt
Geçürme furṣatı kim vaḳt olur fevt

Teserruʿ intiḳām itmekde muṭlaḳ
Ẕünūbuñ aʿẓamıdur bu muḥaḳḳaḳ

615. Diline her ne gelse söyler aḥmaḳ
Lisān ardındadur ḳalbi muḥaḳḳaḳ

Fe-ammā dā'ima ʿaḳıl lisānı
Muḳayyed ḳıldı ḳalb ardında anı

Kim olsa dār-ı dünyāda ḳarīnüñ
Muḳarrer bil delili oldı dīnüñ

Ṭamaʿ yanında her kim ki ola ḳul

Veraʿ milkine mālik mi olur ol

Kim olursa mufāriḳ Ḥaḳ'dan ey yār
Helāk eyler anı elbette Ḳahhār

Muḳarrer ḥüsn-i ẓandan olur ihmāl
Te'emmül sū-i ẓandandur be-her-ḥāl

Ḫalīlüñ emr ü nehy eyler kemā-kān
ʿAduv iġvā ider menhīye her ān

Kim olsa keşret-i ḥırṣ üzre muʿtād
Ẕelīlü'l-ḳadr olup hīç olmaya şād

Nebīler serverin güş eyle her bār
Olupdur her kelāmı ḥaḳḳ-ı muḫtār

ʿAmelden seyyid-i dīn içre efḍāl
Veraʿdur kim ki ḳalbe ola ekmel

Lisānı müstaḳīm olmasa insān
Hīç anda müstaḳīm olmaya īmān

Göñülde istiḳāmet olmasa ger
Dil olmaz müstaḳīm aṣlā muḳarrer

Ẕünūbuñ aʿẓamı Mevlā'ya muṭlaḳ
Görinen ʿāmile aṣġar muḥaḳḳaḳ

Bulunmaz bir göñilde şuḥ u īmān
Ḥaẕer itmek gerek andan müselmān

Taʿammuḳdan ḥaẕer ḳıl dīn içinde
Anı sehl itdi Ḥaḳ āyīn içinde

630. Saḫīnuñ geç günāhından kemā-kān
Elin alur anuñ düşdükce Raḥmān

Ḥakīm ü ʿālime ẕillet muḥaḳḳaḳ
Saḫīnuñ ẕenbine olundı mülḥaḳ

Ebū Bekr ü ʿÖmer ḥaḳḳında dā'im
Olur buġż eyleyen küfr üzre ḳā'im

Keẕālik buġż-ı enṣārı müselmān
ʿArab buġżında daḫı ḳalmaz īmān

Kim itse laʿnet aṣḥāba muḥaḳḳaḳ
Anuñ üstüne olsun laʿnet-i Ḥaḳ

635. Ebū Bekr ü ʿÖmer ʿOsmān’uñ ey yār

ʿAlī’nüñ daḫı ḥubbı bunda her bār

26b. Nebī dir kim saña farż eyledi Ḥaḳ

Budur taḥḳīḳ-i maʿnī bunda ancaḳ

Beni ḥıfẓ itse aṣḥābumdan insān

Ben anı ḥāfıẓ olam yevm-i mīzān

Ḫudā’nuñ ḥaḳḳı her müslimde el-ḥaḳ

Her usbuʿ içre bir ġusl oldı ancaḳ

Ḥayā īmān-ile oldı ḳarīnān

Ḥayāsı olmayanda olmaz īmān

640. Nemīme kiẕb ü ġaybet kim naẓar hem

Vużū’ u ṣavmı nāḳıṣ oldı her dem

Olur bir kerre sırran daʿvet ancaḳ

Muʿādil yitmişe cehren muḥaḳḳaḳ

Eẕān-ile iḳāmet beynī muṭlaḳ

Duʿā maḳbūl olacaḳ demdür el-ḥaḳ

Duʿā maḥcūb olur idince ẕātı

Reṣūl u āl u aṣḥāba ṣalātı

Ḥarām uḫrā kim olsa ehl-i dünyā
Keẕā'd-dünyā olana ehl-i uḫrā

645. Ḥarām oldı daḫı dünyā vü uḫrā
Fenāda her kim ola ehl-i Mevlā

Ribā yitmiş iki bābdur muḳarrer
Eñ ednāsı zinā-yı ümme beñzer

Uzatmaḳ ʿırż-ı iḫvāna zebānı
Olur erbe'r-ribā ḥıfẓ eyle anı

Ḫalīli dīni üzre olur insān
Ḳarīn olma ṣaḳın eşrāra bir ān

27a. Vużūnuñ nıṣf-ı īmān oldı şānı
Ṣaḳın terk eyleme bir sāʿat anı

650. Olup misvāk içün hem nıṣf-ı īmān
Ölümden ġayrı derde oldu dermān

Lisān u şirretinden ḳorḳulan kes
Kıyāmetde eşerru'n-nās odur bes

Eger maṭvī olursa ş̲evb-i insān

Ṭururken geymez aṣlā anı şeyṭān

Muṣībet üzre ṣābir olsa bir er

Aña üç yüz maḳām olur muḳarrer

Maḳāmınuñ ola mā-beyni muṭlaḳ

Yir-ile gök arası deñlü el-ḥaḳ

655. Eger kim ṭāʿata ṣabr itse insān

Maḳāmı altı yüz olur müselmān

İderse maʿṣiyetde ṣabrı her bār

Ṭoḳuz yüzdür maḳāmı Ḥaḳ'dan ey yār

Olupdur birbirinden buʿdı aẕhar

Yir altı münteha-yı ʿarşa beñzer

İki miş̲li olur her biri yaʿnī

Ḥadīş̲üñdür bu tertīb üzre maʿnī

Ḳaderden kim ki baḫş̲ eylerse muṭlaḳ

Şerār-ı ümmet anlardur muḥaḳḳaḳ

660. Olupdur evveli vaḳtüñ muḳarrer
Şerefde āḫirinde fażlı bihter

Ki yaʿnī olmada aʿlā vü ednā
Olur temṯīl aña dünyā vü uḫrā

27b. Bağışlayan ṣuçın ḫalḳuñ muḥaḳḳaḳ
Eʿazze'l-ḫalḳ olur Mevlā'ya el-ḥaḳ

Ḥakīm olan kişi ey merd-i server
Ḳarīb oldı nebī olmaḳ muḳarrer

Didi ḳor üstüne başmaḳ muḥaḳḳaḳ
Aḥabdur başmadan ḳabr üzre el-ḥaḳ

665. Giçen dünyā içün ġam çekse insān
Cehennem ḳurbı biñ yıl ola ol ān

Giçen uḫrā içün ġam çekse ammā
Cinānuñ ḳurbı biñ yıl ola

Eger bir kimsenüñ ḳādir olup sen
Bitürseñ ḥācetin cān u göñülden

Bütün ʿömrüñde ṭāʿat deñlü her bār
Ecir ḥāṣıl olur bu oldı muḫtār

Maḥabbet ṣābit olsa beyne iḫvān
Muḥibb iʿlām ide ol vaḳt u ol ān

670. Ṣadīḳuñ nehy ider menhīden ey cān
ʿAdū iġrā ider her vaḳt u her ān

Eger iḫlāṣa dil olmasa vāṣıl
Ḳabūl olmaz ʿamel andan ne ḥāṣıl

Ġażab ḥilme cezāʿ ṣabra muḳārin
Olursa ḫayr olur ġam çekme yarın

Uyan nefse virür ifsāda dīni
Bozan ḥırṣı olan kimse yaḳīni

Kirāmuñ furṣatıdır ʿafv u iḥsān
Tecebbürdür liʾāmüñ daḫı ṭuġyān

28a. 675. Eger ki ġayżā mālik ola insān
Musaḫḫar ola her dem aña şeyṭān

Ġażab insāna mālik olsa her ān

Musaḫḫar olısar şeyṭāna insān

Yirinden ġayrı yirde ḳonsa iḥsān

Ẓulümdür ġāfil olma ey müselmān

Müdāmī meşveret taḳvā vü ḥikmet

Saña Ḥaḳ'dan hidāyetdür ne minnet

Saña kim emr ü nehy eylerse her bār

Anuñ ḳardaşlıġın terk itme zinhār

680. Simāḥa dā'im eyle nefsi muʿtād

Gider ilḥāḥı tā kim olasın şād

Olan ez-nefsi cāhil bunda her dem

Nice ʿārif olur Mevlā'yı bilmem

Münāfıḳ ʿilmi dilde oldı muḫtār

ʿAmelde oldı ʿilm-i mü'min ey yār

Faḳīri elli adım yir ziyāret

Ḳılana Aḥmed eyler bir beşāret

Ki yitmiş ḥac ṣevābı ola ḥāṣıl

O dem maṭlūbına olduḳda vāṣıl

685. Sürūr idḫāli iḫvān üzre her ān
Olupdur efḍal-ı aʿmāl-ı insān

Muʿānid ʿālim oldı ḫayr u muḫtār
Müsāʿid olmadın cāhil bil ey yār

Ezell oldı muḳarrer ʿabd-i şehvet
Fenāda ʿabd u rıḳdan eyle nefret

28b. İden ebnā-yı dünyā iʿtizālin
Ṣalāḥı cemʿ idüp ḫoş ide ḥālin

ʿAmelsüz kim ki isterse cinānı
Ḳatı aḥmaḳdur ol terk eyle anı

690. Cehennemden ḳaçup dünyāyı ṭālib
Olana bu ʿaceb nevm oldı ġālib

Bir evde dīk-i ebyaż olsa her ān
Yaḳın olmaya sāḥir daḫı şeyṭān

Ḳaderden bāḥiṣ ola hīç ḥaẕer ḳıl
Ki Naṣrāniyyeden bir şuʿbedür bil

Eger kāfir daḫı olursa maẓlūm
Duʿāsından ḥaẕer ḳıl olma meshūm

Aḥabb oldı lisānuñ ḥıfẓı her dem
Ḳamu aʿmāl içinde ṣaḳla muḥkem

695. Didi Allāh içün buġż u maḥabbet
Aḥabdur ḳılmasına eyle diḳḳat

Kimüñ kim aḥsenü'l-ḫulḳ ola şānı
Sever ilden ziyāde Ḫālıḳ anı

Benümçün ümmet ecli aḫvef ekṣer
Hevā ṭūl-i emeldür bu muḳarrer

Fenāda müdmin-i ḫamr olan ādem
Ribā vü māl-ı eytām ekl iden hem

Olan hem vālideynin ʿāḳ her bār
Bu dördi cennete ḳomaya Cebbār

700. Riʿāyet eyle dā'im ḥaḳḳ-ı cāri
Evüñ yanında yaʿnī ḳırḳ dārı

29a. ʿAyinden istiʿāẕe eyle muḥkem

ʿAyin ḥaḳdur teġāfül itme bir dem

İdüñ her cumʿa günde ġuslı her bār

Daḫı dir kim ve lev keʾsen bi-dīnār

Duʿānuñ efḍalı Ḥaḳ'dan muḥaḳḳaḳ

Senüñçün ʿāfiye ʿafv oldı muṭlaḳ

Taṣadduḳda saña ey merd-i server

Lisānuñ ḥıfẓı efḍaldur muḳarrer

705. Ḫaṭālardan kebāʾir içre ekber

Olupdur ḥubb-ı dünyā ey birāder

Günāhuñ ekṣeri dildendür ey yār

Sen anı dāʾim ıṭlāḳ itme zinhār

Ne ṣūret manẓarı Ḥaḳḳ'uñ ne emvāl

Olupdur manẓar ancaḳ ḳalb u aʿmāl

Senüñçün Ḥaḳḳ'a ẓan ḫayr ola ya şer

Saña ḥāṣıl olan oldur muḳarrer

Eger bir kimse yitmiş yıl ʿibādet

İdüp ʿucb itse bāṭıl ola ṭāʿat

710. Riyā olsa ʿamelde ẕerre miḳdār
Ḳabūl olmaz Ḫudā yanında zinhār

Enīnü'l-müẕnibīni Rabb-i Aʿlā
Görür ṣāliḥlerüñ ṣavtından evla

Didi Ḥaḳ çünki lā tefraḥ bir er
Feraḥ memnūʿ olur saña muḳarrer

Ḥazīn olsa eger ki ḳalb-i insān
Nebī dir kim maḥabbet ide Raḥmān

29b. Suyūṭī Cāmiʿinden oldı muḫtār
Aḥādīṯ-i Nebī şek itme zinhār

715. Velīkin ḳāfiye ecli birāder
Yazıldı āḫirinde ġayrı sözler

Ḥarīṣ ol nefʿa ʿāciz olma bir ān
Di fevt olsa muḳadder bu kemā-kān

Dimelü feṯḥ olur aʿmāl-i şeyṭān
Ṣaḥīḥ içre Nebī'nüñdür bu burhan

Ḳulūb içün olur iḳbāl u edbār

Nevāfil yüklet iḳbāl itse her bār

Fe-ammā olsa edbārı muḳarrer

Ferā'iż üzre ḳaṣr it ey birāder

Baña Cibrīl iderdi şöyle diḳḳat

ʿAfüv ḳılmaḳda itdükce vaṣiyyet

Ḳaçan kim ḥaşr ola maḥşerde insān

Ḳopa niyyātı üzre her müselmān

Ola veyl aña kim fısḳ ola aʿmāl

Libāsı ṣūf u hem vaʿẓ ola aḳvāl

Ṭaġ ayrılmış yirinden dinse taḥḳīḳ[122]

İdüñ siz istimāʿ idince taṣdīḳ

Cibillet zā'il oldı dinse ammā

İnanmak zā'il olmaz aña aṣlā

Gelüp ʿarrāfa şöyle bir müselmān

Su'āl itse aña bir şeyden ol ān

[122] Bu mısra metinde "*Yirinden ṭaġ ayrılmış dinse taḥḳīḳ*" şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

Ḳabūl olmaz namāzı ḳırḳ gün aṣlā

Bu ḳavli ʿĀʾişe naḳl itdi

30a. Hīç itmek dürri ṭarḥ itmekde tedbīr

Ki lāyıḳ olmaz efvāh-ı ḫanāzīr

ʿAdālet itmeseydi zevce bir er

Ḳıyāmetde muḳarrer

Olur Maʿrūfʾı kim ẕikr itse şākir

Anı kim setr iderse ola kāfir

730. Mükāfātı olur iḥsānuñ iḥsān

Faḳīr olsa ṣenādür aña dermān

Ṣaḳın Maʿrūfʾa itme imtinānı

Ecir żāyiʿ olur eylerseñ anı

Ḫalīli müʾminiñ ʿilm oldı el-ḥaḳ

Vezīri ḥilm olupdur bu muḥaḳḳaḳ

Delīli ʿaḳl olup ammā ki her dem

ʿAmel ḳāʾimdür aña şöyle muḥkem

Olup rıfḳı aña vālid muḳarrer
Emīr-i cündī ṣabr u birr birāder

735. Naẓīr-i ẓan ḥased ehli muḥaḳḳaḳ
Ḫalāṣ olmaz üçünden biri el-ḥaḳ

Didiler yā Rasūlallāh bir ān
Ḫalāṣ olmaz mı bunlardan hīç insān

Didi kim ẓan bulunsa itme taḥḳīḳ
Naẓar eyleseñ git ḳılma taṣdīḳ

Ḥased olsa eger ḳalbüñde zinhār
Anı kem eyle ḳılma ḫalḳa iẓhār

Kitāb ehlin ne tekẕīb it ne taṣdīḳ
İre Ḥaḳ'dan saña her demde tevfīḳ

30b. 740. Beri ṭut ey birāder gūş-ı cānı
Ne dir müstaġfiri diñle gör anı

Meger kim bir ḥadīṯüñ vaṣfı aldı
Ebī Ḥāmid bilürmiş Mıṣr'a geldi

Velīkin bir yıl emr itdi kemā-kān

Ṣıyām u ṭāʿat üzre ola her ān

Yirine geldi çün şarṭ anı bildi

Ḥadīṯüñ aṣlını taʿlīm ḳıldı

Didi kim Faḫr-ı ʿAlem Nūr-ı Yezdān

Ṭururken ḫıẕmetinde ehl-i ʿirfān

745. Resūl'e oldı aġrābī muḳābil

Didi kim göñlüm ey insān-ı kāmil

Diler kim aʿlem aġnā ḫayr olam ben

Didi ḫā'if ḳaniʿ hem nāfiʿ ol sen

Daḫı ister müdām aʿdel olam hem

Didi kendüñ gibi ṣan ḫalḳa her dem

Eḫaṣṣü'n-nās olmaḳdur murādı

Didi kim dilde olsun Allāh adı

Daḫı ister olam ben ehl-i iḥsān

Görür gibi ṭut emrin didi her ān

750. Diler bende mükemmel ola īmān

Didi kim ḥüsn-i ḫulḳ olsun kemā-kān

Muṭīʿ olmaḳ diler dā’im Ḫudā’ya
Didi ḳaṣd eyle hep farżı edāya

31a. Ḫaṭāsız olmaḳ ister Ḥaḳḳ’a vasıl
Didi pāk ol murāduñ ola ḥāṣıl

Recā eyler ki raḥmet ide Raḥmān
Didi kim merḥamet ḳıl ḫalḳa her ān

Ẕünūbuñ ḳılleti maḳṣūdı dā’im
Didi kim tevbe olsun dilde ḳā’im

755. Didi ister ki ekrem ola ekrem
Şikāyet itme Ḥaḳ’dan didi bir dem

Didi ister ki rızḳum ola ekṣer
Didi kim ol ṭahāret üzre artar

Ḥabīb ü Ḥaḳḳ’ı sevmeñ ḳaṣdı her gāh
Didi kim ola ḥubb u buġżı li’llāh

Duʿā te’ṣīri ḳaṣdı ḫāṣ u ʿāma
Didi kim hīç yaḳın olma ḥarāma

Diler Ḥaḳ itmeye bed-nām u rüsvā

Ḥarāma virmesüñ dir ferci aṣlā

760. Diler her dem ʿuyūbum ola mestūr

Didi setr itse ġayrı ola maġfūr

Neden olur ẕünūbuñ maḥvı āyā

Didi emrāż u göz yaşı-yla taḳvā

ʿAceb ḳanḳı ʿamel efḍal u evlā

Didi ḫulḳ u tevāżuʿ ḥubb-ı Mevlā

Rıżādur hem ḳażā-yı Ḥaḳḳ'a dā'im

Rıżā-yı Ḥaḳḳ-ıla ol bunda ḳā'im

Belāya ṣābir ol hīç ḳılma zārī

Budur diñlendüren maḥşerde nārı

31b. 765. Gel evvel ey birāder eyle idrāk

N'içün ḫalḳ itdi ḫalḳı Rabb-i Eflāk

Sañā maʿbed idüpdür bu cihānı

Göçersin ḳor gidersin bir gün anı

Özüñ divşir gözüñ aç ey müselmān
Yüzin döndürmedin senden bu devrān

Ḫudā'dan dürlü dürlü luṭf u iḥsān
Görürsün līk bilmezsin kemā-kān

Budur ẕikr eylemekden anı maḳṣūd
Ola elṭāfı Ḥaḳḳ'uñ tā ki maʿdūd

Vücūd efḍal ʿademden itme inkār
Bu olsun şükr-i Ḥaḳ'da evvel-i kār

Ki zīrā ḫalḳ idüp Ḫālıḳ cihānı
Müyesser ḳıldı saña cism ü cānı

Tefekkür eyle tertīb üzre anı
Ki tā ẓāhir ola bir bir beyānı

ʿAnāṣır cümle terkīb olunca
Senüñ rūḥuñ gelüp cismi bulunca

Nice nān u nemek ekl eyler insān
Ola ḥattā ki bir ḳaṭre ḳadar ḳan

Ne deñlü dem gerekdür anda ḥāṣıl

Ola bir ḳaṭre şehvet tā ki kāmil

Olur biñden birisi anuñ insān

Olur ġayrısı hep ḫāk-ile yeksān

32a. Hezārı küfr içinde ḳaldı aḥmaḳ

Olur biñden birisi müslim ancaḳ

Olurlar fırḳa fırḳa ehl-i İslām

Biri[123] ḥaḳ ġāyrısı ehl-i ser-encām

Ki yaʿnī ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat

Ṭarīḳiñ ṭutan olmışdur selāmet

780. Hezārān ehl-i sünnedden ḳıyāsā

Cemāʿat żāyiʿ olmamaḳ[124] gerek tā

Olup bir gerçek er dünyāda kāmil

Ola ṭālibleri tā Ḥaḳḳ'a vāṣıl

İşit var bunda bir temṯīl-i merġūb

Ulular içre maḳbūl ḳatı ḫūb

[123] Bu kelime metinde "*birisi*" şeklinde geçmektedir.
[124] Bu kelime metinde "*olmamaḳlıḳ*" şeklinde geçmektedir.

Meşāyiḫden birisi nehre geldi

Mürīdüñ göñlüni görince aldı

Dimişdür yaʿnī sen yā şeyḫ di ancaḳ

Benüm ẕikrüm ola Allāh'a el-ḥaḳ

785. Geçerken geldi İblīs itdi ḫande

N'içün ẕikr eylemezsin Ḥaḳḳ'ı sen de

Uyup iġvāya Ḥaḳḳ'ı ẕikr iderdi

Hemān ol demde anı ġarḳa virdi

Didi şeyḫ aña it pīr ismini yād

ʿİnād itme budur ḥaḳḳānī irşād

Kemāle irmedüñ semtüñde el-ān

Seni ġarḳ itmeye ḥattā ki Sübḥān

Muḥaṣṣal bu ḳulāvuz olmayınca

Ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da mürşid bulmayınca

32b 790. Ḳalur yolda irişmez menzile er

Ne miḫnetler meşaḳḳatler çeker ser

Meşāyiḫden biri vaʿẕında dā'im

Nehārı ṣā’im idi leyli ḳā’im

Gelüp bir ḳul didi luṭf it ayān it

Ḳul āzād itmenüñ ecrin beyān it

Sözine mültefit olmadı bir sāl

Velī cemʿ itdi bir ḳul māl

Alup iʿtāḳ idüp vaʿẓ eyleyince

Ş̱evābın ḫalḳa bir bir söyleyince

795. Hemān ol demde dörd yüz kimse āzād

Olup āzād idenler oldı dil-şād

Didi ḳul bir yıl olmışdur kemā-kān

Umardum her vaʿẓda bunı her ān

Cevābında didi ol şeyḫ-i kāmil

Kişi olmaḳ gerek ʿilmiyle ʿāmil

Sözi ḥattā ki ide ḫalḳa teʾs̱īr

ʿAmelsüz az olur nefʿ olsa taḳrīr

Gel ey daʿvā-yı ʿışḳu’l-lāh iden cān

Ol evvel ṣūret u sīretde insān

Ḳurı lāf-ile ṭoldurduñ cihānı
Ḳanı sende ḳanı ʿışḳuñ nişānı

Nedür bülbül gibi āh u fiġānuñ
Yoġ it pervāne-veş nām u nişānuñ

Eger temṯīli fehm itdüñse ey yār
Tekāsül itmeyüp bu yolda zinhār

Düriş bir mürşid-i kāmil bulunca
Devāsüz derdüñe dermān olunca

Ḥadīṯ-i Muṣṭafā'dur eyle taṣdīḳ
Saña ḥattā ki ḥāṣıl ola tevfīḳ

Göñülden istese maḳṣūdun insān
Olur maṭlūba vāṣıl şād u ḫandān

Dimişdür bir ḥadīṯinde Peyem-ber
Anı fehm itmege perver gerek er

Fenādan her ḳaçan riḥlet ḳılursın
Kimi sevseñ anuñla ḥaşr olursın

Ḫudā vü Muṣtafā'nuñ sevdügin sev

Göñülden mā-sivānuñ ḥubbını ṣav

Açuḳ ṭut ey birāder gūş-ı cānı

Ḥaḳāyıḳdan işide çoḳ meʿānī

Ṭarīk-i Ḥaḳḳ'ı ṣanma olur āsān

Virürler cānı teñ meyl ide cānān

Nice ʿāşıḳ helāk olmaḳ gerek tā

Ola bir gerçek er dünyāda peydā

Riyāżatlar çekerler anca ʿāmil

Ola bir kimse tā insān-ı kāmil

Ne deñlü saʿy iderse kāmil insān

Kemāle irmez illā ḳābil-i şān

Nenüñ toḫmın ekerse eger insān

Biten oldur ne deñlü yaġsa bārān

Ṣadef nīsāndan [ol] çoḳ dürri ḥāṣıl

İdüp efʿīde olur zehr-i ḳātil

33b Ebū Cehl-ile Ṣıddīḳ’uñ miṣāli

Olur efʿī ṣadef fehm it meʾāli

Ṭolup ʿışḳ āteşi kevn ü mekāna

Çıḳarken döne döne āsumāna

Dil-i sengini eyler señde nārā

Mülāyim olmaz olur pāre pāre

Eger bed olmasa ādemde bünyād

Eridür āteş-i ʿışk olsa pūlād

820. Olup mürşid olan bir kāmil insān

Mürīd olmaḳ gerek hem ḳābil-i şān

Kişinüñ rehberi olursa bülbül

Maḳāmı bāġ u maḳṣūdı olur gül

Ġurāb olursa rehber āḫir-i kār

Ḫarāb olur maḳāmı ṣaḳın ey yār

Ve bi’l-cümle budur ḥaḳḳānī irşād

Göñülden istimāʿ it yād idem bād

Gerekdür ḳarnhā kim sālik-i tīz

Ola Monla ve yāḫūd Şems-i Tebrīz

825. Nice yıllar gerekdür kim ḳara ṭaş
ʿAḳīḳ ola yā laʿl ola ḳarındāş

Nice aylar gerekdür kim ġanemden
Resen ya ḫırḳa ḥāṣıl idesin sen

Gerekdür heftehā kim ḳuṭnı insān
Ya ḥülle ya kefen idine ey cān

Nice günler gerekdür tuḫm-ı murġa
Ya bülbül ola yāḫūd ola ḳarġa

34a. Meşāyiḫ şimdi aḥbābuñ ider tīz
Kimin Molla kimini Şems-i Tebrīz

830. Gel ey ṭālib dilerseñ pend ü irşād
Ḳıl evvel dīni tevḥīd üzre bünyād

Budur her mü'mine tevḥīd-i Bārī
Lisān u ḳalbe yaʿnī ola cārī

Ṣıfāt u ẕāt u efʿālinde Raḥmān
Münezzehdür mümāṯilden kemā-kān

Seni Ḥaḳ itdi ḫayr u şerre muḫtār

Ḥaẕer ḳıl cebre mā'il olma zinhār

Ki zīrā dāʿimā icmāʿ-ı ümmet

Bu tertīb üzre olmışdur ḥaḳīḳat

Didi Ġazzālī kim Ḫallāḳ-ı Bārī

Ḳodı ḫalḳuñ elinde iḫtiyārı

Ḳażā-y-ıla ḳader Ḥaḳḳ'uñ kemā-kān

Buna münkir olan olmaz müselmān

Ne mümkindür ki Ḥaḳ'dan ʿadl u iḥsān

Ḳoya ḫalḳ içre cebr-i ṣırfa imkān

Ki zīrā cin ü ins[i] ibtidā' Ḥaḳ

ʿİbādet itmege ḫalḳ itdi ancaḳ

Olursa iʿtiḳāduñ pāk u ṣāfī

Ḫudā'nuñ emr ü nehyi ola kāfī

Muḳarrer lā yuṭāḳ Ḥaḳ Teʿālā

ʿİbāda eylemez teklīf aṣlā

Gelür Ḳur’ān içinde bu muḥaḳḳaḳ

ʿİbāduñ küfrine rāżī degül Ḥaḳ

34b. Ne deñlü saʿy iderseñ ḫayr u şerre

Senüñçündür bulursun ẕerre ẕerre

Nedendür emr-i Ḥaḳḳ’ı eyleyüp terk

Ṭutarsın nehīn ammā şevḳ-ıla berk

ʿAceb ġaflet degül mi saña her bār

Ki her dem ḥırṣ-ı dünyā ola muḫtār

845. Kefīl oldı ḫuṣūṣā rızḳ içün Ḥaḳ

Gerek kesb it gerekse itme muṭlaḳ

Fe-ammā uḫrevī olursa kāruñ

Elüñde ḫayr u şerre iḫtiyāruñ

Kefīl olmaduġunda idüp ihmāl

Kefīl olduġun işlersin be-her ḥāl

Hevā-yı nefs olup rāżī bu ḥāle

İdersin anı taḳdīre havāle

Bunı bilmez misün kim ʿilm ü taḳdīr

Hīç itmez iḫtiyār-ı cebre teʾs̲īr

850. Nihāyet ʿilm ü taḳdīri Ḫudāʾnuñ
Muṭābıḳ kārına hep mā-sivānuñ

Dise bir kimse kim Ḫallāḳ-ı Bārī
Yaratmamışdur aṣlā iḫtiyārı

Olur kāfir muḳarrer dime anı
Ḫalāṣ eyle cebirden cism ü cānı

Ki zīrā mūriṣ olmışdur bu meẕheb
Şerāyiʿ cümle ibṭāl oluna hep

Eger kim cebr-i ṣırfa olsa imkān
Rıżāsın işledürdi ḫalḳa Raḥmān

35a. 855. ʿAceb budur ki cebrī ehl-i ṭuġyān
Menāhīde iderler Ḫaḳḳʾa buhtān

Dimez bir kerre ṭāʿat üzre bir ān
Baña cebr eylemişdür Ḫaḳ kemā-kān

Meʿāẕaʾllāhi evvel cebr idüp Ḫaḳ
İde ḫāṣā ki ḳahrın ḫalḳa muṭlaḳ

Ne dir bunda fehim it şeyḫ-i ʿAṭṭār
Münevver ide ḳabrin Rabb-i Ġaffār

Ḥarām arpa ola ṭurmaz ararsın
Ḥisābında ḳılı hem ḳırḳ yararsın

Velī-dīn içre olduñ yek ḫar-ı lenk
Ki ṭobraḳ başuña olsun daḫı senk

Yazupdur Ḫātim'e dir Cānis el-ḥaḳ
ʿAḳā'ide budur ʿumde muḥaḳḳaḳ

Cināyet itdügüñ şey üzre zinhār
Ḳażāya lā'im olma ẕerre miḳdār

Eger ki iʿtiḳādüñ pāk u ṣāfī
Olursa bu edille ola kāfī

Recā vü ḫavf arasında muḳīm ol
Şerīʿat üzre dā'im mustaḳīm ol

Kimüñ kim ye's ü ya emn olsa şānı
Şerīʿat anı ikfār ider anı

Meẕāhib şimdi çār u ḥaḳ bir ancaḳ

Bilinmez kimdedür ammā ki bu ḥaḳ

Velīkin her birinüñ ehli dā'im

Diye ẓannum budur ḥaḳ bizde ḳā'im

35b. Ḫaṭādur ġayrısı cümle kemā-kān

Fe-ammā muḥtemeldür ʿaks ola şān

Tamām oldı çü baḥṣ-i ictihādī

Budur ḥükm olsa meẕheb iʿtiḳādi

870. Dimişdür ümmeti içün Peyem-ber

Olalar yetmiş üç fırḳa muḳarrer

Girüp hep yetmiş iki fırḳa nāra

Velī bir fırḳa bula derde çāre

Muḳarrer ehl-i sünnet ictimāʿan

Bu fırḳa üzre olmışdur semāʿan

Ki zīrā ehl-i sünnetdür olan ḥaḳ

Olupdur ġayrısı bāṭıl muḥaḳḳaḳ

Ve bi'l-cümle budur īmān-ı icmāl

Resūl'üñ şerʿine taṣdīḳ ide bāl

875. Dimişdür Ḳonevī rūhı ola şād
Ḫudā'nuñ fikrine dil olsa muʿtād

Ṣıfāt u ẕātını fikr itme zinhār
Tefekkür eyle illā sende her bār

Teʿammuḳdan ḥaẕer ḳıl dīn içinde
Anı sehl itdi Ḥaḳ āyīn içinde

Ḳaderden kim ki baḥs eylerse muṭlaḳ
Şerār-ı ümmet anlardur muḥaḳḳaḳ

[Ki] su'āl eyleyüp bir kimse tedbīr
Didi eşyāyı çün Ḥaḳ itdi taḳdīr

880. Nedür nefʿi ya ʿāmil olsa insān
Bu iş ḳıldı [beni] dem-beste ḥayrān

36a. Nebī dir ḳıl ʿamel her şey muḳarrer
Nenüñ çün ḫalḳ ola olur müyesser

Didi ʿĪsā teʿaccub buña her bār
ʿAmel dünyā içün hep oldı muḫtār

Ḫuṣūṣā rızḳı taḳdīr eyledi Ḥaḳ
Gerek kesb it gerekse itme muṭlaḳ

ʿAmel uḫrā içün olmadı muḫtār
ʿAmelsüz olmaz-iken ecr-i Ġaffār

Ebū Cāzim didi bildüm ki dünyā
İki şeydür ḫalāyıḳ içre

Benümçün olsa bir nesne muḳarrer
Gelür fevt olmaz ol ey merd-i server

Fe-ammā rızḳ-ı ġayrı ġayr-içün Ḥaḳ
Naṣīb itmez buña cezm eyle muṭlaḳ

Olan ġaflet meyinden mest ü ḥayrān
Ne vech-ile döner bilmez bu devrān

Göñül virmez sivāya her kim erdür
Ki başdan başa dünya derd-i serdür

Eşeddi her belānuñ enbiyāya
İner ardınca anuñ evliyāya

Vefāsı var ṣanup dār-ı fenānuñ

İnanma ḥīledür her kārı anuñ

Eger rām olsa maġrūr olma zinhār

Döner elbette ṣoñra mār olur mār

Olan kimse ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a sālik

Bulupdur key ḫaṭar-nāk u mehālik

36b. Gel evvel sünnet ü farżı kemā-kān

Riʿāyet ide gör her vaḳt u her ān

895. Riʿāyet ger ola cismānī ancaḳ

Ḳabūl itmez anuñ ṭāʿatını Ḥaḳ

Göñül tā ġayrıdan pāk olmayınca

Hidāyet nūrı aña ṭolmayınca

Ki zīrā bunca evham-ı ḫayālet

Ṭururken kim ire maḳṣūda heyhāt

Taṣavvuf ismi gerçi oldı meşhūr

Müsemmāsı bilinmez ḳaldı mestūr

Taṣavvufda gerekdür penc ḫaṣlet
Merātibde bula ḥattā ki rifʿat

İde dāʾim olup ḳalbinde raḥmet
Seḫā setr ü tevāżuʿ ḥilm ü şefḳat

Ebū Ḥafẓ'uñ ḳatında reʾy-i muḫtār
Taṣavvuf cümle ādāb ola der-kār

Taṣavvuf itmedür şerʿi riʿāyet
Merātibde budur ġāyet nihāyet

Kimüñ kim ḥüsn-i ḫulḳı olsa ekmel
Taṣavvufda olur kāmil mükemmel

Gerekdür ṣūfiye ḥaḳḳānī ġayret
Yolın vurmaya tā ki ḫāb-ı ġaflet

Meger kim Bāyezīd'üñ düşde fi'l-ḥāl
Gözi gördükde ḥūrı meyl idüp bāl

Meberret ḥāṣıl oldı ḳalbe ol ān
Nice gün ḥālini selb itdi Raḥmān

37a. Meşāyiḫden biri dir ṭālib-i Ḥaḳ

Cehennemden ḫalāṣ olmaġa muṭlaḳ

Riʿāyet eylesün dört şey'i ġāyet
Budur tekmīl-i nefse ḥadd nihāyet

Zevā'id fikrinüñ terkinde ḳā'im
Olup Ḥaḳ ḳudretin fikr ide dā'im

Gözi-y-le gönlüni ḥıfẓ ide her ān
Ki yol bulmaya hergiz nefs ü şeyṭān

İdüp her şüpheden perhīzi her dem
Zevā'idden lisānı żabṭ ide hem

Didi Dārā[ni] bir ʿibret-nümā söz
Meşāyiḫ cümleten ṭutdı aña yüz

Ḥaḳīḳat maʿrifet yanumda ḳırḳ güñ
Ṭurup girmek dilerse gönlüme ḫūñ

Ḳomam girsün meger kim ola fermān
Şerīʿat iẕnidür yaʿnī kemā-kān

Fütüvvetden ḳaçan kim şordı Caʿfer
Şaḳīḳ-i Belḫī dir ey merd-i server

Fe in künnē müniʿnā ḳad ṣabernā

Ve in ṣırnā rızıḳnā ḳad şekernā

Didi Caʿfer kilāb-ı Belḫī dā’im

Bular bulmaz olur ṣabır-ı ḳā’im

Benüm yanumda maʿnāyı fütüvvet

İdüp ṭālib olan ġayret ḥamiyyet

Eger ki menʿ olunsa şükre ḳā’im

Olup bulduḳda aʿṭā ide dā’im

37b. 920. Fütüvvetdür bu yolda rükn-i aʿẓam

Aña vāṣıl olandur ẕāt-ı ekrem

Taṣavvuf cūʿ-ı dā’im terk-i dünyā

Olur hem cān u dilden ḥubb-ı Mevlā

Taṣavvufdan ʿalāmet buña bir dem

Tefāvut itmeye medḥ u eger ẕem

Meger günlerde bir gün ibn-i Edhem

Giderdi sūf içinde şöyle epsem

Anı bir kimse vurdı şöyle ġāfil

Didi biñ lutf-ıla ol merd-i kāmil

925. Senüñ fikr itdügüñ şey'i muḳarrer

Ḳodum Belḫ içre ben ey merd-i server

Didi şeyḫ istimāʿ idünce anı

Unutmamış mı daḫı Belḫ'i cānı

Didi ẕü'n-nūn-ı Mışrī bil ʿalāmet

Budur Ḥaḳḳ'ı sevende bu tamāmet

Resūl'e iḳtidādur yaʿnī her bār

Edā ḳıl terk-i sünnet itme zinhār

ʿAvārifde dimişdür Sühreverdi

Sözinüñ her biri bir ravża verdi

930. Aḥādīṯ-i ḥikemden her ne kim var

Semāʿ itseñ teġāfül itme zinhār

Olur her bir kelāmuñ baṭnı muṭlaḳ

Ve her baṭnuñ olur baṭnı muḥaḳḳaḳ

Eger maʿnā-yı ẓāhir birle her ān

ʿAmel ḳılmasa dilden bir müselmān

38a. Naṣīb olmaya fehm-i baṭn-ı evvel
Bu üslūb üzre oldı hep mü'evvel

Taṣavvufda ḫuṣūṣā ehl-i ʿirfān
Olupdur iḫtilāf üzre kemā-kān

935. Kimine zühd fi'd-dünyā olup kār
Kimin[125] zühdinde eyler zühdi her bār

Ḳuşeyrī dir fenā dārında her ān
Bu sözde müttefiḳdür ehl-i ʿirfān

Ḳodı Ḥaḳ cūʿ içinde ʿilm ü ḥikmet
Şibaʿda maʿṣiyet hem cehl ü niʿmet

Olup miftāḥ-ı uḫrā cūʿ insān
Şibaʿ miftāḥ-ı dünyā oldı her ān

Eger beş günde bir ṭālib olup aç
Dise ol dem be-ġāyet nāna muḥtāc

940. Sen ilzām eyle anı sūḳa gitsün

[125] Bu kelime metinde "*kimini*" şeklinde geçmektedir.

Varup ḫalḳ içre dā’im kesbin itsün

Didi Sehli’bni ʿAbdullāh her gāh
Muʿīn olmaz saña illā ki Allāh

Delīlüñ hem Resūl-i Rabb-i Aʿlā
Olur ancaḳ buña şek itme aṣlā

Ve leyse’z-zādü illā zādü taḳvā
Fe-ṣabru’l-mutteḳī min ġayri şekva

Taṣavvufda merātib olsa insān
Görür her yerde ḥāżır Ḥaḳḳ’ı her ān

945. Dimişdür Vāsiṭī bir pend-i muḫtār
İrādetde budur evvel olan kār

38b. Mürīdüñ çün murādı ola Maʿbūd
Olur fātin mürīd olması mefḳūd

Ḳaçan kim ibn-i Edhem aldı bir ḳul
Ṣorınca ism ü aʿmālin aña ol

Didi kim her ne dirseñ ism ü aʿmāl
Baña lāzım olan oldur be-her-ḥāl

Didi kim yoḳ mıdur hīç iḫtiyāruñ
Ki teslīm eyledüñ Mevlā'ya varuñ

Didi ḳul kimdür ola iḫtiyārı
Ki teslīm olmaya Mevlā'ya varı

Bu sözden ġayret olup ibn-i Edhem
Ṭarīk-i Ḥaḳḳ'a bil bağladı muḥkem

Ne dir güş eyle Sulṭān-ı Levlāk
İşidüp ṭutmayanuñ başına ḫāk

Ṭurur her bir semā yanında her ān
Melekler ḫıẕmet üstünde kemā-kān

Eger ki ehl-i ġaybet ḳılsa aʿmāl
Melek olup semāya çıḳa fi'l-ḥāl

Ḳapucı dir ḳomam redd eyle anı
Kesilmez ġaybet itmekden lisānı

Namāz içre göñül teşvīş-i dünyā
İderse geçmeye şānīden aṣlā

Tekebbür ehlinüñ şālişde ancaḳ

Ḳalur rābiʿde ḫod-bīnüñ muḥaḳḳaḳ

Ḥasūduñdur ḳalan ḫāmisde

Ḳalur şefḳat-sızuñ sādisde ammā

39a. Yedincide ḳalan aʿmāla her dem

Budur kim ṣāḥibi çok ṣana muḥkem

960. ʿAmel dünyā içün olsa muḥaḳḳaḳ

Öte geçmez ḳalur şāminde ancaḳ

İşidince Muʿāẕ aġladı anı

Ḫudā'dan ḫavf idüp ġāyetde cānı

Didi ey Faḫr-ı ʿĀlem ya be-her-ḥāl

Nice olmaḳ gerek ḫalḳ içre aʿmāl

Didi aʿmālı iḫfā it kemā-kān

ʿAyıb-bīn olma ḫod-bīn olma bir ān

Ululardan biri gülmezdi bir dem

Olurdı rūz u şeb ammā ki pür ġam

965. Olup dünyāda bir dem şöyle dil-şād
Fenāda olmaduñ hīç ġamdan azād

Didi kim bilmezem uḫrāda Ġaffār
Kerem mi ya ġażab mı ide her bār

Bu ḥayretden olup göñlüm ġam-ābād
İder Ḥaḳ ḳorḳusından zār u feryād

Ḫudā'nuñ ʿadli üzre olsa fermān
Bulunmazdı ḥaşirde derde dermān

Ġażab üzre çü raḥmet itdi sebḳat
Ḫudā'dan ḫāṣ u ʿāma oldı niʿmet

970. Fuḍayl eydür dise bir merd-i server
Göñülde oldı mı ḫavfuñ muḳarrer

Sukūt eyle cevābın virme zinhār
Ki zīrā vaṣf-ı ḫā'if olmadı kār

39b. Olup meşhūr-ı ʿālem ibn-i Edhem
Didiler saña irşād oldı elzem

Didi dört şey olupdur ʿaḳl u fikrüm

Hemān oldur benüm dünyāda ẕikrüm

Biri bu kim ferīḳin oldı insān
Ki yaʿnī ehl-i cennet ehl-i nīrān

Ferīḳaynuñ biri olmam muḳarrer
Velī mübhemdür ol ey merd-i server

Olucaḳ cisme vāṣıl rūḥ-ı evlād
Melek Ḥaḳ'dan su'āle ide bünyād

Saʿādet mi şeḳā mı ola şānı
Kitābet eyle ḥattā ki anı

Ne emr itdi ʿaceb ol demde Ġaffār
Göñül olmadı bu sırdan ḫaber-dār

Melek ḳabż itmege geldükde cānı
Ṣorar īmān u küfrinden nişānı

Ne oldı emr-i Ḥaḳ bilme o demde
Göñül ġarḳ oldı gitdi baḥr-ı ġamda

ʿAṣānuñ gūş olınmayup niyāzı
Ḫudā emr eyleyicek imtiyāzı

Bilinmez ḳanḳı semt üzre gidem ben
Eger ki raḥmet olmazsa n’idem ben

Göñül dā’im bu derdi çār u nā-çār
Tefekkür idüp eyler āh-ile zār

Çeküp Süfyān-ı S̱evrī ḫavf-ıla ġam
Tebevvülde olurdı bevli hep dem

40a. 985. Üveys’üñ ḳavlidür ey merd-i muḫtār
Bunı pend eyler-idi ḫalḳa her bār

Şu deñlü ola senüñ ḫavf-ı Raḥmān
Ṣanasın ḫalḳı ḳırduñ hep kemā-kān

Ḳaçan pend itse Māliki’bni Dīnār
Bu söz z̤ikrin iderdi ḫalḳa yesār

Ḫarāb olur göñül olmasa maḥzūn
Yıḳılur dār eger olmasa meskūn

Olup Ḥaḳ ḳorḳusı göñlinde her dem
Ḥasan Baṣrī otuz yıl oldı pür ġam

990. Ḳaçan iḫvān-ı muṭrif ẕikr-i cennet
İdeydi muṭrif iderdi ḥaḳīḳat

Benümle cennetüñ beyninde el-ān
Cehennem ẕikri ḥā'ildür müselmān

Didi ʿĪsā'ya ḥaḳdır señ ki her dem
Meleklerle uçasın gökde bī-ġam

Güneş mānend[126] olup şefḳatla ḳā'im
Tevāżuʿ ḳıl ṭurup yer gibi dā'im

Saḫī ol nehr-i cārī varı her bār
Ḥalīm ol hem-çü meyyit olma cebbār

995. Siyah gice gibi her ʿaybı pinhān
İdüp keşf eyleme ḫalḳ içre bir ān

Didi Kisrā ġażab vaḳtinde fi'l-ḥāl
Ṣunuñ üç pendi tā ki sākin ol[127] bāl

Yazılmış anda ey aṣlī olan ḫāk
Gider ḫışmı degül min Rabb-i Eflāk

[126] Bu kelime metinde "*mānende*" şeklinde geçmektedir.
[127] Bu kelime metinde "*ola*" şeklinde geçmektedir.

40b. İkincide yazılmış bu muḥaḳḳaḳ

Raḥīm ol tā ki raḥmet eyleye Ḥaḳ

Üçünci ḫışmı ḳo bāy u gedāya

ʿİbād-ı Ḥaḳḳ'ı tefvīż it Ḫudā'ya

1000. Naṣīḥat eyler-iken ḫalḳa ʿĪsā

Rıżā-yı Ḥaḳḳ'ı andan ṣordı Yaḥyā

ʿAlī'den daḫı ṣordı anı Selmān

Ki tefhīm eyleye hattā kemā-kān

Resūl'e dindi hem āyet bir vaṣiyyet

İdince ḳıldılar üç kerre diḳḳat

Cevābı cümlesinüñ oldı yeksān

Didiler yaʿnī lā taġżab müselmān

Ḳaçan kim esbaḳ oldı ehl-i īmān

ʿAlī pend isteyince andan ol ān

1005. Didi ey Faḫr-ı Ümmet Şāh-ı Merdān

Ḫudā ḫaṣmuñ olursa rūz-ı mīzān

Ümīdi kimden eylersin di ol dem

Ḫalāyıḳ ḥayretinden olsa epsem

Ṭutalum oldı maʿfuv cümle ʿiṣyān

Ya fevt olmaz mı olmaḳ ehl-i iḥsān

ʿAlī ḥasbī diyüp ḳırḳ gün kemā-kān

Döküp gözyaşın itdi āh u efġān

Dimişler baʿżılar beş nesne her dem

Helāk-ı dīne esbāb oldı muḥkem

1010. Şibaʿ rāḥat şenā vü nevm ü emvāl

Eger cemʿ olsa müşkil ola aḥvāl

41a. Ḳaçan İskender oldı şehre sulṭān

Didi var mı ola şeh-zāde el-ān

Didiler gerçi var ey merd-i server

Meḳābir içre bilmezler ki neyler

Getürdüp ṣordı bu yirde nigāruñ

Meḳābir içre geçmiş rūz-ı kāruñ

Didi bir gün teḳāṣṣı eyledi bāl

Mülūk olsun ʿabīd olsun be-her-ḥāl

Murād itdüm temiz itmek ʿiẕāmı
Bir olmış farḳ olunmaz ḫāṣ uʿāmı

Didi benden ne istersin ḳıl iẕhār
Ḫaber vir gizleme hīç anı zinhār

Didi göñlüm diler dā'im ḥayātı
Ṣoñunda olmaya aṣlā memātı

Diyince bende ḳudret yoḳ muḥaḳkaḳ
Didi var imdi maḳṣūdum vire Ḥaḳ

Neṣāyiḥden olan İdrīs'e muḫtār
Budur ḥıfẓ eyle ġāfil olma zinhār

Müdāmī ġayẓını keẓm idüp insān
Lisānın ṣaḳlasa her vaḳt u her ān

Kelāmın eyleyüp tanẓīf her dem
Daḫı taṭhīr-i nefs eylerse muḥkem

Olur dünyāda cümle şerre ġālib
Bulunmaz degmede bu semti ṭālib

Çeküp dünyāda vü uḫrāda ḫüsrān

Olan dāreyn içinde zār u giryān

41b. Edebden ʿaḳl-ı ḥikmetden olup dūr

Olandur cīfe-’i dünyāya maġrūr

1025. Ḥikemden pend-i Sukrāṭ’ı iden gūş

Olur genc-i ferāġat içre ḫāmūş

Ḳamu leẕẕātı dünyānuñ dem oldı

Nice biñ ġam o demde mudġam oldı

Velī uḫrā içün kim pür-ġam oldı

Nice biñ dem o ġamda mudġam oldı

Didi ʿuzlet [ki] olmışdur saña kār

Ne bulduñ it bizi andan ḫaber-dār

Didi ḳurtuldum insüñ şerrinden

Berī’im şimdi dünyā miḥnetinden

1030. Ḥamāḳat üç kişiye oldı lā’iḳ

Żarar itmez olursa nāmı fā’iḳ

Daḫı mücmel ṭururken nabż-ı bīmār

Devā iden biri merżāya her bār

İkinci eyleyen iftāyı iẓhār

Nedür bilmez Ḳudūrī Kenz ü Muḫtār

Üçünci şeyḫ iderken ḫalḳa irşād

İder dergāh-ı Ḥaḳ'dan ṭālibi yād

Didi Ẕü'n-nūn eger dilden müselmān

Anı ẕikr itse eyler ġayrı nisyān

1035. Eger ẕākir unutsa ġayrı muṭlaḳ

Ḫudā ṣaḳlar anı her şeyden el-haḳ

Göñülden ẕākir ol ey merd-i server

ʿİrāż olmaḳ ḳamudan ḥaḳ muḳarrer

42a. Dimişdür ḳavmine pendinde ʿĪsā

Eger bir ecli maḳṣūd olsa dünyā

Muḳarrer bil anuñ terki eberdür

Bu dünyā ḳaydı zīrā derd-i serdür

Ne dir gūş eyle Eflāṭūn'ı bir dem

Olasın tā ki dāreyn içre ekrem

Ḫaṭā mı yoḫsa ḫayr oldı mı aʿmāl
Ḫaṭā mı işledüñ ya ḫayr-ı aʿmāl

Ḥisāb eyle teġāfül itme bir ān
Elüñ çek dil uzatma ḫalḳa ey cān

Uyur cānuñ açıḳ ṭut güş-ı cānı
Berī ṭut bir dem Eflāṭūn'a anı

Eger cāyiʿ ola cismüñ olur cān
Olur ʿaksi hemān olduḳda şebʿān

Seḥāb-ı ḥikmet oldı cūʿ-ı insān
Seḥāb-ı ḥumḳ olur ʿaksi kemā-kān

Eger bir kimse ʿilm ekse muḳarrer
Şeref taḥṣīl ider ey merd-i server

Fe-ammā zühd ekerse bunda muṭlak
Olur ol kimsede ʿizzet muḥaḳḳaḳ

Eger iḥsān u fikret ekse dā'im
Maḥabbet ḥikmet olur dilde ḳā'im

Vaḳār ekse medār ekse ʿāḳıl

Mahābet hem selāmet ola ḥāṣıl

Velīkin fitne ekmek olsa şānı

Ḳalur miḥnet ḥiṣārı içre cānı

42b. 1050. Kibirden maḳt olur ḥāṣıl muḳarrer

Ṭamaʿdan ẕelle vāṣıldur ol ebter

Umūr evḳāta merhūn oldı merhūn

Olursun itme istiʿcāli maḥzūn

Dimişdür Şāfiʿī güş eyle anı

Süre göñliñdeki bāṭıl gümānı

ʿUlūmı benden aḫẕ eyle be-her-ḥāl

Baña bakma eger fisḳ olsa aʿmāl

Eger eşmārı aʿṭā itse eşcār

Feraḥ ente ve ḫallü'l-ʿavdi li'n-nār

1055. Didi Caʿfer ki re's-i māl-ı ʿāḳıl

Olur üç nesnede elbette ḥāṣıl

Faẕīlet meşveretdür hem müdārā

Ṭaleb-kār ol ki aʿṭā ide Mevlā

Refīʿi'l-ḳadr olur dünyāda ʿāḳıl

Ḥasebde olmaz-ise şöyle zāḥil

Ḥaseb muḥtāc olur ādāba her ān

Şeref bulmaz edebsiz olsa insān

Eger kim ḥüsn-i ādāb olsa şānı

Ḳabīḥ olsa neseb tīz örter anı

1060. Mürüvvetde edebde ġāyet insān

Ḥayādur kendü nefsinden kemā-kān

Ḥayā kenz ü ḥilm ʿavn oldı merde

Bulunmazlar ne ḥāṣıl degme erde

Edeb dā'im olur dilde cārī

Ola hep terk-i mā-lā-yaʿnī kārı

43a. Edeb ẕātıñda kāmil olsa kāmil

Olursun dā'imā ḫayrāt-ı ʿāmil

Budur ḳalbe edeb-kim ehl-i ʿirfān

Ḥuḳūḳu'l-lāhı ṣaḳlarlar kemā-kān

1065. Taṣavvuf cümle ādāb oldı her bār
Edeb ṣaḳla edebsiz olma zinhār

Didi Ẕü'n-nūn'ı Mıṣrī bir kişi ger
Çıḳa ḥadd-i edebden olımaz er

Serī'den naḳl olındı bu rivāyet
Edeb ḥıfẓında bu oldı nihāyet

Ayaḳ kösdüm ṣalāt irince bir ān
ʿİtāb üzre didi ol demde Sübḥān

Mülūkuñ meclisinüñ yevmi şānı
Hemān ol dem didüm bu ḳavli anı

1070. Ḫudā'ya ʿizzetüñ ḥaḳḳı olınca
Ayaġum kösmeyem cānım alınca

Tamām altmış yıl oldı zinde ey cān
Ayaġın kösmedi dünyāda bir ān

Feveyli āyetini eyleyüp yād
Ṣaḥābe ḳorḳudan eylerdi feryād

Ebū Bekr aġlayup dirdi n'olaydum

Ṭuyūruñ bārī cinsinden olaydum

Bu ḳorḳudan ʿÖmer dirdi n'olaydı

Bu cismim bārī bir kerpiç olaydı

1075. Döküp göz yaşı idüp āh u fiġān

Ölüp haşr olmayaydum dirdi ʿOs̱mān

43b. ʿAlī dirdi ṭuyup bu ḫavfı cānı

N'olaydı görmeyedüm bu cihānı

Ḥuṣūṣā bunlar olmışdı muʿaşşer

Ḳıyas it ġayrısın ey merd-i server

Maḳām-ı Ḥaḳ'dan olup ḫā'if insān

Hevādan nefsini nehy itse her ān[128]

Didi Ḳur'ān içinde Ḥaḳ Teʿālā

Olur taḥḳīḳ cennet aña me'vā

1080. Ve lev kāne'l-bükā'ü min ḫaşyeti'l-lāh

[128] Metinde bu kelimenin yerine "*kemā-kān*" kullanılmaktadır. Ancak vezin gereği bu şekilde değiştirilmiştir.

ʿAlī dir ḳurretü'l-ʿayn ola her gāh

Dimişdür Şāh-ı Kirmānī ki dā'im
Olur ḫā'if olan ḥüzn-ile ḳā'im

Didi Dārānī mihr-i cennet ancaḳ
Olupdur terk-i dünyā bu muḥaḳḳaḳ

Kim olsa bu fenā milkinde ġam-nāk
Olur dā'im beḳāda ol feraḥ-nāk

Ḫudā emnīni ya ḫavfını aṣlā
Didi bu ḳulda cemʿ itmezem aṣlā

1085. Fenāda ḫā'if olsa Ḥaḳ'dan insān
İder uḫrāda anı şād u ḫandān

Kim olsa dār-ı dünyāda feraḥ-nāk
Olur ol uḫrāda elbette ġam-nāk

Tevekkülden rıżādan efḍal aṣlā
Didi olmaz Resūl-i Rabb-i Aʿlā

Ḥasan Baṣrī'ye taʿẓīm ecli bir dem
Diyince yā Faḳīh incindi muḥkem

44a. Faḳīh oldur ki anda terk-i dünyā
Olup mevcūd ola īṯār-ı uḫrā

1090. Daḫı emr-i Ḫudā'ya imtiṯāli
İdüp terk-i menāhī ola ḥāli

Ululardan biri dir ṣaydum el-ḥaḳ
Sekiz biñ ʿaybı var insüñ muḥaḳḳaḳ

Ḳamu ʿaybın anuñ ey merd-i server
Lisānın ṣaḳlasa örter muḳarrer

Didi Caʿfer budur dünyāda taḳvā
Ki dilde mā-sivā olmaya aṣlā

Cüneyd eydür budur ḳulluḳ kemā-kān
Ḫudā'dan ġayrıdan ḥür ola insān

1095. Dimişdür Bāyezīd ey merd-i server
Tevāżuʿ isteyen kimse muḳarrer

Özini kemter añlar ḫār u ḫasdan
Dimez kim efḍalam ednā megesden

Didi Ẕü’n-nūn-ı Mışrī üç ʿalāmet
Rıżā-yı ʿabda olmışdur tamāmet

Biri terk eylemekdür iḫtiyārı
Ḳażā olmazdan evvel yaʿnī cārī

Biri baʿde’l-ḳażā faḳd-ı merāret
Ḫavāṣ içre muḳarrerdür bu ʿādet

Biri olmaḳ belāda ḥubbı ġālib
Eḳallü’n-nās olur bu semti ṭālib

Meger düşde görür bir kāmil insān
Ṭurur İbnü’l-Mübārek şöyle ḥayrān

Didi ḳılduñ bu deñlü zühd ü taḳvā
Ḫaber vir kim ne ḳıldı Rabb-i Aʿlā

Didi bir fāsıḳa luṭf içün ancaḳ
ʿİtāb itdi otuz yıl ṭurġurup Ḥaḳ

Didi ʿĪsā eger ki ehl-i taḳvā
İderse maṭlabın Firdevs-i aʿlā

Şaʿīr ekl eyleyüp nevm olsa muḫtār

Mezā’il içre olmaz aña bisyār

Meṣā’ibden ḳamudan olan ekber
Şemātetdür saña ey merd-i server

Velī aʿdāya ʿarż-ı ḥācet ekṣer
Şemātetden eşeddür bu muḳarrer

Meger Mūsā’ya bir gün Ḥażret-i Ḥaḳ
Didi ḫıfnī ve ḫaf nefsek muḥaḳḳaḳ

Daḫı ol kimseden ḫavf eyle dā’im
Ki benden ḫavf-ıla olmaya ḳā’im

1110. Cihāna Ḫātim’üñ ṭolmışdı şānı
Görince Aḥmed ibn-i Ḥanbel anı

Didi pend it ḫalāyıḳ’dan ḫalāṣı
Ne vech-ile bulam ey Tañrı ḫāṣı

Didi Ḫātim idüp emvālı iʿṭā
Sen ammā māl-ı ġayrı alma aṣlā

Ḳażā eyle ḥuḳūḳ-ı nāsı kāmil
Sen istiḳżāya ammā olma mā’il

Taḥammül eyle mekrūḥātı her bār

Ṣaḳın yükletme minnet ḫalḳa zinhār

45a. 1115. ʿİlim nehr oldı ḥikmet bahr-ı ezher

Ḳalur yanında nehrüñ ʿilm-i āḫir

Ḥakīm ammā olur baḥr içre ġavvāṣ

Necāt üzre gemide seyr ider ḫāṣ

Ḫalāyıḳ cümle mevtā odı mevtā

Meger ʿālimler ola bunda iḥyā

Niyām üzre ḳalur ʿālimler ey cān

Meger ʿāmiller ola bunda taġṭān

Ġurūr üzre olur ʿāmiller ancaḳ

Meger iḫlāṣ ola dilde muḥaḳḳaḳ

1120. ʿAẓīm oldı ḫaṭar muḫlişde dā'im

Müdām ol ḫavf u ḫaşyet üzre ḳā'im

Resūl ü evliyā vü Ḥaḳḳ'a her ān

Mudārā iḥtimāl u sırrı kitmān

Sünendür eyle anı ki riʿāyet
Ola tekmīl-i nefse ḥadd u ġāyet

Ḫudā'nuñ sırrı kitmān oldı şānı
Mudārādur Resūl'üñ fikr it anı

Cefā-yı ḫalḳuñ ammā iḥtimāli
Müdāmī evliyānüñ oldı ḥāli

1125. Sözüñ ḳūt u şamūt olsa lisānuñ
Saʿādetdür senüñ elbette şānuñ

Ḥakīm eydür ki üç nesne muḥaḳḳaḳ
Müyesser olmaz üç şey ile olmaḳ

Hevā üzre olan ey merd-i server
Ḥelāl ekl itmesi olmaz müyesser

45b. Ne deñlü cidd ü cehd itseñ kemā-kān
Ġażab şefḳatla cemʿ olmaya bir ān

Kimüñ kim keşret-i nuṭḳ ola ḥāli
Anuñ ṣıdḳ üzre olmaz hīç meḳāli

1130. Ḥakīm eydür naẓar insāna muṭlaḳ

Olur üç nevʿ-ile dünyāda ancaḳ

Tekebbür itmeyüp hergiz ḥaḳīre
Tevāżuʿla naẓar ḳıl her faḳīre

Ġanīye ʿayn-ı nuṣḥ-ıla baḳ ey cān
Ṣaḳın ʿayn-ı ḥasedle baḳma zinhār

Naẓar itsüñ nisāya ʿayn-ı şefḳat
Ḥaẕer it baḳmasun hīç ʿayn-ı şehvet

Didi Dāvūd'a ol luṭf issi Raḥmān
Beni bil daḫı nefsüñ bil kemā-kān

1135. Didi bildüm ṣıfātuñ şānı her dem
Ki ferdāniyyet ü ḳudret beḳā hem

Daḫı bildüm ki bu nefs üzre her bār
Fenā vü ʿacz u żaʿf olmış-durur kār

Didi Dāvūd'a şimdi bildüñ ancaḳ
Kemāle maʿrifetle bu muḥaḳḳaḳ

Dimişdür Bū Hureyre ʿilmi ekṣer
İki nevʿ üzre aldum ben muḳarrer

O bir nevʿi eger ki ḳılsa iẓhār

Beni eylerdüñüz recme giriftār

1140. Ḫişāl-ı tisʿa ṣāliḥ olsa muṭlaḳ

Ḳamuya sū’-i ḫulḳuñ ġālib el-ḥaḳ

46a. Ḥakīm eydür edeb aḳla mülāzım

Mufārıḳ olmaz ol bu ḳavle Cāzım

Olur dir [bu] kelāmuñ iḫtişārı

Meānī derc ider ḳoma bu kārı

Eger īcāz ola bu yirde kāfi

Olur ikṣārı nuṭḳuñ ʿabbı ṣāfi

Olur ṣamt iʿtiyād u fikre miftāḥ

Te’ennī it hidāyet ide Fettāḥ

1145. Dimişler ḥikmetüñ miftāḥı fikret

Olur itmāmı ġayret eyle ġayret

Ve hep dir ṭūl-i ʿömür içre her bār

Olup taḥṣīl-i ʿilmüñ aḥseni kār

İşitdüm ben dāḫı yetmiş kitābı

Ḳamusı Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ḫiṭābı

Bunı bildüm ki esket aʿlem ancaḳ

Fe-ammā echel enṭaḳ bu muḥaḳḳaḳ

Daḫı İncīl içinde buldum ey yār

Naẓīr olmaz teġāfül itme zinhār

Şeref olmaya hīç taḳvādan aʿlā

Ḥaseb olmaz edebden ola evlā

Didi Ḥaḳ zühd-i dünyā gibi muṭlaḳ

Taḳarrüb bulmaya mü'min budur ḥaḳ

Muḳarrebde veraʿ miḳdārı insān

Taḳarrüb bulmaya dünyāda bir ān

Didi Dāvūd'a Ḥaḳ İnnī ene'llāh

Recā vü ḫavfı ʿabdüñ bunda her gāh

Olursa fażl u ʿadluñ ġayra bir ān

Beni fehm itmemişdür hergiz insān

Nebī ʿAbbās'a dir olduḳca ḳā'im

Ḫudā’dan ʿāfiyet ʿafv iste dā’im

Bulunsa sende dā’im çār aḥvāl

Refīḳuñ dā’im abdāl ola abdāl

Ki yaʿnī ṣamt u ʿuzlet ola şānı

Seherle ṣavma muʿtād ola cānı

Tevekkül ṣabr u iḫlāṣ u rıżā hem

Olurlar ẕirvetü’l-īmān her dem

Dimişler baʿżı ʿārifler riyāżet

Olur çār üzre ḳıl anı riāyet

1160. Müdāmī ḳūt olup ancaḳ ṭaʿāmuñ

Daḫı ʿaynī-yi ġamz ola menāmuñ

Sözüñ her dem olup miḳdār-ı ḥācet

Taḥammül ola cevrī nāsı ʿādet

Dimişdür Şāh-ı Kirmānī ʿalāmet

Olur ṣabruñda üç nesne tamāmet

Rıżānuñ ṣıdḳı daḫı terk-i şekvā

Ḳażā ḥulv ola irsāl itse Mevlā

Ḳuşeyrī dir eger bir ṭālib-i ḥaḳ
Mürīd olması olduḳda muḥaḳḳaḳ

Diline ʿaybı gelse şeyḫüñ ol dem
Olur tecdīd-i tevbe aña elzem

Meşāyiḫden dimişler baʿżılar ger
Mürīd oldum dise bir şeyḫe bir er

47a. Mürīd olmaz yigirmi yılda bir ān
Şimālinde olan yazsa kemā-kān

İrādet şarṭı bu şeyḫe uyasın
Ḳamu tedbīri sen dilden ḳoyasın

Dimişdür Şāẕilī ruḥı ola şād
Bu ḳavle ehl-i ʿirfān oldı münḳād

Eger tedbīri Ḥaḳ itdiyse taḳdīr
İdüñ tedbīri terk itmekde tedbīr

Dimişdür şeyḫ-i ekber diñle anı
[Ki] muḫliş ẕikr idüp yaʿnī beyānı

Taṣavvuf çār erkān oldı ancaḳ

Seher ʿuzletle cūʿ u ṣamt-ı muṭlaḳ

İki ḳısm oldı her rükni muḳarrer

Sekiz rükn oldı pes ey merd-i server

Gel evvel nefʿ-i ṣamtı eyle idrāk

Kederden tā ki ḳalbüñ pāk ola pāk

1175. Lisān u ḳalb olursa ṣāmit ey yār

Tecellī ide Mevlā çıḳup aġyār

Eger ki ḳalb olursa ṣāmit ancaḳ

Lisāna cārī olur ḥikmet-i Ḥaḳ

Eger ṣamt-ı lisān olursa sende

Günāhuñ az olur elbetde tende

Lisān-ı ḳalbi ṣāmit olmayan er

Olur elbette şeyṭāna musaḫḫar

İkinci rükni ʿuzletdür kemā-kān

İder tekmīl-i nefsi anda insān

47b. 1180. Sebebdür ʿuzletüñ ṣamt-ı lisāna

Selāmet ḥāṣıl eyler cism ü cāna

Mürīdüñ ʿuzleti cismānī ancaḳ
Meşāyiḫ ʿuzleti ḳalbī muḥaḳḳaḳ

Velī ʿuzletde üç ḳısm oldı niyyet
Olur üçden birisinde ḥaḳīḳat

Biri bu ġayr-ı şerrinden ḫalāṣı
Olup kendi ola bu Tañrı ḫāṣı

Biri bu kendiden ġayr ola sālim
Ḫalāyıḳ içre tā olmaya ẓālim

1185. Birisi ʿuzlet-i nefs oldı dā'im
Ola tā ḫiẕmet-i Ḥaḳ üzre ḳā'im

Üçünci rükni cūʿ oldı muḳarrer
Şibaʿdan it ḥaẕer ey merd-i server

Eger sālikde cūʿ olursa her bār
Ḫuşūʿ u meskenet ẕillet ola kār

Ḫavāṣ olsa eger ki cūʿa vāṣıl
Ṣafā vü riḳḳat u ins ola ḥāṣıl

Seherdür rükn-i rābiʿ şöyle pinhān

Ḫuṣūṣā kim seḥerde merd ü meydān

1190. Gözün açup uyanuḳ ṭuta cānı

Bürüye nūr-ı Raḥmān ol dem anı

Dimişdür Beyhemī ol kān-ı iḥsān

Taṣavvuf oldı ancaḳ çār erkān

Biri tecrīd-i ḳalb anuñ muḳarrer

Ki yaʿnī terk-i ġayr ey merd-i server

48a. Ṣafādur rükn-i s̱ānī dilde anuñ

Bulursañ anı rāḥat ola cānuñ

Murād-ı nefsi dāʾim terk olup kār

Tevāżuʿ oldı ḫalḳa yaʿnī her bār

1195. Vefādur s̱āliş̱i gūş eyle anı

Yolına ḫarc it anuñ cism ü cānı

Ki yaʿnī emr-i maʿrūf üzre her dem

Göñülden ṣarf-ı maḳdūr ola muḥkem

Fenādur rābiʿi fikr eyle anı

Ki yaʿnī ḳalmamaḳ nām u nişānı

Taṣavvufda gerek ḥaḳḳānī ġayret

Anı ġarḳ itmeye tā baḥr-ı ḥayret

Maḥabbet Ḥaḳḳ'a olup yaʿnī dā'im

Rıżā'ullāh üzere ola ḳā'im

Didi Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī üç ʿalāmet

Olur muḫlişde iḫlāṣa tamāmet

İdüp aʿmāl-i ḫayrı cümle nisyān

Ḳatında medh ü ẕem bir ola her ān

ʿİbādet eyleyüp Mevlā'ya her dem

Ṣevābın dār-ı uḫrāda uma hem

Olur ṣūfī olan dünyāda pür ġam

Tefāvut itmez anda medḥ eger ẕem

Didi Dārā[nī] leyl olduḳca her bār

ʿİbādetde budur bu re'y-i muḫtar

Baña bir loḳma terki bu muḥaḳḳaḳ

Ḳıyām-ı leyliden efḍaldur el-ḥaḳ

48b. Nebī dir olmaz īmān anda ḳā’im
Hevāsı uymayınca şerʿe dāʿim

Ululardan biri dir kim otuz yıl
Göñülden diñledi her dem sözi dil

Otuz yıl daḫı göñlüm her kelāmı
Lisānımdan semāʿ itdi tamāmı

Nebīler serverin gūş eyle her bār
Olupdur her kelāmı pend-i muḫtār

1210. ʿAmelde seyyid-i dīn içre efḍal
Veraʿdur her kim itse olur ekmel

Eger dil müstaḳīm olmasa her ān
Bulunmaz istiḳāmet üzre īmān

Göñülde istiḳāmet olmasa ger
Dil olmaz müstaḳīm aṣlā muḳarrer

Didi Süfyān-ı Ṣevrī bunda her ān
ʿAmelde ḳavl u niyyetde kemā-kān

Bulunmaz istiḳāmet bu muḥaḳḳāḳ
Eger ki sünnete uymasa muṭlaḳ

Ḥayā īmān ile oldı ḳarīnān
Ḥayāsızda bulunmaz din ü īmān

Muṣībet üzre ṣābir olsa bir er
Aña üç yüz maḳām olur muḳarrer

Maḳāmınuñ ola mā-beyni muṭlaḳ
Zemīn ü āsumana beñzer el-ḥaḳ

Eger ki ṭāʿata ṣabr itse insān
Maḳāmı altı yüz ola kemā-kān

49a. İderse maʿṣiyetden ṣabrı her bār
Maḳām ol dem ṭoḳuz yüz ola muḫtār

Maḳāmınuñ arasın ide Ġaffār
Yer altı müntehāy-ı arşı miḳdār

İki miṯli ola mā-beyni yaʿnī
Resūl'üñdür bu tertīb üzre maʿnī

Eger iḫlāṣa dil olmasa vāṣıl

Ḳabūl olmaz ʿamel anda ne ḥāṣıl

ʿİlimsiz kim-ki isterse cinānı

Ḳatı aḥmaḳdur ol terk eyle anı

Faḳīri elli adım yir ziyāret

Olur heftād-ı ḥac müzdi beşāret

Ne ṣūret manẓar-ı Ḥaḳ'dur ne emvāl

Olupdur manẓar ancaḳ ḳalb u aʿmāl

Senüñçün Ḥaḳḳ'a ẓan ḫayr olsa ya şer

Saña ḥāṣıl olan oldur muḳarrer

Eger bir kimse yetmiş yıl ʿibādet

İdüp ʿucb itse bāṭıl ola ṭāʿat

Riyā olsa ʿamelde ẕerre miḳdār

Ḳabūl olmaz Ḫudā yanında zinhār

Enīnü'l-müẕnibīni Rabb-ı Aʿlā

Görür ṣāliḥlerüñ ṣavtından evlā

Muḳarrer saña lā tefraḥ didi Ḥaḳ

Ferāḥ memnuʿ olupdur bu muḥaḳḳaḳ

Baña Cibrīl[129] iderdi şöyle diḳḳat
ʿAfüv ḳılmaḳda itdükce vaṣiyyet

49b. Ḳaçan-kim ḥaşr olur maḥşerde insān
Ḳopar niyyātı üzre her müselmān

Lisānın ḥıfẓ iderse bir müselmān
Aña her demde maġlūb ola şeyṭān

Olanlar mevte çekmez ġuṣṣa bir dem
ʿÖmür ḫarc olmasıdur yoḳ yire ġam

1235. Ḳatında İbn-i Seyrī'nüñ muḳarrer
İki söz oldı medḥ ü ẕemde bihter

Ke-mā ṣā'e'l-Kerīm evvelde ṣānı
Ḫudā'nuñ ʿilmi üzre oldı ṣānı

Müdām it birr-i ḫulḳ ile dili pür
Lienne'l-birra ḳad yesteʿbüdü'l-ḥur

Nebī dir olmaya taḳvā mükemmel

[129] Bu kelime metinde "Cebrā'īl" şeklinde geçmektedir.

Ḳayırmazdan eger el çekmesen el

Bi-taḳva'l-lāhi üṣīkum ve fīhā
Cemīʿa'l-ḫayri cemʿan telteḳīhā

1240. Kişinüñ re's-i mālı olsa taḳvā
Anuñ ḫayrātı vaṣf olunmaz aṣlā

Eger ki re's-i mālı olsa dünyā
Yorılur dil anuñ rencīde [130]

Żarar u şer nefiʿden efḍal insān
ʿAmel itmez fenā milkinde bir ān

Ebū'l-leyṯ'üñ sözi taḳvāda muṭlaḳ
Budur ḳavlen ü fiʿlen bu muḥaḳḳaḳ

Varaḳ işlendügi sūḳ içre her bār
Ṭahāret üzre varmaḳdur baña kār

50a. 1245. Sehel dir ṣıḥḥat-ı taḳvā kemā-kān
Ẕünūbuñ cümlesin terk oldı insān

[130] 1240 ile 1241. beyitlerin ikinci mısralarının yerleri anlam gereği birbirleriyle değiştirilmiştir.

Eger ölmezden evvel mevti mevcūd

Olursa ḥāṣıl olur cümle maḳṣūd

Ḥasan Baṣrī'ye taʿẓīm ecli bir dem

Diyince yā Faḳīh incindi muḥkem

Didi oldur feḳāhet terk-i dünyā

Olup mevcūd ola īṯār-ı uḫrā

Daḫı emr-i Ḫudā'ya imtiṯāli

Olup terk-i menāhī ola ḥāli

1250. Veraʿ şükr ü tevāżuʿ ṣabr-ı ecmel

Olur İslām içün ḥadd-ı mükemmel

Görinse bir kişiye ʿayb-ı ẕātı

Hīç itmez ʿayb-ı nāsa iltifātı

Görüp ʿaybın ʿuyūb-ı nāsa aʿmā

Olan efḍaldur ḫalḳ içre

Şükür ḥaḳḳında bir söz ide bin yād

Göñülden diñle olma ġamdan āzād

Birisi bint-i ʿammiyle olup yār

İderdi rūz u şeb efġān-ile zār

1255. Yürürken ʿışḳ-ıla dem-beste ḥayrān

ʿİnāyet eyleyüp Ḥaḳ irdi dermān

Nikāḥ olundı çün ol ġam-küsāra

Devāsuz derdine bulundı çāre

Didi ey cān u dilden sevgüli yār

Ḫudā'nuñ şükri vācib gerçi her bār

50b. Fe-ammā şimdiki şükrinde ġāyet

Ḥarīṣ oldı bu göñlüm bī-nihāyet

Göñülden başlanup ol demde şükre

Ṣalāt u ṣavm u fikr ü daḫı ẕikre

1260. Olup şükr üzre señsin bil kemā-kān

Temettuʿ olmadı bir yirde bir ān

Ḳaçan ʿĪsā yaturdı fāriġu'l-bāl

Gelüp gördükde şeyṭān anı fi'l-ḥāl

Didi kim yaʿnī zühd itdüñ fenādan

Bu kerpiç oldı mı dār-ı beḳādan

Atup yaṣdanduġı kerpiçi anda
Didi zühd itmeyüp nem ḳaldı bunda

Ne yüzdendür kişiye zühd-i fānī
Birisi Bāyezīd'e ṣordı anı

Didi cemʿ oldı çün esbāb-ı fānī
Ḳanāʿat ḥablı-la rabṭ itdüm anı

Ye'is deryāsına ṣıdḳumla atdum
Bu vech üzre fenādan riḥlet itdüm

Şeref olmaya hīç taḳvādan aʿlā
Ḥaseb olmaz edebden ola evlā

Didi Caʿfer budur dünyāda taḳvā
Göñülde mā-sivā olmaya aṣlā

Ferāġat kenz-i ġayrı o be-ġayret
Ki bāşed ġayrı o her laḥẓa sīret

Firār itse biri dīn ecli ey yār
Eger şīr ise de cennet ola dār

51a. Ḥadīṯinde buyurmışdur Muḥammed

Refīḳi ola İbrāhīm ü Aḥmed

Ḳulaḳ ṭut gel ḥadīṯ-i Muṣṭafā'ya

İre ḥattā göñül zevḳ ü ṣafāya

ʿAmel dāreyn içün olsun muḥaḳḳaḳ

Olacaġuñ ḳadar anlarda muṭlaḳ

Daḫı Raḥmān içün miḳdār-ı ḥācet

İdüp nār içün it yitdükce ṭāḳat

1275. Cemīʿ ʿālemüñ ʿilmin bu söz[i] bil

Didi Ġazzālī cāmiʿdur ʿamel ḳıl

Nebī dir kim buyurdı Ḥaḳ Teʿālā

Baña üç şey olur maḥbūb-ı aʿlā

Beden ṣābir olup dil ola ġam-nāk

Daḫı el boş ola her demde bī-pāk

Meşāyiḫ ḳıldılar dinse ḫayrān

Ḥelāl ekl itmege her vaḳt u her ān

Didi Mollā-’i Rūmī bende her dem

Ḥelāl ekl eylerem hīç çekmezin ġam

1280. Żarūret olmayınca baña zīrā

Ṭaʿām ekl eylemem dünyāda aṣlā

Didi Mollā-’i Rūm’a çünki sulṭān

Aḥibbāsın ḫaber virsün kemā-kān

Ki tā maʿlūm ola aḥbāb u enṣār

Bula taʿẓīm ü tekrīm olan aḫyār

Didi sulṭāna vāṣıl ola merḳūm

Mürīdüm bir buçuḳdur ola maʿlūm

51b. ʿAlī dir sā’ir aʿmālüñ muḳarrer

Ḳatında emr ü nehyüñ ey birāder

1285. beñzer bu muḥaḳḳaḳ

Keẕālik emr ü neyhüñ daḫı muṭlaḳ

Cihāduñ yaʿnī cenbinde kemā-kān

Olupdur beñzer ey müselmān

Cihād ammā cihād-ı nefse nisbet

 beñzerdür ḥaḳīḳat

Ḥasan Baṣrī mücāhidīn cemāʿat

Didiler emr ü nehye eyle ṭāʿat

Ki yaʿnī cümle ümmet üzre her bār

Olur vācib tekāsül itme zinhār

1290. Dimişler baʿżılar farż-ı kifāye

Olupdur imtiṣāl emr-i Ḫudā'ya

Eger ki emr ü nehye itseñ ihmāl

Şerīk olduñ anuñla sen be-her-ḥāl

Nebī iḫlāṣ ẕikr itdi kemā-kān

Anı fehm itmez illā ehl-i ʿirfān

Diyüp yaʿnī göñülden daḫı Allāh

Geçinmek istiḳāmet üzre her gāh

Ki zīrā dīn içinde cümle aʿmāl

Bulunur istiḳāmetde be-her-ḥāl

1295. Ḥayātında müdāmī ehl-i ʿirfān

İder iḫlāṣ-ı taḫlīṣ üzre her ān

Faḳīruñ dā’im iḫlāṣ oldı şānı

Fe-ammā ṣūfī taḫlīṣ eyler anı

52a. Ki yaʿnī terk idüp iḫlāṣ u fikrin

Ḫudā’nuñ dilde tekrār itdi ẕikrin

Çeküp muḫliṣ ḫaṭırdan anca ġamlar

Ḳalur iḫlāṣ içinde nice demler

Bulunmaz degmede bir merd-i server

İde taḫlīṣi ḳalbinde muḳarrer

1300. Meẕellet ṣanma ḥilmi bunda muṭlaḳ

Ḥalīme ʿizzet eyler Ḥażret-i Ḥaḳ

Fenāda ṭurmaz artar ḳadr-i ʿādil

Ḥīç olmaz ehl-i ẓulmüñ ʿömri kāmil

Baña müste’nis ol dir Rabb-i Ġaffār

Dimekdür ġayra mā’il olma zinhār

Ebū’l-leyṯ’üñ budur pendi ki her ān

Ḥükümde bir degül efrād-ı insān

Eger ekl itse ʿālim her ḥelāli

ʿAvāmuñ şübhe üzre ola mālı

1305. Eger ʿālimde şübhe olsa ḥāṣıl

ʿAvām olur ḥarām-ı ṣırfa vāṣıl

Ḥarām ekl eylese ʿālimler ancaḳ

ʿAvāmuñ kāfir olması muḥaḳḳaḳ

Yaḳın ol kimde olsa cūʿ-ı fikret

Olur cārī dilinden ẕikr-i ḥikmet

Derūnun aḥsen itse bir müselmān

Anı ẓāhirde aḥsen ide Raḥmān

Eger uḫrāyı ıṣlāh itse muṭlaḳ

Anuñ dünyāsın ıṣlāh eyleye Ḥaḳ

52b. 1310. Dimişdür ibn-i Edhem merd-i meydān

İki pend eyleyüpdür baña semʿān

Hidāyet eyleyüp luṭf issi Mevlā

Mükemmel oldı bende zühd ü taḳvā

Olup deyr içre yetmiş yılda ḳā’im
Ġıdāsı bir noḫūd her gice dā’im

Didi kim yılda bir kez cemʿ olurlar
Beni dā’im bu ḥāl üzre bulurlar

Buyırdum ʿizz içün bir yıl kemā-kān
Olur nefsüm riyāżet üzre her ān

1315. Taḥammül eyle sen bir sāʿat ammā
Mü’ebbed ide ʿizzüñ Ḥaḳ Teʿālā

Didi bir dem berī ṭut gūş-ı cānı
Saña taʿlīm idem tā pend-i s̱ānī

Yigirmi dāne ḥummus virdi ol-dem
Didi ḥıfẓ eyle anı şöyle muḥkem

Neṣārā cemʿ olup benden nihānı
Yigirmi altuna aldılar anı

Didi ḥıfẓ eyleseñ ey merd-i server
Yigirmi biñ virürlerdi muḳarrer

1320. Bu ʿizzetler riyāda oldı ḥāṣıl
Ḳıyās it ṭāʿat olsa Ḥakk'a vāṣıl

Dimişdür Sühreverdī ey birāder
Ḳatuñda medḥ ü ẕemm olsun berāber

Esedden nice kim olduñsa ferrār
Firār eyle ḫalāyıḳdan da ey yār

53a. Ḫuṣūṣā kim saña dünyāda bir ān
Muṣāḥib olmasun iḥdāṯ u nisvān

Emīn olma Ḫudā mekrinden aṣlā
Ḳużāt u şāh-ıla oturma ḳatʿā

1325. Buḫulden ġill ü ġişden hem ḥasedden
Ḥaẕer ḳıl ḫalḳı nisyān eyleyüp sen

Müdām ol ḥaḳḳ-ıla ḥaḳ söyle her ān
Ḥaẕer ḳıl ḫalḳ-ıla ḥīç olma yeksān

Müdām ıṣlāḥ-ı nefsüñ ola kāruñ
Naṣīḥat ḫalḳa ammā iḥtiyāruñ

Ṭaʿām u şurb u nevmüñ daḫı ḳāluñ

Ḳalīl olsa eger ḫoş ola ḥāluñ

Mu’āḫāt itme bir şaḫṣ-ıla zinhār
Meger beş nesne ola aña muḫtār

Olup emr-i Ḫudā’ya imtiṯāli
Vefāt emrin teẕekkür ola ḥāli

ʿAmel ʿilme ġınāya faḳrı ġālib
Olup dā’im ola uḫrāya ṭālib

Daḫı ʿizzet yerine ala ẕillet
Çeke dünyāda miḥnet hem meşaḳḳat

Tevāżuʿ ḥüsn-i ḫulḳ ādāb u raḥmet
Olup kāruñ ola hem sende şefḳat

Tedeyyün hem teverruʿ ḳıl naẕīf ol
Faḳīr ile ḥafīf ol hem ʿafīf ol

Ṣaḳın ṣūfiyye cehhālinden ey yār
Yaḳın olma ʿavām-ı nāsa zinhār

Meşāyiḫ ḫıdmetinde yüri her dem
Ten-ile māl-ile cāh-ile muḥkem

ʿAmelden olma bir ḫatve ṣaḳın dūr
Ḳatıñdan ehl-i esvā ola mahcūr

Tamām oldı kelām-ı Sühreverdī
Sözinüñ her biri bir ravża virdi

Didi Süfyān-ı Ṣevrī ibn-i Ādem
Vefātın fikr idüp dildem demā-dem

1340. Teẕekkür eyler olsa anı ekṣer
Bulur ravża anı ol-dem muḳarrer

Teẕekkür itmese ġafletden ammā
Anı ḫufre bula olduḳda me'vā

Didi bir ʿābide Mūsā beyān it
ʿİbāduñ kimdür eşḳāsı ʿayān it

Gezüp üç gün ṣoñında gör ki netdi
Getürdi kendüni teslīm itdi

Ṣorınca ḥikmetin Mūsā dir ol-dem
Benüm ʿiṣyānuma oldum ben aʿlem

1345. Fe-ammā ġayrınuñ ʿişyānı el-ān
Daḫı şek üzre yanumda kemā-kān

Bulunsa sende her dem çār aḥvāl
Refīḳuñ dā'im ola bunda abdāl

Ki yaʿnī ṣamt u ʿuzlet ola şānı
Seher hem ṣavma muʿtād ola cānı

Cüneyd eydür Serī dir re's-i aʿmāl
Rıżādur Ḥaḳ Teʿāleyden be-her-ḥāl

54a. Veraʿ ammā ʿamūdu'd-dīni her ān
ʿİbādet lubbı oldı cūʿ-ı insān

1350. Daḫı ḥışnı'l-ḥaṣīn żabṭı lisānuñ
Ki zīrā cürmi ġāyet çoḳdur anuñ

ʿAbīd eyler mülūkı şehvet ancaḳ
Mülūk eyler ʿabīdi ṣabrı muṭlaḳ

Anuñ tefhīm içün temṣili el-ḥaḳ
Zelīḫā-y-ıla Yūsuf'dur muḥaḳḳaḳ

ʿAmel heftād sāl olsa nihānı

ʿUcup bir demde hep maḥv eyler anı

Gel imdi ṭūl-i ʿömrüñ içre her bār
Ḥaẕer ḳıl kimse'i ḫor görme zinhār

Saña taʿlīm içün anuñ beyānı
Budur fehm it ḥaḳīḳaḳ üzre anı

Gelüp İskender'e bir ehl-i tedbīr
Görince ṣūretini itdi taḥḳīr

Didi ol kimse tedbīr ü başīret
Olur her kimde olsa fiʿl ü sīret

Ḳılıcdandur hüner ḳından ne ḥāṣıl
Naẕar ḳılmaz aña insān-ı kāmil

İdüp Ġazzālī pende re'y-i tedbīr
Didi bir şaḫsı zinhār itme taḥḳīr

Ṣaġīr olsa di maʿṣūm oldı bī-ġam
Kebīr ammā Ḫudā ẕikrinde her dem

Eger cāhil olursa Ḥaḳḳ'a ʿāṣī
Diyen ʿilm-ile oldum gö[ñ]li ḳāsī

54b. Eger kāfir ṭurup küfr içre muḥkem
Olursa ḫātime ḫayr aña ṣoñ dem

Muḳarrer olmadı ben anı bulmaḳ
Ḫudā yanında andan efḍal olmaḳ

Saña ʿibret içün ey merd-i server
Yiter Belʿām u Barsīsa muḳarrer

1365. Meger ʿĪsā-y-ıla bir şeyḫ-i ṣāliḥ
Giderdi yolda tābiʿ oldı ṭāliḥ

Yürürdi tābiʿ olup şöyle ġam-gīn
Ḫudā'dan maġfiret isterdi miskīn

Münācāt eyleyüp dir ṣāliḥ ammā
Beni cemʿ itme bu ṭāliḥle aṣlā

Hemān ol dem Ḫudā'dan vaḥyi geldi
Birin cennet birin nār ehli ḳıldı

Şaḳī-'i meskenet ġam ṣāliḥ itdi
Saʿīdi benlik ammā ṭāliḥ itdi

1370. Fenā milkinde Ẕü'l-ḳarneyn'i Sübḥān
Keremden şarḳa ġarba itdi sulṭān

Serīr-i salṭanatda şāh-ı devrān
ʿAmel eylerdi üç pend-ile her ān

Biri bu nefsüñe keff eyle her bār
Degülsün çünki sen ḥükm issi Ḳahhār

Raḥīm ol raḥm olan ey ẕāt-ı ekmel
İẕā lem testeḥī mā şi'te f'efḍal

Eger irse kemāle dīn ü īmān
Hevā-yı nefse mā'il olmaz insān

55a. 1375. Ḫudā üç şey'i iḫfā itdi iḫfā
Birin ḫor görmez anuñ ehl-i taḳvā

Rıżāsı gizli ṭāʿat içre her ān
Celāli maʿṣiyetler içre pinhān

Ḫalāyıḳ içre gizli evliyāsı
Ne bilür anları her ḳalbi nāsı

Ḫudā'dan festeḳim çün oldı nāzil

Olunca Faḫr-ı ʿĀlem anı ḳā’il

Didi Ḳad şeyyebetnī sūretü’l-Hūd
Ki ġāyet istiḳāmet oldı maḳṣūd

Eger bir kimse yüz yıl istiḳāmet
İdüp ḳılsa müdāmī Ḥaḳḳ’a ṭāʿat

Bulunsa baʿdehü ḳumca seḳāmet
Aña vaṣf olmaz aṣla istiḳāmet

Nihāyet buldı çün hikmetde Luḳmān
Dinür min aʿḳali’l-insān her ān

Didi o kimsedür ki ehl-i iḥsān
Olup ḳalbinde ṭuru[r] ḫavf-ı Raḥmān

Ḫilāfı kimde olursa muḥaḳḳaḳ
Ḫalāyıḳ içre oldur ġāyet aḥmaḳ

Şerīʿat üzre bir kāmil müselmān
Ṭarīḳatda mükemmel ehl-i ʿirfān

Nice yıl ṣaff-ı evvelde namāzı
Ḳılup eylerdi Mevlā’ya niyāzı

Giri ṣafda ḳılup bir gün ṣalātı
Görenlerden ḫacālet çekdi ẕātı

55b. Ne deñlü ṣaff-ı evvelde ʿibādet
İdüp oldıysa ṭāʿat anda ʿādet

Ḳażā itdi be-külli cümle ānı
Ḥayā nārına yaḳup cism ü cānı

1390. Didi kim ger riyā olmasa dilde
Ḫacālet ḥāṣıl olmazdı göñülde

Ḥasan Baṣrī didi kim ẕerre miḳdār
Veraʿ ḳılmam olupdur ḫayr u muḫtār

Ṣalāt u ṣavmum olmakdan kemā-kān
Veraʿ miḳdārı biñ ey merd-i meydān

Ḳamu aḳvāl u efʿāl olup iḥsān
İsāʾet ḳılsa bir ḥayvāna insān

Muḳarrer ehl-i ʿirfān içre muṭlāḳ
Aña muḥsin dimezler bu muḥaḳḳaḳ

1395. Ne dir gūş eyle Necmü'd-dīn-i Kübrā
Ḳalīl elfāẓı ammā ġāyet aʿlā

Ne deñlü tiz geçerse ʿömr ü dünyā
O deñlü aḳreb ola mevt ü uḫrā

Ḳanāʿat ḫayr-ı dāreyn oldı her bār
Ṭamaʿ ammā ḫilāfı oldı zinhār

Tevāżuʿ aḥsenü'l-ḫulyā tamāmı
Buḫuldur aḳbeḥu'l-eşyā müdāmī

Ḥarīṣ elbetde maḥrūm ola maḥrūm
Ḳalur dünyāya ṭālib şöyle mehmūm

1400. İder iḳbāl-i uḫrā bunda ʿāḳıl
Müdām iḳbāl-i dünyā saʿy-ı cāhil

56a. Ḳaçan kim salṭanat ḳaṣd itse şeyṭān
Muʿīni ḥubb-ı dünya ola her ān

Fenāda ʿāḳıl oldur terk-i dünyā
İdüp anda buluna meyl-i uḫrā

Velī echel olan ey merd-i server

Görüp emvātı ʿibret almayan er

Gelür cümle belā insāna dilden

Göñülden ṣaḳla sen anı göñülden

Dilerseñ saña maġlūp ola şeyṭān

Murād-ı nefse tābiʿ olma bir ān

Olup dünyāda her dem ehl-i taḳvā

Ḫudā'ya ḥüsn-i ẓannuñ ola ircā

Evüñ ḫalvet ṭaʿāmuñ ola cūʿuñ

Libāsuñ faḳr olup ola dumūʿuñ

Ḥakem dir señ ḥisāb-ı ʿömr-i ḫābuñ

Naẓar ʿibret ṣamūt olmaḳ cevābuñ

 Sübḥān dünyā ola zindān

ʿAdüv nefs ola ḫaṣmuñ līk şeyṭān

Ḫudā'ya ḥüsn-i ẓandur re's-i māluñ

İdin elbette ḥüsn-i ḫulḳı ḥāluñ

Taṣavvufda idüp Dārā'yı tedḳīḳ

Beyān itdi ḥaḳīḳat üzre taḥḳīḳ

Ḳanāʿatdur rıżādur ibtidāsı
Veraʿdur evvelā zühdüñ bināsı

Neṣāyiḥden dimişdür Ka’b-ı Aḫbār
Görüp Tevrāt’ı on beş pendi muḫtār

56b. İdüp yazdum göñül levḥinde anı
Yolına ḫarc idem tā cism ü cānı

1415. Benümçün dā’imā ey merd-i server
Ḳırā’at günde beş kerre muḳarrer

Didi Ḥaḳ lā teḫaf yā ibn-i Ādem
Ḫazā’in ola memlūk çünki mādem

Eger ki mülk-i dünyayı muḥaḳḳaḳ
Sañā virsem gelen ḳūtıñdır ancaḳ

Seni iʿtāḳ idersem andan ammā
Saña luṭfum ḥisābı ġayra ola

Emīn olma benüm mekrimden aṣlā
Ṣırāṭı geçmedin maḥşerde ḳaṭʿā

Senüñçün ḫalḳ idüp eşyāyı muṭlaḳ
Seni ḫalḳ eyledüm ẕātumçün ancaḳ

Senüñçün sürdüm İblīs'i ḳapudan
Baña ammā ki inṣāf itmedüñ sen

Seni ḳaṭʿ eyleyüp anuñla her dem
Meṣāliḥ sen fenā milkinde muḥkem

Diler her şey'i kendi içün ancaḳ
Benümçün isterem ben bu muḥaḳḳaḳ

Olup nefsüñ hevāsı üzre her ān
İdersin nefreti benden kemā-kān

Benüm ḥaḳḳum maḥabbetdür senüñçün
Senüñ ḥubbuñ daḫı olsun benümçün

Yaratduḳda zemīn ü āsumānı
Beni yormadı iẓhār itmek anı

57a. Yudar mı ola sūḳıñda bir dem
Nice sūḳ eylerin hem ola mübhem

Çü nefs içün olursun baña ġażbān

Benümçün de aña olmaz mı bir ān

İder señde müdām emrümde ihmāl

Senüñ ẕātunda rīḥuñ ola

Ḳanāʿat itmeseñ ammā ki her dem

Saña gelmez meger kim ġuṣṣa vü ġam

Eger ki ġayrı-la üns itse insān

Bulunmaz anda aṣlā üns-i Raḥmān

Ne vaḳtin kim beni olsañ ṭaleb-kār

Bulursun ṭālib ol dünyāda her bār

Seni ribḥum içün ḫalḳ itmedüm ben

Velī ḫalḳ eyledüm ribḥ idesin sen

Üveys'üñ vaṣfını ġūş eyle bir dem

Tevāżuʿ tā ki dilde ola muḥkem

Mezābilden iderken ḳūtını celb

Ḫırıldı eyledi ol-demde bir kelb

Didi kim olma şimdi baña ḳāhir

Daḫı fażluñ degüldür zīrā ẓāhir

Ṣırāṭı geçmeyince ehl-i īmān

Olur belhüm aḍal ḫavfında her dem

Olup bir kimse pend ü nuṣḥa muʿtād

Gezip eylerdi altı pendi irşād

ʿİlimsüz ʿizz-i dāreyn olmaz aṣlā

Selāmet eylemez bī-ṣabrı Mevlā

57b. 1440. ʿAmelden cāhile nefʿ olmayup hem

Bilā taḳvā keramet olmaz aḥkem

Naṣīb olmaz seḫāsız māl içinden

Naṣīḥat sizde ḥācet Ḥaḳ ḳatında

ʿAlī eydür ki altı şeyʾi insān

Eger cemʿ eylese ḳalbinde her ān

Cinānuñ saʿyi anda ola ekmel

Firār-ı nār ola kāmil mükemmel[131]

[131] 1442. beytin ikinci mısrası ile 1443. beytin ilk mısrası kafiye gereği yerleri bu şekilde değiştirilmiştir.

Bilüp Raḥmān’ı ṭāʿat ide her bār
Bilüp şeyṭānı buġż itmek ola kār

Bilüp Ḥaḳḳ’ı ola hem ittibāʿī
Bilüp nā-ḥaḳḳı radde ola sāʿī

Bilüp dünyāyı hep terk ola şānı
Bilüp uḫrāyı ṭālib ola anı

Didi ġūş it ḥükümden Kaʿb-ı Aḫbār
Olupdur dört nebīye re’y-i muḫtār

Ki yaʿnī dört kitābuñ her birinden
Birer söz aldılar aḥsenden aḥsen

Bulunur cümlesinde olan esrār
Ḥaẕer eyle teġāfül itme zinhār

Didi Mūsā eger bir kimse her ān
Olup ṣıdḳ üzre bizden ḳaçsa her ān

Ḳırā’at eyleyüp Tevrāt’ı kāmil
Daḫı olmış ola ʿilmiyle ʿāmil

Didi Dāvūd eger bir merd-i server
Ḳalīl ü ḳısmete rāżı ola ger

58a. Zebūr'ı oḳuyup cümle kemā-kān
ʿAmel itmiş ola anuñla her ān

Didi ʿĪsā eger bir kimse her dem
Teverruʿ eylese dünyāda muḥkem

1455. Ḳırā'at eyleyüp İncīl'i el-ḥaḳ
ʿAmel itmiş ola cümle muḥaḳḳaḳ

Nebī ḳad şeyyebetnī sūretü'l-Hūd
Diyince fehm olundı cümle maḳṣūd

Vaṣiyyetde dimişdür Nūḥ'a şeyṭān
Ḥasedden key ṣaḳın her vaḳt u her ān

Ḥarīṣ olma daḫı dünyāya bir dem
Ki Ādem ḥırṣ ucından oldı pür ġam

Ebū Oṯmān'ı diñle ḫayr ola kār
Eger ki dilde ḫalvet olsa muḫtār

1460. Ḳamu eẕkārı terk idüp göñülden

Ḫudā'nuñ ẕikri düşmez hīç dilinden

Murādātından olup cümle ḥāli
Rıżāya tābiʿ olmaḳ ola ḥāli

Bu üslūb üzre olmaz-ise ḫalvet
Beliye fitne ola daḫı miḥnet

Celīsüñ ḫalvet ü cūʿ 'et ṭaʿāmuñ
Münācāt-ı Ḫudā ola kelāmuñ

Murādātuñ olup her demde ḥāṣıl
Cenāb-ı ʿİzzet'e dil ola vāṣıl

1465. Didi Yaḥyā ḥaḳīḳat üzre zāhid
Bulunmaz olmasa[132] üç nesne şāhid

58b. Riyāsetsiz olup ʿizzetde her dem
Ṭamaʿsız söz teʿalluḳsuz ʿamel hem

Olur üç mertebe[133] zühdüñ nişānı
Dimişdür Ahmed'ibn-i Ḥanbel anı

[132] Bu kelime metinde "*olmazsa*" şeklinde geçmektedir.
[133] Bu kelime metinde "*mertebede*" şeklinde geçmektedir.

Ḥarāmuñ terki ʿāma ḫāṣuñ ammā
Fużūluñ terkidür yaʿnī ki evlā

Velī ʿāriflerüñ zühdi muḥaḳḳaḳ
Sivā-yı Ḥaḳḳ'ı terk itmekdür el-ḥaḳ

Sülūk itse ṭarīḳa ḫāṣ eger ʿām
Aña elbette üç nesne olur rām

Niyām ü ekl ü ḳāli yaʿnī her ān
Żarūretsiz degildür hīç kemā-kān

Müdāmī Ḥaḳḳ'a ṭāʿāt olsa efʿāl
Ḳabūl olmaz veraʿsız olan aʿmāl

Ṣalāt u ṣavm olursa elf ḳantār
Veraʿ bir ẕerre olur ḫayr u muḫtār

Kişinüñ ḳalbi meyyit olsa her bār
ʿAlāmet aña üç şey oldı ey yār

Ne deñlü çoġ olursa anda aʿmāl
Teleẕẕüẕ itmez andan ẕerrece bāl

Ẕünūb olsa eger her demde ḫāṣıl

Ḫudā'nuñ ḫavfı olmaz ḳalbe vāṣıl

ʿİber görmek olur her demde kārı

Birinden almaz aṣlā iʿtibārı

Eger ki rāżı olsa ḳalb-i insān

Bulunmaz meyl-i menhī anda bir ān

59a. Dimişdür Şāh-ı Kirmānī ʿalāmet

Olur üç nesne ṣabr içün tamāmet

1480. Viṣālüñ[134] ṣıdḳı daḫı terk-i şekva

Ḳażā ḥulv ola irsāl itse Mevlā

Olundı Bāyezīd'üñ zühdi tekmīl

Ki yaʿnī eyledi üç günde taḥṣīl

İkisi terk-i dünyā terk-i uḫrā

Üçünci mā-sivānuñ terki

Budur Dāvūd'a olan pendi muḫtār

Didi dünyāyı ṣavm it mevti ifṭār

[134] Bu kelime metinde "viṣānüñ" şeklinde yazılmıştır. Sehven böyle yazıldığını düşünmekteyiz.

Firār olsun ḫalāyıḳdan saña kār
Esedden nice kim olduñsa ferrār

Düşüp sūḳ içre ateş yanduġı dem
Dimişlerdür Serī'ye çekme hīç ġam

Senüñ dükkānuñ oda yanmadı bil
Ṣenā vü ḥamd idüp Ḫaḳḳ'a şükür ḳıl

Ḫudā'ya ḥamd idince oldı ġam-nāk
Göñül pür-ateş ü hem dīde nem-nāk

Didi kāmil olaydı bende īmān
Olurdum ḫalḳ-ıla maḥzūn el-ān

Ḫaṭādur çünki ḥamdi anı bildi
Otuz yıl ḥamd içün pes tevbe ḳıldı

Ḫikemden diñle Mālik ibn-i Dīnār
Ne söyler neyledi ol āḫir-i kār

Maraż kim anda oldı geldi cārī
Didi göñül ne ister şimdi bārī[135]

[135] Bu mısra metinde "*Didi ne ister göñül di şimdi bārī*" şeklinde yazılmıştır. Ancak, vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

59b. Didi kim ḳırḳ yıl olmışdur kemā-kān

Aḳ etmekle yoġurt arzūsı her ān

Getürdükde didi defʿ itdüm anı

Hemān ol-demde teslīm itdi cānı

Didi Ẕü'n-Nūn-ı Mıṣrī muḫliṣ-i pāk

Ferāḥ olmaya medḥe ẕemme ġam-nāk

1495. Taḥammül idüp Eyyūb ibtilāya

Begendi ṣabrını çünkim belāya

Hemān ol-dem didi Eyyūb'a Sübḥān

ʿİnāyet eyleyüp cismiñde her ān

Eger her ḳıl dibinde ṣabr-ı kāmil

Ḳomasam olmaz-idüñ şöyle ʿāmil

Bu vaḥyi çün işitdi gūş-ı cānı

Ḥacālet nārına yandurdı anı

Hemān on ḳısma maḳsūm oldı ḥikmet

Biri ṣamt oldı ġayrı cümle ʿuzlet

1500. Olursa gūşe-’i ʿuzlet saña dār
Münāfıḳ ṭaʿnasına ḳılma zinhār

Münāfıḳ ṭaʿna ḳılmaḳdan kemā-kān
Nebī ḳurtılmamışdur daḫı Raḥmān

Ululardan biri eydür ki dünyā
Sibāʿ u ḥabbe olsa cümle meʾvā

Benüm bir ẕerre yoḳdur ḳorḳum andan
Velī bir kimse ḳılsa ḳorḳaram ben

Eger ḳudret bulup sende nihāyet
Selāmet isteseñ yitdükce ṭāʿat

60a. 1505. Bulunmaz dār-ı dünyā içre rāḥat
Meger der ʿuzlet ü ġurbet ḳanāʿat

Buluşduḳda ʿÖmer Veysʾe nihānī
Naṣīḥat istedi ol-demde anī

Ḥikemden bir güzīde pendi bünyād
Ḳılup Fārūḳʾa anı itdi irşād

Bilüp Raḥmān'ı ʿuzlet eyle her bār

Seni il sen ili hīç bilme zinhār

İdüp Dārānī Ḥıżr'a ġāyet ikram

Giderken pend ü nuṣḥa ḳıldı ibram

Didi Ḥıżr oldum aña olmasam ben

Ne işlerdüñ anı bildir baña sen

Didi ger olmasañ yanumda el-ān

Giderken ben iderdüm ḫatm-i Ḳur'ān

Didi pend ü naṣīḥat buña zinhār

Ḥaẕer it itme ḫalḳı kendüñe yār

Ben oldum ḫayra māniʿ fikr it anı

Ḫalāṣ it ḫalḳ içinde cism ü cānı

Didi ʿābidlerüñ ḥaḳḳında Sübḥān

Budur evvelki tevbe daḫı ʿiṣyān

Ki tevbe ṣamt u ʿuzlet cūʿ-ı bisyār

Şibaʿ çoḳ söz ḳarışmaḳ ḫalḳa bed-kār

Bulunmaz dār-ı dünyāda ḥaḳāyıḳ

Meger maḳṭūʿ ola cümle ʿalāyıḳ

Ne mümkindür ola ḳaṭʿ-ı ʿalāyıḳ
Meger kim ola hicrān ḫalāyıḳ

60b. Kuşeyrī dir eyā şeyḫ-i ẕamāne
Eger irşād iderseñ ʿārifāne

Mürīde ʿuzlet itdür ibtidāda
Döne inbādı cinsi tā ki bāda

1520. Bu olsun iʿtiḳādı ʿuzletinden
Ḫalāṣ ola ḫalāyıḳ şirretinden

Olursa niyyeti ʿuzletde her dem
Ḫalāyıḳ şirretinden ola eslem

Żarardur ʿuzleti terk itsün anı
Yaraḳsuz ṣanmasun ḫayr ol mekānı

Görür İbn-i ʿUyeyne bir gice ḫāb
Dimiş Süfyān-ı Ṣevrī şeyḫ eger ṣāb

Eger bilmek dilerse ḫalḳı her ān
Ḳalīlin bilmesine ide dermān

1525. Ḫalāyıḳ bir deriñ deryā muḳarrer

Irāġ olmaḳ gibi ey merd-i server

İder ʿuzlet fenāda her kim erdür

Bu ḫalḳa āşinālıḳ derd-i serdür

Ṣalāḥı küpe teşbih itdi ʿAṭṭār

ʿAselden ṭolmış aġzında zehir var

Eger ẕevḳ itse nefs aġzında ol dem

Gelüp ġāyetde acı ola pür-ġam

İder nefret ṣalāḥ emrinden ol ān

Bu yüzden azdurur her demde şeyṭān

1530. Ṣanur kim cümlesi acıdur anuñ

ʿİbādetde budur iḥmāl-i cānuñ

61a. Ṣalāḥuñ ʿaksidür çün fısḳ-ı bed-kār

Anuñ defʿinde ġāfil olma zinhār

Zebūr'un bu kelāmı oldı muḫtār

Bulundı bunda zīrā nefʿ-i bisyār

Eger ki ʿuzlet itse bir müselmān

Bulur dāreyn içinde rāḥat-ı cān

Se’eltü’n-nāse ʿan ḥallin refīḳin

Ecābūnī ṣaḥīḥan ʿan ṣadīḳin

İzā sāferte fī berrin ve baḥrin

Ve lā telḳā ṣadīḳan ṭūle dehrin

Hüve’l-ismü’l-leẕī ġayru’l-müsemmā

Fe-inne’l-ḥukmü fīhi miṯle ʿanḳā

ʿAlimnā mā ilā hāẕā sebīlün

Lienne’l-ḥurra fī’d-dünyā ḳalīlün

Ve lem yūced fī’l-enāmi

 mecāzen fī’l-kelāmi

Eseddür dil anı rabṭ eyle bi’l-bāl

İẕā eṭlaḳtehü fī’l-ḥāl

Ḳalīlü’l-cürm olupdur gerçi ẕātı

Keṯīrü’l-cürm olur ammā ṣıfātı

Eger şamt eyleseñ ey merd-i server
Olur dört nesne ẕātuñda muḳarrer

Ki yaʿnī ḥilm ü ʿilm ü faż̈l u ʿaḳluñ
Müsellem oldı rāvisi bu naḳluñ

Kelām u nevm u ekl az olsa insān
Degişür cümle şerri ḫayra her ān

61b. Cidāl u ġaybet ü bühtāna meyyāl
Olur insān iderse keṣret-i ḳāl

1545. Fużūli söyleme her yerde zinhār
Ki zīrā gizli ʿaybuñ eyler iẓhār

Cemīlin hem ḳalīlin söyle ey yār
Mükerrem olasın ḫalḳ içre her bār

Sinānuñ zaḫmına bulundı çāre
Oñulmaz hīç zebandan olsa yara

Dime gūş itme görme ʿaybı zinhār
Senüñ de ʿaybıñı setr ide Settār

Ebū Bekr'üñ dili altında bir ṭaş

Ṭururdı rūz u şeb dā'im ḳarındaş

Didi ol Rabb-i Aʿlā Muṣṭafā'ya

ʿİbādet cümlesi ondur Ḫudā'ya

Biri ṣamt eyleyüp az söylemekdür

Ḳalanı hep ḥelāl ekl eylemekdür

Nebī dir kim fenāda nefs-i insān

Dilerse olmaya maġlūb-ı şeyṭān

Eritsün laḥm-ı şaḥmın az yemekdür

Ḥaẕer ḳılsun ẕevā'id söylemekden

Kelāmı ẕikr ü ḥikmet ṣamtı fikret

Naẓarda dā'im olan ehl-i ʿibret

Dimişler ḥażret-i ʿĪsā'ya beñzer

Buña ḳādir mi olur degme bir er

Söz oldur çoḳ meʿāniye ola dāl

Keşīr olmaya az ola be-her-ḥāl

62a. Sükūtında selāmet buldı insān

Kelāmında nedāmet çekdi her ān

Ṣalāḥ-ı şānuñı olsañ ṭaleb-kār

Lisān u ḳalbi żabṭ it bunda her bār

Didi Sehl'ibn-i ʿAbdullāh dā'im

ʿİbādetde olup bir kimse ḳā'im

1560. Eger biñ kerre tevbe olsa bir dem

Ṣaḥīḥ olmaya ṣamt olmazsa muḥkem

Ṣaḥīḥ olmaz kişinüñ ṣamtı bir ān

Eger itmezse ḫalvet dā'im ey cān

Didi Bişr'ibn-i Ḥāriṯ her ḳaçan sen

Begenseñ[136] ṣamtı nuṭḳ aḥsendür andan

Budur ʿaksinde daḫı ḥukm-ı cārī

Ḳanı bir merd ide her dem bu kārı

Dimişdür Rabb-i Aʿlā Muṣṭafā'ya

Ḳamudan aḳreb iken ol Ḫudā'ya

[136] Bu kelime metinde "begenmeseñ" şeklinde geçmektedir. Ancak, anlam ve vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

1565. Dilerseñ leẕẕet-i ibhāmı dā’im
İdem taʿlim ola ẕātuñla ḳā’im

Lisānuñ ṣaḳla aç ṭut nefsi her bār
Lisān u ḳalbe bu olmaḳ ola kār

Ve hem ḫavf eyle benden yoḫsa ġāfil
Olursun ḫālıkına sen de vāṣıl

Kişi ṣāmit olup dā’im göñülden
Ḫayırdan ġayrı söz gelmezse dilden

Olur heybet daḫı zīnet ʿibādet
Hem istiġnā vü ḥışn server-i rāḥat

62b. 1570. Yidi söz her biri biñ ḫayra şāmil
Olur ḥıfẓ eyleyen bir merd-i kāmil

Ebū Ḥafẓ’a ṣorınca nuṭḳ u ṣamtı
Didi var her birinüñ başḳa semti

Bileydi şerr-i nuṭḳı nāṭıḳ ol ān
Dilerdi ʿömr-i Nūḥ’ı ṣamta ey cān

Eger ṣāmit bileydi ṣamtı ḥālin

Dilerdi dört biñ ola ʿömri sālin

Ki her dem nuṭḳ-ıla ḥikmetleri yād
İdüp ḫalḳı ḳılaydı cümle dil-şād

Ḫudā şol merde raḥmet ide raḥmet
Kelāmı ḫayr u şamtı ola fikret

Ḫudā ikrāh ider isrāf-ı mālı
Daḫı çoḳ çoḳ suʾāl u ḳīl ü ḳāli

Kimüñ kim ʿāfiyet oldıysa şānı
Sükūt eyler sükūt açmaz dehānı

Dimişdür ṣamt içün insān-ı kāmil
Ki yaʿnī zeyn-i ʿākıl sırr-ı cāhil

Didi sulṭān-ı Pārsī āḫir-i kār
Lisānuñ sıdḳıdur insāna her bār

Didi ḳayṣer fenāda ḫayr-ı muḫtār
Sükūt oldı teġāfül itme zinhār

Didi sulṭān-ı Hindistān'ı bir ān
Emīn olmaz bu ḫalḳa kāmil insān

Ki zīrā rūz u şeb dünyāda her ān
Cevāsisü'l-ʿuyūb olmışdur iḫvān

63a. Dimişdür daḫı şāh-ı Çin u mā-Çin
Yig oldur merde ḳadrin bile her ḥīn

Tevāżuʿ meskenet olup aña kār
Göñülde kibr ü kīn olmaya zinhār

1585. Bu söz meşhūr-ı ʿālemdür ezelden
Gelür cümle belā insāna dilden

Ululardan biri dir ṣaydum el-ḥaḳ
Sekiz biñ ʿaybı var itseñ muḥaḳḳaḳ

ʿUyūbuñ cümlesin ey merd-i server
Lisānuñ ḥıfẓı setr eyler muḳarrer

Dimişdür diñle gör pendinde Luḳmān
Niçe söz var ki söyler olsa insān

Ḥacerden pek iberden enfeẕ el-ḥaḳ
Āḫir oldı çamurdan bu muḥaḳḳaḳ

1590. Dimiş Bū Ṭālib-i Mekkī o server
Şu söz ki hezl ü merḫ ü laġv olalar

Ḳabirden maḥşere varınca ancaḳ
Ola beş yirde tevbīḫ aña el-ḥaḳ

Lisān-ı cāhile mālikdür el-ḥaḳ
Zebānı ʿāḳıluñ memlūki muṭlaḳ

Didi pendinde Eflāṭūn zinhār
Muḳārin olma şerīre ḫaṭar-vār

Senüñ ṭabʿuñ anuñ ṭabʿından ol ān
Görünmezden uġurlar şerri pinhān

1595. Mekānuñ ṣoḥbet-i ʿāḳılda her ān
Gerek baḥr u gerek olsun beyābān

63b. Elezdür ṣoḥbet-i cāhdan ey yār
Ola çün beyne cennātin ve enhār

Celīsu’ṣ-ṣāliḥ oldı ḫayr u muḫtār
Kişinüñ vaḥdetinden itme inkār

Refīḳuñ dā’imā olaydı aḫyār

Kimi iḫvān olaydı kimisi yār

Refīḳuñ dā'imā olursa bed-kār

Görinür rām olur pinhānī bir mār[137]

Şanursın evvel anı Bāyezīdī

Olur elbette şonra bir yezīdī

Budur sulṭān-ı Hind'üñ pendi her ān

Emīn olmaz bu ḫalḳa kāmil insān

Ki zīrā rūz u şeb peydā vü pinhān

Cevāsīsü'l-ʿuyūb olmışdur iḫvān

Ḳarīnüñ naḳl idüpdür Kaʿb-ı Aḫbār

Senüñçün nefʿ ü ḍarrın her ne kim var

İki ḥikmet yazup ol Ḥażret-i Ḥaḳ

Ḳodı altında ʿarşuñ bu muḥaḳḳaḳ

Dimişdür yaʿnī Ḥaḳ [bir kişi] kāmil[138]

ʿİbādumdan olan emrümle ʿāmil

[137] Bu mısra metinde "*Görinür rām amā olur pinhānī bir mār*" şeklinde yazılmıştır. Ancak, vezin gereği "*amā*" kelimesi çıkarılmıştır.

[138] Bu mısra metinde "Dimişdür yaʿnī Ḥaḳ kāmil dürür" şeklinde yazılmıştır. Ancak, anlam ve vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

ʿAmelden cümle ʿālem ḫalḳı miḳdār
Olup hem-ṣoḥbeti ger olsa füccār

Ben ol Ḥaḳḳ'um ki işm idüp ṣevābın
Ḳılam maḥşerde füccāra muḳārin

İdüp hem-ṣoḥbeti ammā ki ebrār
İşi olsa müdām aʿmāl-i eşrār

64a. Ben ol Ḥaḳḳ'um ṣevāb idüp ḫaṭāsın
İdem maḥşerde ebrāra muḳārin

1610. Resūl eydür eger bir kimse ʿişyān
İdüp bileydi ḫalḳ anı kemā-kān

Eger bir kimse menʿ itmezse anı
Ḳamunuñ müşterek ʿişyāna cānı

Ebū'l-Leyṣ eydür oldı şarṭ-ı ḳudret
Meniʿ ḳılmaḳda fessāḳı ḥaḳīḳat

Dirilüp Ḥażret-i ʿĪsā birin dir
Kimüñ ümmetlerindensin ḫaber vir

Didi olmışdum İbrāhīm'e ümmet

Çeker cānum ḳabirde şimdi miḥnet

Olup dünyāda ʿāṣīlerle hem-dem

Meniʿ ḳılmaduġumçün geldi bu ġam

Ḳarīnu's-sū' içün bir ḳavl-i Şāfī

Dinilmiş fehm iderseñ ola kāfi

Otuz günde tamām İblīs işini

İder bir gün kişinüñ hem-nişīni

Zebūn olsa eger izlāla şeyṭān

Ḥavāle eyler insān üzre insān

Sücūnuñ ażıḳı[139] dünyāda bir ān

Olur cennāt u ezhār aña zindān

Getürdüm bir iki temṯīl-i merġūb

Ulular içre maḳbūl ḳatı ḫūb

Eger ġāfil azıḳsuz ḥacca gitse

Gerüp deryāyı hep neylerse itse

[139] Bu kelime metinde "*ażmaḳı*" şeklinde geçmektedir. Bu mısra "*sücūnuñ ażıḳı*" şekliyle 2588. beyitte de geçmektedir.

64b. Piyāde Ḳāf’a varup baḥr u berden

Alup arḳaya andan seng ṣadmen

Getürse menzile güç gelmez anı

Ṭarılur açmaġa beḳāda cānı

Marīż olup seferde bir müselmān

Keşīru’d-deyn ü efḳar olmaḳ el-ān

1625. Eşed olmaz liḳāsından şaḳīlüñ

Bu ḳavle olmasun hīç ḳāl u ḳīlüñ

Birine ṣordılar kimdür refīḳi

Ḥaḳīḳat üzre ḥaḳḳānī ṣadīḳi

Didi kim vażʿ olunmış ismi ammā

Bulunmaz aña dünyāda müsemmā

Ḥasan Baṣrī’ye çünkim ṣordı Süfyān

Ḥaḳīḳat üzre kimdür ola iḫvān

Ve lā yūced didi ol merd-i server

Bu söz her şaḫṣa şāmildür muḳarrer

1630. Biri idüp Cüneyd'e bir vaṣiyyet
Didi kim ġāfil olma eyle diḳḳat

Ḳarīnü's-sūya yoldaş olma zinhār
Daḫı ʿavḳ itmesünler Ḥaḳ'dan aḫyār

Eger bed kimseden ayrılsa insān
Anı ebrāra ṣāḥib ide Raḥmāñ

Dimişdür oġluna pendinde Luḳmān
Muḳārin ol yüri ʿālimle her ān

Eger var-ise ʿilmüñ arta ol dem
Ve illā ʿilm ola cehlüñ gidüp ġam

65a. 1635. Ḳarīn olma ṣaḳın cühhāla zinhār
Gider ʿilmüñ gelür cehl itme inkār

Eger kim cāhil iseñ olup echel
Ḳalursın maʿrifetsiz şöyle mühmel[140]

Faḳīr olsun mecālis bunda her ān
Ziyāde ola tā ki şükr-i Yezdān

[140] Bu mısrada vezin gereği "*şöyle*" ve "*maʿrifetsiz*" kelimelerinin yerleri değiştirilmiştir.

Ġanīlerle mecālis olma zinhār

Senüñ dünyāya artar meylüñ her bār[141]

Fenāda olduġınca şād u ḫandān

Dilerseñ olmayasın zār u giryān

1640. ʿAdüvden ger ḥaẕer bir olsa her dem

Ṣadīḳiñden hezār olsun ḥaẕer hem

ʿAdüv luṭf u kerem gördükçe senden

İnanma gösterürse fiʿlin aḥsen

Meṣeldür dost olmaz eski düşmān

Nitekim her kişiye nefs ü şeyṭān

Hezār olan fenāda yār u cānı

Bir olsa düşmeni çoḳ görsün anı

Ṣadīḳuñ kesme olsa daḫı kāfir

Emīn olma ʿadūya olsa şākir

1645. Nebī dir kim keṣīr olsaydı iḫvān

ʿAẕāb itmez utanur aña Raḫmān

[141] Bu mısra metinde " *Ki artar senüñ dünyāya meylüñ her bār*" şeklinde yazılmıştır. Ancak, vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

Birādersiz fenāda merd-i server

Şimāl oldı yemīnsiz ol muḳarrer

Ṣadīḳa ʿayn-ı s̱āliş̱ nefs-i s̱ānī

Dimişler bulmaġa cehd eyle anı

65b. Meveddet cism ü rūḥ oldı ziyādet

Eḥibbāya revāḥı eyle ʿādet

Nesībü'l-aḳrebüñ ḥaḳḳında ey cān

Ṣadīḳuñ ḥaḳḳı artuḳ oldı her ān

1650. Refīḳi bir kişinüñ olsa ṣāliḥ

Olur ṣāliḥ ne deñlü olsa ṭāliḥ

Refīḳuñ dā'im eyle ehl-i ʿirfān

Alasın anlaruñ ʿaḳlın kemā-kān

Ki yaʿnī meşveretsiz olma zinhār

Budur ʿāḳıllaruñ aḥvāli her bār

İdüp Ḳays'ibn-i Aḥnef oġluna pend

Didi kāruñ bu üslūb ola her çend

Ki yaʿnī meşveretsiz olma bir dem
Murāduñ işleseñ ser-ġam çeker ġām

1655. ʿAlī dir kim olan reʾyinde kāmil
Umūrın meşveretsiz ola ʿāmil

Aña nāḳış di kāmil dime zinhār
Ḳıyās it reʾy-i nāḳışda nedür kār

Ḫarīṣ ü ḫāʾin ü ẕüʾl-buḫl u aḥmaḳ
Esīr ü cāyiʿ ü ʿaṭşān-ı muṭlaḳ

ʿAdūya hem ḥaṣūda reʾy-i muḫtār
Budur kim meşveret ḳılma ḫaṭar-vār

Kişiye meşveret Ḥaḳʾdan ʿaṭādur
Eger kim itmeye ʿayn-ı ḫaṭādur

1660. Aḫillāya umūrın ẕikr iden er
Ṭutılmaz dāʿim aʿdāya muḳarrer

66a. Kimüñle meşveret ḳılsañ müdāmī
Gerekdür anda üç nesne tamāmī

Vidādı ṣāliḥ ola ʿaḳlı vāfir

Bile aḥvāluñı evvel ü āḫir

Şüyūḫuñ re’yi oldı ḫayr-ı muḫtār
Ġulāmuñ görmesinden şey’i her bār

Naṣīḥatda ḳalīl itmezse te’ṯīr
Keṯīri nāfiʿ olmaz itme tedbīr

Kişinüñ re’s-i ʿaḳlı baʿde īmān
Müdārā oldı ḫulḳ-ıla kemā-kān

Dimişdür ibn-i Edhem yār u cānı
Yigirmi yıl ṭaleb-kār oldum anı

Ġażab-nāk olsa ḥaḳ söz söyleye pes
Bulunmaz bulmadum dünyāda bir kes

ʿÖmer bir şaḫṣa itmişken ʿitābı
Dönüp biñ luṭf-ıla itdi ḫiṭābı

Murādı keẕm-i ġāyż u ʿafv olup cān
İderdi ehl-i cürme dā’im iḥsān

Eger kim aṣdiḳāyı bir müselmāñ
Şamātetden ola ḥāfıẓ kemā-kān

Dimişlerdür aña ehl-i fütüvvet
Budur müslimde ḥaḳḳānī uḫuvvet

Ḫalīl'e bir mecūsī şeyḫ-i fānī
Didi ḍayf it beni ey lutf-ı kānī

Ḫalīl eydür olursan ger müselmān
İdem ḍayf u daḫı çoḳ dürlü ihsan

66b. Mecūsī küsdi daḫı vardı gitdi
Ki yaʿnī dīn içinde ġayret itdi

1675. Ḫalīl'e Ḥaḳ didi ḍayf ola insān
Olur mı terk-i dīn şarṭı-la mihmān

Benüm rızḳın viren heftād u sālüñ
Bu gice ḍayf idinseñ n'ola ḥālüñ

İrişdi döndürüp ḍayf itdi anı
Mecūsī ḥikmetini şordı anı

Aña ẓāhir olunca luṭf-ı Raḥmān
Bıraḳdı dīnini oldı müselmān

Olup ibnü'l-Mübārek merd-i kāmil
Anuñla oldı bir kāfir muḳābil

Ṣalat-ı metrūkuñ çün vaḳti girdi
Diline zevḳ-i bāṭıl geldi irdi

Olunca anda istihmāl u ihmāl
İder ol demde şemse secde fī'l-ḥāl

Ḳaçan kim oldı ḳaṣdı ḍarba muḥkem
Havāda bir ṣadā irişdi ol dem

Vefā ḳıl ʿahde bozma ʿahdi bir ān
Fe-inne'l-ʿahde mes'ūl kemā-kān

Hemān ol demde emrin[142] itdi ṭāʿat
Elin çekdi daḫı ḳıldı ferāġat

Bu sırdan oldı müşrik çün ḫaber-dār
Ḳatında dīn-i İslām oldı muḫtār

Seni sevsün dir-iseñ ins ü Raḥmān
Nebī dir terk-i dünyā eyle her ān

[142] Bu kelime metinde "*emrine*" şeklinde geçmektedir.

67a. Mülūkuñ baʿżısı oġluna her bār

Vaṣiyyet eyledükçe dirdi zinhār

Ḥasūd-ı müntaḳim olma ḫaṭar-vār

Olursañ ġuṣṣa vü ġamdur saña kār

Vaṣiyyetde dimişdür Şīt'e Ādem

Dilerseñ kim olasıñ ẕāt-ı ekrem

1690. Emīn olma fenādan hem ṣaḳın sen

Neler çekdim beḳādan gör neler ben

Ṣaḳın ʿavrat sözine uyma zinhār

Ben uydum fiʿl-i nehy oldı baña kār

Ṣoñın fikr it her işüñ eyle ġayret

Anūñçün irdi baña bunca ḥayret

İderseñ meşveret gelmez ḳażālar

Beni gör itmedüm geldi belālar

Eḥibbāya Cüneyd itse naṣīḥat

İderdi dā'imā bir ḳaç vaṣiyyet

1695. Ḥuḳūḳ-ı nāsı nefsüñden ṭaleb-kār

Olup sen ḥaḳḳıña saʿy itme zinhār

Ḫudā vü mevti yād eyle unutma
Cefā-yı ḫalḳı ammā dilde ṭutma

Vücūduñdan ḳoma nām u nişānı
Ḫudā'yı dā'imā ẕikr it nihānī

Olur olduḳda bir kimse vaṣiyyet
İdüp ḳıldı[k da] vāfir [ol] naṣīḥat

Ṭaʿām ekl eyleseñ ḥalvā görine
Şeker şerbetleri iç ṣu yirine

67b. 1700. Şu deñlü ol gice ṭāʿatda ḳā'im
Ḫarīr üstinde ṣan olduḳda nā'im

Mufāriḳ olma bir ḫaṭve ʿamelden
Ḫalāṣ it nefsüñi ṭūl-i emelden

Riyāsetden ḥaẕer ḳıl çoḳ żarar var
Ḫalāṣ olmaz riyāset ehli zinhār

Selāṭīn ü ḳużāt-ı nāsa bir ān
Ḳarīb olma ḫaṭar-vārdur kemā-kān

Göñülden ḥüsn-i ḫulḳ it ḫalḳa her dem

Tevāżuʿ birle edeb üzre ol hem

Raḥīm ol ḫalḳa şefḳat ḳıl müdāmī

Ḳalīl it ḍıḥk-ile dā’im kelāmı

Emīn olma ümīdüñ kesme Ḥaḳ’dan

Recā vü ḫavf-ıla ol dā’imā sen

Baḫīl olma ḥasūd olma ḥaẕer ḳıl

İkisi daḫı ehl-i nār olur bil

Kelām u nevm ü ekl ü şurbı az it

Ḫudā’ya rūz u şeb ṭurma niyāz it

Ġanīmet gör olursa ḫayra furṣat

Bulut gibi geçer tīz eyle ġayret

Ṣaḳın aʿdā-yı Ḥaḳḳ’ı sevme zinhār

Ḳoparsın sevdügüñle çār u nā-çār

Ḥaẕer it kibre mā’il olma muṭlaḳ

Ẕünūbuñ aʿẓamıdur ol muḥaḳḳaḳ

Şeref olmaz tevāżuʿ gibi ekşer
Vaḳār olmaya hergiz şamta beñzer

68a. Teġāfül gibi ḥilm olmaz ol āgāh
Tecāhül gibi ʿaḳl olmaya her gāh

Ḳarīn olmaya ḥüsn-i ḫulḳa beñzer
Senüñçün dā'imā ey merd-i server

1715. Kerem olmaya taḳvā gibi her dem
Hevā gibi ʿadū olmaya muḥkem

Ne deñlü ṭāat itseñ bu muḳarrer
Cihād-ı nefs olur elbette ekber

Ḥasūd olmaz ḥasedden bunda mesrūr
Ne mümkindür ġāfil ola maġrūr

Hevā ʿaḳl-ıla dünyā-y-ıla uḫrā
Ne cemʿ oldı ne cemʿ olur aṣlā

Veraʿ olmaz ṭamaʿ olursa aṣlā
Cezaʿ itmez ṣabır olursa perde

1720. Eger kim medḥe maġrūr olsa insān

Ḳatı cāhil olur ḫalḳ içre her ān

Tetebbuʿ ʿayb-ı nāsı ey ḳarındāş

ʿUyūbuñ aḳbeḥidür eyleme fāş

Riyādan key ṣaḳın ey merd-i server

Kim andan geçmege server gerek er

Resūle ümmet içün ḫavf-ı ekber

Olupdur bu fenāda şirk-i aṣġar

Ṣorarsañ şirk-i aṣġardan ʿalāmet

Li-vechi'l-lāhi olmaya ʿibādet

1725. Feraḥ olma[143] [ki] medḥ ü ẕemme ġam-nāk

Riyādan ḳurtılup ḳalbüñ ola pāk

68b. Eger kim medḥ ü ẕem eylerse te's̱īr

Dimiş mollā-yı Rūm aña

Muḳarrer ḫayr-ı dünyā ḫayr-ı uḫrā

ʿİbāduñ ḫavfıdur ez-Rabb-i Aʿlā

[143] Bu kelime metinde "*olmasañ*" şeklinde geçmektedir.

Nebīlerle olur ḫā’if ḥaşirde
Ḳopar ḫavf itmeyen kāfir beşerde

Recāsuz ḳorḳu ḳorḳusuz recā hem
Bedensiz cān u cānsız cism her dem

Kişide ḫavf-ı ṣādıḳ oldur ey yār
Veraʿla ḥüzn olup dā’im aña kār

Ola nefsinden anuñ ḫavfı ekṣer
Şeyāṭīn ḳorḳusından yaʿnī ekber

Dimiş Şeyḫ Saʿdī Mālik ibn-i Dīnār
Ḳarīb olmañ ḳarīn-i sūya zinhār

Edeb tāc-ı İlāhīdür giy anı
Żarardan ḳurtarasın cism ü cānı

Irāġ olsa ʿaḳıl ḥikmetden ey cān
Ḳamu tedbīre ʿāciz olur insān

Belīġ olsun cevād olsun kemā-kān
İder ifrāṭ u tefrīṭ ol müselmān

Edeb ʿaḳl-ıla olmışdur muḳarrer

Ke-nefsin bi’l-beden ey merd-i server

Edebden ʿaḳl u ḥikmetden olan dūr
Erenler içre lā-büdd ḫor olur ḫor

Ḥudūdu’l-lāhı ṭurġurmaġa her ān
Ḳamu ḫayruñ cimāʿı dindi ey cān

69a. Zekātü’l-ʿaḳl ṭūlü’l-ḥüzn her dem
Ḥazīn ol hīç feraḥ-nāk olma bī-ġam

1740. Birisi yılda bir kez söyler-idi
Eḥibbāya naṣīḥat eyler-idi

Gelüp bir kimse itdi külli minnet
Ki yaʿnī ide bir aʿlā vaṣiyyet

Didi kim Ḥaḳ bilür mi olsa ʿişyān
Didi kim hep yazılmışdur kemā-kān

Cevābında didi ol merd-i kāmil
Fenāda dā’im ol şerʿ üzre ʿāmil

Ḥakīme dir biri ḳıl bir vaṣiyyet
Ve ammā ucuz olsun eyle diḳḳat

1745. Didi Ḥaḳ görmesün nehyinde zinhār
Daḫı faḳd itmesün emrinde her bār

Vaṣiyyet eyleyüp oġluna Luḳmān
Didi bu pendi hergiz itme nisyān

İsā'et görseñ ilden eyle iḥsān
İkisin de unut yād itme bir ān

Ölüm ẕikri Ḫudā ẕikriyle dā'im
Göñülden gitmesün ol ẕikre ḳā'im

Didi ʿĪsā ki iḥsān üzre iḥsān
Mükāfāt oldı her şaḫṣa kemā-kān

1750. Gelür iḥsān isā'et üzre her dem
Mükemmel olmadun maḳbūli muḥkem

ʿAlī dir kim feżā'il çoḳdur ammā
ʿAfüv efḍal ʿibādet içre

69b. Didiler baʿżılar efḍal muḥaḳḳaḳ
Sürūr idḫālidür her şaḫṣā muṭlaḳ

Ḫıżır’dan çün mufārıḳ oldı Mūsā
Naṣīḥat istedi ol demde ammā

Didi kim hīç munāziʿ olma zinhār
Bilā ḥācet temāşā olmasun kār

Teʿaccub olmadın ḍıḥk itme bir dem
Ḫaṭā ehlini taʿbīr eyleme hem

Ḫaṭāya āh u feryād eyle dā’im
Bu üslūb üzre ol dünyāda ḳā’im

Ebū Bekriñ zamānında birāder
Yemen’de buldılar bir merd-i server

Serīr üstinde yatmış şöyle bī-hūş
Şerāb-ı mevti içmiş yaʿnī ser-ḫoş

Ẕehebden ḥulle var egninde yetmiş
Elinde levḥi var taʿlīm itmiş

Bu iki beyti yazmış yaʿnī anda
Olup ḥıfẓ itdiler anı Yemen’de

İẕā ḫāne'l-emīnü ve kātibāhü

Ve ḳāḍiye'l-arḍü dahhin fī'l-ḳaḍā'i

Fe-veylün s̱ümme veylün s̱ümme veylün

Li-ḳāḍiye'l-ardi min ḳāḍiye's-semā'i

ʿAlī dir altı şey'i bir müselmān

Eger cemʿ eylese göñülde her ān

Cinānuñ saʿyi anda ola ekmel

Cehennemden firārı hem mükemmel

70a. 1765. Bilüp Mevlā'yı ṭāʿat ide her dem

Bilüp şeyṭānı ʿāṣi ola muḥkem

Bilince Ḥaḳḳ'ı ola ittibāʿī

Bilüp nā-Ḥaḳḳ'ı redde ola sāʿī

Bilüp dünyāyı terki ola şānı

Bilüp uḫrāyı ṭālib ola anı

Vaṣiyyetde dimişdür Nūḥ'a şeyṭān

Ḥasedden key ṣaḳın her vaḳt u her ān

Ḥarīṣ olma daḫı dünyāya bir dem

Ki ādem ḥırṣ ucından oldı pür-ġām

Vaṣiyyetde biri eydür ki her bār
Müfevveż ol müdebbir olma zinhār

Ne dir gūş eyle Eflāṭūn'ı bir ān
Olur ʿādet ḳamu evṣāfa sulṭāñ

Ki yaʿnī şerri ʿādet itme ey yār
Olursun dā'imā aña giriftār

Ḥakīm eydür ki üç nesne kemā-kān
Künūz ḥaḳdur anı ṣaḳla kemā-kān

Beden ṣabrı lisānuñ ṣıdḳı dā'im
Rıżā-yı Ḥaḳḳ-ıla olması ḳā'im

Ḳaçan fevt oldı Cālinūs el-ḥaḳ
Bulundı ruḳʿa Çin'de muḥaḳḳaḳ

Yazılmış anda bir ḳaç söz ḥikemden
Ṭutarsañ ḳurtulursıñ hemm ü ġamdan

Fenāda aḥmaḳu'l-ḥumḳa muḳarrer
Ṭolandur baṭnı her şeyden berāber

70b. Ṭaʿāmuñ keşrini baṭnuñda el-ḥaḳ

Sebebdür keşret-i esḳāma ancaḳ

Dimiş perhīze reʾs-i ṭıb o server

Bu reʾy-i ittifāḳıdur muḳarrer

1780. Taṣadduḳ rūḥa ekli cisme her bār

Muḫallef ġayr içündür itme inkār

Ne yirde olsa muḥsīn ḥaydur ey cān

Müsemmā mevt olur dünyāda her ān

Kanāʿat setr ider her ʿaybı her dem

Tevekkül enfaʿ-ı eşyā olur hem

Olup ʿibretle emrider ki muḫtār

Olur tedbīr ile az nesne bisyār

Nebī dir kimde kim dört nesne her ān

Ḥarām eyler bulunsa nārı Sübḥān

1785. Ġażabda iştihādan olsa her dem

Daḫı raġbetde rehbetde muḥkem

Müdāmī nefse mālik ola muṭlaḳ

Şeyāṭīnden anı ʿişmet ide ḥaḳ

Nebī dir ḫalḳ ile bir kes muʿāmil

Olup ẓulm itmege olmasa māʾil

Sözünde ḫalḳa kiẕb olmayup aṣlā

Bulunmasa ḫilāf-ı vaʿde ḳaṭʿā

Kemālin buldı anda pes mürüvvet

ʿAdālet ẓāhir ü vācib uḫuvvet

1790. Kerem ehli olup faḫşāda ṣanma

ʿUyūb-ı nāsa ʿaynı olur aʿmā

71.a Dinilse kim ḳamu ḫayr anı muṭlaḳ

Olur üç nesne cāmiʿ bu muḥaḳḳaḳ

Sözüñ ḥikmet sükūtuñ ola fikret

Naẓar her dem ola bir vech-i ʿibret

Ḥükümsüz laġv u fikretsiz olur sehv

Eger ʿibretsiz olursa olur sehv

Selefden naḳl olundı bu rivāyet

Ulular içre maḳbūl oldı ġāyet

Ḳaçan tekbīr-i evvel fevt olurdı
ʿAẕābı nefsine üç gün ḳılurdı

Cemāʿat fevt olaydı ġāfilen çün
Ġazā eylerdi anuñçün yedi gün

Meşāyiḫden biri dir kim otuz yıl
Namāz içre bu oldı ḥāl anı bil

Ḳaçan kim ḳalbe dünyā emri gelse
Ḳażā eylerdüm anı her ne olsa

Eger kim āḫiret emri ola fāl
İderdüm sehv içün secde be-her-hāl

Dimişdür bunda baʿżı ehl-i ʿirfān
ʿİbādet eyler-iken zār u giryān

Eger kim ḳalbe dünyā emri ṭolsa
İderdüm ġasl anuñçün her ne olsa

Geleydi āḫiret emri kemā-kān
Alurdum āb-desti anda ol ān

Meşāyiḫden biri bir şuya geldi
Mürīdüñ göñlini görince aldı

71b. Mürīde dir ki sen yā şeyḫ di ancaḳ
Benüm ẕikrüm ola Allāh el-ḥaḳ

1805. Geçerken İblīs eyitdi Cüneyd'e
N'içün ẕikr eylemezsin Ḥaḳḳ'ı sen de

Uyup iġvāya Ḥaḳḳ'ı ẕikr iderdi
Hemān ol demde anı ġarḳa virdi

Didi şeyḫ aña it pīr ismini yād
ʿİnād itme budur ḥaḳḳānī irşād

Kemālin bulmaduñ sen semtüñ alan
Seni ġarḳ itmeye ḥattā ki Raḥmān

Ḥakīmi gör tevessül terki n'itdi
Fenādan ʿāḳibet küfr üzre gitdi

1810. Didi çoḳ evṣīni Mevlā'ya Mūsā
Didi ūṣīkenī ol Rabb-i Aʿlā

Deyince evṣīni tekrār muṭlaḳ

Yine ūṣīkenī didi aña Ḥaḳ

Didükde evṣīni s̱āliṣde ey cān

Didi ūṣīkenī ol yüce Sübḥān

Didi çün evṣīni dördincide hem

Didi evṣīke bi'l-āb diñle muḥkem

Beşinci evṣīni de Rabb-i Ġaffār

Didi evṣīke bi'l-ām itme inkār

1815. Arisṭo kim ḥakīm-i kāmil idi

ʿUlūmuñ mūcibiyle ʿāmil idi

İdüp İskender'e bir gün vaṣiyyet

Didi kim isteseñ ḫayra meziyyet

72a. Ne fiʿlünde ki rāżı ola Mevlā

Anı işle ki oldur ġāyet aʿlā

Eger ıṣlāḥ eger fesād ola kār

Ṣalāḥ u fısḳa tābiʿdir o her bār

Ne yola eyleseñ bu ḫalḳı irşād

O yola evvelā ḳıl nefsi muʿtād

Senüñ ḥattā ki ḥükmüñ ide teʾs̱īr
Budur irşād içün bu reʾy ü tedbīr

ʿUyūb-ı nāsı taṭhīr olsa maḳṣūd
Ola taṭhīr-i nefsiñ sende mevcūd

ʿİbādet eylese rāʿī kemā-kān
Recā itmez ġanemden medḥi bir ān

ʿİbādet eyleseñ sen daḫı her bār
Ġanem gibi görine yār u aġyār

Ḳaçan kim Kūfe içre bir müselmān
İderdi kürside tefsir-i Ḳurʾān

ʿAlī çün nāsiḫ ü mensūḫ sāʾil
Olunca vāʿiẓ oldı ṣamta māʾil

ʿAliyyün ḳāle ḳul-mā ṣiʾte entā
Ḥimārun nāhiḳun kün keyfe küntā

Velīkin bir daḫı gelseñ muḥaḳḳaḳ
Li-ehleknāke yā müsteḥsin aḥmaḳ

Ebū Yūsuf yigirmi yıl birāder

Ḥadīṯ ezberlemişdür bu muḳarrer

Hemān mensūḫı ḥıfẓ eylerdi her bār

Bu remzüñ fehmin ihmāl itme zinhār

72b. 1830. Ki yaʿnī nāṣiḫ ü mensūḫı bir kes

Gerek mi bilmeye naḳl itmesün pes

Ḫuṣūṣā ṣıḥḥatı olmasa maʿlūm

Olur naḳl eylemek ġāyet de meẕmūm

Ṣaḥīḥ'in bildüginden ṣoñra ammā

Nedür tefsīr ü tevcīh anda

Bilüp ḥattā ola fenninde kāmil

Gerekdür ʿilmi ile ola ʿāmil

Naṣīḥat pend ü vaʿẓ oldıḳça taḳrīr

Sözinde ola ḥattā ḫalḳa teʾsīr

1835. Ḥadīṯ içre muḫāṭab līk herkes

Merū ve enhev ev in lem taʿmelū pes

Naṣīḥat eyleseñ ḫalḳa kemā-kān
Berāber ṭutma cümle ḫalḳı her ān

ʿAvāma nehy-i münker emr-i maʿrūf
Ḫavāṣa sırr-ı mūtū ola maṣrūf

Ki yaʿnī ʿāma fetvā ḫāṣṣa taḳvā
Olursa pend ü nuṣḥuñ ola aḳvā

Didi ebrāra ʿĪsā diñle ey yār
Ḥikemden söylemek cühhāla zinhār

1840. Ehilden ketm olunmasun hīç esrār
Ḥikemle eḥle ẓulm olmaya her bār

Muḫālif olmayup şerʿa muvāfıḳ
Gerekdür istimāʿa ola lāyıḳ

Meşāyiḫ cümle itdi ittifāḳı
Şerīʿat ḥükmi bāḳī oldı bāḳī

73a. Meger kim cemʿ olup aḥbāb u enṣār
Ḥasan Baṣrī'ye vaʿẓ dineydi ey yār

Didi bir ʿavrat ecli vaʿẓ iderdüm

Ol olmasaydı vaʿẓı ben ne derdüm

Ki yaʿnī Rābiʿa olmasa ḥāẓır

Kimesne olmaz-imiş vaʿẓa nāẓır

Bu oldı ol ʿaṣırda ḥaḳḳa raġbet

Bulunmaz şimdi hīç illā ki rehbet

Nebī miʿrāc idüp döndikde ānī

Ḫudā virmişdür altı armaġānı

Sücıdı çün severler bī-nihāye

Ben evlāyam ki iḥsānım numāye

Ḫalāyıḳdan iderler ḫavfı her ān

Ben evlāyam ki dā'im ḳorḳa insān

Umarlar rūz u şeb çün baḥr u berden

Ben evlāyam recāya ġayrılardan

İderler dāʿim istiḥyāyı ilden

Ben evlāyam ḥayāya cān u dilden

Muḳarrer ġayrıya ḫiẕmetden evlā

Baña ḫiẕmet olur dir Ḥaḳ Teʿālā

İnanmaḳdan ḳamu eşyāya taḥḳīḳ
Ben evlāyam dimişdür eyle taṣdīḳ

Ḳomaz dört nesne ādemde ḍalālet
Ḥayā vü ḥilm ü ṣabr-ile ʿadālet

1855. Dimiş ʿābidlere ḫalḳuñ ilāhı
Budur evvelki tevbe hem günāhı

73b. Ki yaʿnī cūʿ u ṣamt u ʿuzlet olmaḳ
Günāhı bunlaruñ ʿaksini bulmaḳ

Olur dört nesne ḫalḳ içre ḳatı kem
Ḥased kibr ü tekāsüldür ġażab hem

Ṣaḳīḳ eydür yedi yüz ehl-i ʿirfān
Ḫiṭābumda ḳamusı oldı yeksān

Mine'l-ʿāḳıl diyü itdüm ḫiṭābı
Ve-lā yeʿteruhu'd-dünyā cevābı

1860. Ġanī kimdür didüm ey merd-i server
Didiler ḳısmete rāżī olan er

Su’āl itdüm faḳīri dindi ol-dem
Ḳanāʿat itmeyüp göñli çeken ġam

Suʿāl itdüm baḫīli didiler pes
Ḫudā’nuñ ḥaḳḳını menʿ eyleyen kes

Didi Cibrīl eger kim yā Muḥammed
Zemīn olmış olaydı bize maʿbed

Uyūbın gizleyüp ḫalḳuñ tamāmet
İderdüñ ẕü’l-ʿayāl hem iʿānet

1865. Sebīl eylerdüñ anı ḫalḳa her ān
Ḳomazduḳ bir kimesne ola ʿiṣyān

Arisṭo’nun olup bu pendi maṭlūb
Meşāyiḫ içre merġūb oldı merġūb

Eger mā-fevḳ-i ḳudret olsa şehvet
Nefiʿsüz ḥāṣıl olur cisme raḥmet

Fe-ammā nefsi ıṣlāḥ itse insān
Umūrı cümle ṣāliḥ ola her ān

74a. İżāʿat eyleyen nefs-i muḳarrer
Umūrın żāyiʿ eyler bunda ekṣer

1870. Didi bir kimse kim ey ẕāt-ı ekrem
Baña emr eyle bir kār-ı muʿaẓẓam

Ṭutarsam meyl ide insān u Ḫālıḳ
Didi ol mā-sivā terkinde fāyıḳ

Nebī dir ḫayr olupdur ʿadl ü sāʿat
Kişi altmış yıl itmekden ʿibādet

Eşeddür cevr-i sāʿat daḫı aʿẓam
Günah-kār olmadan altmış yıl ādem

Murād-ı Ḥaḳḳ'a rāżī olsa insān
Murādātı olur ḥāṣıl kemā-kān

1875. Murād-ı Ḫaḳḳ'a rāżī olmasa ger
Murādı ḥāṣıl olmaz hīç muḳarrer

Faḳīri elli adım yir ziyāret
Ki yetmiş ḥac ḥadīṯ içre beşāret

Gerek ʿālim gerek cāhil [ki] ey yār

Mecālis olsañ inṣāf eyle her bār

Ki ʿālimler ḳatında arta ʿilmüñ
Ziyāde ola cühhāl içre ḥilmüñ

Ulular içre budur reʾy-i muḫtār
ʿAlemde anı ihmāl itme zinhār

İdüp bir ʿāḳıl çün keşf-i esrār
Ḳılasın meşveret biñ şaḫṣa her bār

Ululardan biri dir kim otuz yıl
Göñülden diñledi her dem sözi dil

Otuz yıl daḫı göñlim her kelāmı
Lisānımdan semāʿ itdi tamāmı

Ṣenāda ʿilm ü ḥilm vücūd u iḥsān
İder tekmīl-i rifʿat merde her ān

Eger olmazsa müʾmin ehl-i iḥsān
Bulunmaz ḫalḳ içinde aña iḫvān

Ḫiṣāluñ ecmeli ey merd-i server
Mudārā oldı erde bu muḳarrer

ʿUyūbın ḫalḳuñ örtüp hem kemā-kān
İsā’et idene ḳılmaḳdur iḥsān

Dimişler biñ kitābuñ ḥükmi dā’im
İki şey üzredür ḫalḳ içre ḳā’im

İdüp taʿẓīm tām-ı emr-i ilāhī
ʿİbāda şefḳat itmekdir kemāhī

Didi Ẕü’n-nūn-ı Mıṣrī ḳavl-i muḫtār
Medār-ı ḥikmet üç olmaḳdadır kār

1890. Eger bulmaḳ dilerseñ eyle taṣdīḳ
ʿAlā ṣıdḳın ve taṣdīḳın ve taḥḳīḳ

Lisānuñ ṣıdḳ u ḳalbüñ vaṣfı taṣdīḳ
Cevāriḥ şānıdur her şey’i taḥḳīḳ

ʿAlī’ye didi kim ey şān-ı aʿlā
Nedür sermāye-’i dünyā vü uḫrā

Didi sermāye-’i dünyā ḳanāʿat
Daḫı ḫulḳ-ı ḥasen yitdükçe ṭāʿat

Velī sermaye-’i uḫrā tamāmet
Kişide ṣıdḳ olur hem istiḳāmet

75a. 1895. Didi bir ḳāḍīye kim ey müselmān
Neden s̱ābit yā zā’il olur īmān

Didi ḳāḍī ʿAlī’ye vaṣf-ı ḥālī
Beyān itdi s̱ebātı hem zevāli

Veraʿ ḳılsam olur s̱ābit kemā-kān
Ṭamaʿda zā’il olur dīn ü īmān

Ciḥānuñ eḍbaʿı insāna muṭlaḳ
Cihād-ı nefs olupdur bu muḥaḳḳaḳ

Budur bu iḫtiyāruñ ḫayrı her bār
Ola hem ṣuḥbetüñ dünyāda aḫyār

1900. Kes̱īru’ṣ-ṣamt olur dünyāda ʿāḳıl
Sözi çoḳ söylemez illā ki cāhil

Ḥakīm eydür ṭabīʿat oldı ʿādet
Eger ḫayr olsa ḥāṣıldır seʿādet

Eger kim ḥüsn-i niyyet üzre insān

Açarsa bir ḳapı ey merd-i merdān

Eger kim ʿādetüñ şer olsa her bār
Şeḳāvet ḥāṣıl olur itme zinhār

Ḫudā feth ide yetmiş bāb-ı tevfīḳ
Cüneyd'üñdür bu taḥḳīḳ eyle taṣdīḳ

1905. Eger bir bāb-ı sū fetḥ itse bir ān
Açar Ḥaḳ aña yetmiş bāb-ı ḫiẕlān

Göñilde [buluna] hem māl u dünyā[144]
İdenden ben berīyem didi Mevlā

Didi Yaḥyā ẕehāb-ı dīne ekṣer
Ṭamaʿdur bāʿiṣ olan bu muḳarrer

75b. Beḳāü'd-dīn fi'd-dāreyn muṭlaḳ
Veraʿ ehlinde olmışdur muḥaḳḳaḳ

Ṣelāṣün künne min cemʿi'l-cevāmi
Mühimmātuñ ḳamusın oldı cāmiʿ

[144] Bu mısra metinde "*Göñilde hem māl u hem dünyā*" şeklinde yazılmıştır. Ancak, anlam ve vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

Uṣūli'l-ḫayri ve'l-aʿmāli cemman

Esāsü'd-dīni ve'l-İslāmi hemman

Maḥabbet hem recā vü ḫavf dā'im

Olur muḫliṣ olan anlarla ḳā'im

Eger senden muʿāteb olsa iḫvān

Fe-ʿābithüm bi-efḍālin ve iḥsān

Sever Ḥaḳ her günāhuñ afvın ammā

Eger ḥad olsa sevmez anı ḳaṭʿā

Ebū Bekr'e veraʿda re'y-i muḫtār

Ḳuşeyrī dir ki bu olmışdı her bār

Dimişdür [ki] ḥarāmuñ ḳorḳusından

Ḥelāluñ yetmiş[iñ] ter[k] eylerin ben

ʿÖmer ṭoḳsan ḥelālı terki bünyād

İderdi ḫavf-ı Ḥaḳḳ'ı eyleyüp yād

Veraʿ her şübhe'i terk eylemekdür

Sözüñ lāzım olanın söylemekdür

Ḫilāfetde Ebū Bekr oldı dellāl

ʿAlī menʿ eyleyince anı derḥāl

Didi ey Merd-i Meydān Şīr-i Yezdān
Kifāfa iḥtiyāc oldı kemā-kān

1920. Meger kim bir cemel yitmişdi ey yār
ʿÖmer taḥṣīl içün oldı ṭaleb-kār

76a. Bulup riḥlet götürdi şehre geldi
ʿAlī bu ḳıṣṣaya çün vāḳıf oldı

Didi kim yoḳ mıdur ʿarż-ı ḫilāfet
İdersin kendüñi böyle melāmet

ʿÖmer dir epsem ol señ ey birāder
Ḫilāfet emri aʿserdür muḳarrer

Ki Şām içre eger bir maġze āfet
İre mesʾūl olur ehl-i ḫilāfet

1925. Ḫalīfe Ġazzeʾde kāmil ireydi
Ṭaʿāmı ḫubz u milḥ ü zaʿter-idi

Bu ḥāli çün ʿÖmer güş itdi ol dem
Ḫalīfe üzre ġażbān oldı muḥkem

Didi milḥ itdi çünkim kifāyet
Añā lāyıḳ degildür hīç ḫilāfet

Vefāt itdikden on yıl ṣoñra anı
Görüp oġlı ṣafālar sürdi cānı

Didi ʿadl üzre döndi cümle devrān
Baña luṭf it ḫaber vir n'itdi Raḥmān

1930. Didi gerçi ʿitāb itmişdi Bārī
Keremden ṣoñra ammā ḳıldı yāri

Niḥāvend köprüsi ġāfil delinmiş
Geçerken bir keçinüñ pāyı ṣınmış

Didi Mevlā n'içün olmadı taʿmīr
Didüm ben kim uzaḳ kim ide taḳrīr

Suʿāl çün cevāb oldı bu miḳdār
ʿİtāb idüp didi ol demde Ḳahhār

76b. N'içün oldıñ ḫalīfe ol araya
Bir olmaya ḥüküm yoḫsul u bāya

Ḳuşeyrī dir ki Mālik ibn-i Dīnār
Olup ḳırḳ yıl çü Baṣra içre her bār

Ṣaḥīḥ olmadı ḥurmā ekli bir ān
Budur ḥāli veraʿ ḳılsa müselmān

Didi ibn-ü'l-Mübārek yüz yıl insān
Olurken müttaḳī her vaḳt u her ān

Eger bir şeyde taḳvā olsa mefḳūd
Olunmaz müttaḳīler içre maʿdūd

Teverruʿ olsa yüz şeyden kemā-kān
Velī bir şeyde [daḫı] olsa nuḳṣān

Anuñçün ehl-i ʿirfān içre muṭlaḳ
Veraʿ ehli dimezler bu muḥaḳḳaḳ

Giderken ġāfilen sūḳ içre Nuʿmān
Tükürdükde alup mendile ol ān

Bulaşmış toprağa çün anı gördi
Kimüñ dīvārıdur ol demde ṣordı

Didiler bir cühūduñdır bu dīvār

N’içün ġam-nāk olursuz çoḳ bu miḳdār

Getürdüp itdi çün biñ dirhem iʿṭā
Rıżā göstermedi ev issi aṣlā

Muḥaṣṣal on biñe varınca dirhem
Taʿaccubdan müselmān oldı ol dem

Dimişdür ibn-i Edhem bu muḳarrer
Tamām olmaz veraʿ ey merd-i server

77a. Ḳamu ḫalḳı berāber itmeyince
ʿUyūbı cümle dilden gitmeyince

Ḳaçan zindānda Ẕü’n-nūn oldı cāmiʿ
Ḫavāṣ içre olınca ḥāli şāyiʿ

Hemān ol demde bir Ḥaḳ dostı fi’l-ḥāl
Ḥelālinden ṭaʿāmı itdi irsāl

Tenāvül itmeyüp ol merd-i meydān
Didi ʿöẕrinde teslīm itdi Sübḥān

Didi Mūsā’ya ol luṭf issi Raḥmān
Veraʿ deñlü teḳarrub bulmaz insān

Didi Deffāḳ [ki] on beş gün yol azdum

Feżāda ḥayretümden şöyle gezdüm

Baña bir cundī bir içim ṣu virdi

Otuz yıl ẓulmeti ḳalbimde ṭurdı

Nebī dir kim fenā dārında her ān

Cefā-yı ḫalḳa ṣabr eylerse insān

1955. Müdāmī ehl-i ʿuzletden o server

Merātibde olur efḍal muḳarrer

Ḥamūl oldı Kerem'üñ vaṣfı her bār

Le'īmüñ vaṣfı maḥmūl oldı zinhār

Ṣaḳın rencide itme ḫalḳı her dem

Cefā-yı nāsa ṣābir oldı selem

Eger kim hüsn-i ḫulḳ u ḥilm ola kār

İdersin āḫir aġyār olanı yār

Faḳīr ü ṣābir ü ġām-nāk her dem

Olur maḳbūl-i Ḥaḳ maḥşerde bī-ġam

77b. 1960. Ġanī bī-ṣabr u bī-ġam olsa mesrūr
Olur elbetde Ḥaḳ yanında maḳhūr

Rıżādan ṣordı Mūsā çün didi Ḥaḳ
Ḳażāya rāżī olmaḳdur muḥaḳḳaḳ

Muṣībet ṣāḥibi olmasa maʿlūm
Olur ṣabruñ cemīli aḳla mefhūm

Feżā'il içre efḍal üçdür ey yār
Biri ʿinde'l-ġażab ṣıdḳ oldı her bār

Biri ʿusretde cūd ey merd-i server
Biri ḳudretde ʿafv oldı muḳarrer

1965. Didi Nūşirevān-ı ʿādil olan
Benüm ẕevḳum ʿafūdan bilse insān

Baña gelmezdi hīç bir kimse bir dem
Meger kim cürm-ile olaydı pür-ġam

Dimişdür ʿĀ'işe bir pend-i fā'iḳ
Kirām-ı nās olur ol pende lā'iḳ

Eger kim Leyle-i Ḳadr'ı muḥaḳḳaḳ

Bileydüm ṭūl-i ʿömrüm içre muṭlaḳ

Dilerdüm ʿāfiyetle ʿafvı dā'im
ʿİbādet itmege olduḳça ḳā'im

1970. Nebī'den naḳl olınmışdur muḥaḳḳaḳ
ʿAfüv ʿizzet ziyādedür ki ancaḳ

Ḥaşirde ʿarş altından münādī
Bi-iẕni'l-Ḫālıḳ'ı'r-Rabbi yünādi

Kimüñ kim ḥaḳḳı var Ḫālıḳ'da ṭursun
Bugün yevmü'l-cezādur anı görsün

78a. Kimesne ṭurmaz illā ʿafv-ı dā'im
Fenāda ʿādet iden ola ḳā'im

ʿAfüv ḳudretdedür ḳavlen ü fiʿlen
Mükāfāt ummayup mücrimden aṣlā

1975. Ḥalīmü'ṭ-ṭabʿ idi devletde hāmūn
Utanup ʿafva hem olurdı maḥzūn

Ḥalīmü'ṭ-ṭabʿ olan ey merd-i server
Ḳarīb oldı nebī olmaḳ muḳarrer

Eger cürmüñ ola yanında nā-gāh
Senüñçün dir ḥalīm estaġfiru'l-lāh

Eger kim eylese inʿām u iḥsān
Ḫaṭā itmiş gibi ʿöẕr eyler ol ān

Muḳārin itmedi eşref muḥaḳḳaḳ
ʿİlim ḥilm ü ʿafüv ḳudret gibi ḥaḳ

1980. ʿAfüvdür aḥsenü'l-iḥsān her ān
Olur insān-ı kāmil ʿabd-i iḥsān

Meger Nūşirevān-ı ʿādil ey cān
Ḫakīme ḳabr-veş itmişdi zindān

İdüp yek nānı çü her şeb muʿīn
Murādı bu ola ḥikmet-i mübīn

Ḳodılar bir mü'ekkel anda dā'im
Ne söyler bilmek içün ola ḳā'im

Tekellüm itmedi aṣlā vü ḳaṭʿā
Telāmīẕin aña gönder kesrā

1985. Gelüp çün gördiler var anda şādī
Mekānı ḍıyḳ u hem çü nānı zādī

78b. Taʿaccub eyleyüp ġāyetde anı
Ṣoruldı aña bu sırruñ beyānı

Didi kim altı şey ey merd-i server
Ġıdā-i rūḥum olmışdur muḳarrer

K'olupdur iʿtimādum Ḥaḳḳ'a tā'in
Muḳarrer hem muḳadder oldı kā'in

Ṣabırdur imtiḥānuñ efḍali hem
Ne çāre bī-ṣabır olursa ādem

1990. Bu cā'izdür ki daḫı şer ola ḥāl
Ya bir sāʿat ferec taḥṣīl ide bāl

Fuḍayl bin ʿİyāż u daḫı Süfyān
Didiler efḍal aʿmāl içre her ān

Ḥilim ʿinde'l-ġażab fikr eyle anı
Ṣabır ʿinde'ṭ-ṭamaʿ ki ṣaḳla anı

ʿAlī dir kim ṣabırsız bir müselmān

Aña beñzer ki bī-ser ola insān

Olup Mūsā ḥużūr-ı Ḥaḳ'da ẕākir
Didi Ādem ne yüzden oldı şākir

1995. Didi her niʿmeti bilmişdi benden
Ḳabūl itdüm bu şükri ben de andan

Didi Dāvūd ilāhī şükri taḳrīr
İdersem dil ider elbette taḳṣīr

Ki zīrā şükr-i niʿmet bu muḥaḳḳaḳ
Baña bir niʿmet-i uẖrādur el-ḥaḳ

Şükürde ʿaczini çün oldı ẕākir
Didi Ḥaḳ şimdi oldıñ daẖı şākir

79a. Umūruñ cümlesine oldı ālet
ʿAfāf u ʿilm ü ḥilm ü hem ʿadālet

2000. ʿİlim aʿmāl-ile her dem berāber
Dimişlerdür ki rūḥ cisme beñzer

ʿİlim vālid ʿamel çün oldı mevlūd
Anuñçün evvelā ʿilm oldı maḳṣūd

ʿİlim rūḥ ʿamel cism oldı ḳā’im

ʿilim aṣl ʿamel ferʿ oldı dā’im

Emel her ḫayrı ḳāṭıʿdür muḳarrer

Emelden ḥālī ol ey merd-i server

Nebī’nüñ ḳavl u fiʿl ü ḥāli her bār

Gerekdür kim ola her şaḫṣa muḫtār

2005. Meger muḫtaṣṣ ola ol ẕāta ancaḳ

Budur taḥḳīḳ-i maʿnī bunda muṭlaḳ

Didi Ẕü’n-Nūn’a bir kimse ḳıl irşād

Olavuz tā ki ṭāʿat üzre muʿtād

Didi Ẕü’n-Nūn idince beş vaṣiyyet

Ḳayırma gelse bundan ṣoñra miḥnet

Rıżā ṣabra her dem

ʿAdāvet cümle şehrāt üzre muḥkem

Olup her dem muḫālif ol hevāya

Ḳamu emrüñde fāriġ ol Ḫudā’ya

2010. Gönülden ḥikmetu'l-lāh isteyen cān
Olur dünyāda cāyiʿ daḫı ʿaṭşān

Ḫudā'dan raḥmet uman kimse dā'im
Tażarruʿda bükāda ola ḳā'im

79b. Dilerseñ aġniyādan eyleye Ḥaḳ
Rıżā vü şükri ḳıl dilde muḥaḳḳaḳ

Eger kim maġfiret isterse insān
Ola ḫavf u recā beyninde her ān

Dimişdür Kaʿb eger bī-ʿaḳla her bār
ʿAmel olsa cibāl evzānı miḳdār

2015. Ḥaşirde ḳalmaya ol ẕerre miṣḳāl
Ḳatı ḥayret virir bī-ʿaḳla bu ḥāl

Didi ʿākıl içün ol merd-i server
Ḳoyup dünyāyı ʿuḳbā isteyen er

Murādın bulmaya dünyāda insān
Meger kim müştehāyı terk ola şān

Dimişler kim ḥudūd İslām'a ancaḳ
Veraʿ şükr ü tevāżuʿ ṣabr-ı muṭlaḳ

Şeref isterseñ eyle ḥüsn-i aʿmāl
Şeref bulmazsın aḥsen olsa aḳvāl

2020. ʿAḳıl ġurbetde ḳurbetdür birāder
Vaṭanda ḥumḳ olur ġurbet muḳarrer

Müdāmī ʿāḳıluñ dünyāda taḥḳīḳ
İder efʿālini aḳvāli taṣdīḳ

Ṣelāṣü mühlikātü'n-nāsi nā-çār
Ġażab şehvet nisādur uyma zinhār

Velī bir kimsede üç nesne ammā
Bulunsa ḫayr olur dünyā vü uḫrā

İdüp ṣabr-ı cemīli her belāya
Rıżā gösterse göñülden ḳażāya

80a. 2025. Ne deñlü itse Ḥaḳ inʿām u iḥsān
Tedārük ide şükrin ḥaḳḳuñ ol ān

Eger bir kimsede üç nesne ḳā'im

Ola ekmel olur īmānı ḳā’im

Rıżā-y-ıla ġażabda ʿadli muḥkem

İdüp faḳr u ġınāda ḳaṣd ide hem

Recā vü ḫavfa olsa iʿtidāli

Nihāyet bula īmānuñ kemāli

Ululardan biri pend itse her bār

Neṣāyiḥden bu pend olmışdı muḫtār

2030. Eger bir kimse ʿöẕr itse ḳapuñda

Ḳabūl olmaḳ gerekdür ḥażretüñde

Ki yaʿnī ṣıdḳ u kiẕbi ola maʿẕūr

Ḳatuñda gitmeye illā ki mesrūr

İllā men yeʿşuḳu’d-dünyā ẕelīlün

Ve-lā yerḍā bihī Rabbün Celīlün

Ḫudā’nuñ luṭfına yoḳ ḥadd u ġāye

Ki zīrā baḥr-ı raḥmet bī-nihāye

Ṭaparken küfr içinde pūta Mālik

Ḫaḳ itdi Yūsuf’a çün anı mālik

2035. İllā men yezhedü’d-dünyā ḫalīlün
Ve ḳad yerdā bihī Rabbün Celīlün

Ḳıyās it Ḥaḳ-pereste Rabb-i Aʿlā
Eger ṭālib ola itmez mi aʿṭā

Meger bir ʿavrata bir merd-i fāyıḳ
Görüp bī-iḫtiyār olmışdı ʿāşıḳ

80b. Ne deñlü menʿ iderse ḳalbi her bār
Daḫı artuḳ olurdı āh-ile zār

Olınca vuṣlat-ı cānānı ḥāṣıl
Ḫudā’nuñ ḫavfı ḳalbe oldı vāṣıl

2040. Maḥabbet ḳılmayup hergiz göñülde
Pür oldı ʿaşḳ-ı Ḥaḳ ol demde dilde

Gelüp ḫātūna bir gün luṭf-ı Bārī
Dilinde tevbe cārī oldı cārī

Varup ol ʿābide ʿarż idüp ḥālin
Açup gösterdi ol zībā cemālin

Görince uçdı tenden murġ-ı cānı
O ḫātūn eyledi āh u fiġānı

Nikāh isterdi ol ammā ne çāre
İrişdürdi felek hicrān-ı yāra

2045. Dirīġā bu vefāsız dehr-i fānī
Aḳıtdı nicelerden yaş u ḳanı

Fiġānı oldı çün bir yāra sākin
Göñülde gizledi anuñ firāḳın

Ḳarındaşı nikāḥ eyledi ol ān
Yedi oġlı nebī oldı kemā-kān

Ne deñlü ḳaḥbe daḫı olsa bir zen
Peşīmān olsa raḥmet ire Ḥaḳ'dan

Dimişdür Şāfiʿī güş eyle anı
Göñülden sürmek isterseñ gümānı

2050. ʿUlūmı benden aḫẕ eyle be-her-ḥāl
Baña baḳma eger fısḳ olsa aḥvāl

81a. Ke-eṣmārun iẕā aʿṭāke eşcār

Feraḥa ente ve ḫalle'l-ʿūdi li'n-nār

Dimişler kim eger pend itse insān
Tefekkür eyle ḳāl u ḳīlün ol ān

Saña bī-nefʿ ü ġayra şer ise şer
Olur nāṣıḥda bil şirret muḳarrer

Olursa ḫalḳa şerr ü saña nāfiʿ
Muḳarrerdür ki nāṣıḥ oldı ṭāmiʿ

2055. Saña vü ġayra nāfiʿ olsa el-ḥaḳ
Naṣīḥat oldı ḥaḳḳānī muḥaḳḳaḳ

Dilerseñ ḳadr u cāhuñ ola ʿālī
Mekirden beyt-i devlet ola ḫālī

Ḥarīṣ-i māl u olma ṣadra meyyāl
Bilürsiñ daḫı lā-edrī ola fāl

Binā-yı ʿömr-i ādem oldı ber-bād
Ḳarār eyler mi hīç bād üzre bünyād

Meʿāda ḫavf u ḥüzni eyleyüp zād
Ḥazīn ol bu fenāda olma dil-şād

Ażarru’ş-şey ḫavāṣa bunda dā’im
Olur te’vīl ü ruḫṣat üzre ḳā’im

Ḥaẕer ḳıl ruḫṣata meyl itme zinhār
ʿAzīmet ḳıl olasın merd-i muḫtār

Nebī emr itdi küffāruñ esīrin
Ṣaḥābe ḳatl ide bāy u faḳīrin

Birin iḫrāc idince Faḫr-ı ʿĀlem
ʿAlī dir sırrı oldı bāña mübhem

Resūl eydür didi Cibrīl ancaḳ
Buñı ḳurtar seḫāsın Ḥaḳ sever Ḥaḳ

Saḫīnüñ dā’imā budur kemāli
Ser-i taʿcīlüñ taṣġīr ola ḥāli

Seḫāvet eyle isrāf itme hemān
Ḫudā isrāf mālı sevmez ey yār

Ḥadīṯ içre ider isrāfı taḥḳīḳ
Saña lāzımdur eyle aña taṣdīḳ

Alup ṣatduḳda ġabin mi ya maġbūn
Aña hīç ġam çeküp olmaya maḥzūn

Ne isterse göñül yenmek muḥaḳḳaḳ
Muḳarrerdür olur isrāfa mülḥaḳ

2070. Ululardan biri bir dārı gördi
Kimüñdür ola bu ev didi ṣordı

Bu söz lāzım degüldür çünki bildi
Anuñçün vardı bir yıl ṣā'im oldı

ʿAlī'yi ḍarb idince ibn-i Mülcem
Sekiz pend itdi ol dem diñle muḥkem

Didi aġna'l-ġanī ʿaḳl oldı her bār
Velī ḥumḳ ekbera'l-faḳr oldı nā-çār

ʿAceb vaḥşetden evces oldı her ān
Velīkin ḥüsn-i ḫulḳ ekrem kemā-kān

2075. Ḥaẕer ḳıl aḥmaḳa yār olma zinhār
Nefiʿ ṣanup żarar ḳaṣdı olur kār

Baḫīl ü fācir ü keẕẕāba her dem

İdenler iʿtimādı ola pür-ġam

82a. Ṣalāḥ-ı ḳalb ola dirseñ muḳarrer
Ṣalāḥı dā'im it ey merd-i server

Cüneyd eydür ki yüz arslan olup aç
Ne deñlü eylese aġnāmı tārāc

Benī Ādem'de bir İblīs ancaḳ
Ḳamusından olur bed-ter muḥaḳḳaḳ

2080. Benī Ādem'de yüz şeyṭān işini
İder bir gün kişinüñ hem-nişīni

Dimişler kim olur az ḥīle bih-ter
Ḳabīleñden saña ey merd-i server

Emīrin kim ki taḥḳīr itse taḥḳīr
Ḥaḳīr ü ḫor ider anı tedbīr

Gören tedbīrini Ḥaḳ'dan muḳarrer
Baʿīd olur baʿīd ey merd-i server

Kerīmüñ ṭabʿını gāh eyler ifsād
Yürünmek olsa eşrār-ile muʿtād

2085. Muṣāḥib olmaḳ aḫyār-ile her bār
İder ṭabʿ-ı leʾīm ıṣlāḥın ey yār

Muḳārin olmadan nā-cinse bir ān
Kişiye ḥālet-i nezʿ ola āsān

Ne şey terġīb olunsa nefse her ān
Aña raġbet ider nefsüñ kemā-kān

Ḳalīle redd iderseñ nefsi her dem
Ḳanāʿat eyleyüp nefs ola ebkem

Ḳavī olsa ḥayāsında birāder
Olur lutf u kerem illerden ekṣer

82b 2090. Żaʿīf olsa ḥayā ammā ki her dem
Ḳavī olur kişinüñ levmi muḥkem

Meveddet kimde kim olsa lisānı
Saña nāfiʿ degüldür terk it anı

Ḫiṣāl-i tisʿa ṣāliḥ olsa her ān
Ḳamuya sūʾ-i ḫulḳ aġleb kemā-kān

Kimüñ kim sū’-i ẖulḳı olsa bāḳī

Ḳatı maḳbūl olur anuñ firāḳı

Meḥāsin ẕikrini terk idüp eşrār

Mesāvī ẕikridür dā’im aña kār

2095. Eşerru’n-nās olup tamām her bār

Olur ẖalḳ içre müfsid ismi zinhār

Kişi nemmāmı gūş itse nihānī

Eşed ıṭlāḳ iderler andan anı

Gerek bāṭıl gerek ḥaḳ ola her bār

Ḥasūduñ sözüni gūş itme zinhār

Ḥasan ibn-i ʿAlī eydür ki her ān

Olur hicrān-ı aḥmaḳ ḳurb-ı Raḥmān

Firāḳ-ı aḥmaḳ oldı aḥsen-i kār

ʿAẕāb-ı rūḥ olupdur ḳurbı zinhār

2100. Otursa ṭursa aḥmaḳlarla ʿāḳıl

Gider ʿaḳlı anuñ ey merd-i kāmil

Dimişdür oġluna pendinde Luḳmān

Irag̱ ol kim ki aḥmaḳ olsa her ān

Maḫūfu’ş-şer olup her demde cāhil
Olur mercuvv-i ḫayr elbette ʿāḳıl

83a. Ne deñlü ḫayr-ı aʿmāl olsa ekmel
Rıżā vü faḳr-ı āmāl andan efḍal

Birine düşde dārāyı el-ḥaḳ
Ażarru’ş-şey işāret oldı muṭlaḳ

2105. Nebī ṭoḳsan ṭoḳuz ismi kemā-kān
Didi cennetlük iḥṣā itse insān

Olur üç vech-ile iḥṣā muḳarrer
Anı fehm itmege server gerek er

Olur müslimde maʿnā-yı teʿalluḳ
Velī mü’minde olmışdur teḫalluḳ

Maḳam iḥsān ise iḥṣāda tedḳīḳ
Budur muḥsinde taḳvā ola taḥḳīḳ

Biri Me’mūn’a vaʿẓ itdükçe muṭlaḳ
İderdi vaʿẓı iġlāẓ üzre ancaḳ

Didi ol yā racul refḳ üzre ḳā’im
Naṣīḥat eyledükçe ḫalḳa dā’im

Ḫudā zīrā ki senden ḫayr olanı
Ḳaçan gönderdi benden şerrānı

İdüpdür ḳavl-i leyyin üzre irsāl
Saña lāzım gelür refḳ üzre aḳvāl

İden taʿẓīm ẕātın ġayrı taḥḳīr
İdüpdür girü faḫr u ʿucba tedbīr

Nedemsiz itse istiġfārı ʿāṣī
İder kiẕb ile ẕenb ol ḳalbi ḳāsī

Ḳalīl olsa vefa iy merd-i server
Muḳarrer bil ki aʿdā ṭurmaz artar

Keṯīr olsa vefa her kimde her bār
Ḫalāyıḳ içre oldur merd-i muḫtār

Budur Nūşirevān’a nefs-i ḫātem
Anuñçün ṭoldı ʿadl-ile bu ʿālem

Nedem ʿafva eḥabdur baña her dem
ʿUḳūbet üzre dā’im çekmedin ġam

Yazılmış faṣṣ-ı Eflāṭun’a ey yār
Tekāsül itme yād anı her bār

Olur taḥrīk sākin her dem eshel
Ḫilāfından ṣaḳın ey merd-i server

Bu Cālīnūs’a oldı aḥsen-i kār
Ki yaʿnī mührinüñ naḳşında muḫtār

Ġażab żabṭında ʿāciz olsa insān
Olamaz ʿaḳla mālik ol kemā-kān

Lisānı ḥıfẓ iden ey merd-i server
Çoġaldur ṭurmaz aʿvānı mesrūr

Yazupdur ḫāteme dīv Cānis (?) el-ḥaḳ
ʿAḳā’idde budur ʿumde muḥaḳḳaḳ

Cināyet itdügüñ şey üzre zinhār
Ḳażāya lā’im olma ẕerre miḳdār

Dimiş ḫatemde Hermes ey birāder

Ecel āmāli ḥāṣıldur muḳarrer

Ḳazıldı mühr-i İdrīs añla anı
Bu sözden irme bir dem güş-ı cānı

Müdāmī sırrını ketm itse insān
Olup ḫayr üzre bulur rāḥat-ı cān

84a. Ḳayures (?) ḫāteminde yazdı anı
Bilen bu nükte'i çekmez ziyānı

2130. Meveddet iḥtiyāc ehlinde ancaḳ
Olur miḳdār-ı ḥācet bu muḥaḳḳaḳ

Budur sālūsa ḫātem üzre muḫtār
Olur maḳbūl-ı ʿālem çār u nā-çār

Li-ecli'ş-şey olursa bir maḥabbet
Zevāl-ile olur zā'il meveddet

Bunı yazdurdı ḫātem üzre Luḳmān
Ḳabūl itdi göñülden ehl-i ʿirfān

Ḳalīl olsa eger merdüñ ḳonuġı
Keṯīr olur keṯīr anuñ ḫużūʿı

2135. Budur Suḳrāṭ'a ḫātem üzre muḫtār
Çıḳarma ḫāṭıruñdan anı zinhār

Hevāsı ʿaḳlına ġālib olan er
Feżāḥat ḥāṣıl eyler bu muḳarrer

İmām-ı Aʿẓam'a ḫātem ḳazıldı
Ḳuli'l-ḫayr ve illā uskut yazıldı

Ebū Yūsuf içün bu naḳş-ı ḫātem
Ẓafer bulur eger ṣabr itse ādem

Muḥammed ḫātemi ey merd-i server
Nedem re'yi-le ʿāmilde muḳarrer

2140. Yazupdur Şāfiʿī ḫātemde insān
Ḳanāʿatda bulur rāḥat kemā-kān

Bunı naḳş eyledi ḫātemde Mehleb
Ḫavāṣ içre budur aʿlā-yı maṭlab

84b. Ṭamaʿ ḳılduġı şey'e ʿabd olur ḥür
Ḳanāʿat ʿabdi ammā ḥür idüpdür

Lisānı ḥāfiẓ olsa bir müselmān
Aña maġlūb olur elbette şeyṭān

Dimişdür Faḫr-ı ʿAlem bu muḥaḳḳaḳ
Ne muʿṭīyem ne māniʿ bunda muṭlaḳ

Ne vech-ile baña emr itse Sübḥān
Riʿāyet eylerem anı kemā-kān

Dimişdür Caʿfer-i Ṣādıḳ muḳarrer
Benümçün dā'imā ey merd-i server

Yigirmi kerre ʿafv içün nedāmet
ʿUḳūbet üzre birden biñ tamāmet

Beri ṭut ey birāder gūş-ı cānı
Ne dir Luḳmān işit ol luṭf-ı kānī

Ḫudā'ya istiʿāẕe eyle her ān
Benī Ādem şerārından kemā-kān

Ḫıyārından ḥaẕer ḳıl olma ġāfil
Budur dünyāda dā'im kār-ı ʿāḳıl

Yürü ardınca şīr ü māruñ ey yār

Yürüme ʿavratuñ ardınca zinhār

ʿÖmer çün ḫuṭbe-’i evvelde muṭlaḳ
ʿAdālet gösterüp ḫalḳa muḥaḳḳaḳ

Didi vallāhi olmaz kimse aḳvā
Żaʿīf olan kişiden ġayrı aṣlā

Ḳavīden ġayrı yoḳ yanumda aṣġar
Żaʿīfüñ ḥaḳḳı tā ki ola aẓher

85a. 2155. Ṣelāṣün münciyātü’n-nāsi el-ḥaḳ
ʿAdil ḫaşyet daḫı inṣāf-ı muṭlaḳ

Ṣelāṣün mühlikātü’n-nāsi muṭlaḳ
Hevādur ʿucb u şuḥdur bu muḥāḳḳaḳ

Mücālis olsañ iḥdāṣ-ile bir ān
İder ifsād-ı dīn elbette ey cān

Belānuñ aʿẓamı dünyāda her ān
ʿAvām-ile meveddet oldı zinhār

Ġażabla şehvete maġlūb olan er
Behāyim ḫayırındandur muḳarrer

Teġāfül nışf-ı ʿaḳl u nışf-ı ş̱ānī
Taḥammüldür taḥammül fikr it anı

Dimişler kim didi dünyā içün Ḥaḳ
Velīye murr ʿadūya ḥulv ol ancaḳ

Ḫudā'dan ġayrıdan ḥurr olsa insān
Cüneyd eydür budur ḳulluḳ bu her ān

Emel menkūḥa olsa ḥırṣa ey cān
Vücūda gelmeye illā ki ḥırmān

Ḥarīṣe derd olupdur ḥırṣı el-ḥaḳ
Yir altında olur dermānı ancaḳ

Diye dünyā beni ey Rabb-i Aʿlā
ʿİbāduñdan eḳal lek eyle dārı

Hebā ol şey degülsin sen diye Ḥaḳ
Hemān ol dem hebā ola muḥaḳḳaḳ

Didi çün enbiyā ey Rabb-i Aʿlā
Rıżāñı bilmedük ḥaḳ üzre aṣlā

85b. Mesākīnüñ rıżāsıdur didi Ḥaḳ

Ḫavāṣ içre ider bu ḥükmi ancaḳ

Belā olmasa Ḥaḳ'dan ʿabda nāzil

Ṭarīḳ olmazdı hīç Mevlā'ya vāṣıl

2170. Sükūt eylerse ʿārif ola mālik

Sükūt olsa muḥibde ola hālik

Ḥarāmuñ dāniḳın terki muḳarrer

Olur bir yıl ʿibādetden o bihter

Ḥasan Baṣrī dimişdür ey birāder

Eger töhmet yirinde ṭursa bir er

Anuñçün ecr-i ġaybet olmaz ey yār

Maḥall-i töhmet içre ṭurma zinhār

Dimişler aʿḳal olsa merd-i muḫtār

Ḫalāyıḳ içre aʿẕer ola her bār

2175. Ḳılup ġāfilin üzre [ol] muḥaḳḳaḳ

Emel sulṭān-ı şeyṭān oldı ancaḳ

Eşeddü'n-nāsi ʿinde'l-mevti muḥkem

Nedāmet itmede çekmekde çoḳ ġam

Olur ʿilm ehli kim dünyāda her ān
İşi tefrīṭ idi anuñ kemā-kān

Didiler Ümm-i Gülşūm'e ki bir dem
Teferruc eyle ḥattā defʿ ola ġam

Didi kim rü'yete ḳādir muḥaḳḳak
Ḳomaz hīç rü'yete muḳadder el-ḥaḳ

2180. İşit kim nicedür maḥşerde aḥvāl
Menāhī olsa ger dünyāda efʿāl

86a. Zinā vü şurb u ʿucb u kiẕb olup kār
Ribā vü vālideynüñ ḥaḳḳı her bār

Ḥarāmuñ arzusı daḫı bühtān
Riyā vü ġaybet itmek ḫalḳı her ān

Ḳul āzād itmedi vü ḳaldı cāhil
Ḫudā emr itdügin olmadı ʿāmil

Daḫı ehlin riʿāyet itmez idi
ʿAfüv semtine aṣlā gitmez-idi

Maḥabbet buġżı li’llāh oldı hem
Daḫı ḥaḳ söylemez ketm eyledi fem

Bu efʿāluñ biri kimsede ger
Bulunsa tevbesiz ġamlar çeküp ser

Ḳabirden ḥaşr olup maḥşerde ʿuryān
Ṭura biñ yıl tamāmī zār u giryān

Eger ki cümlesi olsaydı kārı
Biñer yıl eyleye her kāra zārı

Cezāsı şanma kim bu oldı ancaḳ
Cehennemdür cezāsı bu muḥaḳḳaḳ

Ḳapusın ḳaḳdı Firʿavn’uñ çü şeyṭān
Didi kimdür ḳapuda olan el-ān

Didi İblīs olayduñ Rabb-i Aʿlā
Olurduñ herkesi bilmekde evlā

Velī ġāyet de aḥmaḳ cāhil ersin
Beşer şeklindesin ammā ki ḫarsın

Tefekkür eyledi çün anı bildi

Çıġırdı yanına teklīf ḳıldı

86b. Didi ol demde benden senden aşġa

Bulunmaz ola bu dünyāda aṣlā

2195. Didi şeyṭān aña kim eyle taṣdīḳ

Ḥasūd artuḳ-durur var bunda tedḳīḳ

Ḥasedden zīrā ben merdūd oldum

Anuñçün şimdi laʿnet içre ḳaldum

Görüñ şimdi Ebū Cehl-i laʿīni

Ḥasedden oldı şeyṭānuñ muʿīni

Didi ʿĪsā ki müdrik olmaz emel

Meger kim mükrihe ṣabr eyleye bāl

Murādın bulmaya dünyāda insān

Meger kim müşṭehā terk ola her ān

2200. Olur ʿuzlet ricāla ḥışn-ı taḳvā

Ġanīmet bildiler dünyāyı ḥumḳa

Didi bir kimse nā-kām terk idüp ben

Tevekkül eylerin cān u göñülden

Resūl eydür ki anı baġla muḥkem
Tevekkül eyle ṣoñra Ḫalıḳ'a hem

Su'āl itse eger bir kimse ey cān
ʿAsīr olsun gerekse olsun āsān

Bu yidi Aṣmaʿīnüñ nuṭḳı her ān
Cevāb eyledüm olmasaydı Ḳur'ān

2205. İẕā cā'e'l-ḳażā ḍāḳa'l-ḳażādur
Aña ṣabr eylemek ʿayn-ı rıżādur

İẕā cā'e'l-ḳażā ʿamiye'l-baṣradur
Rıżā göstermesi ḫayra mederdür

87a. Muḫālif olsa re'y-i cumʿa vāḥid
Yedüllü'l-cemʿa inne'l-ʿaḳla fāsid

Didi Ġazzālī pendinde muḳarrer
ʿAmelsiz ʿilmüñ olmaz dāfiʿ-i şer

Ki zīrā ṭursa bir yirde behādur
Süyūf u esliḥa hem olsa ḥāżır

2210. Hücūm itse esed ey merd-i server
Ṭururken hīç olur mı dāfiʿ-i şer

Ululardan biri gördi menāmı
İmām-ı Aʿẓamʾuñ ʿālī maḳāmı

Didi kim bu maḳāmı niçe bulduñ
ʿAceb ʿilmüñle mi maġfūr olduñ

İmām-ı Aʿẓam aña didi heyhāt
Ve liʾl-ʿilmi şurūṭun ş̱ümme āfāt

Didiler ʿAlḳama Esvedle el-ān
Ḳatuñda ḳanġısı efḍal kemā-kān

2215. Didi vaʾllāhi ancaḳ ẕikre bende
Liyāḳat yoḳ-durur tercīḥ ḳanda

Ḥikemden birisinüñ diñle ey cān
Bir iki pendi var yād eyle her ān

Biri ʿusretde cūd olmışdur el-ḥaḳ
Biri ḳudretde ʿafv oldı muḥaḳḳaḳ

Münāsib ʿāḳıl dānāya

Ki taḥfīf itmeye üç ḳavmi aṣlā

Feżā'il içre üç şey aḥsen-i kār

Biri ʿinde'l-ġażab ṣıdḳ oldı her bār

87b. 2220. Biri ẓıll-i Ḫudā ḥükm issi sulṭān

Biri ʿālim birisi daḫı iḫvān

Ḥuḳūḳ-ı cāruñ ednāsı muḳarrer

Duḫānuñ defʿidür ey merd-i server

Eger müşriḳ daḫı olursa cāruñ

Anuñ ḥaḳḳı cevārī ola ḳāruñ

İdüp Ġazzālī Minhāc'ında irşād

Tedārük itdi sālikler içün zād

Eger ḥıfẓ eyleseñ ey ṭālib-i ḥaḳ

Saña tekmīl-i nefs itmek muḥaḳḳaḳ

2225. Ṭuruḳ çoḳ gerçi kim ammā ki taḳrīb

Bu ebyāt üzre aḥsen oldı tertīb

ʿİlimdür kār-ı evvel bu muḳarrer
Ḳamu ṭāliblere ey merd-i server

Ki Besṭāmī otuz yıldur kemā-kān
Didi kim ṭāʿat itdüm zār u giryān

ʿİlim deñlü şedīd ü hem ḫaṭar-nāk
Baña olmadı hīç ey merd-i pāk

Muḥaṣṣal bu ki ʿilm olmasa aḳvā
Ne mümkindür ki ola zühd ü taḳvā

2230. Melekler deñlü sende olsa ṭāʿat
ʿİlimsiz hīç ḳabūl olmaz ʿibādet

Ne dir Süfyān-ı Ṣevrī gūş it anı
Ḳılasın künc-i ʿuzlet tā mekānı

Ḫudā ḥaḳḳı budur dīn içre tedḳīḳ
Ki ʿuzlet şimdi oldı taḥḳīḳ

88a. Cevāzı ol zamānuñ bu muḥaḳḳaḳ
İder īcāb-ı farżı şimdi el-ḥaḳ

Ḥaẕer ḳıl ḫalḳ içinde olma maʿrūf

Olur kāruñ riyāya cümle maṣrūf

Olursañ muḫteliṭ ey merd-i server
Ḫalāṣ olmaz riyādan dil muḳarrer

İdüp daʿvāyı iḫlāṣ üzre zinhār
Ġalaṭ idüp riyāya itme inkār

Gelüp Ġazzālī'nüñ şeyḫi-le bir ān
Oturmışdı meger bir ehl-i ʿirfān

Didi şeyḫ ol zamān el-ḥamdü li'llāh
Budur ḫayru'l-mecālis baña bi'llāh

Olup ʿārifde ol dem dīde nem-nāk
Didi geldi baña ġayet ḫaṭar-nāk

Ki zīrā sözlerüñ aʿlāsın iẓhār
İdüp olduḳ meʿānīde ḫaber-dār

Göñül ṭoldı riyā-y-ile kemā-kān
Riyādan hīç ḫalāṣ olur mı insān

Bu taḳrīre olup şeyḫ anda mā'il
Şu deñlü aġladı ʿaḳl oldı zā'il

Meger kim Kaʿbe’de bir ehl-i ʿirfān
Cemāʿat terki olmışdı aña şān

Didi bir kimse kim ey şeyḫ-i fānī
Ḳılursın her namāzı sen nihānī

2245. Hemān ol dem didi ol ehl-i ʿirfān
Ḳarışmaḳdan gelür şol deñlü ḫüsrān

88b. Ferā’iz ecri olmaya mukāfāt
Riyādan dil ḫalāṣ olınca heyhāt

Eger iẓhār-ı bidʿat itse ẓālim
Ḥadeṯ eydür sükūt eylerse ʿālim

Anuñ üstüne olsun laʿnetu’llāh
Sükūt itme bidaʿ menʿinde her gāh

Ḳarışmaḳ lāzım olsa līk her ān
Taḥammül gösterüp cevre kemā-kān

2250. Göñülden nefreti ḳılmaya iẓhār
Ola rıfḳ üzre ḫalḳ içinde her bār

Ḥaẕer ḳıl key ḥaẕer ḳıl nefs ü şeyṭān

Benī Ādem'den ister dīn ü īmān

Meşāyiḫ ʿāciz ü dem-beste ḥayrān

Ḳalupdur żabṭ-ı nefs itmekde her ān

Olur żabṭında üç vech üzre tedbīr

Olunsun her biri icmāli taḳrīr

Biri arzuların ḳaṭʿ oldı ṣāfī

Dimişler kim bu tedbīr oldı kāfī

2255. İkinci bu ki yük altında anı

Zebūn itmek gerekdür her zamānī

Üçünci çoḳ teżarruʿ üzre zārī

Gerekdür ḳurtara tā anı Bārī

Bu üç emre mudāvim olsa insān

Olur maġlūbı anuñ nefs ü şeyṭān

Meḳābirde bu yazılmış muḥaḳḳaḳ

Bulunmaz zād-ı taḳvā gibi el-ḥaḳ

89a. Gelüp şeyḫe biri dir ḳıl vaṣiyyet

Didi şeyḫ ol dem idüp saʿyı diḳḳat

Bi-taḳva'llāhi ūṣīküm ve fīhā
Cemīʿu'l- hayri cemʿā telteḳīhā

Ehem olup meṭālibde muḳarrer
Me'āribde etem ey merd-i server

ʿAvām içre muḳarrer olsa taḳvā
Bulunmaz şirk-i aṣġar anda aṣlā

Münācāt-ile itmek terk-i isrāf
Ḫavāṣuñdur ki ḳalbi ṣāf ider ṣāf

Sivānuñ terkidür taḳvā-yı ṣıddīḳ
Muḳarrebdür kim itse buña taṣdīḳ

Żarardan emr-i dīne ey birāder
Olur ḳaçması taḳvā bu muḳarrer

Didi Ẕü'n-Nūn-ı Mıṣrī bu muḥaḳḳaḳ
Baṣar ḥıfẓı ne gökçek ḳamçı el-ḥaḳ

Ḳomaz şehvet ḳulūba ola idḫāl
Oñat żabṭ it anı ey merd-i kāmil

Budur taḳvāsı ġūşuñ ey müselmān
Zevāʿid istimāʿın terk ola şān

Ne deñlü ẕikr olunsa ḳīl ü eger ḳāl
Şerīki müstemiʿ anuñ be-her-ḥāl

2270. Lisān içün budur maḥşūş taḳvā
Sözi olmaya mā-lā-yaʿnī aṣlā

Meger bir gün Ziyād'uñ oġlı Ḥassān
Ṣorınca bir evüñ bünyādıñ ol ān

89b. Üzerin ṣavmı ilzām itdi biñ sāl
Budur ıṣlāḥ-ı nefse aḥsen-i ḥāl

Ḳamu aḥvālı ıṣlāḥ itmede er
Göñül ıṣlāḥıdur şarṭ bu muḳarrer

Olur her ḳalbe yüz ḳırḳ ḫaṣlet el-ḥaḳ
Ḥamīd'e oldı yetmiş bu muḥaḳḳaḳ

2275. Fe-ammā yetmişi dā'im kemā-kān
Ẕemīme oldı yol bulmaġa şeyṭān

Uzaḳ fikr ü ʿacil kibr ü ḥasedden

Helāk emrinde muḥkem oldı muḥkem

Te’ennī vü tevāżuʿ ḳaṣr-ı āmāl

Naṣīḥat hem budur di fi’l-ḥāl

Üveys eydür saña ṭāʿat olup kār

Zemīn ü āsumānuñ ḫalḳı miḳdār

Ḳabūl itmez ʿibādet eyleseñ Ḥaḳ

Meger taṣdīḳ ola Ḥaḳḳ’a muḥāḳḳaḳ

2280. Ki yaʿnī emr-i rızḳa Ḥaḳ be-her-ḥāl

Kefīl olduġına taṣdīḳ ide bāl

Ne dir gūş it ʿamel ḳaṣrında ʿĪsā

Selāmet üzre üç gün oldı dünyā

Geçürdün çünki mechūl oldı yarın

Ġanīmet bil bu günki ʿömr ü varın

Ki yaʿnī ṭāʿata ṣarf idüp anı

Ḫalāṣ eyle ẓulümden cism ü cānı

ʿÖmer bir gün ḳaçan kim oldı ʿaṭşān
Ṣunuldı mā’-i bārid çünki ol ān

90a. 2285. Bilince rāḥat olur cümle cān
Bıraḳdı içmedi ol kāmil insān

Kim olmaz ʿayna mālik bu muḳarrer
Yanında ḳalbe ḳıymet olmaz ekṣer

Meşāyiḫden dimişdür baʿżı ekmel
Sülūkuñda lisānuñ żabṭı efḍal

Didi dört nesne Sehl ey merd-i sever
Ḳamu ḫayrātı cāmiʿdür muḳarrer

İdüp dīn içre yaʿnī şöyle diḳḳat
Ṣusuz aç ola ṣāmit ehl-i ʿirfān

2290. Dimişdür Bāyezid ol merd-i meydān
Gözüm nefsüm lisānum üzre her ān

ʿİlāc oldı mirāran gerçi ekber
ʿİlāc-ı ḳalbi gördüm ġāyet aʿser

Fużayl eydür sülūk itse müselmān

Muḳarrer ola dört mevt üzre her ān

Ki yaʿnī mevt-i ebyaż mevt-i aḥmer
İkisi mevt-i esved mevt-i aḫḍar

Ḫalāyıḳ mevt-i ebyażdur muḥaḳḳaḳ
Meẕellet mevt-i esved oldı muṭlaḳ

2295. Muḫāṣım olması insāna şeyṭān
Olupdur mevt-i aḥmer ey müselmān

Mevāniʿ hem veḳāyiʿ cümle her bār
Olupdur mevt-i aḫḍar ol ḫaber-dār

Bu dört mevt içredür leyl ü nehārı
Fenāda ḫāṣ u ʿāmuñ cümle kārı

90b. Dir idi nefsi içün ibn-i Semmāk
Tekellümde olursun zāhid-i pāk

Münāfıḳ kārını dā'im idersin
Bunuñla cennet ü raḥmet umarsın

2300. Mürāyinuñ ḥaşirde dörtdür adı
Nidā itse anuñçün bir münādī

Biri kāfir birisi daḫı fācir
Mücādiʿdür biri bir daḫı ġādir

Eger yetmiş yıl itse ṭāʿat insān
İder yek dem riyā vü ʿucbı ḫusrān

Eger yetmiş yıl olsa ṭāʿat ekmel
ʿİtāb-ı nefs olur bir kerre efḍal

Dimişdür Bāyezīd ol şeyḫ-i fāżıl
Otuz yıl çün ʿibādet oldı kāmil

2305. Ḫaẕā'in ṭopṭoludur dindi ṭāʿat
Dilerseñ vuṣlatı eyle münācāt

Eyā ġaflet meyinden mest ü ḫayrān
Saña bāḳī ḳalur ṣanma bu devrān

Niçe bir ġaflet içre şād u ḫandān
Fenā mey-ḫānesinde şöyle sekrān

Yatursın ḫāb-ı ġaflet oldı yāruñ
Hevā-yı nefse uymaḳ oldı kāruñ

Hevā-yı nefse yoḳdur ḥadd u ġāyet
Seni aldar bu gün yarın nihāyet

Teselsül devr-ile bulsa nihāyet
Hevā-yı nefsde olaydı ġāyet

91a. Sepīd olup yüzünde hep ḳara mū
Revā mıdur ḳalasın sen siyeh-rū

İrem bāġın çü bünyād itdi Şeddād
Girüp olmadı bir dem anda dil-şād

İki yüz elli yılda yapdı anı
Ḳapuda Ḥaḳḳ'a teslīm itdi cānı

Bu māl u mülk ü manṣıb ʿişret ü cāh
Olursañ ġāfil eyler ḳabruñı çāh

Bilürsin ḫod bu dünyāyı ġam-ābād
Nice ġāfillere ḳıldurdı feryād

Fenāda anca anca servi ḳadlar
Açılmış ġoncalar hem lāle-ḫadlar

Görünmezken gözine niʿmet ü nāz

Ḳafesde murġ-ı cānı itdi pervāz

Yatur zīr ü zeber insān u ḥayvān
Ayaḳlar rūz u şeb ol eyler ifġān

Bütün dünyāyı ṭoldursa fiġānı
Ne ḥāṣıl kim işitmez kimse anı

Yedi iḳlime ser-tā-ser olan ḫān
Ecelden bulmayup hīç emn[145] ü emān

Bedenden çıḳdı cānı zār ü giryān
Yatur zīr ü zeber ḫāk-ile yeksān

Cihānuñ cāhı ṣoñra çāh olur çāh
Ne deñlü salṭanat olursa güm-rāh

ʿAceb ḥikmet degül mi bu ḳaderde
Görinür dürlü dürlü her beşerde

Kimisi pür-ġam olmış kimi dil-şād
Kimisi bende olmış kimi āzād

Kimisi renc umarken gence irmiş

[145] Bu kelime metinde "*emīn*" şeklinde geçmektedir.

Yitürmiş kimi genci rence irmiş

Kiminüñ dā'im olup baḫtiyārī
Kiminüñ kārı olmış āh u zārī

Naẓar ḳılsañ eger ʿibretle bir dem
Fenāda ṣunʿ-ı insānı ya muḥkem

ʿAceb ḥikmet ʿaceb ʿibret ʿaceb ḥāl
İki vech üzre olup ancaḳ aʿmāl

Ne ḥāletdür bu ḥālet hey müselmān
Uyanmaz ḫāb-ı ġafletden hīç insān

2330. Bu dünyā bir vefāsız ḳahpe zendür
Gözüñ yoḳ mı buña meylüñ nedendür

Gel ey pend ü naṣīḥat gūş iden cān
Dilerseñ kim olasın kāmil insān

Ḳıl evvel niyyet içre ictihādı
Ola ḥattā saña Allāh Hādī

Ki zīrā iʿtiḳāduñ olmasa pāk
Ḳabūl itmez seni Sulṭān-ı Levlāk

Olup beyne’r-recā ve’l-ḫavf sākin
İkisinden birin terk itme ṣaḳın

2335. Emīn olma ümīdüñ kesme zinhār
Küfürdür emn ü ye’si ʿabduñ ey yār

ʿAlī’den naḳl olundı bu rivāyet
Budur ḫavf u recāda ḥadd-ı ġāyet

92a. Dise bir kimse kim cennetde el-ḥaḳ
Hemān bir kimse olur bu muḥaḳḳaḳ

Ümīdüm kesmezem aṣlā Ḫudā’dan
Şefāʿat ummaġa hem Muṣṭafā’dan

Cināna cümle ʿālem ḫalḳı ṭolsa
Cehennemde hemān bir kimse olsa

2340. Fenā dārında ben ey merd-i server
Ḫudā’dan kesmezem ḫavfı muḳarrer

Reşīd’üñ meclisinde bir gün el-ḥaḳ
Ḳaderden bahş olunca didi muṭlaḳ

Ebū Yūsuf mümeyyiz olsun ey yār

Kim anuñ re’yi oldı re’y-i muḫtār

İmām eydür ki mā-lā-yaʿnīden ben

Ne diñler ü ne söyler öyle bil sen

Ki zīrā terk-i mā-lā-yaʿnī her bār

Olur İslām içinde aḥsen-i kār

2345. İşitdi çünki Hārūn anı ol dem

Feraḥ-nāk oldı ḳalbi aña muḥkem

Reşīd’üñ oldı maḳbūlı muḥaḳḳaḳ

Kim aña virdi yüz biñ dirhem el-ḥaḳ

Ḳaderden baḥṯ iden ey merd-i server

Şerār-ı ümmet olurlar muḳarrer

Vaṣiyyet eyledi oġluna Luḳmān

Ṭutan kimse muḳarrebdür kemā-kān

Rıżā’ün bi’l-ḳader tevḥīd-i Bārī

Maḥabbet buġż-ı li’llāh ola kārı

92b. 2350. Yürīdü’l-ḫayra li’n-nāsi müdāmen

Mūsīye ide iḥsānı tamāmen

Hevānüñ hem redīnüñ terki her dem
Olup kārı ide ġayżın keẕm hem

Ḥaẕer ḳıl cebre mā'il olma zinhār
Olur Cebrīlerüñ zīrā yeri nār

Eger Cebrī olaydı meẕheb-i ḥaḳ
Şerīʿatda nefiʿ olmazdı muṭlaḳ

Diler ḫayrı vü şerri cümleten Ḥaḳ
Rıżāsı şerre yoḳdur bu muḥaḳḳaḳ

2355. Mürīd olmasa bir şey'i be-her-ḥāl
Ḳalur ketm-i ʿademde yoḳ aña ḳāl

Buña taṣdīḳ idüp dilden kemā-kān
Derūnıñda mükemmel olup īmān

Gel imdi fe'steḳim emrin idüp yād
Cihād-ı nefse bünyād eyle bünyād

Seni dā'im ḫilāf-ı semte yelter
Uyar cānuñ gözüñ aç nāra ilter

İnanma gösterürse fiʿlin aḥsen
Meṣeldür dost olmaz eski düşmān

2360. ʿUyūbın setr idüp dā’im ḳarındaş
ʿUyūb-ı nāsı ammā fāş ider fāş

Hīç añmaz günde biñ kez itse ʿiṣyān
Ḫaṭāsın ġayruñ itmez hīç nisyān

Tevāżuʿ birle ol her yirde ḳā’im
Ki yaʿnī benligi terk eyle dā’im

93a. Fenāda cevr-i nāsa idüp iḥsān
İkisin daḫı terk it añma bir ān

Göñülden hep çıḳarup mā-sivāyı
Göñülden ẕākir ol mevt ü Ḫudā’yı

2365. Ḥased itme mesāvīden ḥaẕer ḳıl
İkisi daḫı muhlikdür naẓar ḳıl

Ḫamūş olmaġı dā’im cāna ḳūt it
Mühim olmasa güft itme sükūt it

Didi Luḳmān eger sīm olsa nuṭḳuñ

Muḳarrer bil ki altun ola ṣamtuñ

Eseddür dil anı rabṭ eyle bi'l-bāl

İẕā eṭlaḳtehü ye'kulke fi'l-ḥāl

İderseñ fikrüñi sen saña hem-rāh

Muḳarrer olmaya ġam dilde güm-rāh

Her işüñ evveli olmasa efkār

Ṣoñında eksük olmaz āh-ile zār

Dilerseñ bir işi ḳılmaġa bünyād

Biñ ölç bir yap dimişler idesin yād

Dime sen rāzī her yāra ḳarındaş

Ki yāruñ yārına dir rāz olur fāş

İdicek sırruñı sen ḫalḳa iẕhār

Ola mı sırruña il ḳarnı enbār

Hemān bir ʿāḳıla keşf eyle sırrı

Velī biñ kāmil ile danış emri

Ṣaḳın bir kimse'i ẕemm itme zinhār

Kemāli siretinde oldı her bār

93b. Kimi ṣūretde oldı Bāyezīdī

Velīkin sīreti ḳaldı yezīdī

Kimi ṣūretde münker ḫalḳa her ān

Fe-ammā sīreti bir genc-i pinhān

Saña lāzım budur her şaḥṣı kāmil

Bilüp şerʿ üzre ol her yirde ʿāmil

Ḳanāʿat küncine gir eyle ʿuzlet

Müyesser ola tā kim Ḥaḳḳ'a vuṣlat

2380. Daʿi'l-ḥırṣa ʿani'd-dünyā bi-ḳalbin

Ve fīmā'l-ʿīşü lā teṭmaʿ bi-celbin

Ve lā tecmaʿ mine'l-māli müdāmen

Ve lā tedrī li-men tecmaʿ temāmen

Faḳīrün külli ẕī ḥırṣin ke-ḫannās

Ġaniyyün külli men yeḳnaʿ mine'n-nās

Cihānuñ ḫalḳı cümle cemʿ olalar

Naṣībüñ menʿa ḳādir olmayalar

Naṣībüñden ziyāde ẕerre miḳdār

Ne deñlü cehd olunsa olmaz ey yār

2385. Bülend it himmetüñi eyle cehdi

Ṣıma ṣaḳın olursañ daḫı ʿahdi

Ṭaparken pūta küfr içinde Mālik

Ḥaḳ itdi Yūsufʾa ṣıddīḳa mālik

Ḳıyās it ḥaḳ-pereste Rabb-i Aʿlā

Eger ṭālib ola itmez mi iʿṭā

Riyādan key ṣaḳın key ey birāder

Kim andan geçmege ser-ver gerek er

94a. Resūlʾe ümmet içün ḫavf-ı ekber

Olupdur bu fenāda şirk-i aṣġar

2390. Budur bu şirk-i aṣġardan ʿalāmet

Li-vechiʾllāhi olmaya ʿibādet

Feraḥ olmasa medḥe ẕemme ġam-nāk

Riyādan ḳurtılup ḳalbi ola pāk

Eger kim medḥ ü ẕemm eylerse te’s̱īr
Dimiş Mollā-yı Rūm aña vü teẕkīr

Kimisi emr-i Ḥaḳḳ’ı eyleyüp terk
Ṭutar ammā ki nehyin muttaṣıl berk

Nedür kemmiyyeti dirseñ muḥaḳḳaḳ
Cevābı bu-durur kim Ḥażret-i Ḥaḳ

Bu ḫalḳa itmedin eşkāli taṣvīr
Ḳamu efʿālini itmişdi taḳdīr

Murādı bu ki mecbūr ola ẕātı
Ḳabūl itmekde yaʿnī her ṣıfātı

Ḫudā’nuñ ʿilm ü taḳdīri muḥaḳḳaḳ
Dimiş kāmiller īcāb itmez el-ḥaḳ

Muḳarrerdür bu kim Ḫallāḳ-ı Bārī
Mürīd oldı ʿibāda iḫtiyārı

Nedür bu ḳıllet-i inṣāf her dem
Kefīl olduġına Ḥaḳḳ’uñ çeküp ġam

Kefīl olmaduġı eşyāya ammā

Göñül ġam çekmeye dünyāda ḳaṭʿā

Lisānuñ debredürseñ ḳuṭb-ı devrān
Olursun müstemiʿ dem-beste ḥayrān

94b. Ve bī yesmaʿ ve bī yebṣar maḳāmın
Bulursañ söyle esrāruñ kelāmın

Ve illā ḫaf mine'llāhi Teʿālā
Leḳad kāne's-sükūtu ʿanhü evlā

Revā mıdur olup fiʿlüñ yezīdī
Kelāmuñ dāʿim ola Bāyezīdī

2405. Eger ḳavl olmasa fiʿ le muṭābıḳ
Olur ol kimse elbette münāfıḳ

Kelāmı ehl-i fetvānuñ kemā-kān
Olur hep ruḫṣat-ile ey müselmān

Velīkin ehl-i taḳvānuñ ḥaḳīḳat
Olur aḳvāl u efʿāli ʿazīmet

Ki yaʿnī eyleseñ her şey'e bünyād
Maḳāmın her birinüñ idesin yād

Maḳāma lāyıḳ ise eyle iẓhār

Ve illā sākit ol keşf itme zinhār

2410. ʿİyān itmez ʿaḳıl yār olsa insān

Ẕeheb meẕheb ḫalḳa bir ān

Riyā vü kibr ü ġaybetden ḫalāṣ ol

Recā vü ḫavf maḥabbet birle ḫāṣ ol

Bulursun her ne itseñ bu muḳarrer

Senüñçündür gerek ḫayr it gerek şer

Muḥaṣṣal cümleden ey merd-i server

Budur bu ʿām u ḫāṣa hep eṣer

Ṭarīḳatda olan şerʿ üzre ʿāmil

Ḥaḳīḳat maʿrifetde ola kāmil

95a. 2415. Ḳıyās itme umūr-ı ḫalḳı zinhār

Ṭabāyiʿ muḫtelifdür zīrā nā-çār

Münāfıḳ ḳırḳ yıl olur ṣābit ey yār

Velī ṣıddīḳ olur ḳırḳ dürlü her bār

Teraḳḳī oldı şıddīkuñ kemāli

Anuñçün ber-ḳarār olmadı ḥāli

Dimeñ kim eylerüz dünyāda ʿālem

Çeker ṣoñra elem elbette ādem

Zevāli olana meyl itme zinhār

Melālī olana şād olma bisyār

2420. Olur elbette bālında belāsı

Dū ʿālemde çeker ġam mubtelāsı

Ṣunarsa sāġarı evvelde gül-gūn

İder ṣoñ demde lā-büdd baġrını ḫūn

Kimüñ kim yüzine eylerse ḫande

Döner ḳan aġladur ol derd-mende

Kim olsa bunda ẕevḳ-i vaṣlı-la şād

İder ardınca ol ġurbetde feryād

Ve bi'l-cümle ḳarārı yoḳ cihānuñ

Kişi bī-ġammı var devrinde anuñ

2425. İnanma rām olursa yārı bed-kār

Döner mār olur ol elbette nā-çār

Ne ḥāṣıl evvel olsa[146] Bāyezīdī

Olur āḫir o ḫār lā-büdd yezīdī

Ḳatı ḫuddāʿadur mekkāre dünyā

Ḳatı cebbāredür ġaddāra dünyā

95b. Ẕelīl olur ʿazīzi āḫir-i kār

Ḳalīl olur keṯīri ṣoñra nā-çār

ʿAlīl olur ṣaḥīḥi bu muḳarrer

Baḫīl olur cevādı ṣoñra ser-ver

2430. Iraḳ ṣanma ḳarīb olur zevāli

Liḳāsında firāḳ olur meʾāli

Vaʿīd oldı anuñ vaʿdi be-hey yār

ʿAbīd oldı mülūkı çār u nā-çār

ʿUhūdı dāʾimā menḳūża ey cān

ʿUḳūdı oldı merfūża kemā-kān

[146] Bu kelime metinde “olursa” şeklinde geçmektedir.

Serāb olur şerābı āḫir-i kār

ʿAẕāb olur naʿīmi itme inkār

Anuñ iḳbāli olmaz illā fitne

Olur idbārı ammā ḳalbe miḥne

Olur leẕẕeti mesmūma muḳarrer

Ḳılur aḫlāḳı meẕmūma mükerrer

Bu bil kim ola[147] menkūrı maʿrūf

Sārī olduġı şey'e ola me'lūf

Didi Ḥaḳ ʿilmi cūʿ içre ḳodum ben

Şibaʿda isteyen bulur mı andan

Ḳodum ben rāḥatı cennetde ancaḳ

Bulunmaz dār-ı dünyāda muḥaḳḳaḳ

Ḳodum ṭāʿatda ʿizzi ben kemā-kān

Olur mı maṭlab aña bāb-ı sulṭān

Ġınāyı ben ḳanāʿatda ḳodum pes

Bulur mı keşret-i māl içre bir kes

[147] Bu kelime metinde "*olur*" şeklinde geçmektedir.

96a. Fenā milkinde isterseñ selāmet

Ḳanāʿat ḳıl ḳanāʿat ḳıl ḳanāʿat

Dürüşüp rūz u şeb nefse cebri

ʿİbādet zaḥmetine ide ṣabrı

Lisānuñ ḥıfẓın ihmāl itme bir ān

Seni bir gün ṣoḳar ġāfil o ş̱uʿbān

Ḳalīl olsa ḥayā ey merd-i server

ʿÖmür az u ʿadū çoḳ olur ekş̱er

2445. Rıżā-yı Ḥaḳḳ'a rāżī ol kemā-kān

Muḫ̱ālif ol murād-ı nefse her ān

Neye muʿtād iderseñ eyle anı

Aña muʿtād olmaḳ oldı şānı

Murād anuñ ḥuṣūlında muḳarrer

Bulundı ṣabr-ıla çoḳ çoḳ eş̱erler

Ṣalāḥ u zühd ü taḳvā terk-i dünyā

İdüp gör kendüñi her kesden ednā

Göñülde[148] ḳalmayup hīç ḥubb-ı dünyā
Dilüñde dāim olsun ḥubb-ı uḫrā

2450. Eger ki ḫalḳa ḥüsn-i ḫulḳ ola kār
İdersin āḫir aġyār olanı yār

Niçe yār ola ʿabduñ bil ki her ān
Olur zīrā ki her kes ʿabd-i iḥsān

Temelluḳ itme hīç dünyāda bāya
Tevāżuʿdur tekebbür aġniyāya

Ṣaḳın estaġfiru'llāh itme zinhār
Nedemsiz tevbe itseñ kiẕb olur kār

96b. Di Allāhümme tüb lī dā'im ammā
Bu cā'iz tevbe vire Rabb-i Aʿlā

2455. Eger ki ẓulme dil eylerse bünyād
Ḫudā'nuñ sen de ʿadlin idesin yād

Lisān u dest ü ḳalb-ile kemā-kān
Ḫudā'ya nuṣret it her vaḳt ü her ān

[148] Bu kelime metinde "*göñülinde*" şeklinde geçmektedir.

Kefīl oldı Ḫudā zīrā ki her bār

Ola nāṣir olana nāṣir ey yār

Edeb tāc-ı İlāhīdür giy anı

Żarardan ḳurtarasın cism ü cānı

Iraġ olsa ʿaḳıl ḥikmetden ey cān

Ḳamū tedbīre ʿāciz olur insān

Belīġ olsun cevād olsun kemā-kān

İder ifrāṭ u tefrīd ol müselmān

ʿAlī dir ʿāḳıl oldur bunda her ān

Tecārib vaʿẓ ide aña kemā-kān

Ḳamu şey ʿaḳla muḥtāc oldı muṭlaḳ

Tecārib ḳalmaġa ʿaḳl oldı ancaḳ

Dimiş ḥikmet beni kim olsa ṭālib

Velī bulmayup olsa şevḳi ġālib

ʿAmelde aḥsen-i maʿlūm olup kār

Fiʿāluñ aḳbeḥin terk ide her bār

Varıcaḳ ḳabre kāfir hem müselmān

ʿAmel māl-ile ehli vara ol ān

Refīḳ olup ʿamel dāʾim kemā-kān
Gelür māl-ile ehli beyte ey cān

97a. ʿAcāʾibden degül mi ʿucb-ı insān
Olurken ḫātime emrinde ḫayrān

Olup milk-i fenāda şād u ḫandān
Tekebbür eyleye her şaḫṣa her ān

Ṣabır ḳıl ṭār olursa vaḳt ü ezmān
Feraḥ ġam ṯābit olmaz bunda her ān

2470. Ve ṭıbb nefsan fe-inneʾl-leyle ḥublā
ʿAsē yeʾtīke biʾl-ibn-i ṣabēḥā

Feraḥ bulmaya bī-ṣabr olsa insān
Ḳalīlüʾş-şükre niʿmet ola noḳṣān

ʿAdāvet eyleyen kimse muḥaḳḳaḳ
Ṣadīḳuñdan saña enfaʿdur el-ḥaḳ

Saña iʿṭā idüp [a]ʿmāli her dem
Çeker maḥşerde kendi miḥnet ü ġam

Ṣadīḳuñ nāra yilter dā’im ey yār
Ki zīrā ġaybet it dir saña her bār

2475. Bu dünyā zīnet-ile nefs-i meyyāl
Oda ṣaldı kimini eyleyüp āl

Uyan şeyṭān u nefse bunda her gāh
Olur uḫrāda şeyṭān-ile hem-rāh

Zebūn itmekde nefs-i şūmı her bār
Sükūt u ʿuzlet ü cūʿ oldı muḫtār

Ḫudā luṭfından iʿlām itdi anı
Belā çekmez ṭutānuñ cism ü cānı

Ḳaçan kim Ḥaḳ didi nefse kimüm ben
Didi ol demde ben ben līk sen sen

97b. 2480. Hemān emr itdi biñ ḳamçı uruldı
Sözi evvelki [ol] oldı ṣoruldı

Yāḳub nār içre biñ yıl şöyle muḥkem
Ṣorınca ol cevābı virdi ol dem

Ḳodılar vādī-’i cūʿ içre biñ yıl

Didiler kim bil imdi ḳadruñı bil

Getürdi ṣoñra Ḥaḳ dir [ki] kimem ben

Didi ol demde Rabbü’l-ʿAzzesin sen

Ben ammā ʿabd-ı ʿāṣī bir faḳīrem

Ẕelīl ü cāhil ü ednā ḥaḳīrem

2485. Daḫı muḥtāc-ı ġufrānam budur ḥaḳ

Beni ʿafv eyle erḥamsın muḥaḳḳaḳ

Nebī dir cennete girmez muḳarrer

Göñülde ẕerre deñlü kibr olan er

Eger şehvet olursa aṣl-ı ʿiṣyān

Le-ḳad yürcā lehüm Ġufrān-ı Raḥmān

Tekebbür olsa ʿiṣyān aṣlı ey yār

Fe-lā yürcā lehüm Ġufrān-ı Cebbār

ʿAcebdür ḫalḳ içinde żaʿf-ı īmān

Ḳatı ẓāhir olupdur şimdi ṭuġyān

2490. Añılmaz ʿāfiyetde Rabb-i Aʿlā

Muṣībet olsa müstevlī fe-ammā

İdüp leyl ü nehārı āh u zārī
Bu olur zārılık içinde kārı

Beni yā Rabbi eyle ṣaġ u sālim
Ki benden olmaya bir daḫı ẓālim

98a. Ḳaçan [kim] bula [bu] evvelki ḥāli
Olur her şey'e ḳavli mā yubāli

Dimişlerdür [ki] olur ḥüsn-i taḳdīr
Fenā mülkinde oldı re's-i tedbīr

2495. ʿAcel ümmü'n-nedāme oldı ey cān
Nedāmetdür anuñ maḥṣūlı her ān

ʿAcel ḳılsa müdāmī bir müselmān
Yeḳūlü'l-ḳavle ḳable'l-fiʿli el-ān

Daḫı fehm itmedin eyler cevābı
Ne ḥāṣıl ṣoñra fikr itmek ṣevābı

Ḥikemden Şāfiʿī bu pendi iẓhār
İdüp taʿlīm iderdi ḫalḳa her bār

Dilerse ʿāḳıbet ḫayrın müselmān
Bu ḫalḳa ḥüsn-i ẓannı ola her ān

2500. Kibirdür sū’-i ẓan terk eyle anı
Kederden pāk eyle cism ü cānı

Vücūduñ sende olduḳça muḳarrer
Ḳabūl itmez Ḫudā ey merd-i server

Vücūda cümle ẕenb olsa muḳābil
Aña hīç bir günāh olmaz muʿādil

Ne dir Dāvūd’a diñle Ḥaḳ Teʿālā
ʿAdāvet ġayr-ı şeyden nefse evlā

Benüm milkümde andan ġayrı aṣlā
ʿAdū olmaz baña bir kimse ḳaṭʿā

2505. İşit Luḳmān’ı ḥikmetden ne söyler
Bu sözde çoḳ meʿānī remzin eyler

98b. Ḫaṭāsın bildi Ādem oldı maġfūr
Tekebbür ḳıldı şeyṭān ḳaldı menfūr

Didi Dārānī nefse olmadum ben
Gözüm açup yumınca rāżī senden

Dimişdür daḫı nefsüñ ḳahrı her ān
Eşeddür bir şehir feṯḥinden insān

Ḳaçan kim tāc u taḫt u mülki bir ān
Getürdi göñline çünkim Süleymān

2510. Egildi taḫtı dört yüz kimse anı
Ḫudā'ya cümle teslīm itdi cānı

ʿİṯāb itdükde bāde bād oldum
Didi kim kibri terk it gelmeye ġam

İşit benden nedür kibrüñ beyānı
Saña icmālī tefhīm[149] idem anı

Eger kendinden ednā olsa bir kes
Aña dir żāyiʿ itmiş ʿömrini pes

Eger kendinden aʿlā olsa aʿlā
Aña dir kim ʿitābı ola evlā

[149] Bu kelime metinde "*tefāhim*" şeklinde geçmektedir.

2515. Ve bi'l-cümle budur kibrüñ beyānı
Ola nefsinde tafḍīlüñ nişānı

Nebī dir kim ẕünūbuñ aṣlı her ān
Ḥaseddür ḥırṣ u kibr itmekdür insān

Ġażab kibr-ile faḫr u ḳudret ancaḳ
Benümdür kim nizāʿ eylerse muṭlaḳ

Cehennemlik idem dir anı Ḳahhār
Ḥaẕer ḳıl key ḥaẕer ḳıl bunda zinhār

99a. Fenāda ṭūl-i ʿömri içre[150] insān
Baḫīl olsa daḫı sekrān-ı ġażbān

2520. Ne deñlü çoḳ ʿamel eylerse her ān
Ḫalāṣ olmaz ölümden didi şeyṭān

Eger bir kimsede üç nesne her dem
Bulunsa eksük olmaz miḥnet ü ġam

Ġażabda surʿat u taʿcīl-i efʿāl
İdüp hem intiḳāma meyl ide bāl

[150] Bu kelime metinde "*içinde*" şeklinde geçmektedir.

Helāk eyler ricāli ḥiddet ey cān
Kerem it ḥiddete ṣabr eyle bir ān

Saña her kim ki olursa cefā-kār
Sen iḥsān eyle luṭf it aña her bār

Egerçi leẕẕet-i nefs oldı bir dem
O leẕẕetde nice ġam oldı mudġam

Eger bir ẕenb ü biñ ṭāʿat ola kār
Olur ṭāʿat eḳal ẕenb ekṣer ey yār

Tevāżuʿdan olur insāna rifʿat
Tekebbürden gelür her demde ẕillet

Tekebbür eyleyen ʿizzet bulaydı
Maḳām İblīs'e dā'im arş olaydı

Tevāżuʿdan żarar geleydi dīne
Nebīler baş eger miydi zemīne

Ululardan birine bir müselmān
Didi kim dār-ı dünyā içre her ān

Mine'l-ednā mine'l-ednā ẕelīlen

Ve yerḍā ʿanhü İblīsün ḫalīlen

99b. Didi ıṣlāḥ idüp dünyāyı ġayrı
Virüp dīnin fesāda gitdi ḫayrı

Le-ḳad yemşī bi-şeyṭānin leʿīnin
Ki yaʿnī ye'külü'd-dünyā bi-deynin

Ve ḳālū aʿdelü'n-nāsi mine'n-nās
Hüve'l-ʿāṣī ʿalā nefsin ve ḫannās

2535. Dimişler şerr-i eşyā ʿabd-i muṭlaḳ
Lisānı muṭlaḳ olmaḳdur muḥaḳḳaḳ

Fuḍayl eydür li-ecli'l-ins ü insān
ʿAmel terki riyā oldı kemā-kān

ʿAmel min ecli ġayrı'llāh lākin
Ḫudā'ya şirk olur andan ṣaḳın

İşit esrār-ı vaḥyi ey müselmān
Ki eyler cānı ḫā'if ʿaḳlı ḥayrān

Ṣalāḥ üzre olup bir kimse ġāyet
Ṣalāḥında bulup daḫı nihāyet

2540. Zemīn ü āsumānuñ ehli miḳdār
ʿİbādet eylese dünyāda her bār

Daḫı cümle ʿulūmı itse taḥṣīl
Ki yaʿnī her birin icmāl ü tafżīl

Göre göñlinde Mevlā ẕerre miḳdār
Olursa daḫı dünyā sevgüsi var

Ya zīnet ya riyāset sevse dā'im
Biri olsa eger göñlinde ḳā'im

Bu üslūb üzre ʿabduñ armaġānı
Ḳabūl olmaz Ḫudā redd eyler anı

100a. 2545. Didi Mūsā ʿibāduñdan Ḫudā'ya
Fenā dārında kimdür ġāyet eşḳā

Didi Ḥaḳ mevʿiẓe ḳılmasa te'sīr
Olur eşḳā ki ḳıldı ḫayrı te'ḫīr

Daḫı vaḥdetde şöyle olsa ḥāli
Beni ẕikr eylemek olmaya kārı

Ḥikemden sözlerin Suḳrāt'uñ ey cān
Ṭutarsañ kāmil ola dīn ü īmān

Olur leẕẕat-ı dünyā bir dem ancaḳ
Velīkin ḥüzni dā'imdür muḥaḳḳaḳ

Ḥamāḳat üç kişiye ola lā'iḳ
Geçinürse daḫı ḫalḳ içre fā'iḳ

Ṭabīʿatdan degülken hīç ḫaber-dār
ʿİlāc eyler biri merżāya her bār

İkinci müftīdür dīn içre ey yār
Ḳudūrī bilmez-iken daḫı Muḫtār

Üçünci şeyḫ iderken dā'im irşād
Ḫudā'nuñ ḳulların ḥaḳdan ider yād

Kim itmez ʿāḳıbet emrin teẕekkür
Şaḳīdur ḳalbi olmış ḫubs̱-ile pür

Sözin zā'idine kim itse bisyār
Ḫasāretdür anuñ vaṣfı bil ey yār

Ne dir Tevrāt içinde diñle Sübḥān

Bu sözde cümle ʿālem oldı yeksān

Ġanī māl-ile ger olmazsa rāḥat
Sevā'ün bi'l-ecīr oldı işāret

100b. Oturmasa eger ki evde ʿavrat
Ḳaravaş miṣlidür yoḳ anda ġayret

Ġınā ecli faḳīr itse teẕellül
Berāber gel bile eyle te'emmül

2560. Eger ki ehl-i ʿadl olmasa sulṭān
Berāber ola Firʿavn-ıla her ān

ʿAmel ḳılmasa ʿālim ʿilm-ile ger
Beraber ola İblīs'e muḳarrer

Cüneyd'üñ remzini fehm eyle ey yār
Biline mekr-i nefsānī nekim var

Girüp bir ġāra gördi bir ḥimāra
Hemān ol dem ḫurūca itdi cāra

Ne tiz çıḳduñ diyince aña yārān
Didi kim ġar içinde şöyle bir ān

2565. Tevaḳḳuf itmege hīç var mı imkān
Olup furṣat ḥavāle ola şeyṭān

Ki zīrā nefs ü şeyṭān olsa düşmān
Ḫuṣūmet itmege ʿācizdür insān

Budur remzi Cüneyd'üñ yaʿnī her bār
Ḥaẕer ḳıl şerre furṣat bulma zinhār

Eger insān ola ḫāliṣ müselmān
Olur dört nesne ẕātında kemā-kān

Göñül virmez fenāda mā-sivāya
İşi dā'im rıżādur hem ḳażāya

2570. Emīn olmaz Ḫudā mekrinden aṣlā
Ḫaṭā itmez eger fikr itse ḳaṭʿā

101a. Şu kim ḫışmın yudup ʿafv ola şānı
Ḫudā ʿafv eyleye maḥşerde anı

Ḥaẕer ḳıl merdüm-āzār olma zinhār
Bulursun itdügüñi çār u nā-çār

Nenüñ zaḫmı olursa bite yāre
Lisānuñ zaḫmına olmaya çāre

Olan kimse fenā milkinde bed-ḫū
Olur bed-nām-ı ʿālem hem siyeh-rū

2575. Belādur ḫuy-ı bed cāna belādur
Ḳatı çoḳ kimse aña mübtelādur

Eger ḫalḳ itmesün dirseñ seni ẕem
Kimesne ḥaḳḳına hīç söyleme kem

Ḳuyu ḳazma ilüñ yolında zinhār
Gine kendüñ düşersin āḫir-i kār

İsā'et ḳıl gerekse eyle iḥsān
Senüñçündür ne işlerseñ kemā-kān

ʿUyūb-ı nāsa vāḳıf olsañ ey yār
İhānet üzre aña gülme zinhār

2580. Anı ʿafv eyleyüp ol Rabb-i Ġaffār
Seni de eyler ol ʿayba giriftār

ʿAyıb-gū ʿaybı çü olsa insān

İder maʿyūb u menkūb anı Sübḥān

Dilerseñ kāmil ola āb-ı rūyuñ
Musaḫḫar ide ḫalḳı nīk ḫūyuñ

Elüñ çek dil uzatma ḫalḳa zinhār
Budur edyān içinde ḫayr-ı muḫtār

101b. ʿAdū ḥaḳḳında ger bulsañ ẓaferler
ʿAfüv ḳıl Ḥaḳ'dan ola çoḳ naẓarlar

2585. Ḥaẕer ḳıl ehl-i sūya olma yoldaş
Ṭuyarsa ʿaybuñı ḫalḳa ider fāş

Eyü olmaḳ gerekdür hem-nişīnüñ
Ziyāde ola tā kim ʿaḳl u dīnüñ

Kimüñ kim istiḳāmet olsa şānı
Ḳarīnü's-sū' bozar elbette anı

Sücūnuñ ażıḳı dünyāda her ān
Muḳārin olmadur eżdāda insān

Ḫilāf-ı cins-ile kim olsa yārān
Olur cennāt u ezhār içi zindān

2590. Elif lāma eger olsa muḳārīn
Olur egri görince egri yārin

Ne deñlü berk olup dil olsa mermer
Eyülerle yürürseñ ola cevher

Yüzüñe cürm ü ʿaybuñ söyleyen er
Muḳarrer yār-i ṣādıḳdur muḳarrer

Dilerseñ mekr-i şeyṭān itmeye kār
Ḥaẕer eyle nisāya uyma zinhār

Refīḳı bir kişinüñ olsa nā-dān
Refīḳ olma żarardur aña bir ān

2595. Tekellüm eyleseñ nerm it kelāmuñ
Ki meẕmūm olmaya ḫalḳ içre nāmuñ

Şaḳī vü şūḫ u bī-şerm olsa insān
Ḫalāyıḳ içre maḳhūr ola her ān

102a. Edeb yekdür ẕehebden merde her dem
Edeb bekle edebsüz ola epsem

Sözüñ dinlenmese bir yirde zinhār
Dehān açma o yirde ṣamt olur kār

Kemāl ehli olur her yirde ḫāmūş
Olur cāhil olan kes sözde pür-cūş

Dilerseñ dār-ı rāḥat ola fānī
Sükūt eyle sükūt açma dehānı

Dehān u gūşa vursun mühr-i ṣamtı
Ki ḥattā ġaybetüñ ḳaṭʿ ola semti

Ṭutup ḫışm-ıla ḳahrı dilde zinhār
Ḫalāyıḳ içre luṭfı ḳılma iẓhār

Bu vech-ile geçürseñ ʿömr ü varın
Maḳāmuñ derk-i esfel ola yarın

Kimüñ bī-mihr olup ẓulm olsa kārı
Vefā göstermeye hīç rūzigārı

Eger maẓlūm iderse dilden āhı
Ḳılur zīr ü zeber çoḳ padişahı

Ḫaẕer ḳıl ey birāder āh-ı dilden

Çıḳarur devlet-i dāreyni elden

Fenāda eyleyen ẓulm u sitemler
Çeker maḥşerde dürlü dürlü ġamlar

Ḥuḳūkın ḫalḳa cümle virmeyince
ʿAmel bulmasa nāra girmeyince

Ḫalāṣ olmaya ẓālim anda muṭlāk
Meger kim ḫaṣmını irżā ide Ḥaḳ

102b. 2610. Göñülden itse maẓlūm āh u zārī
Muʿīn olur aña elbette Bārī

Olurken ḫātime emrinde ḥayrān
Ḥamāḳatdur tekebbür itmek insān

Ḫaṭānuñ başı kiẕb oldı kemā-kān
ʿAmūdı kiẕbüñ ammā oldı bühtān

ʿAẕāb itdükde ʿiṣyān ehline Ḥaḳ
Budur hükm-i İlāhī bu muḥaḳḳaḳ

Bir olsa cāhilüñ anda belāsı
Yidi kez ola ʿālim ibtilāsı

Kişide ḥüsn-i ādāb olsa her bār
Nesebde ḳubḥını setr ola muḫtār

Eger kim sū’-i ādāb olsa şānı
Neseb żāyiʿ olur anda nihānī

Şeref faẓl u edebde oldı kāmil
Ve lā bi’l-aṣli ve’l-ansābı ḥāṣıl

Mışır’da var-idi bir kimse maġbūn
Aña aʿlā vü ednā dirdi melʿūn

Aña bir ġāzī dir ey merd-i server
Ġazāya gitmemüz oldı muḳarrer

Kerem it bir ḳılıç vir kim varayın
Ġazā idüp Ḫudā’ya yalvarayın

Yıḳup ʿırżın ṣoñında itdi iḥsān
Günāhuñ añup itdi āḥ u efġān

Görüp ʿĪsā-y-ıla bir şeyḫi ol dem
Ṭurup taʿẓīme bil baġladı muḥkem

103a. Ḫilāf-ı semti şeyḫ idince maḳṣūd
Yoluñdan dönme dir ʿĪsāʾya Maʿbūd

Didi şeyḫ ol araya irmezin ben
Anuñla cennete hem girmezin ben

2625. ʿİtāb itdi hemān ol demde Ḳahhār
Yerini cennet iken eyledi nār

Ḫudā luṭf itdi melʿūn oldı mesʿūd
ʿAdū-yı Ḥaḳ iken vaṣf oldı mevdūd

Didi bir zāhide[151] bir ehl-i ʿişyān
Yanuñda ṭurayın luṭf eyle bir ān

Senüñ yüzüñ ṣuyına baña Raḥmān
Ola kim eylese inʿām ü iḥsān

Ṭarıldı zāhidüñ ol demde cānı[152]
Ḳomadı otıra bir sāʿat anı

2630. Ḫudā peyġambere vaḥy itdi ol dem

[151] Bu kelimede “z” harfi sehven “peltek z” olarak yazılmıştır.
[152] Bu mısra metinde *“Ṭarıldı ol demde zāhidüñ cānı”* şeklinde yazılmıştır. Ancak, vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

ʿAmel maḥv u ḫaṭā ʿafv oldı muḥkem

Olurken ḫatime emrinde ḥayrān
N'içün kibr eyleye dünyāda insān

Tevāżuʿdan bulur rifʿat müselmān
Çıḳar ʿarşa ṭaleb ḳılsa kemā-kān

Ḥaḳīr u ḫor olur kibr itse her bār
Felā yürcā lehü Ġufrān-ı Ḳahhār

Eger ʿābid eger zāhid müdāmī
Olursa kibri daḫı intiḳāmı

2635. Ḫudā redd eyler aʿmālin muḳarrer
Maḳāmı nār olur ey merd-i server

103b. Kerem olmaz hevā terkinden evfā
ʿAmel olmaz fikirden efḍal ammā

Ṣevāb olmaz rıżā-yı Ḥaḳ'dan aʿlā
Günāḥ olmaz kibirden ola uḫrā

ʿÖmer eydür eger bir merd-i muḫtār
Ḫuşūʿ iẓhār idüp ḫalḳ içre her bār

Ḫuşūʿından ziyāde olsa iẓhār
Nifāḳ üzre nifāḳ ola aña kār

Didi [bir] kimse kim ḳırḳ yıl veraʿdan
Bir ırmaġuñ ṣuyından içmedüm ben

Ṣovuḳ ṣu içmedüm altmış yıl ey yār
Veraʿ olmışdı dünyāda baña kār

Menāmında görür bir kimse anı
Dimiş menʿ itdiler görmem cinānı

Meger kim ṭutmaġa bir igne almış
İdüp ihmāl onda şöyle ḳalmış

Gerek ḫayr eyle dünyāda gerek şer
Senüñçündür gine ey merd-i server

Atasına idüp bir kimse ʿiṣyān
Döñerken eyler-imiş āh u efġān

Ṣorınca aṣlını bir kimse onda
Dimiş ben vālidem dögdümdi bunda

Eger ki ehl-i ġaybet olsa ādem
Olur dünyāda vü uḫrāda pür ġam

Şimālından ṣunılup aña defter
Buluna defterinde cümleten şer

104a. Görinmez çünki anda ḫayr-ı aʿmāl
Dir ol dem kim nedür keyfiyyet-i ḥāl

2650. Ḳanı aʿmāl-ı ḫayrum n'oldı ya Rab!
Ẓulümden ḫod berīsin sen muḥaḳḳaḳ

Yaña yañlış virilmişdür bu defter
Ki bunda bir ḫayır yoḳ cümlesi şer

Dine ol dem aña ey merd-i bed-kār
Ġalaṭ olmaz ḥużūr-ı Ḥaḳ'da zinhār

Fenāda çünki ḫalḳı ġaybet itdüñ
Ḳoyup Ḥaḳ yolı bāṭıl yola gitdüñ

Ḳamu aʿmāluñı ol kimse aldı
Yirine cümle şerri saña ḳaldı

2655. Ḳaçan kim ġaybet itse ibn-i Ādem

Budur fikriyle dünyāda gelen ġam

Ḥasan Baṣrī didi ḳırḳ gün kemā-kān
Ḳabūl olmaz ʿibādet ḳılsa her ān

Didi Mūsā'ya ol ḳahr issi Sübḥān
Eger ġaybetden olsa tā'ib insān

Ḳamudan ṣoñradur görmek cinānı
Bilā-tevbe eñ evvel nāra anı

Didiler ibn-i Sīrīn'e göñülden
N'içün Ḥaccāc'ı ẕemmām olmaduñ sen

2660. Didi tevḥīd olup derdine çāre
Beni cā'iz ki ġaybet ilte nāra

Eger ẓāhirle ḳalbuñ iḫtilāfı
Ola oldı nifaḳ emrinde kāfī

104b. Eger kim uymasa aḳvāla aʿmāl
Dimişler kim münāfıḳdur be-her-ḥāl

Hevāya kim ki tābiʿ olsa her bār
Ṣatar uḫrāsını dünyāya zinhār

Le’im ıṣlāḥını olma ṭaleb-kār
Ki ṭabʿın aṣdaḳ añlar senden aḫyār

Meger düşde görür bir kāmil insān
Ṭurur ibn-ü’l-Mübārek şöyle ḫayrān

Didi ey kān-ı ilm ü zühd ü taḳvā
Ne ḳıldı bunda bilsem Rabb-i Aʿlā

Didi bir fāsıḳa luṭf içün ancaḳ
ʿİtāb itdi otuz yıl ṭurġurup Ḥaḳ

Ḥakīm eydür ki üç nesne muḥaḳḳaḳ
Müyesser olmaz üç şey ile olmaḳ

Hevā üzre olan ey merd-i server
Ḥelāl ekl eylemek olmaz müyesser

Ne deñlü cidd ü cehd eylerseñ ey yār
Ġażab şefḳatla cemʿ olmaya zinhār

Kimüñ kim keṣret-i nuṭḳ ola ḫāli
Anuñ ṣıdḳ üzre olmaz hīç maḳāli

Açuḳ ṭut cān ḳulaġın Ḥażret-i Ḥaḳ
Didi üç kimsenüñ ḥaḳḳında muṭlaḳ

Namāz içre muṣallī bilür anı
Teveccüh itdi Ḥaḳḳ'a cism ü cānı

Nice naʿsān olur ol merd-i ġāfil
Olurken ḥayret içre cümle ʿāḳıl

105a. 2675. Gelürken ḳūt-ı yevmī bunda her ān
N'içün ferdā ġamın yir ḳūta insān

Ḫudā rāżī mı andan yoḫsa ġażbān
Bilinmezken olur ḍıḥk üzre her ān

Ḫaṭāya ümmehātı bunda her ān
Ḥased ḥırṣ u kibir itmekdür insān

Hevāsı ʿaḳlına ġālib olan er
Olupdur cehle müstaġraḳ muḳarrer

Fenāda ḫā'if olsa Ḥaḳ'dan insān
İder uḫrāda Mevlā ṣāẕ u ḫandān

2680. Fe-ammā bunda her kim ki feraḥ-nāk

Olursa āḫiretde ola ġam-nāk

ʿİtāb it ʿāḳıla isterseñ ey yār

ʿİtāb itme ṣaḳın cühhāla zinhār

Ve leyse'l-ʿaḳlü fi'd-dünyā ke-tedbīr

Ke-ẕe'l-cehlü li-şaḫṣin miṣlü tebdīr

Faḳīr olmaz fenā milkinde mesrūr

Ne mümkindür ki ʿāḳıl ola maġrūr

Hevā-y-ıla ʿaḳıl dünyā vü uḫrā

Ne cemʿ oldı ne cemʿ olmaḳ var aṣlā

2685. Kişiye faḫra beñzer bunda muṭlaḳ

Ḥamāḳat olmaya hergiz muḥaḳḳaḳ

Eger ki niʿmetin ʿad itse insān

Kerem maḥv ola andan didi Luḳmān

Ḳaçanı ḳovmada dünyā-yı bed-kār

Ḳovandan ḳaçmada ammā ki her bār

105b. Biterse hāribe eyler zaḫm-nāk

Eger ṭālib yete ḳatl ide bī-pāk

Sefīh ü naḫsa sākit ol birāder
Ne dirse kendi vaṣfıdur muḳarrer

2690. Ki zīrā baḥr-ı ḥulv olmaya murdār
Kilāb andan içerse ābı her bār

Didi Sehl'ibn-i ʿAbdullāh bir ān
Hīç olmaz cehle beñzer bunda ʿişyān

Yekūnu'l- cehlü bi'l-cehli müdāmen
Eşeddü'l-ḳubḥi fi'l-cehli temāmen

Edebsüz hem ḥayāsuz olsa insān
Dimişler kim olur sīretde ḥayvān

ʿAdūdur leẕẕete dünyāda āḳıl
Olupdur ʿabd-i şehvet līk cāhil

2695. Nebī dir cenneti görmez muḳarrer
Kimüñ ḳalbinde bir ẕerre riyā var

Kişiye medḥ u ẕemm eylerse te'sīr
Didi Mollā-yı Rūm olur o tenkīr

Eger ki medḥ u ẕemm olsa berāber
Olur muḫliṣler içre merd-i server

Reşīd'e yapdılar bir beyt-i ʿālī
Ṣorar Behlül'e ol evden me'āli

Aña dir[153] rifʿatü'ṭ-ṭīn kim ancaḳ
Veṣaftü'd-dīn ammā muḥaḳḳaḳ

2700. Didi Mūsā ki baʿde'ş-şirk her bār
Olur suḫriyye aʿẓam itme zinhār

106a. Egerçi düşdi Eyyūb ibtilāya
Şemātet ġalib oldı her belāya

Ṭavīl olsa kişinüñ ger lisānı
Helāk eyler muḳarrer bil ki anı

Resūl'üñ meclisinde bir ḫabīṯ er
Ebū Bekr'e iderdi sebb ol ebter

Ebū Bekr açdı meclisde dehānı
Nebī terk eyledi meclisde anı

[153] Metinde bu "*kim*" kelimesi bulunmaktadır. Ancak, vezin gereği buraya alınmamıştır.

Didi kim söyleyince yā Nebī biz
Hemān terk itdüñüz ol meclisi siz

Didi kim evvelā ol söyler-idi
Melek gine aña redd eyler-idi

Hemān kim söyledüñ sen geldi şeyṭān
Melek durmadı bir dem gitdi ol ān

Geri oldı ki bir meclisde şeyṭān
Ola ḳāʿid olam ben anda bir ān

Dilerseñ kim olasın kāmil insān
İsā'et üzre iḥsān eyle iḥsān

Ḳoma dā'im niyāzı cān u dilden
Ki her şey ḥāṣıl olur āb u gilden

Duʿāya ibtidā itse müselmān
Budur ādābı kim evḳāt u ezmān

Şerīf olup mübarek ola ġāyet
Yidi söz ola hem ḳavli nihāyet

Feṣāḥat inṭılāḳ olmaya aṣlā

Teẕellül iẖtiṣār ola göñülden

106b. Teveccüh ḳıbleden cānib olup hem

Taẕarruʿ ide iẖfā üzre muḥkem

2715. Semāya baḳmaya zinhār u zinhār

Seciʿden iḫtirāzı ola her bār

Duʿāya başlasañ ey merd-i kāmil

Suʾāl emriyle evvel olma ʿāmil

Duʿāʾı ẕikr-ile feth eyle her ān

Ḳabūl itmek dilerseñ Sübḥān

Bu sözler Ravżaʾdan naḳl oldı taḥḳīḳ

Ne mümkindür kim olmaz aña taṣdīḳ

Resūl eydür baña emr itdi muṭlaḳ

Ṭoḳuz ẖaṣletle mevṣūf olmaġı Ḥaḳ

2720. Sözüm iẖlāṣ u ʿadl u ḳaṣd-ıla dem

Kelāmum ẕikr ü ṣamtum fikr ola hem

Müdāmī ʿafv idem ẓulmı göñülden

Naẓar ḳılduḳca ʿibretle ḳılam ben

Ṣaḳın estaġfiru’llāh itme zinhār

Nedemsiz tevbe itseñ kiẕb olur kār

Di Allāhümme tüb lī dā’im ammā

Bu cā’iz tevbe vire Rabb-i Aʿlā

Edeb tāc-ı ilāhīdür giy anı

Żarardan ḳurtarasın cism ü cānı

2725. Edebden ʿaḳl u ḥikmetden olan dūr

Erenler içre lā-büdd ḫor olur ḫor

Eger ki bildügüñ ṭutsañ muḥaḳḳaḳ

Nebī dir bilmedügüñ bildüre Ḥaḳ

107a. Ḫudāyā ben be-ġāyet şermesāram

Ḫacālet nārına dā’im yanaram

Dirīġā ṣad hezāran āh u feryād

Geçürdüm ʿömrimüñ varını ber-bād

Hevā-y-ıla pür olmışdur dimāġum

Başum sevdāda balçıḳda ayaġum

Gözüm ḫalḳun ʿuyūbın gözlemekde
Göñül kendi hevāsın özlemekde

Sepīd oldı ḳara ḳıl ḳabḳara yüz
Ḫacālet oldı kārum gice gündüz

ʿAmelden zühd ü taḳvādan berīyem
Günāha cān u dilden müşteriyem

Ṭaşum fetvā vü taḳvā maṭlabum yār
Göñül aḳsī vü eşḳā meksebüm nār

Dilüm pend ü naṣīḥat söylemekde
Elüm şerr ü faẓīḥat eylemekde

Fenādan olduġı dem intiḳālum
ʿAceb yā Rab n'ola ḳabr içre ḥālum

Biñ ayaḳ bir ayaġ üzre olıcaḳ
Kişi hep itdügin bir bir bulıcaḳ

Bilür misin günāhun dirse Raḥmān
Şaşup ʿaḳlum ḳalam dem-beste ḥayrān

Dir-isem suçlarum bir bir ne çāre

Ḳalam ḫalḳ arasında yüzi ḳara

Şefāʿat olmaz-ise Muṣṭafā'dan
O cānlar cānı ol kān-ı ṣafādan

107b. 2740. Yüzüme baḳmasa yarın n'idem ben
Ayaġ altında ḫāk olam gidem ben

Eger itdüklerüm bir bir bulursam
Ḫacālet içre dem-beste ḳalursam

Muṣībet başuma topraḳ gözüme
Kimesne baḳmaya aṣlā yüzüme

Egerçi ṣūretüm olmışdur insān
Velīkin ḳaldı sīret şöyle ḥayvān[154]

Günāhum yād idüp ben zār ḳılsam
Ve her gün biñ biñ istiġfār ḳılsam

2745. Gözümden dā'im aḳup neyl-i Ceyhun
Ḳarışa birbirine yaş-ıla ḫūn

[154] Bu kelime metinde "*ḥayrān*" şeklinde geçmektedir. Ancak sehven bu şekilde yazıldığını düşünmekteyiz.

Şu deñlü çoḳ-durur ʿiṣyān u taḳṣīr

Ḥayādan idemem hīç ʿöẕre tedbīr

Ḫuṣūṣā niʿmetüñ şükrinde nuḳṣān

Ṣayılmaz ḳalmadı taʿbīre imkān

Eger her ḳılda biñ biñ olsa başum

Geçüp ṣıḥḥatda dā'im cümle yaşum

İdüp her serde Ḥaḳ biñ biñ dehānı

Olup her bir femüñ biñ biñ lisānı

2750. Müselsel ṭurmayup biñ kerre biñ yıl

Dürişüp dā'imā şükr itse her dil

Velī her sālı biñ ay olsa dā'im

Ve her bir şehride biñ hafta ḳā'im

Ve her hafta daḫı biñ rūza şāmil

Ve her rūz olsa biñ sāʿatda ḳāmil

108a. Ve sāʿat daḫı biñ ḥīn olsa her ḥīn

Olup biñ ān u her ān olsa taʿyīn

Ḥisāb-ı ḥaşr-ıla biñ kerre biñ sāl

Tamām olmaya şükrümde olan ḳāl

Benüm eksükligüm buldı kemāli
Umaram ki yaḳın ola zevāli

Egerçi kim işüm sehv ü ḫaṭādur
Ḫudāyā umduġum ʿafv u ʿaṭādur

Ġanīsin cümleden yā Rab ġanīsin
Velīkin raḥimīnüñ erḥamısın

Günāhum baḥrı gerçi yaşdan aşdı
Umaram ḳurtara ümīd-i keştī

Eger kim ʿayn-ı ʿafv olmaya nāẓır
Yerüm nār ide ʿayn-ı ʿadlüñ āḫir

Necāta ḳalmadı bir vech-ile rāh
Meger lā taḳneṭū min raḥmeti'llāh

Ḫaṭā biñ biñ olursa daḫı benden
Ümīẕüm kesmezem vallāhi senden

Beni taḫvīf ider gerçi ki Ḳahhār
Tesellī eyler ammā ism-i Ġaffār

Baña ceffe’l-ḳalemden geldi ḥayret
Fikirde ḳalmadı taḥrīre diḳḳat

Senüñçün dā’imā ey merd-i muḫtār
Atalar sözini ṭutmaḳ ola kār

108b. 2765. Kimisi enbiyānuñdur muḥaḳḳaḳ
Kimisi baḥr-ı ḥikmetdendür el-ḥaḳ

Ḳalīl elfāẓı ammā pür meʿānī
Ṣanasın her birisi rūḥ-ı ṯānī

Saña dünyā vü dīn içün muḳarrer
ʿAmel nāfiʿ olur ey merd-i server

Didi Ġazzālī şey’i biñ kez insān
İşidüp bir daḫı dindükde ol ān

Riʿāyet ḳılmasa anı kemā-kān
Aña ʿārif dimezler ehl-i ʿirfān

2770. Ki yaʿnī çoḳ işitdüm dime anı
Görürsün bu sözüñden çoḳ ziyānı

Riʿāyet eyleseñ ammā be-ġāyet
İrer Ḥaḳ'dan saña her dem ʿināyet

Olup her bir meṣel bir dürr-i fā'iḳ
Degül illā ki gūş-ı cāna lā'iḳ

Kişiye meşveret Ḥaḳ'dan ʿaṭādur
Eger ki itmeye ʿayn-ı ḫaṭādur

Ve şāvirhüm dimişdür Ḥażret-i Ḥaḳ
Ṭanışmaḳ oldı evlā bu muḥaḳḳaḳ

2775. ʿAlī dir kim olan re'yinde kāmil
Umūrın meşveretsüz olsa ʿāmil

Aña nāḳış di kāmil dime[155] zinhār
Ḳıyās it re'y-i nāḳışda nedür kār

Danışmaḳ işde ġāyet bī-bedeldür
Ki biñ danış bir işle bu meṣeldür

109a. Tefekkür itmege ḳıl şey'i te'ḫīr
Maʿīşüñ oldı zīrā nışfı tedbīr

[155]Bu kelime metinde "*dimeye*" şeklinde geçmektedir.

Olur çünkim ʿacel şeyṭānī pīşe
Te’ennīdür münāsib cümle işe

2780. Biñ olup bir kişinüñ yār-ı cānı
Bir olsa düşmeni çoḳ görsün anı

Ḳuyu ḳazsañ ilüñ yolında her gāh
Büyükce ḳaz düşersin aña nā-gāh

Olupdur bu meṡel ʿālemde meşhūr
Göñülden dūr olur gözden olan dūr

ʿAcebdür bu ki ehl-i manṣıb ekṡer
Ḫasīs iʿṭāda ammā almaḳ ister

Görinür çoḳ kişi ẓāhirde Hārūn
Bulunmaz anda illā fiʿl-i Ḳārūn

2785. Ḫalāyıḳ şöyle olmışdur ṭamaʿ-kār
Ne muḥtāc öykünür aña ne cerrar

Ne isrāf it ne ḫisset budur uṣūl
Meṡeldür yorġanuña göre kösil

Kimesne bulmasañ dir ehl-i dāniş

Külāhuñ ḳo yanuña daḫı danış

Olur her kimsenüñ devletde bākī
Ḳarıncanuñ kanadında helākı

Düşüp ṭurmaḳ degildür ādeme ʿayb
Ḫudā'dur ber-ḳarār itme aña reyb

2790. Gerek ḫayr it gerek şer öñde ṣoñda
Bulursın her birini çuḳuruñda

109b. Şemātet ṣanma kim ḳalur yanuña
Saña ḳalursa ḳalmaz oġlanuña

Eger oġluñ ḳızuñ var-ise ey yār[156]
Orospi uġru görseñ gülme zinhār

Ḳanāʿat ḳıl ṭamaʿ-kār olma zinhār
Bu nār bulduḳca kim ola ṭamaʿ-kār

Muḫannetle ṣavaşda itme el bir
Meṣeldür bir muḫanneṣ biñ çeri ṣır

[156] Bu mısra metinde "*Eger kim oġluñ ḳızuñ var-ise ey yār*" şeklinde yazılmıştır. Ancak, vezin gereği "*kim*" kelimesi atılmıştır.

Yola yoldaş-ile gitmeñ güzeldür
Ḳulaġuzsuz ḳuş uçmaz bu meṣeldür

Baṣīret üzre ol ey merd-i server
Olur terkide ġāfil baş muḳarrer

Gerekdür kāra elbet pür ola pür
Meṣeldür ālet işler er öginür

İkindi olsa ḳon gitme seferde
Fe-ammā yatma aṣlā git seḥerde

Bir atuñ olsa ancaḳ bin yoḳışda
Eger on olsa daḫı in yinişde

Ṭayanma ḳuvvetüñe ey ḳarındaş
Ṭoñuz gütdürür issine yavuz-baş

Ḫudā sevmez anı kim ola baṭṭāl
Ki aylaḳ işle baṭṭāl olma zinhār

Yaraḳ ḳırḳ yıl gerek bir gün muḥaḳḳaḳ
Gereklüyi gerekmez gündür el-ḥaḳ

Riʿāyet eyle dā’im ḥaḳḳ-ı cārı

Ki ḳonşı ḥaḳḳı oldı ḥaḳḳ-ı Bārī

110a. Dürüş it ḳurda çoḳ çoḳ terbiyetler

Deriñ yüzsün senüñ ey merd-i server

2805. Berī ṭut cān ḳulāġın olma ġāfil

Ne dir Nuʿmān işit ey merd-i kāmil

Leḳad beraytü cirven ṭūla ʿömrī

Fe-lemmā ṣāra kelben ʿażża riclī

Dirīġā bilmedüñ kendi özüñi

Ki besle ḳarġayı oysun gözüñi

Eger bir turpa biñ türk eksüñ ancaḳ

Ḥayıf ol torpa dir ʿārifler el-ḥaḳ

Evüñ ḥavli içinde olsa ḥāli

Kimesne ḳoma tek yiġ anda çalı

2810. Ṣaḳın dutma birāder kimseye kīn

Meşeldür bu dinür ya kibr ü ya dīn

Eger ki ḫayr işe itdüñse iḳrār

Bozar īmānı andan dönme zinhār

Çırāġı kim Ḫudā yaḳmışdur anı
Uçar ḳaṣd eyleyenüñ murġ-ı cānı

Ḳapu aḫşam-ıla yapılsa her gāh
Belā defʿ ola dinmişdür ol āgāh

Dimişler ḳaldı at ey merd-i server
Ḳolay-ıdı ola dimiş atalar

2815. Dimişler uçdı at gördüñ ammā[157]
Ṭurı-y-ıdı ola dinmişdür aña

Dimişler yolda er ḳaldı muḥaḳḳaḳ
Dimiş ṭul ʿavrat oġlındur o muṭlaḳ

110b. Dimişlerdir ṭurana merd-i meydān
Er oldur hem ṭurana vara her ān

Erenlerde öñ ard olmaz birāder
Gerek ḥāżır gerek ġā'ib berāber

Yaluñuz etmegin kim yirse her bār

[157] Bu mısrada "at" ve "uçdı" kelimelerinin yerleri vezin gereği birbiriyle değiştirilmiştir.

Dutar dengin dişiyle çār u nā-çār

Uzun yaşuñ ucı ölümdür el-ḥaḳ
Çalınur kūs-ı riḥlet bu muḥaḳḳaḳ

Toḫum yirden er erden ola ḥāṣıl
Gerekdür ṭālibe bir şeyḫ-i kāmil

Eken biçmek ḳonan göçmek muḳarrer
İdegör göç yaraġın ey birāder

Uzatma vaʿdede ṣayd u ṣadāyı
Erenler naḳde ḳılmışdur duʿāyı

Meşeldür bu ziyān aṣṣı ḳarındaş
Eyi yavuz geçinür ṣaġ[158] yoldaş

Azı her kim ki bilmezse muḥaḳḳaḳ
Dimişler kim çoġı hīç bilmez el-ḥaḳ

Ḫalāyıḳdan taʿalluḳ toḫmını kes
İl içün aġlayan gözsüz ḳalur pes

[158] Metinde bu kelimeden sonra "*olan*" kelimesi bulunmaktadır. Ancak, vezin gereği buraya alınmamıştır.

Meş̱eldür iş iki Tañrı bir el-ḥaḳ
Bir işüñ olmasın ḥükm itme muṭlaḳ

Ölen ardınca ölmiş yoḳ muḳarrer
Başuñ ḳaydında ol ey merd-i server

Ṣabır ḳıl faḳra ġam çekme ḳarındaş
Göñül sulṭān olur saġ olıcaḳ baş

111a. 2830. Gelür Türk'den belī ādem muḳarrer
Fe-ammā ādemilik gelmez ekş̱er

Canuña ne [ki] ṣıġsa anı işle
Degül ẓulm eylemek ẓulmı baġışla

Cezaʿ itme eger cevr itse dünyā
Ḳoruḳ ḥalvā olur ṣabr-ile ḥalvā

ʿUsur yüsr ü yüsr ʿusr-iledür pes
Olur dut yapraġı ṣabr-ile aṭlas

İşüñ evvelden itmez kim ki fikrin
Ne aṣṣı ṣoñ peşīmān itse ẕikrin

2835. Olupdur müstaḳīme nāsir Allāh

Ki ṭoġruya zevāl olmaz ol āgāh

Kim itse dirligini ʿillet-ile
Virür ol cānı āḫir miḥnet-ile

Ṭoḳınmış ḳartala çün oḳ nihānī
Baña benden dimiş fehm eyle anı

Ṣaḳın aldanma yüz virseydi devrān
Görinürden görünmez çoḳdur ey cān

Ḥaẕer ḳıl çekme başḳa başıña baş
Ki dirler olmamışdur yalıñuz ṭaş

2840. Diliñ depretme yoḳ yire ḳarındaş
Esen olur ḳaçan dil tek ṭura baş

Dimişdür ḳullarına Ḥażret-i Ḥaḳ
Ṭaleb sizden ʿaṭā benden muḥaḳḳaḳ

Ṭamaʿ ehlini her kim dost ṣana
Ḳazıḳ ḳaḳdı ṣanasın ol ṣamana

111b. Naṣīḥat itse diñle her uluyı
Ulu sözin ṭutmayan ḳalur ölüyi

Ulular köpri olsa geçme başub
Budur her kimseye lāyıḳ münāsib

Ululerla n’içün ḫaşm olur ebter
Aġır başsa meṯeldür yeyni ḳalḳar

Yaramaz kimselerle olma yoldaş
Ḳuru yanınca zīrā kim yanar yaş

Dilerseñ dā’im arta ʿaḳl u dīnüñ
Gerek senden yeg ola hem-nişīnüñ

Olursa meşveretciñ ehl-i ʿirfān
Olursun anlaruñ ʿaḳlı-la her ān

Danışmaġa işi her kim baş egmez
Ne ḥāṣıl çün ziyāna aṣṣı itmez

Tevāżuʿ eyle cümle ḫalḳa düpdüz
Meṯeldür bu başılmaz yirdeki yüz

Ḥaẕer it ṭutma maẓlūmuñ yaḳasın
Ṭamudan od alup ḳanda yaḳasın

İtüñ issi var-ise n’ola her bār
Meş̱eldür ṭavşanuñ da Tañrısı var

Yıḳar dīn yarısın ẓulm itse insān
Ki inṣāf oldı dīn pāresi ey cān

Oturma ḫālī nā-maḥremle zinhār
Od-ile panbuġuñ ne oyını var

2855. Döner ḫayra uzatsañ şerri muḥkem
Döner şerre uzatma ḫayrı bir dem

Diyen ḥaḳ söyler inkār itme el-ḥaḳ
Ṭoyurmaz gözleri illā ki ṭopraḳ

112a. Meş̱eldür il ḳapusın ḳaḳan āḫir
Anuñ daḫı ḳaḳılur bābı vāfir

Ṣaḳın depretme mechūl işe cānuñ
Dimişler bilmiyen içün bulut yüñ

Duran kimse virilür āḫir-i kār
Diyen daḫı işidür çār u nā-çār

2860. Ḥaẕer it ḫalḳa atma ṭaʿn-ile ṭaş

Meşeldür bu iden bulur ḳarındaş

Ḫudā yandurduġı şemʿa diyen püf

Yüzin gözin yaḳar ancaḳ aña püf

Şerīʿatdan ḳoparsa ṣūfī bir ṭaş

Erenler ḳor o ṭaşıñ üstine baş

Göñül levḥinde ḳalsun bu sözi yaz

Şerīʿat kesdügi barmaḳ acımaz

Żarardan ṣaḳla dā'im cism ü cānı

Ki cān evvel gerek andan cihānı

2865. Elüñ çek fitneden dār-ı fenāda

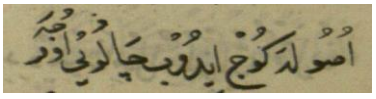
Depişür at eşek ölür arada

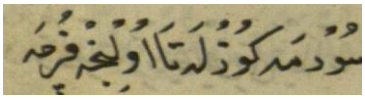
Meşeldür itme ḥayfı bulma ḥayfı

Ne lāzım saña ḫalḳuñ kem keyifi

Nedür dünyāda bu ʿiṣyān u ṭuġyān

Yatacaḳ yir gerekdür ölicek cān

Ölen öldi giden gitdi muḳarrer

Gel ibnü’l-vaḳt olalım ey birāder

112b. 2870. Budur mesmūʿ olan cümle selefden

Cehālet bir belādır her ṭarafdan

Dimişler dirligi birlikde ancaḳ

Müdārā lāzım oldı bu muḥaḳḳaḳ

Kimüñ kim ʿārı olmazsa kemā-kān

Mükemmel olmaz anda dīn ü īmān

Alan bir ḳıldan alur āşikāre

Gelür ʿārifde işāre

Dimişler erlik ondır bu muḳarrer

Ṭoḳuzı ḥīledir ey merd-i server

2875. Bir işüñ gelmedin vaḳti vü ʿahdi

Ne aṣṣı eylemekden cidd ü cehdi

Sükūt oldı rıżā-y-ıla birāder

Olur sākit olanlar rāżī ekşer

Dimişdür Faḫr-ı ʿĀlem ʿilme ʿilmān
Ki yaʿnī ʿilm ebedān ʿilm-i edyān

Buyurmışdur tedāvü hem muḥaḳḳaḳ
Ḥarām-ile devā menhīdür el-ḥaḳ

Meger yanında Harūn er-Reşīd'üñ
Eṭıbbādan nice aʿdāsı dīnüñ

2880. Oturmışlardı yaʿnī miṣl-i şeyṭān
Didiler şāmil olmaz ṭıbba Ḳur'ān

Hemān ol dem didi bir merd-i kāmil
Olupdur nıṣf-ı āyet aña şāmil

113a. Didi Ḥaḳ yiyüñ içüñ itmeñ isrāf
Olupdur cümle ṭıbbı cāmiʿ inşāf

Nebī dir aṣl-ı emrāż imtilādur
Velī dermān-ı derd iḥtimādur

İşitdi çün ṭabībüñ ġūş-ı cānı
Teʿaccubdan didi ol demde anı

Ḳomamış hīç beni göz daḫı Ḳur’ān
Ki Cabulus ide emrāża dermān

Eṭıbbā içre bir merd ehl-i ġayret
Kulūdan ve’şrabūdan aldı ʿibret

Didi gūş eyleyince bu muḥaḳḳaḳ
Degül insüñ dimişdür Ḥażret-i Ḥaḳ

Benüm bu ʿaṣr içinde ṭıbda efḍal
Ki yüz te’līfim oldı cümle ekmel

Ne deñlü cidd ü cehd itdüm kemā-kān
Bunı fikr itmege olmadı dermān

Ẓuhūr itdi o dem iʿcāz-ı Ḳur’ān
Ḍalālı terk idüp oldı müselmān

Dimişdür Faḫr-ı ʿĀlem diñle anı
Marażdan ḳurtarasın cism ü cānı

Buyurdı hindibā niʿme’d-devādur
Ki yetmiş derd içün yenmek revādur

Fe-ammā baḳlatü’l-ḥamḳa kemā-kān
Olur ṭoḳsan ṭoḳuz derd üzre dermān

Budur bī-derd olan dermān her dem
Yi cāyiʿ olup el çek ṭoymadan hem

113b. 2895. Devādan ḥabbetü’s-sevdā muḥaḳḳaḳ
Ölümden ġayra dermān oldı muṭlaḳ

Eger ki ümmetüm bilseydi anı
Beraber zer virüp alırdı anı

Yemekde evvel āḫir ṭuz yi nāfiʿ
Olupdur üç yüz altmış derdi dāfiʿ

Nenüñçün şurb olınsa mā-’i zemzem
Olur ol şey’e nāfiʿ şurbı muḥkem

Nenüñçün ekl olınsa hem bādincān
Olur nāfiʿ anuñçün ol kemā-kān

2900. Şifā olur baḳardan olsa elbān
Eti derd oldı ammā semni dermān

Ne vardur ḥable eklinde ḥaḳīḳat

Eger ki bilselerdi anı ümmet

Ẕeheble ṭartup alurdı anı
Marażdan ḳurtara tā cism ü cānı

ʿAlī dir ki şifālar içre efḍal
Semindür ġaflet itme bu muḳarrer

Didi her derdüñ aṣlı imtilādur
Olur dermānuñ aṣlı iḫtimādur

2905. Kim istiʿmāl iderse dā'im anı
Maraż görmez fenāda cism ü cānı

Dimişdür baʿżı erbāb-ı beṣā'ir
Görüp ḳabr ehlini ḳabrinde zā'ir

Ṣoraydı dirdi her biri muḥaḳḳaḳ
Sebeb mevte olupdur töḫmet ancaḳ

114a. Didi Minhāc içinde bu muḳarrer
Devā emrinde bil ey merd-i server

ʿİlāc itmek marīże oldı nışfān
Devādur iḫtimādur ol kemā-kān

Biri olsa eger ancaḳ müyesser
Olupdur iḥtimā ola muḳarrer

Baḳar semni ʿaseldür semme nāfiʿ
Eger ki ekl olunsa ola dāfiʿ

İki söz oldı cümle ṭıbba şāmil
Ki yaʿnī ḳatʿ-ı vāṣıl defʿ-i ḥāṣıl

Ḫudā dünyā vü mā-fīhāyı el-ḥaḳ
Yaratdı çār eşyādan muḥaḳḳaḳ

Ki yaʿnī raṭb u yābis bārid ü ḥār
Degil lāzım ḳamu ḫalḳ ola ez-çār

Dem u balġam daḫı sevdā vü ṣafrā
Beraber olmasıdur ġāyet aʿlā

Muḳarrer ḥār-ı yābis oldı ṣafrā
Dem-içün ḥār-ı raṭb ism oldı ammā

Fe-ammā bārid-i raṭb oldı balġam
Ki sevdā bārid-i yābis olur hem

Maraż ṣıḥḥat kişide ey birāder

ʿAnāṣırdan olur ʿārıż muḳarrer

Ki yaʿnī birbirinden olsa zā'id

Mizāc elbette fāsid ola fāsid

2920. Kim isterse ola ṣafrāya dermān

Ṭaʿāmı bārid-i raṭb ola her ān

114b. Eger sevdāya dermān itse insān

Ṭaʿāmı ḥār-ı raṭb ola kemā-kān

Eger dermānı īcāb itse balġam

Ṭaʿāmı ḥār-ı yābis ola her dem

Devā'ü'd-dem amā kim dem-ā-dem

Olupdur bārid-i yābisle muḥkem

Devā her ʿilletüñ zıddıyla ancaḳ

Olur kāmiller içre bu muḥaḳḳaḳ

2925. Müretteb oldı dört faṣl üzre her sāl

Riʿāyet lāzım oldı itme ihmāl

Mizācuñ yaʿnī olsa iʿtidāli

Fuṣūl aḥkāmın ecr ola ḥāli

Dinildi ḥār-ı yābis ṣayfa el-ḥaḳ

Ḥüküm ṣafrānuñ oldı bu muḥaḳḳaḳ

Ḫarīfüñ bārid-i yābis kemā-kān

Ḥüküm sevdānuñ oldı anda her ān

Şitānuñ bārid-i raṭb ismi her dem

Anuñçün oldı ḥükmi ḥükm-i balġam

2930. Rabīʿuñ ḥār-ı raṭb ismi muʿayyen

Olur dem ḥākim anda bu muḳayyen

Dem ü balġam daḫı sevdā vü ṣafrā

Üç ay sulṭān olur her biri

Ḥükümde her biri çün oldı ġālib

Berāber itmege ol sende ṭālib

Olur her faṣla ṣāliḥ ʿaks-i ṭabʿı

Zebūn eyler ʿilāc ihmāl-i sebʿi

115a. Muḳāvim oldı sevdā vü ẕī-muṭlaḳ

Tezāyüd desme ekl itmek muḥaḳḳaḳ

Muḳāvim oldı ṣafrāya kemā-kān
Anuñçün ḥāmiżāt ekl itmek insān

Muḳāvim balġama ey merd-i server
Muḳarrer māliḥāt oldı muḳarrer

Fe-ammā dem ziyāde olsa ol dem
Olur iḫrāc-ı dem dermānı muḥkem

Olundı her biri bir şey'e teşbih
ʿİlāc emrinde tā kim ola tenbih

Ṣabīler gibidür ṣafrā muḳarrer
Ki marżı temre bir söz muġḍib ekṣer

Dinür sevdāya ṣevre beñzer el-ḥaḳ
Ṣabīyi vereme sevḳ eyler el-ḥaḳ

Fe-ammā her ḳaçan kim olsa ġażbān
Anı żabṭ itmege olmaya imkān

Beden milkinde beñzer sebʿa balġam
Ya ḳatl eyler ya ḳatl it ola ebsem

Ne yüzden ḳahr-ı aʿdā itseñ el-ḥaḳ
Olıñur balġamuñ ḳahrında muṭlaḳ

Ṣadīḳuñla olur gibi muʿāmil
Dem-ile ol fenā milkinde ʿāmil

2945. Ḥużūʿ itmek olur ṣafrāya evlā
Ḥużūʿ eyler gibi fevḳa ednā

Olıñur cedd-ile sevdāya cāhid
ʿAdūlarla olur gibi mücāhid

115b. Mizācı ādemüñ ey merd-i server
Bir olmaz bir ṭūl ʿömründe muḳarrer

Ṣaġīrüñ ḥār-ı raṭb oldı birāder
Varınca on beşine ṭurmaz artar

Ḥarāret yübs olur ẕāʾid kemā-kān
Varınca ḳırḳına tā ʿömr-i insān

2950. Geçüp ḳırḳın varınca yetmişe er
Düzilür bārid-i raṭb üzre defter

Ruṭūbetle ḥarāret[159] yep yep andan

Gider tā murġ-ı cān uçınca tenden

Ġanemden sūd-ı laḥm ekli muḥaḳḳak[160]

Ḥafîf ü bārid-i raṭb oldı el-ḥaḳ

Sūdı ammā keçinüñ bu muḥaḳḳaḳ

Ḥafîf ü bārid-i raṭb oldı el-ḥaḳ

Tedāvīde semindür ġāyet aʿlā

Devānuñ cümlesinden oldı aḳvā

2955. Olur nāḳıṣ olursa yübsi zā'il

Devā olmada ḥattā ola kāmil

Ki yaʿnī miṣli mā'ile kemā-kān

Ḳonar üzre ṣu gitsün andan olan

Dimişdür bu sözi Buḳrāṭ-ı fāżıl

Şifādur semm içün ṣūm olma ġāfil

Beyāż-ı beyżi hīç ekl itme zinhār

Redīdür ekli anuñ zīrā her bār

[159] Metinde bu kelime "ḥarāretle" şeklinde geçmektedir.
[160] Metinde bu kelimenin yerine "*her ḥīn*" kullanılmaktadır. Ancak, vezin gereği "*muḥaḳḳaḳ*" şeklinde değiştirilmiştir.

Fevākih ecvedi ḳaluzec[161] el-ḥaḳ

ʿAselden it gerek sükkerden ancaḳ

116a. 2960. Ṭaʿām üzre olur ekli muḳarrer

Ṣaḳın evvel yime ey merd-i server

ʿAseldendür kühūl u şeyḫa nāfiʿ

Şebābuñ sükkeridür ola ḳāniʿ

Żarar ḥulvī yimek ṣıbyāna her ān

Yisün bir kerre usbūʿ içre ṣıbyān

 laḥmı nāfiʿdür muḥaḳḳaḳ

Żarardur lebni ekl itme muṭlaḳ

Olupdur ḥār-ı raṭb aḥlā-yı rummān

Ki nāfiʿ ḥasta vü ṣaġa kemā-kān

2965. Nebī dir kim enār ekl itse insān

Birinde şirket olmasun ki Raḥmān

Ḳodı her nār içinde ḥabbe muṭlaḳ

[161] Metinde bu kelimenin altına "*baluna*" yazısı bulunmaktadır.

Şifā[162] oldı bu cennete muḥaḳḳaḳ

Żarardur ḫūḫ u tuffāḥ ey birāder
Ki zīrā ekl olunsa balġam artar

Redīdür ekl-i baṭīḥ olma māʾil
Yemez turbı aġırdur degme ʿāḳıl

Fevākih yime daḫı ḫudrevātı
Redīdür bārid-i raṭb oldı ẕātı

2970. Fevākih ya baḳūl ekl itseñ ey yār
Ṣaḳın ardınca ṣu içme żarardur

Ḥadīṯ eydür sināmekī ʿasel hem
Şifādur cümleden ḥıfẓ eyle muḥkem

Nebī sever ḥabbetü's-sevdāyı dāʾim[163]
Yalardı bal-ıla aç olsa ḳāʾim

116b. Ṣabır ḥubbu'r-reşād-ıla kemā-kān
Şifādur ġāfil olma ey müselmān

[162] Bu kelime metinde "*şifādur*" şeklinde geçmektdir.
[163] Bu mısrada vezin problemi bulunmaktadır.

Olupdur ḥār-ı yābis fülfül anı
Kim ekl itse bulur nefʿi nihānī

2975. Dimişler zencebīlüñ nefʿi ẓāhir
Murabbā balġam üzre oldı ḳāhir

Lubān ekli ḳomaz dillerde hīç yas
Ḳatı medḥ itdi anı ibn-i ʿAbbās

Ḳaranfil ḥār-ı yābisdür muḥaḳḳaḳ
Başuñ ʿilletlerinde enfaʿ el-ḥaḳ

Daḫı çoḳ nefʿi vardur bu muḳarrer
Teġāfül eyleme ey merd-i server

ʿAlī'ye Faḫr-ı ʿĀlem itdi iẓhār
Ḥacāmetde olan aḥkāmı her bār

2980. Ki her şehr on beşe varınca zinhār
Ḥacāmetde ḥaẕer it key żarar-vār

Fe-ammā on beşi cümle kemā-kān
Olur nāfiʿ ḥacāmet itse insān

Olupdur birbirinden nefʿi ekṣer

Gözet enfaʿda it ey merd-i server

Yigirmi ikisinde on sekiz hem
Ki yetmiş derd içün nefʿ oldı muḥkem

İderseñ sebʿa vü ʿışrīni kāmil
Cesedden külli ʿillet ola zāʾil

2985. Yigirmi ṭoḳuzında cümle ālām
Gidüp ḳalmaz cesedde hīç esḳām

117a. Şelāşīn olsa şehr ammā muḳarrer
Dimişler reʾs-i ṭıbdur oldı hüner

Velī miḳdār-ı ḥācet oldı aʿlā
Kebīr alınsa taḳlīl itmek evlā

Teheyyüc itse dem ey merd-i ekmel
Ḥacāmet itmesi olmışdur efḍal

Ḥacāmetde zamānuñ ḫayrı ammā
Rabīʿ oldı ḥacāmet ġāyet aʿlā

2990. Ḥacāmet başdan olsa olma ġāfil
Żarardan key ṣaḳın ey merd-i kāmil

Yatıcaḳ başdan olan arża vāṣıl

Ḥacāmetde kāmil oldı kāmil

Dimişler baʿżılar ey merd-i server

Budur raṭb içre nāfiʿ bu muḳarrer

Nikāḥ u şurb u ekl iḳlāl ola ger

Ki evvel ide üç kez olup ekşer

Tekāsülsüz riyāżet üzre ḳā'im

Olup birlikde ola göñli dā'im

2995. Uçınca tā ḳafesden murġ-ı cānı

Ḫudā ṣıḥḥatda eyler dā'im anı

Ṭaʿāmınuñ olursa ittifāḳı

Żarardur miʿdeye olma[ya] bāḳī

Ki yaʿnī bāridinüñ cemʿi meẕmūm

Ḳıyās it ġayrısında ola maʿlūm

Ṭaʿām ardınca şurbı eyle teʾḫīr

Eṭıbbādan budur bu hüsn-i tedbīr

117b. Eger ki açlıḳ ifsād itse muṭlaḳ
İder bir ḥabbe ıṣlāḥ anı el-ḥaḳ

Şibaʿ itse eger bir şey'i ifsād
Olur ıṣlāḥa yüz dirhemle bünyād

Yemekden ṣonra çoḳ gezme birāder
Ki andan süddе ḥāṣıldur muḳarrer

Eger kim iştihāde olsa tekṣīr
Żarardur itme zinhār ekli teʾḫīr

Dimişler baʿżılar insāna elzem
Olur ṣayf içre bārid ekli her dem

Şitānuñ ekli ḥār oldı kemā-kān
Velīkin muʿtedil faṣlınuñ el-ān

Dimiş tilmīz-i Buḳrāṭ ey ḫired-mend
Bu beyt oldı ḫalāyıḳ içre ber-pend

Neheye Buḳrāṭ ʿan nevmi'l-ʿaşāyā
Ve idḫālü'l-ḥafīf ʿalā'ṣ-seḳāyā

Ṭaʿām eklinde bu tenbih ü taʿlīm

Ṣaḳīl üzre ḥafīfi ide[164] taḳdīm

Daḫı taḳdīm-i leben ola muṭlaḳ
Ṭaʿāmuñ ḳābızı üzre muḥaḳḳaḳ

Dimişler fāḳihe olsun muḳaddem
Bu ḳavl üzre budur tertīb elzem

3010. Baḳūl ammā ṣerā'id üzre her bār
Muḳaddem olur itme aña inkār

Ṣerā'id ekli daḫı bu muḳarrer
Muḳaddem laḥma ey merd-i server

118a. Ġıdāsın dā'imā aṣḥāb-ı balġam
Muḳarrer milḥ-ile itmekdür elzem

Velī aṣḥāb-ı ṣafrānuñ tāʿāmı
Olupdur ḥāmiż ile ṣubḥ u şāmı

Eger ekl itse aṣḥāb-ı sevdā
Ṭaʿāmı desm-ile olmaḳdur evlā

3015. Yemek yenmek velī leyl içre her bār

[164] Bu kelime metinde "*ideyim*" şeklinde geçmektedir.

Żarardur cümle ekl itme zinhār

Meger üç nesne ola sende mevcūd
Ola ḥattā ki leylüñ ekli maḳṣūr

Ki yaʿnī çoġ u taḫfīf ola muḥkem
Biñ adım meşy olup ṣoñında elzem

Dimiş Ḥarş bin Kalede bu muḳarrer
Fenāda kim beḳā isterse ekşer

Ġıdāsında olup dāʾim mübākir
ʿIşāya ide taʿcīlen mübāşir

3020. Ġıdā ardınca her dem ola nāʾim
ʿIşāda ḳırḳ adım meşy ide dāʾim

Ṣu içmek ola tedrīc üzre her bār
Żarardur defʿaten şurb itme inkār

Gidersen ola maʾ māliḥ daḫı ḥār
Birinden içme hergiz key ḫaṭar-vār

Ṭaʿāmuñ fażlası miʿdeñde her ān
Muḳarrer bil ki bāḳīdür kemā-kān

Otursañ gezmeseñ ey merd-i server
Olur derdüñ ʿaẓamī bu muḳarrer

118b. 3025. Teʿab yāḫūd melūl olursa vāṣıl
Żarardur saña gezmekden ne ḥāṣıl

Ḫuṣūṣā toḳla sürʿat key żarardur
ʿAẓīm olmaġa derdüñ ol mederdür

Oturmaḳ durmaḳ u yatmaḳda her bār
Melūl ḥāṣıl olunca itme zinhār

Riʿāyet eylemezse kim ki anı
Żarardan ḫālī olmaz cism ü cānı

Fe-ammā ḳadr-ı aṣlaḥ buña her kes
Neşāṭı bāḳī oldıḳça ide pes

3030. Sekiz sāʿat olupdur nevme ġāyet
Bu oldı ḳadr-ı aṣlaḥ bu nihāyet

Dimişdür Şāfiʿī güş eyle anı
Olur dört vech-ile nevmüñ beyānı

Ḳafā’ üzre nebīler nevmi muḫtār
Yemīn üzre olur ʿālimlere kār

Şimāl üzre olur cümle ṣelāṭīn
Yüzi üstünedir nevm-i şeyāṭīn

Gerek sevdā gerek ṣafrā muḥaḳḳaḳ
Żarardur çoḳ cimāʿ itmeklik el-ḥaḳ

3035. Mizācı balġam ya dem olan er
Cimāʿ itmek eger olsa muḳarrer

Her üsbūʿ içre üç kerre nihāyet
İki olsa żarar bir gice ġāyet

Keşīr olsa fesādı ola ekber
Żarar ʿaḳla ḳamudan oldı ekşer

119a. Ḥakīm eydür cimāʿuñ keşreti derd
Olur ḳādir degül dermāna bir ferd

ʿİneb semīñle yinse olur iżrār
Ṣu māliḥ üzre assı içme zinhār

3040. Fevākih üzre bārid mā’ ḫaṭardur

Baṣal s̱ūm-ile cemʿ olmaḳ żarardur

ʿAẓīm oldı ḫaṭarda ey birāder
Olur iżrār-ı miʿde bu muḳarrer

Semek ekli lebenle yaʿnī ey cān
Żarar ḥāmiż leben üzre kemā-kān

Leben beyż ile yenmekden żarar-vār
Semekle beyżi hem cemʿ itme zinhār

Dimişler ṭıb olupdur cümle çār
Biri dermāñ üçinde ḥimyedür kār

3045. Kimüñ kim ḥimye olsa kārı her ān
Ṣaḥīḥu'l-cism olur dā'im kemā-kān

Görenler ḥikmet-i Dāvūd'ı ey yār
Dimişlerdür teġāfül itme zinhār

Muḳarrer ʿāḳıbet milki ḥafīdür
Nice mālik ider insānı Ḥaḳ gör

Eger bir sāʿat olsañ ġamda el-ḥaḳ

Olur bir yıl gibi[165] ḥükmi muḥaḳḳaḳ

Ḥadīṯ içre gelür ey merd-i server
Şifā üç ḳısm olupdur bu muḳarrer

3050. Ḥacāmetdür birisi bir daḫı bāl
Devānuñ āḫiri keydür be-her-ḥāl

119b. Şifādur kim ʿaselden bu beşāret
Olupdur müshilāt üzre işāret

Ḥacāmetden murād Allāhu aʿlem
Olupdur faṣd anı ḥıfẓ eyle muḥkem

Eger olsa devāda ʿacz u taḳṣīr
Hemān ol dem olunsun kimse tedbīr

Sevādī Rūmī Hindī vü ʿIrāḳī
Çün oldı bunlara Kisrā mulāḳī

3055. Didi ol dem su'ālim budur el-ān
Nedür ol şey ki bī-derd oldı dermān

Olup her birisi bir şey'i ḳā'il

[165] Metinde bu kelimenin yerine "*her*" kelimesi kullanılmaktadır.

Sevādī olmadı hīç nuṭḳa māʾil

Didi Kisrā aña ḳıl nuṭḳa bünyād

Ki şāyed ḫasta göñlümüz ola şād

Didi şāhuñ olursa iʿtimādī

Ola her bir sözüñ ẓāhir fesādī

Hemān ol dem idüp tedḳīḳ ü taḥḳīḳ

Didi budur ḥaḳīḳat eyle taṣdīḳ

3060. İçilse māʾ-i sāḫin bu muḳarrer

Muraḥḥāʾl-miʿdedür ey merd-i server

Kim istiʿmāl ider ḥubbuʾr-reşādı

Ḳomaz ṣafrā ki ola dilde şādı

Ḥüleylec-esved[166] ekl eylerse insān

Muḥarrak ola sevdātı kemā-kān

Budur bī-derd olan dermān her dem

Bī-baʿdeʾl-cūʿ el çek ṭutmadan hem

120a. Eṭıbbānuñ olupdur ittifāḳı

[166] Metinde bu kelimenin altında “Hindistan eriği” yazısı bulunmaktadır.

Budur bī-derd olan dermān-ı bāḳī

Bu üslūp üzre kim olursa ḳā’im
Marażsız ʿīş ider dünyāda dā’im

Eṭıbbādan bu sözler ḳaldı bāḳī
On iki şeyde yaʿnī ittifāḳı

Ṭaʿāmı hażm idüp ekl eyle her bār
Güç olsa cinnemek ekl itme zinhār

İdin üç günde bir ḥammāmı ʿādet
Giderme dem mühim olmasa ġāyet

Daḫı her şehr içinde eyle bir ḳay
Beden pāk ola balġamdan ola ḥay

Fe-ammā ibn-i Sīnā dir kemā-kān
Her üsbūʿ içre bir ḳay ide insān

Cimāʿı az idüp ḥabs itme bevli
Eṭıbbā cemʿ idüpdür bunda ḳavli

Cimāʿı ḳo ʿacūz u ḫastaya hem
Żarardur girme toḳ ḥammāma her dem

Muḳarrer şerbet-i müshil żarardur
Żarūret olsa iç kim key yarardur

Ne vaḳt olsa ḳatuñda uyḳu muḥkem
Mekānı nevmüñ olsun ḫālī her bār

Eṭıbbā Rūm u Farsīden muḳarrer
İdüpdür ittifāḳ ey merd-i server

Ḳamu emrāża altı şeydür esbāb
Ḥaẕer itmek gerekdür şeyḫ eger şāb

120b. Cimāʿuñ keşreti muʿẓam belādur
Ḳamu emrāżuñ aṣlı imtilādur

Leyālīde keşīr olup ḳıyāmı
Çoġ olursa nehār içre niyāmı

Niyām içre birisi şurb-ı māʾdur
Kim itse ḥabs-ı bevli cisme dāʾdur

Dimişdür bu ʿAlī ol merd-i kāmil
İki beyt oldı cümle ṭıbbā şāmil

Ḳalīl olsun ṭaʿām ekli be-her-ḥāl
Hażım emrinde zinhār itme ihmāl

Nüfūsa şerr-i eşyā oldı her bār
Ṭaʿām üzre ṭaʿām idḫāli zinhār

Kişi nāfiʿden ikṩār itmeden hem
Mużırruñ ḫayr olur aḳlāli hem dem

Eger kim terk iderseñ imtilāyı
Iraġ eyler cisimden her belāyı

3085. Arisṭo dir mucerreb oldı aḥkām
ʿİlācından ṭabībüñ cisme bī-ġam

Didi Buḳrāṭ işit dört nesne her ān
İder ʿömri benī Ādem'de noḳṣān

Ḳarı ʿavrat ḳurı etdür muḥaḳḳaḳ
Daḫı toḳla cimāʿ itmek uyumaḳ

Ṭabībüñ dir biri ḳaṣṣāba ey yār
Baña muḥtāc olursun olma nā-çār

Didi ḳaṣṣāb aña ey merd-i server

Saña hīç iḥtiyācum yoḳ muḳarrer

121a. 3090. Ṭaʿāmum oldı rūzī bunda her dem
Her üsbūʿ içre bir ḳay oldı elzem

Cimāʿum ayda bir oldı be-her-ḥāl
Ḥacāmet daḫı ʿādet oldı her sāl

Olursa bir kişinüñ imtilāsı
Anuñ elbette ḳay olur devāsı

Bahāruñ ḳay'ı rāḥat ide cānı
Ṣaḳın itme zimistānı ḥazānı

Fe-ammā vaḳti ishālüñ ḥazāndur
Ḳışın yazın ḥaẕer ḳıl key ziyāndur

3095. Ṣaḥīḥ olduḳça cismüñ ey birāder
Żarardur ḳay u ishālüñ muḳarrer

İki günde girüp ḥammāma dā'im
Bu tertīb üzre ol ṣıḥḥatla ḳā'im

Girüp ḥammāma āb-ı germi nūş it
ʿAraḳ it cismüñi nerm eyle ḫoş it

Eger ḥammām içinde olsañ ey yār
Yaḳın olma ṣaḳın dīvāra zinhār

Havādan ṣaḳla cismi her havādan
Selāmet olasın cümle belādan

3100. Ṭaʿām u nevm ü ḥammāmuñ müdāmı
Şerābuñ daḫı aʿyānuñ tamāmı

ʿAḳībinde ṣu içmek key żarardur
Ḳamu emrāża ṣu zīrā marażdur

Ḳatı mest ü ya ceyʿān u ya ʿaṭşān
Cimāʿ itse żarardur ol kemā-kān

121b. Teʿaddīde ḳıl istilḳāya meyli
Teġaşşīde oturma yüri ḥayli

Olup aḫlāṭuñ aḥvālinden ekmel
Gelince şerḫi Cālīnūsʾa eshel

3105. Keremden eyleyüp aḫlāṭı taʿyīn
Didi dem ʿabd-ı memlūk oldı her ḥīn

Olur ʿabduñ kimi Mevlā'yı ḳātil

ʿİlācında tekāsül oldı bāṭıl

ʿAḳūr kelb olupdur līk ṣafrā

Olur sulṭānı cismüñ balġam ammā

Eger bir bābı yapsañ ġayr-ı bābı

Açar zīrā ki ʿālīdür cenābı

Zemīn oldı velī sevdā muḥaḳḳaḳ

Eger taḥrīk iderseñ anı muṭlaḳ

3110. Teḥarruk eyler üstinde olanlar

Ḳımıldatma anı ey merd-i server

Ḥakīm eydür naẓar nāẓırda te'ṯīr

İder eyle bu bābda re'y ü tedbīr

Naẓar şerrīre taḥṣīl ide şirret

Olur ebrāra baḳsañ sende riḳḳat

Çün oldı şān ʿādet ṭabʿ-ı ṯānī

Müdāmī ḫayra muʿtād eyle anı

Ḳıyāfetde işāret görseñ ey yār

Ṣaḳın ḥükm itme fevrī aña zinhār

122a. 3115. Zīrā āgāh olur ehl-i şeḳāvet[167]

İder saʿy-ile taḥṣīl saʿādet

Budur ẕikr eylemekden anı maḳṣūd

Ola taḥṣīli ḫayruñ dilde mevdūd

Olur ʿużuñ biri şirret nişānı

Birinüñ ḫod saʿādet oldı şānı

Ḥüküm ġālibdedür ey merd-i server

Gerek ḳuvvet gerek keşretde ekşer

Ḳıyāfet-nāme'-i Ḥamdī ki nāmı

Ṭutubdur şöhret-ile Rūm u Şām'ı

3120. Alup maʿnāyı itdüm lafẓı taġyīr

Ki pendüm mecrā üzre ola taʿbīr

Kimüñ levni ki aḥmerdür döker ḳan

Ṣaḥīḥu'l-fikr olur isim kemā-kān

[167] Metinde bu mısranın başında "*ki*" bulunmaktadır. Ancak, vezin gereği burada yazılmamıştır.

Fenāda her kim olsa[168] levni aṣfer

İşi anuñ ḫıyānet olur ekṣer

Siyaha şol ṣaru kim ola mā'il

Olur cümle işi ḥaḳḳākī bāṭıl

Ḳızıl olsa ḳızılı aḳı aḳ hem

Muḳarrer iʿtidāli olur aḥkem

3125. Fe-ammā aġ olan kes olup aġfer

Gözinüñ göñlüñi hem olsa ekṣer

Ḫıyānet bī-ḥayāluḳ fısḳ olur kār

Ḥaẕer ḳıl hīç inanma aña zinhār

Yañaġı yumrı alnı aḳ zenaḫ ṭar

Ṣaçı daḫı ṣaḳalı olsa bisyār

122b. Şer içinde bedel olmaz kemā-kān

Kimi olursa eyler zār u giryān

Uzun ḳaşlı olan hīç urmaya lāf

Derūnı sāde vü ḳalbi ola ṣāf

[168] Bu kelime metinde "*olursa*" şeklinde geçmektedir."

Ḳışa olsa ḳaş olur kibr u kīne
Olur hem ḥīle vü mekre ḫazīne

Eger kim muʿtedil olursa ḳāmet
Olur ḥikmet nişānı aña ḥikmet

Kimüñ kim laḥmı yumşaḳ olsa yumşaḳ
Laṭīfuʾṭ-ṭabʿ tiz fehm ola el-ḥaḳ

Ḳatı olsa tene ḳuvvet ola kār
Ġalīẓ u gevden ola līk her bār

Kimüñ kim cünbişi olursa bisyār
Ana niyyet-i fuḥş ḥīle olur kār

İri ṣaçlı olandur ehl-i cürʾet
Olur hem ṣıḥḥat-ı maġza ʿalāmet

Ṣaçuñ yumşaḳluġıdur ḫavfa şāhid
Olur gevden dimāġı ola bārid

Olur ḫavf u ġażab kim olsa eşer
Edeb ʿaḳl arta ṣubḥ esved ola ger

Ṣaçı bir kimsenüñ olsa ḳatı çoḳ

Ẓarāfet anda bir ḳıl deñlice yoḳ

Bülend-himmet olur büzürg olan ser
Ḳalīlü'l-ʿaḳl olur küçük ola ger

3140. Olursa yaṣṣı oġlanuñ ḳafāsı
Ḥamāḳat şānı yoḳ ḳalbüñ cilāsı

123a. Gīñ olsa alnı bed-ḫū ola her bār
Ḳatı ḫod-bīn olur alnı olan ṭar

Olur yumrı olursa alnı kāhil
Budur aḥsen ki aʿdel ola aʿdel

ʿArīżī cebhenüñ ger olma bī-ḥīn
Olur şer ehli aḥmaḳ daḫı ḫod-bīn

Eger çīni dirāz olsa kemā-kān
Zekī olsa daḫı az ola ey cān

3145. Kimüñ kim alnı çīni ola ekṣer
Tekellüm eyledükçe lāfı artar

İki ḳaş ortasında çoġ ola çīn
Sebebsiz da'im olur şöyle ġam-gīn

Olur ḫar-gūş olan elbette cāhil
N’ola ḥıfẓ eylemekde olsa kāmil

Kedi ġūşı gibi olursa gūşı
Uġurlıḳda hīç egdürmeye mūşı

Olursa ḳaşuñ ucı ince ey yār
Güci ḳayġusı dā’im ola nā-çār

3150. Eger ḳaşuñ ḳılı olursa bisyār
Nedīmi herze ola ġuṣṣāsı yār

Açuḳ merġūb olur ey merd-i server
Çatuḳ ḳaşlı olur uġru muḳarrer

Ḳaşı ger ince olsa ola behçet
Uzun olmasıdur kibre ʿalāmet

Siyah u ince olursa eger ḳaş
Ḳatı maḳbūl olur nazı ḳarındaş

123b. Ṭokuz gözli olur pars dilli ancaḳ
Zekādur göz ḳarası bu muḥaḳḳaḳ

Eger surḫ olsa göz budur ʿalāmet
Bulunur yaʿnī kim anda şecāʿat

Gözi gökde edep olmaz birāder
Gözi çaḳır behādur olmaz ekṣer

Eger kim ṭurna gözli olsa insān
Behādur olmaya hergiz müselmān

Büyük gözli olur kāhil ü mühmel
Gözi küçük olur ḥuftede ekmel

Gözi yumrı ḥasūd u ḫā'in ancaḳ
Muʿādil iʿtidāli ġayra muṭlaḳ

Gözi gök cümlesinden oldı bed-ter
Yaḳın olma aña ey merd-i server

Ḳılık olsa göz[üñde]de mekr ola kār
Devām ammā delīl cennet ey yār

Ḳıpış geç olsa baḳışsun kemā-kāñ
Ġalīẓü'ṭ-ṭabʿ-ı cāhil ola insān

Olur aḥvāl muʿānid daḫı cebbār

Eger ḳar aḳ diseñ ol eyler inkār

Gözüñ aġında olsa noḳṭa zerd
Olur ol ʿayn renc ü māye-ʾi derd

3165. Naẓar her kimde kim tīz olsa her bār
Uġurlıḳ mekr olur dāʾim aña kār

Ḫuṣūṣā kim baṣarda ola aṣfer
Belā vü fitne dāʾim ṭurmaz artar

124a. Ḳamu evṣāfı olup ġāyet aʿdel
Budur bu ʿayn-ı zīyā ola ekḥal

Uzun yüzlü olan ādem muḳarrer
Ḥayāsı az olur daʿvāsı ekṯer

Acı söz ekşi yüzlülerde çoḳdur
Yüzi egride ṭoġrı olma yoḳdur

3170. Büyük yüzli olur her işde kāhil
Yüzi küçük denī olur u mühmel

Mülaḥḥam olsa ger yüz ola ġılẓaṭ
Olur yumrı olanda cehl ü ṯiḳlet

Yüzi zerd ü naḥīf olursa ey yār

Ḥarīf olma olur ḥīle aña kār

Ḫuṣūṣā boyda ince olsa ḥayyār

Olur ancaḳ felekdür eyle ġaddār

Olup mānende gül ṣūret guşāde

Odur ādem derūnı ola sāde

3175. Olursa muʿtedil evṣāfı ṣāfī

Yüzüñ yu vaṣfı kāfī ola kāfī

Burun kim ince uzun olsa el-ḥāḳ

Ḥafīfü'l-ʿaḳl olur dirler muḥaḳḳaḳ

Yaḳın olsa ucı aġzına ammā

Odur şer ḳarşu ṭurma aña ḳaṭʿā

Eger burnuñ delügi olsa vāsiʿ

Ḥased hem kibr ü kīni ola cāmiʿ

Eger burnı ḳalaḳlı olsa ey cān

Ṣaġışmaz egnine öyge her ān

124b. 3180. Cimāʿa lāzum olur burnı yaṣṣı

Büyük olmaḳ aġız iḳdāma aṣṣı

Dehen teng olmasıdur gerçi behcet

Dimişler ḫavf-ı ḳalb içün ʿalāmet

Kimüñ kim aġzı egri olsa zinhār

İnanma kiẕb olur dā'im aña kār

Sözi ġanīyle olsa bir kişinüñ

Ḥamāḳat kibr ü kīn çoġı işinüñ

Üni ince daḫı tīz ola cāhil

Ḥayāsız ola ammā kiẕbi kāmil

3185. Zen er ünli vü zen ünli olan er

Fikir fehmi bıraḳ lāmiʿ dimişler

Giç olsa geç ṭabīʿat ola ey yār

Ṣaḳın gevdenle hem-dem olma zinhār

ʿUluvvü'l-himmet olur yüksek āvāz

Āvāzı alçaġ olanda yürek az

Yoġun olsa eger ṣavtı muḳarrer

Olur ol kimse sū’-i ḫulḳa maẓhar

Kimüñ kim ḫandesi olursa bisyār
Muvāfıḳ ola ṣanma anı zinhār

3190. Tebessümdür ḥayā içün ʿalāmet
Ḥayāsız ḳahḳahā eyler tamāmet

Ṭudaḳlar olsa yufḳa daḫı aḥmer
Dimişler lutf-ı ṭabʿ u fehmi ekṣer

Şikemde sende ger olsa [eger] ḳıl
Ẓulüm hem vaḥşet-i ṭabʿ olısar bil

125a. Ṭudaḳlar olsa yufḳa daḫı aḥmer
Dimişler lutf-ı ṭabʿ u fehmi ekṣer

Ġalīẓ olsa eger mānend-i zengi
Olur aḥmaḳ ṣanasın oldı bengī

3195. Ufaḳ seyrek ola ādemde dendān
Żaʿīfü’l-cism olur ekṣer kemā-kān

İri olsa dimişler şirret āfet
Olur egride ammā kim ḫıyānet

Düz olup muʿtedil olursa dendān

Müsellem ḫalḳ-ı ʿālem içre yeksān

Añuñ kim incedir var anda ḫiffet

Büyük olursa ammā kibr ü ġılẓat

Olupdur iʿtidālüñ issi ʿāḳıl

Ne isterse olur ol şey'i ḳābil

3200. Ṭavīl olsa eger kim rīş-i ādem

Ḥamāḳatdan olur fā'iḳ müsellem

Ḳalıñ olsa şaḳal gür olsa ey yār

Ṯaḳīl olur ḳoma meclisde zinhār

Degirmi olup olsa līk bisyār

Vaḳār üzre olur dā'im aña kār

Kimüñ kim olmasaydı rīşi ey cān

Olur bile anuñla mekr-i şeyṭān

Raḳīḳ ü hem ḳalīl olsa muḥaḳḳaḳ

Delīl olur zekā vü fehme el-ḥaḳ

3205. Uzun hem ince olsa şöyle gerden
Muḥanneṯ ola issi daḫı gevden

125b. Ṣıġır gibi yoġun olursa boynı
Yemek içmekdür anuñ her oyını

Ḳışa olsa olur mekr ü ḫıyānet
Ger olsa muʿtedil ḫoşdur ʿalāmet

Eger omuzı sivri olsa insān
Olur bed-niyyet ü meẕheb kemā-kān

Olur omzı ḳışa ġāyet de ebleh
Eger kim ince olsa olur esfeh

3210. Olur egri olanuñ fikri ṭoġrı
Olursa muʿtedil ʿaḳl ola uġrı

Dirāz olsa bilüñ ey merd-i server
Tevāżuʿ az u baḫṣīṣ ola ekṯer

İri olsa hem uzun olsa parmaḳ
Her işde uzlıġ olur işi el-ḥaḳ

Olur zeyrek eger kim olsa yumşaḳ

Mübārekdür eger aḳ olsa ṭırnaḳ

Muḳarrer arḳası yaṣṣıda ḳuvvet
Olur hem ṣāḥib-i cür’et sefāhet

3215. Olur egri olanuñ ḫūyı çirkīn
Sefāhet üzre ḫod-bīn ola ḫod-bīn

Olursa arḳa ḳıllı ola şehvet
Boġazda arḳada ammā ki cür’et

Faḳīr olsa eger ḳarnı büyük er
Naẓīr olmaya şer içre muḳarrer

Büyük olsa kişinüñ ḳarnı cāhil
Olur küçük zekī ġāyetde ḳābil

126a. Edebsüzdür yoġun baldurlı ey yār
Ḥamāḳat olmasa kārı ʿaceb kār

3220. Olursa ökçe ḳalıñ bir şecāʿat
Fe-ammā ġılẓata riḳḳat ʿalāmet

Ayaḳ etli olursa ey birāder
İşi cehl ola hem cevr ola ekṣer

Kici vü bezm ola fācir olur er

Geyik adımlı müdbirdür muḳarrer

Umūr-ı ṣalṭanat fikrinde tedbīr

İdüp ḳalbe gelince anı taʿbīr

Dinüldi naẓm idüñ behrām u ṣāha

Vuḳūfı ola ta eyyam u māha

3225. Ebū'l-Maʿşer idüp bir Rūz-nāme

Anı gönderdi ol ṣāh-ı hümāme

Zebān-ı Fars idi ol demde merġūb

Anuñçün oldı ol Fürs üzre maṭlūb

Lisān-ı Türkī üzre yazdum anı

Virem aḥvāline[169] bu armaġānı

Otuz gün ẕikr olundı cümle kāmil

Ola ḥattā ki saʿd u naḥsa ṣāmil

Mübārek oldı evvelde bil ey yār

[169] Metinde bu kelimeden sonra "*tā*" kelimesi bulunmaktadır. Ancak, vezin gereği buraya alınmamıştır.

Şirāʿ vü beyʿ ü her ḥācet ne kim var

3230. Mübārekdür sefer ḳıl yevm-i s̱ānī

Eger beyʿ eyleseñ olmaz ziyānı

126b. Uzaya ḫasta olsa anda ey cān

Ululardan revā ḥācet kemā-kān

Ḥaẕer ḳıl yevm-i s̱āliṣ olsa zinhār

Sefer ḳılma hem anda key ḫaṭar-vār

Seferden menʿ ider rābiʿde üstād

Eyüdür eyleseñ her kāra bünyād

Uzun ʿömri ola ṭoġursa oġlān

Żaʿīf olsa bulur tīz ṣıḥḥat[-ı cān]

3235. Beşünci gün naḥūsdur muḳarrer

Her işden ḳıl ḥaẕer ey merd-i server

Tezevvüc ḫoş olur sādisde muṭlaḳ

Ululardan revā ḥācet muḥaḳḳaḳ

Kim olsa ḫasta ol güne muḳten

Ḳatı çoḳ yitmeye ḳurtula andan

Yedincide seferden ġayrı her kār
Eyüdür ḫasta tez ṣāġ ola ey yār

Seferden ġayrı ṣāminde ḳıl anı
Velīkin ḫastanuñ ḫūf ide cānı

3240. Eger kim yevm-i tāsiʿ ola kāmil
Ḥaẕer ḳıl olma hīç bir şey'i ʿāmil

Onuncı günde her kāruñ olur ḫūb
Sefer ḳılmaḳ dilerseñ daḫı merġūb

Tezevvüc on birinde daḫı her kār
Eyüdür ḫasta giç ṣaġ ola her bār

On ikinci zirāʿat ola kāruñ
Tezevvüc ḳaṣd idersüñ ola yaruñ

127a. Velīḳin ḫastalık oldı ḫaṭar-nāḳ
O gün ḫasta olan olmaya bī-pāk

3245. Eger oġlan ṭoġursa ola aʿlem
Ḳaçarsa ḳul gelür kendi ol epsem

Ḥaẕer ḳıl on üçi olduḳda zinhār

Ṭoġanuñ ṣanma ol gün devleti var

Ayuñ on dördünci çünkim ola kār

Sefer ḳıl daḫı ol her kārı ʿāmil

Ṭoġana ʿömr ü devlet ola yārı

Çoġ itmez ḫasta olan āh u zārī

Cimāʿ itme ṣaḳın ol günde zinhār

Uzaya ḫasta ṣoñra ḫoş ola kār

3250. Eger on beş günin ayuñ bılasın

Ne iş isterseñ ol günde ḳılasın

Ṭoġursa ol gün oġlan devleti er

Olup ʿömri uzun aḥsen ola kār

Cimāʿ itme ṣaḳın ol günde zinhār

Uzaya ḫastaluk ṣanma ḫaṭar-vār

On altuncı güninde ey birāder

Ḥaẕer her işde lāzımdur muḳarrer

Ṭoġan oġlanda ḫayr olmaḳ ʿaceb kār

Ṣaḳın zen ṣoḫbetinden anda zinhār

3255. Fe-ammā on yedisinde kemā-kān
Ẓafer nuṣret saʿādet ola her ān

Olupdur on sekiz gün daḫı mesʿūd
Sefer ḳıl ger olursa anda maḳṣūd

127b. Mübārek ola ṭoġsa anda oġlan
Bula ḳırḳ günde ḫasta rāḥat-ı cān

Mübārek on ṭoḳuz her kāra ey yār
Ola ol gün ṭoġan bir merd-i muḫtār

Żaʿīfa hem ola ṣıḥḥat muḳārin
Tedārük eyleye tīz kendi kārın

3260. Yigirmide sefer oldı mübārek
Murādıñ ḥāṣıl ide Ḥaḳ Tebārek

Ulular arasında bu muḥaḳḳaḳ
Yigirmi bir güni naḥs oldı muṭlaḳ

Yigirmi ikide kār ola āsān
Mübārek ola anda ṭoġsa oġlan

Eger kim ḫasta olsa ibn-i Ādem
Bulur tīz ṣıḥḥatı çekme aña ġam

Yigirmi üçde bir iş itme zinhār
Naḥūset üzre olur anda her kār

3265. Yigirmi dördi naḥs oldı kemā-kān
Bulur ḫasta velī tīz rāḥat-ı cān

Eger oġlan olursa ola ẓālim
Elinden olmaya hīç kimse sālim

Yigirmi beş güni naḥs oldı her bār
Bulursa ḫasta ṣaġluḳ key ʿaceb kār

Yigirmi altıda ḥācet revādur
Olursa ḫasta tīz derde devādur

Eger kim ṭoġsa oġlan anda her dem
Fenāda olduġunca çekmeye ġam

128a. 3270. Yigirmi yedisinde ey birāder
Ḳamu ḥācet olur ḥāṣıl muḳarrer

Bulur devlet ṭoġursa anda oġlan

Ve hem ḫasta bula tīz rāḥat-ı cān

Yigirmi sekizinci olsa kāmil

Olur dünki ḥüküm bu güne şāmil

Yigirmi ṭoḳuzında ḫōş ola kār

Ola ol gün ṭoġan bir merd-i kār

Eger kim ḫasta olsa ol gün insān

Muḳarrerdür bula tīz rāḥat-ı cān

3275. Otuzuncı güni oldı mübārek

Müyesser ide kāruñ Ḥaḳ Tebārek

Ġanī ola eger kim ṭoġsa oġlan

Bulur ḫasta olan hem rāḥat-ı cān

Sefer ḳaṣd eyledükce bunda her bār

Ḫamīs ola ya iṯneyn ola muḫtār

Ḥaẕer it āḫir-i şehr içre zinhār

Sefer itme kim anda çoḳ ḫaṭar-vār

Nebī menʿ eylemişdür zīrā anı

Żarardur ṣaḳla andan cism ü cānı

3280. ʿAlī eydür ki her şehr içre ey yār
Yedi günde sefer ḳaṣd itme zinhār

Üçi beşi on üç on altıdur kim
Yigirmi bir yigirmi dörd ü beşi hem

Nebī dir āḫir-i şehr içre her bār
Nuḥusdur erbaʿā şek itme zinhār

128b. Velī aḥkām-ı sāʿatı kemā-kāñ
Getürdüm neşr-ile ey kāmil insān
…

Yek-şenbih sāʿat-i Şems'dür. Eyüdür yeñi kesmek ve pādişāhlar yüzin görmek ve nişān ḳomaḳ ve yaramazdur ḥareket itmek. Oġlan ṭoġsa devletlü ola. Evveli yek-şenbihnüñ Şems'dür. Genc-i ḳuşluḳ Zühre'dür, öyleye yaḳın ʿUṭārid'dür, öyle vaḳti Ḳamer'dür, beyne'ṣ-ṣalāteyni Züḥal'dür, ikindi vaḳti Müşterī'dür, āḫiri Merīḫ'tür. Dū-şenbih sāʿat-ı Ḳamer'dür. Eyüdür ḳan aldurmaḳ ve yeñi biçdürmek ve geymek ve ılıca virmek ve ot içmek ve yaramazdur evlenmek. Oġlan ṭoġsa tācı ola. Evveli dū-şenbih Ḳamer'dür, ikinci Züḥal'dür, üçünci Müşterī'dür, dördünci Merīḫ'tür, beşinci Şems'dür, altıncı Zühre'dür, yedinci ʿUṭārid'dür. Se-şenbih sāʿat-i Merīḫ'de eyüdür altı ḥarb düzmek(129a.) ve ḳan aldurmaḳ ve yaramazdur sefere gitmek ve yeñi kesmek. Evveli Merīḫ, s̱ānī Şems, s̱āliṯ Zühre, rābiʿ ʿUṭārid, ḫāmis Ḳamer, sādis Züḥal, sābiʿ Müşterī. Çihār-şenbih ʿUṭārid sāʿatinde eyüdür ehl-i dīvān ve yaramazdur ḳan aldurmaḳ ve yeñi geymek ve oġlan ṭoġsa kātib ola. Evvel ʿUṭārid,

s̲ānī Ḳamer, s̲āliṯ Züḥal, rābiʿ Müşterī’, ḫāmis Merīḫ, sādis Şems, sābiʿ Zühre. Penc-şenbih Müşterī’de eyüdür dīdār-ı ʿuḳalā ve evlenmek ve yeñi kesmek ve yaramazdur ḳan aldurmaḳ ve ot içmek ve oġlan ṭoġsa ʿāḳıl ola. Evvel Müşterī, s̲ānī Merīḫ, s̲āliṯ Şems, rābiʿ Zühre, ḫāmis ʿUṭārid, sādis Ḳamer, sābiʿ Züḥal. Āz̲īne Zühre sāʿatında eyüdür dīden-i ḫātūn ve ḳan aldurmaḳ ve yeñi geymek ve evlenmek yeñi biçmek ve ot içmek ve oġlan ṭoġsa(129b.) ṣāḥib-i ʿırs ola. Evvel Zühre, s̲ānī ʿUṭārid, s̲āliṯ Ḳamer, rābiʿ Züḥal, ḫāmis Müşterī, sādis Merīḫ, sābiʿ Şems. Şenbih ekin ekmek, ṣatū itmek ve gizlü iş işlemek. Yaramazdur evlenmek ve sefere gitmek ve evvel sāʿatde oġlan ṭoġsa ʿömri uzun ola. Evvel Züḥal, s̲ānī Müşterī, s̲āliṯ Merīḫ, rābiʿ Şems, ḫāmis Zühre, sādis ʿUṭārid, sābiʿ Ḳamer. Temmet kitābetü’l-kitābi bi-ʿavnil-lāhi’l-Melikü’l-Vehhāb.